

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva

Karel Beran, Petr Čech, Bohumil Dvořák
David Elischer, Jiří Hrádek, Václav Janeček
Zdeněk Kühn, Lucie Novotná Krtoušová
Pavel Ondřejek

Právní jednání a odpovědnost právnických osob
po rekodifikaci českého soukromého práva

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva

Karel Beran, Petr Čech, Bohumil Dvořák
David Elischer, Jiří Hrádek, Václav Janeček
Zdeněk Kühn, Lucie Novotná Krtoušová
Pavel Ondřejek

Vzor citace: BERAN, K., ČECH, P., DVOŘÁK, B., ELISCHER, D., HRÁDEK, J., JANEČEK, V., KÜHN, Z., NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L., ONDŘEJEK, P. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 296 s.

Recenzenti: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.
JUDr. Petr Vojtek

Právní stav publikace je k 30. 6. 2018.

Tato monografie byla zpracována v rámci projektu Grantové agentury ČR reg. č. 16-22016S „Právní jednání a odpovědnost právnických osob“.

© doc. JUDr. Karel Beran, Ph.D.; JUDr. Petr Čech, Ph.D., LL.M.;
JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M.; doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.;
JUDr. Jiří Hrádek, Ph.D., LL.M.; JUDr. Bc. Václav Janeček, Ph.D., M.St. (Oxon);
prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D.; Mgr. Lucie Novotná Krtoušová;
JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D., 2018

ISBN 978-80-7598-043-4 (váz.)
ISBN 978-80-7598-044-1 (e-pub)
ISBN 978-80-7598-192-9 (mobi)

www.wolterskluwer.cz

OBSAH

Autoři jednotlivých kapitol	XI
O autorech	XIII
Seznam použitých zkratk	XIX
Předmluva	XXI

1. Úvod (aneb co všechno zahrnuje právní jednání a odpovědnost právnických osob)	1
2. Osoba jako personifikovaná jednota zájmů	9
2.1 Úvodem	9
2.2 Co je to právní jednání	11
2.3 Kdo může právně jednat	14
2.4 Co je to svéprávnost	16
2.5 Shrnutí	19
3. Způsobilost právnické osoby „právně jednat“ a „právně odpovídat“	21
3.1 Úvodem	21
3.2 Co je to právní jednání právnické osoby	22
3.2.1 Co plyne z teorií právnických osob k jejich způsobilosti právně jednat	23
3.2.2 Co jsou rozum a vůle právnické osoby	28
3.3 Právnická osoba jako odpovědnostní subjekt	31
3.4 Shrnutí	36
4. Působení základních práv na právní vztahy právnických osob	39
4.1 Úvodem	39
4.2 Právnické osoby jako beneficianti základních práv – doktrinární východiska	41
4.3 Právnické osoby jako subjekty práv – analýza rozhodovací činnosti Ústavního soudu	47
4.4 Právnické osoby jako adresáti základních práv	49
4.5 Pozitivní závazky státu	50
4.6 Shrnutí	52
5. Jednání člena statutárního orgánu právnické osoby jako zastoupení <i>sui generis</i>	55

5.1	Úvodem	55
5.2	Postavení člena statutárního orgánu při jednání za právnickou osobu	55
5.2.1	Základní režim – člen statutárního orgánu coby zástupce <i>sui generis</i>	55
5.2.2	Člen statutárního orgánu coby (výjimečně) smluvní zástupce	58
5.2.3	Člen statutárního orgánu coby (výjimečně) zákonný zástupce společnosti	61
5.3	Použitelnost právní úpravy zastoupení na jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu.	62
5.3.1	Obecně	62
5.3.2	Domněnka, že zástupce v pochybnostech jedná za sebe (použitelnost § 436 odst. 1 obč. zák.)	63
5.3.3	Přičitatelnost dobré víry zástupce zastoupené právnické osobě (použitelnost § 436 odst. 2 obč. zák.)	67
5.3.4	Řešení konfliktu zájmů mezi členem statutárního orgánu obchodní korporace a touto korporací (použitelnost § 437 obč. zák.)	75
5.3.5	Možnost člena statutárního orgánu udělit za právnickou osobu plnou moc (použitelnost § 438 a § 439 obč. zák.)	77
5.3.6	Dodatečné schválení jednání člena statutárního orgánu, který nedodržel způsob zastupování právnické osoby (použitelnost § 440 obč. zák.)	77
5.4	Společné zastupování člena statutárního orgánu a prokuristy	79
5.5	Shrnutí	85

6.	Podnikatelské uvážení a odpovědnost členů statutárních orgánů právnických osob	87
6.1	Úvodem	87
6.2	Česká právní úprava.	90
6.3	Německá právní úprava	91
6.4	Jednotlivá kritéria pravidla podnikatelského úsudku.	93
6.5	Co je podnikatelské rozhodnutí	94
6.5.1	Kdy člen představenstva jedná loajálně.	96
6.5.2	Kdy člen představenstva jedná v obhajitelném zájmu obchodní korporace	99
6.5.3	Kdy člen představenstva jedná informovaně.	100
6.5.4	Kdy člen představenstva jedná v dobré víře	103
6.6	Vztah péče řádného hospodáře a pravidla podnikatelského úsudku	103
6.6.1	Subjektivní, nebo objektivní odpovědnost.	103

6.6.2	Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody porušením povinnosti péče řádného hospodáře	107
6.6.3	Snížení standardu pravidlem podnikatelského úsudku	109
6.7	Podnikatelské uvážení členů volených orgánů právnických osob odlišných od obchodních korporací	112
6.8	Analogická aplikace pravidla podnikatelského úsudku	114
6.8.1	Rozhodnutí naplňující účel právnické osoby	115
6.8.2	Rozhodnutí při správě majetku	116
6.8.3	Rozhodnutí při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby	116
6.8.4	Rozhodnutí při přímém a nepřímém podnikání právnické osoby	116
6.9	Shrnutí	117
7.	Procesní jednání (nejen) právnických osob	120
7.1	Úvodem	120
7.2	Pojem procesního úkonu	121
7.3	Procesní úkony stran	122
7.3.1	Obecně	122
7.3.2	Náležitosti procesních úkonů stran	123
7.3.3	Výklad procesních úkonů stran	125
7.3.4	Vázanost procesních úkonů stran na podmínky	126
7.3.5	Vady procesních úkonů stran	127
7.3.6	Procesní úkony stran s materiálněprávními účinky	130
7.3.7	Exkurs k procesním smlouvám	131
7.4	Zvláštnosti procesního jednání právnických osob	133
7.5	Shrnutí	136
8.	Postavení subjektivní a objektivní odpovědnosti v soukromém právu z komparativního hlediska	138
8.1	Úvodem	138
8.2	Pojmové vymezení subjektivní a objektivní odpovědnosti	139
8.3	Vyloučení odpovědnosti povinného subjektu	141
8.4	Jaká je konstrukce civilní odpovědnosti ve vybraných zahraničních úpravách	142
8.5	Úprava občanského zákoníku	148
8.6	Shrnutí	151
9.	Co lze přičítat právnickým osobám z titulu objektivní odpovědnosti	153
9.1	Úvodem	153
9.2	Odpovědnost právnických osob – přičítání následků	153
9.3	Vybrané případy objektivní odpovědnosti právnických osob	155

9.3.1	Odpovědnost za činnosti	156
9.3.1.1	Škoda/újma způsobená provozní činností (§ 2924 obč. zák.)	156
9.3.1.2	Škoda/újma způsobená provozem zvlášť nebezpečným (§ 2925 obč. zák.)	157
9.3.1.3	Škoda/újma způsobená dalšími provozními činnostmi	158
9.3.1.4	Škoda/újma způsobená provozem dopravních prostředků	161
9.3.1.5	Škoda/újma způsobená při výkonu veřejné moci	162
9.3.1.6	Škoda/újma na nemovité věci	164
9.3.2	Odpovědnost za škody/újmy způsobené věci	165
9.3.2.1	Škoda/újma způsobená věci	165
9.3.2.2	Škoda/újma způsobená vadou výrobku	168
9.4	Shrnutí	169
10.	Co lze přičítat právnickým osobám z titulu subjektivní odpovědnosti	171
10.1	Přičitatelnost jednání fyzické osoby osobě právnické	171
10.1.1	Obecné pravidlo (§ 167 obč. zák.)	171
10.1.2	Pomocná osoba (§ 2914 obč. zák.)	172
10.1.2.1	Pojem pomocníka	173
10.1.2.2	Odpovědnost pomocníka a rozsah jeho povinnosti k náhradě škody	174
10.2	Přičitatelnost jednání právnické osobě	176
10.2.1	Nedbalost	177
10.3	Způsobilost právnické osoby k zaviněnému protiprávnímu jednání	177
10.3.1	Hledisko posuzování nedbalosti	181
10.3.2	Pojetí nedbalosti u fyzické osoby	182
10.3.3	Pojetí nedbalosti u právnické osoby	184
10.3.4	Standard chování	185
10.4	Shrnutí	187
11.	Odpovědnost a závazanost právnických osob	190
11.1	Úvodem	190
11.2	Delegovaná závazanost (<i>vicarious liability</i>) a podobné pojmy v českém právu	193
11.3	Závazanost a odpovědnost v české právní teorii	195
11.4	Kruhovost odpovědnosti (ručení) a povinnosti	197
11.4.1	Řešení kruhovosti v opuštění pojmu ručení	199
11.4.2	Odpovědnost a závazanost	200
11.4.3	Na cestě k ručení jako delegované závazanosti	201

11.5	Normativistická teorie delegované závaznosti (<i>vicarious liability</i>)	203
11.6	Delegovaná závaznost jako jediná forma sekundární odpovědnosti právnických osob	205
11.7	Shrnutí	206
12.	Odpovědnost právnických osob za veřejnoprávní delikt	208
12.1	Úvodem	208
12.2	Správní delikty právnických osob v letech 1990–2017	208
12.3	Odpovědnost právnických osob za správní delikty od roku 2017	212
12.4	Zásada <i>ne bis in idem</i> a česká vnitrostátní praxe správního trestání	217
12.5	Shrnutí	223
13.	Závěr (aneb jak právnické osoby jednájí a odpovídají v českém soukromém právu)	224
13.1	Obecně	224
13.2	Osoba jako personifikovaná jednota zájmů	226
13.3	Způsobilost právnické osoby „právně jednat“ a „právně odpovídat“	227
13.4	Působení základních práv na právní vztahy právnických osob	228
13.5	Jednání člena statutárního orgánu právnické osoby jako zastoupení <i>sui generis</i>	230
13.6	Podnikatelské uvážení a odpovědnost členů statutárních orgánů právnických osob	232
13.7	Procesní jednání (nejen) právnických osob	235
13.8	Obecné vymezení subjektivní a objektivní odpovědnosti z komparativního pohledu	236
13.9	Co lze přičítat právnickým osobám z titulu objektivní odpovědnosti	237
13.10	Co lze přičítat právnickým osobám z titulu subjektivní odpovědnosti	239
13.11	Odpovědnost a závaznost právnických osob	240
13.12	Odpovědnost právnických osob za veřejnoprávní delikt	241
	Summary	243
	Seznam použité literatury	249
	Seznam citované judikatury	260
	Rejstřík	265

AUTOŘI JEDNOTLIVÝCH KAPITOL

doc. JUDr. Karel Beran, Ph.D.

vedoucí autorského kolektivu
kapitola první, druhá, třetí a třináctá

JUDr. Petr Čech, Ph.D., LL.M.

kapitola pátá

JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M.

kapitola sedmá

doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

kapitola osmá ve spoluautorství s JUDr. Jiřím Hrádkem, Ph.D., LL.M.,
a kapitola devátá

JUDr. Jiří Hrádek, Ph.D., LL.M.

kapitola osmá ve spoluautorství s doc. JUDr. PhDr. Davidem Elischerem, Ph.D.,
a kapitola desátá

JUDr. Bc. Václav Janeček, Ph.D., M.St. (Oxon)

kapitola jedenáctá

prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D.

kapitola dvanáctá

Mgr. Lucie Novotná Krtoušová

kapitola šestá

JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D.

kapitola čtvrtá

O AUTORECH

Doc. JUDr. Karel Beran, Ph.D. (narozen 1975 v Praze) je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (2000), kde mu byl v roce 2001 udělen titul JUDr. a v roce 2005 i titul Ph.D. – disertační práce na téma *Právnické osoby veřejného práva* (Praha: Linde, 2006). V roce 2011 úspěšně obhájil na téže fakultě habilitační spis *Pojem osoby v právním smyslu* (Praha: Leges, 2012) a byl jmenován docentem pro obor teorie, filozofie a sociologie práva. Od roku 2003 do současnosti působí na Katedře teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy, kde vyučuje předměty teorie práva, teorie právnických osoba a právní informační systémy. V letech 2014 až 2018 zastával na Právnické fakultě Univerzity Karlovy funkci proděkana pro magisterský studijní program. Od roku 2006 do roku 2009 působil též jako advokát v Praze.

Karel Beran absolvoval zahraniční studijní pobyty na univerzitách v Evropě, Spojených státech i Austrálii. Z těch nejvýznamnějších lze uvést zejména dlouhodobý studijní pobyt podpořený Fulbright-Masaryk stipendiem v akademickém roce 2016/2017 na University of Michigan Law School, Ann Arbor a dvousemestrální studijní pobyt v roce 2002/2003 v rámci svého doktorského studia na Rechtswissenschaftliche Fakultät Universität Salzburg, střednědobé studijní pobyty v roce 2011 na Freie Universität Berlin, Fachbereich Rechtswissenschaft, v roce 2007 na Griffith Law School, Brisbane a v roce 2006 na Cardiff Law School. Vedle toho absolvoval též množství krátkodobých studijních pobytů, např. na Trinity College Dublin, Universität Salzburg, Rechtswissenschaftliche Fakultät nebo na Ludwig Maximilians Universität München, Juristische Fakultät.

Karel Beran se dlouhodobě zabývá problematikou postavení osob v právu a zejména právnických osob. V této souvislosti se zaměřuje na problematiku právní osobnosti a svéprávnosti osoby, teorie právnických osob, právního jednání a odpovědnosti právnických osob (korporací). Z obecných teoretických právních otázek se zabývá právními normami (např. z hlediska jejich kogentnosti či dispozitivnosti) nebo problémem časové působnosti právních norem a problémem retroaktivity. Je autorem dvou monografií, spoluautorem pěti monografií (z toho jedné zahraniční a jedné cizojazyčné) a desítky odborných článků a statí publikovaných jak v České republice, tak v zahraničí. Spoluautorsky se podílel na vysokoškolských učebnicích z oboru teorie práva, občanského práva hmotného nebo trestního práva.

JUDr. Petr Čech, Ph.D., LL.M. (narozen 1975 v Praze) absolvoval studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde mu byl postupně udělen titul Mgr. (1998), JUDr. (2004) a Ph.D. (2012), a dále postgraduální kurz německého práva na Universität zu Köln, jež v roce 2003 završil titulem LL.M.

Od roku 2002 působí jako odborný asistent na Katedře obchodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, od roku 2011 souběžně též jako odborný poradce (counsel) v advokátní kanceláři Glatzová & Co., s.r.o. V letech 1999 až 2002 zastával funkci ředitele legislativního a právního odboru Komise pro cenné papíry. V období let 2002 až 2010 působil též jako člen, resp. předseda senátu rozkladové komise České národní banky. Mezi lety 2004 a 2006 vykonával funkci předsedy dozorčí rady organizátora mimoburzovního trhu – společnosti RM-System, a.s. V letech 2006 až 2010 byl asistentem předsedkyně senátu č. 29 Nejvyššího soudu České republiky. V roce 2014 a 2015 zastával pozici poradce prvního náměstka ministryně spravedlnosti, od roku 2015 do roku 2018 potom poradce ministra spravedlnosti.

Publikuje a přednáší zejména o právní úpravě kapitálových obchodních společností, cenných papírů a závazků podnikatele. Je autorem či spoluautorem 11 odborných knižních monografií z oblasti obchodního práva a více než 180 převážně komercialistických statí, publikovaných zejména ve specializovaných právnických periodikách na rozličná odborná obchodněprávní témata.

JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M. (narozen 1976 v Praze) dokončil v roce 2001 studium oboru právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V letech 2002 a 2003 úspěšně absolvoval postgraduální magisterský studijní program na Eberhard Karls Universität Tübingen, kde získal titul „Magister Legum“ (LL.M.). Roku 2008 dokončil doktorské studium v oboru soukromé právo na pražské právnické fakultě a obdržel titul Ph.D. Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy působil od roku 2008 nejprve jako externí vyučující, následně od roku 2010 jako vědecký pracovník Centra právní komparatistiky a v současné době jako odborný asistent na Katedře občanského práva. Je zakládajícím členem České společnosti pro občanské právo procesní a zahraničním členem Wissenschaftliche Vereinigung für internationales Verfahrensrecht. V roce byl 2005 jmenován soudcem, od roku 2016 působí jako soudce Nejvyššího soudu České republiky.

Bohumil Dvořák absolvoval jako stipendista Humboldtovy nadace v letech 2011 a 2012 dlouhodobý studijní pobyt na Albert-Ludwigs-Universität Freiburg (se zaměřením na civilní právo procesní) a dále krátkodobé studijní či výzkumné pobyty na Universität Wien (Institut für Zivilverfahrensrecht), Universität Regensburg (katedra prof. Dr. Petera Gottwalda) a na Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht, Hamburg.

Bohumil Dvořák je autorem monografie *Právní moc civilních soudních rozhodnutí* (Praha: C. H. Beck, 2008) a spoluautorem několika dalších (včetně zahraničních) monografií a komentářů a několika desítek odborných článků. Ve své publikační činnosti se zabývá zejména vztahem procesního a hmotného práva, jakož i klasickými právními instituty (právní moc rozhodnutí, námitka započtení, cesní smlouva, aleatorní smlouvy apod.). Je členem pracovní skupiny Ministerstva spravedlnosti k rekonstrukci občanského práva procesního.

Doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D. (narozen 1980 v Ústí nad Labem) je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (2005), kde mu byl v roce 2006 udělen titul JUDr. a v roce 2009 i titul Ph.D. – disertační práce na téma *Odpovědnost za škodu: protiprávnost a škoda ve světle moderních deliktních trendů*. V roce 2015 úspěšně obhájil na téže fakultě habilitační spis *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu* (Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016) a byl jmenován docentem pro obor občanské právo. Od roku 2005 do současnosti působí na Katedře občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, kde vyučuje předměty občanské právo hmotné, závazky z právních jednání a Contracts and Torts.

David Elischer absolvoval několik krátkodobých zahraničních studijních pobytů na univerzitách v Evropě a Spojených státech (2008 – Sorbonna; 2008 – Santiago de Compostella jako invited speaker; v roce 2012 na Univerzitě ve Fort Lauderdale, Florida, kde vyučoval kurs Tort Law in Europe and in the Czech Republic).

David Elischer se v rámci působení na Katedře občanského práva věnuje vedle výuky občanského práva hmotného zejména otázkám práva civilních deliktů, závazkovému právu smluvnímu a právu rodinnému. V minulosti byl členem pracovních komisí Legislativní rady vlády ČR k návrhu občanského zákoníku v oblastech věcných práv a deliktního práva. Je spoluautorem komentářů k občanskému zákoníku, učebnic občanského práva a několika monografií (včetně zahraničních). Je členem mezinárodní akademické studijní skupiny Common Core of European Private Law a příspěvatelem francouzského Centre d'accès aux droits étrangers (Juriscope). Působí rovněž jako člen redakčních rad několika odborných periodik (*Jurisprudence*, *AUC Iuridica*, *Právní rádce*).

JUDr. Jiří Hrádek, Ph. D., LL.M. (narozen 1978 v Domažlicích) vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (2002), dále studoval na Universität Hamburg (2000–2001), v programu LL.M. na Eberhard Karls Universität Tübingen (2002–2003) a v postgraduálním programu Univerzity Karlovy (2002–2009). Od roku 2002 do roku 2015 působil postupně jako advokátní koncipient a advokát v advokátních kancelářích PRK, Gleiss Lutz a Schönherr se sídlem v Praze. V současnosti je vědeckým pracovníkem Centra právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a právníkem ve společnosti Zeppelin CZ s.r.o.

V letech 2002 a 2003 absolvoval vědecké pobyty v Evropském centru pro otázky občanskoprávního a pojišťovacího práva (ECTIL) ve Vídni; v roce 2007 absolvoval stáž v Evropské komisi, Generálním ředitelství pro zdraví a ochranu spotřebitelů.

Jiří Hrádek je členem redakční rady časopisu *Jurisprudence*, členem Evropského centra pro otázky občanskoprávního a pojišťovacího práva (ECTIL) a členem Rady Evropského právního institutu (ELI). Specializuje se na civilní právo se zvláštním zaměřením na právo deliktní. Je autorem knihy *Předsmluvní odpovědnost – culpa in contrahendo* (Praha: Auditorium, 2009), spoluautorem komentářů k českému občanskému zákoníku (Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014 a Praha: C. H. Beck, 2016), občanskému soudnímu řádu (Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016) a publikace *Deliktní právo* (Praha: C. H. Beck, 2017). Pravidelně publikuje články v českých

i zahraničních právních časopisech (*Jurisprudence, Journal of European Tort Law, European Review of Private Law*).

JUDr. Bc. Václav Janeček, Ph.D., M.St. (Oxon) (narozen 1987, pochází z Rožnova pod Radhoštěm) je vědeckým pracovníkem Katedry teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a doktorandem na Faculty of Law, University of Oxford, kde zároveň působí v redakci Oxford Business Law Blog. Od roku 2007 studoval právo a filozofii na Univerzitě Karlově a jeden rok též na University of Sussex v Brightonu. V roce 2017 získal doktorát v oblasti teorie, filozofie a sociologie práva za svou práci o soukromoprávní odpovědnosti (Právnická fakulta Univerzity Karlovy) a následně krátce působil na Oxford Internet Institute jako výzkumník v oblasti digitální etiky (Digital Ethics Lab). Václav Janeček vyučoval teorii práva v Praze a právní filozofii v Oxfordu.

Jeho badatelské aktivity jej zavedly mimo jiné do Hamburku (MPI pro mezinárodní a srovnávací soukromé právo), Vídně (Institut pro evropské deliktivní právo) a Florencie (Evropský univerzitní institut). Ve své práci se věnuje otázkám na pomezí práva, filozofie a informačních technologií. Mezi jeho nedávné publikace patří kniha *Kritika právní odpovědnosti* (Praha: Wolters Kluwer, 2017) či studie o vlastnictví osobních údajů *Ownership of Personal Data in the Internet of Things (Computer Law & Security Review, 2018)*. Václav Janeček pravidelně publikuje výsledky svého výzkumu v České republice i v zahraničí. Bližší informace o autorově práci lze najít na adrese <http://www.vaclav-janecek.cz>.

Prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D. (narozen 1973 v Nymburce) je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (1997), kde mu byl v roce 2000 udělen titul JUDr. a v roce 2001 i titul Ph.D. V roce 2006 byl jmenován docentem a v roce 2018 profesorem pro obor teorie, filozofie a sociologie práva. Vystudoval rovněž právnickou fakultu Michiganské univerzity (LL.M. v roce 2002 a S.J.D. v roce 2006). Od roku 2008 je soudcem Nejvyššího správního soudu v Brně.

Zdeněk Kühn pravidelně přednáší na právnických fakultách v zahraničí, jmenovitě v USA (Cornell University, University of South Carolina, University of San Francisco, Nova Southeastern University ve Ft. Lauderdale apod.) a v Chorvatsku, dále přednáší pro soudce na Slovensku, v Chorvatsku, Bulharsku, Rumunsku, Polsku apod. Dlouhodobě se profesně zabývá otázkou výkladu práva a srovnávacího veřejného práva. Je autorem či spoluautorem řady monografií a komentářů a více než 100 odborných článků a statí publikovaných v České republice. Pravidelně publikuje též v zahraničí, vyšla mu doposud jedna zahraniční monografie (*The Judiciary in Central and Eastern Europe: Mechanical Jurisprudence in Transformation?* Leiden: Martinus Nijhoff, Brill, 2011), několik desítek jeho článků bylo publikováno anglicky, čínsky, arabsky a ruský.

Mgr. Lucie Novotná Krtoušová (narozena 1986 v Liberci) vystudovala v roce 2013 obor právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku

2013 do roku 2016 působila jako advokátní koncipientka v Praze a v návaznosti na to úspěšně složila advokátní zkoušku. V současnosti je studentkou doktorského studijního programu teoretické právní vědy a vědeckou pracovnící Katedry teorie práva a právních učení na téže fakultě.

Lucie Novotná Krtoušová absolvovala jednorozční studijní pobyty na Universität Hamburg, Fakultät für Rechtswissenschaft a Cardiff University, School of Law and Politics a dále krátkodobý studijní pobyt na Universität Passau, Juristische Fakultät.

Lucie Novotná Krtoušová se věnuje teoretické koncepci jednání a odpovědnosti právnických osob a zejména otázkám odpovědnosti členů jejich volených orgánů. Její diplomová práce na téma *Péče řádného hospodáře jako kritérium pro posouzení odpovědnosti* byla v roce 2014 oceněna Cenou Randovy nadace za vynikající diplomovou práci z oboru obchodního práva a příbuzných oborů. Je spoluautorkou jedné monografie a autorkou několika odborných článků publikovaných v České republice.

JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D. (narozen 1982 v Ostravě) vystudoval v roce 2007 obor právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V roce 2012 absolvoval na téže fakultě doktorské studium v oboru teorie, filozofie a sociologie práva. Od roku 2008 vyučuje na pražské právnické fakultě předměty teorie práva, právní filozofie a několik volitelných předmětů zaměřených zejména na teoretické otázky lidských práv. Od roku 2012 je členem Výzkumného centra pro lidská práva Univerzity Karlovy. Mezi lety 2007 a 2014 pracoval rovněž v odboru mezinárodní spolupráce a Evropské unie Ministerstva vnitra ČR.

Pavel Ondřejek absolvoval dlouhodobý studijní pobyt na právnické fakultě Univerziteit Antwerpen (program mezinárodních a evropských právních studií) a dále krátkodobé studijní či výzkumné pobyty na European University Institute ve Florencii, Central European University v Budapešti a na Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Heidelberg.

Pavel Ondřejek je autorem monografie *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod* (Praha: Leges, 2012) a dále autorem či spoluautorem více než 40 odborných článků, kapitol kolektivních monografií a sborníkových příspěvků, věnovaných zejména otázkám teorie základních práv, proměn veřejného práva a aplikace principu proporcionality. Publikoval mimo jiné v časopisech *European Constitutional Law Review*, *European Public Law* a *Espaço Jurídico Journal of Law*.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (rakouský občanský zákoník)

AG

Aktiengesellschaft

AktG

Aktiengesetz (německý akciový zákon)

BGB

Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)

BGHZ

Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen (rozhodnutí německého spolkového soudního dvora v civilních věcech)

BW

Burgerlijk Wetboek (nizozemský občanský zákoník)

CC

Code civil (francouzský občanský zákoník)

DK

Der Konzern

GmbHR

GmbH-Report

NJW

Neue Juristische Wochenschrift

NJWR-RR

Neue Juristische Wochenschrift Rechtsprechung-Report Zivilrecht

NZG

Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht

o. s. ř.

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

obč. zák.

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

obč. zák. č. 40/1964 Sb.

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

obch. zák.

zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

PETL

Principles of European Tort Law (Principy evropského deliktního práva)

přestupkový zákon

zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

trestní zákoník

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

z. o. k.

zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

zákoník práce

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

WM

Wertpapier-Mitteilungen

ZIP

Zeitschrift für Wirtschaftsrecht

PŘEDMLUVA

Způsob, jakým právnické osoby právně jednají a jakým způsobem právně odpovídají (a to nejen za své jednání), představuje jednu ze základních otázek pro každý právní systém. Platné právo by mělo vždy poskytnout jasnou odpověď na otázky: Co anebo kdo je považován za právnickou osobu? Kdo a v jakém rozsahu může právnickou osobu zastupovat, a co se tedy považuje za právní jednání právnické osoby? Jakým způsobem může být právnická osoba odpovědná a jaký je rozsah její odpovědnosti?¹

Odpověď na tyto otázky je důležitá především pro právní jistotu osob, které s právními osobami do právních vztahů vstupují. Až do rekodifikace českého soukromého práva, k níž došlo v roce 2014, bylo v tomto směru možné charakterizovat právní řád ČR jako nestabilní. Četnost změn za posledních deset let byla stejná jako během druhé světové války, tedy v době naprosté právní nejistoty. To lze demonstrovat na obchodním zákoníku, který byl od svého přijetí v roce 1992 až do svého zrušení v roce 2013 novelizován více než padesátkrát. Bez nadsázky lze proto tvrdit, že základní instituce našeho soukromého práva byly předmětem trvalého experimentu. Důvodem tohoto neuspokojivého stavu však nebyla válka, nýbrž – jak se domnívám – také nedostatečné koncepční a teoretické vysvětlení základních právních institutů, mezi které nepochybně patří právě právní jednání a odpovědnost právnických osob.

Cílem předkládané monografie je přispět k tomu, aby se znovu neopakovala situace, která zde byla před rekodifikací. Lepší pochopení teoretických základů a komplexních právních souvislostí by mohlo přispět k tomu, aby to, co přineslo rekodifikované soukromé právo, nebylo opět překotně a neuváženě novelizováno, a to i pokud se ukáže, že novelizovaná úprava okamžitě nefunguje zcela dle představ normotvůrců. Ambicí této knihy je vysvětlit a popsat teoretickou konstrukci a základní principy právního jednání a odpovědnosti právnických osob, což by mělo vést k pochopení, co vlastně jednání a odpovědnost právnické osoby znamená, a tím umožnit jistý nadhled při úvahách, jakým způsobem lze vůbec tuto problematiku řešit pomocí platného práva a při soudním rozhodování.

K dosažení tohoto cíle pomáhá i snaha o komplexní přístup ke zkoumané problematice, který je podpořen víceoborovým složením autorského kolektivu. Ten sestává z právníků se zaměřením na právní teorii (doc. JUDr. Karel Beran, Ph.D.; prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D.; JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D.), právníků zabývajících se občanským a obchodním právem (doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.; JUDr. Petr Čech, Ph.D., LL.M.; Mgr. Lucie Novotná Krtoušová)

¹ V této souvislosti nelze zapomenout ani na to, že jedním z cílů existence právnických osob je právě omezení ručení lidí, kteří za právnickou osobou tak či onak stojí, a také na to, že ručení právnické osoby se většinou omezuje na majetek, který má, a je tak z povahy věci většinou omezené.

a právníků, kteří se zabývají občanským, procesním a obchodním právem ze srovnávací právní perspektivy [JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M.; JUDr. Jiří Hrádek, Ph.D., LL.M.; JUDr. Bc. Václav Janeček, Ph.D., M.St. (Oxon)].

Tato monografie vznikla v rámci projektu „Právní jednání a odpovědnost právnických osob“, který byl financován Grantovou agenturou České republiky. Jednalo se o tříletý projekt, na němž se podílelo deset stálých členů řešitelského týmu, kteří působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, a více než deset dalších vědeckých spolupracovníků, studentů pregraduálního či postgraduálního studia. V poměrech České republiky se jednalo o velký výzkumný projekt, který umožnil vznik několika vědeckých monografií (včetně této knihy) a desítky vědeckých článků, publikovaných jak v ČR, tak v zahraničí. Na prvním místě je proto třeba vyjádřit poděkování Grantové agentuře České republiky za to, že svou finanční podporou umožnila uskutečnění tohoto výzkumného projektu, a tedy i přípravu této monografie. Stejně tak děkuji Právnické fakultě Univerzity Karlovy, jejímu děkanovi prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., proděkanovi pro vědu prof. PhDr. JUDr. Michalu Tomáškoví, DrSc., jakož i vedoucímu Katedry teorie práva a právních učení prof. JUDr. Aleši Gerlochovi, CSc., za jejich součinnost a trvalou podporu našemu projektu.

Poděkování je třeba adresovat i všem členům řešitelského týmu, kteří se po tři roky intenzivně věnovali problematice právního jednání a odpovědnosti právnických osob s cílem vytvořit společné dílo. To nebylo jednoduché. K tomu, aby na sebe jednotliví autoři navazovali, aby reflektovali názory svých kolegů a vzniklo tak kompaktní dílo, bylo třeba především intenzivní spolupráce a kooperace mezi všemi devíti spoluautory této monografie. Domnívám se, že se to podařilo, a i když se tak početný kolektiv právníků z povahy věci nemůže ve všech otázkách shodnout, alespoň jeho jednotliví členové o odlišných názorech svých kolegů vědí a tak či onak je reflektují. Diskuse, které provázely vznik této knihy, probíhaly jak separátně mezi členy řešitelského týmu, tak v rámci e-mailové komunikace a zejména pak na výjezdních zasedáních řešitelského týmu, která byla zdrojem kritických a v tomto smyslu obohacujících debat a na která, myslím, všichni autoři právě kvůli tomuto jejich charakteru rádi vzpomínají.

V této souvislosti je třeba vyzdvihnout úsilí tajemníka projektu JUDr. Pavla Ondřejka, Ph.D., který obětavě připravoval jak naše schůzky na Právnické fakultě, tak naše každoroční výjezdní zasedání a zároveň koordinoval vznik dílčích zpráv o průběhu řešení grantového projektu. Spolehlivou a nezbytnou administrativní podporu nám poskytovala též referentka oddělení vědy paní Ing. Eva Aljanabi, která s námi však vzhledem k plnění svých mateřských povinností nemohla setrvat až do konce projektu, a její úlohu proto převzala Mgr. Kamila Stloukalová. Jim oběma patří poděkování za energickou a vstřícnou spolupráci. Zvláštní poděkování za obětavou pomoc a komunikaci se všemi členy týmu patří paní Zuzaně Peřinové, sekretářce Katedry teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Náš dík patří i dalším pracovním ekonomického a personálního oddělení, bez jejichž podpory by naše vědecké bádání nebylo možné, konkrétně paní Ing. Ivě Schmidtové, Vladimíře Marešové, JUDr. Květě Molnárové i paní Ivetě Zichové, jakož i všem pracovním knihovny Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

Konečná fáze přípravy této knihy trvala více než rok. Jednotlivé kapitoly bylo třeba několikrát přepsat, přestrukturovat, stylisticky upravit, zkorigovat, znovu přepsat a doplnit. Tento náročný proces byl nicméně zvládnutelný díky skvělé, profesionální a doslova každodenní podpoře šéfredaktorky právní oblasti nakladatelství Wolters Kluwer ČR paní Mgr. Ivy Rolečkové, které patří moje velké poděkování.

Na úpravách této knihy, rešerších literatury, úpravách a doplňování poznámkového aparátu, kompletování seznamu literatury a seznamu judikatury se vedle velmi pečlivých a precizních korektorek nakladatelství Wolters Kluwer ČR paní Mgr. Elišky Tersago a paní Mgr. Blanky Kamenské podíleli i studenti magisterského studijního programu Právnické fakulty Univerzity Karlovy. V tomto směru je třeba vyzdvihnout práci slečny Veroniky Zmekové a dále pak Sylvie Grulichové. Poděkování zasluhují i další nejmenovaní, kteří se na vzniku této monografie tak či onak podíleli.

Naše zvláštní poděkování však patří recenzentům doc. JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D., z Katedry občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy a JUDr. Petru Vojtkovi, soudci Nejvyššího soudu ČR. Oba dva přečetli rukopis naší knihy v krátké době a poskytli nám cennou zpětnou vazbu, kritické připomínky a podněty.

Závěrečné poděkování pak patří každému čtenáři, který věnuje čas a intelektuální úsilí tomu, aby to, co bylo napsáno na stránkách této knihy, přečetl, kriticky promyslel a tak či onak použil.

Přeji naší knize za všechny ty, kteří se na jejím vzniku podíleli, aby takových čtenářů bylo co nejvíce.

V Praze v srpnu 2018

Karel Beran
vedoucí autorského kolektivu

1. ÚVOD

(ANEBO CO VŠECHNO ZAHRNUJE PRÁVNÍ JEDNÁNÍ A ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB)

Rekodifikace soukromého práva v ČR přinesla jak pro právní jednání, tak pro odpovědnost právnických osob zásadní změny. Je tomu tak proto, že s účinností občanského zákoníku od roku 2014 došlo k zásadní koncepční změně v náhledu na právnickou osobu, kterou lze vyčíst jak z důvodové zprávy, tak ze samotného znění zákona. V důvodové zprávě se dozvídáme, že osnova občanského zákoníku staví svou koncepci na iusnaturalistickém hledisku, „proto odlišuje nahlížení práva na lidi jako fyzické osoby a na právnické osoby jako subjekty umělé (fiktivní)“.¹ Z toho důvodu osnova tudíž „odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka, nikoli proto, aby mu byly ve všem postaveny naroveň; rovnost fyzických a právnických osob přichází v úvahu jen v majetkových otázkách, a to ještě ne ve všech“.² S tím také plně koresponduje § 151 odst. 1 obč. zák., podle kterého „zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli“. Jestliže statutární orgán právnické osoby nahrazuje vůli právnické osoby, potom lze z úmyslu zákonodárce vyjádřeného v důvodové zprávě, jakož i z jazykového a systematického výkladu § 151 obč. zák. usuzovat, že právnická osoba svou vlastní vůli nemá. To má však zásadní význam pro konstrukci jak jejího právního, tak také protiprávního jednání a odpovědnosti. S tím pak úzce souvisí i problém deliktní způsobilosti právnické osoby. Z § 24 obč. zák. totiž plyne, že za své jednání odpovídá člověk, který je způsobilý své jednání rozumem posoudit a ovládnout. Z toho lze usuzovat, že v pravém slova smyslu může odpovídat pouze člověk – fyzická osoba –, neboť pouze člověk disponuje vlastním rozumem a vůlí. Tato konstrukce pak může vyvolávat pochybnosti nad deliktní způsobilostí právnické osoby a jejím postavením jakožto odpovědnostního subjektu v soukromém právu. Nelze přitom ani přehlížet,

¹ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 76.

² Tamtéž, s. 77.

že takový závěr není v souladu s koncepcí odpovědnosti právnické osoby za trestný čin anebo přešůpek, kde právnická osoba odpovídá přímo.

Cílem předkládané monografie tak je – v návaznosti na rekodifikované soukromé právo – odpovědět na otázku, jak mohou právnické osoby v českém právním řádu právně jednat a (nejen za své jednání) také právně odpovídat. Tomu odpovídá i její struktura. Pozornost je nejprve zaměřena na právnickou osobu, její právní jednání a odpovědnost z obecného právněteoretického hlediska, na což navazuje pohled ústavněprávní. Teprve v návaznosti na to je rozebráno právní jednání z hlediska dalších odvětví platného práva, které chápe orgány právnické osoby jako její zástupce. S tím pak souvisí problém odpovědnosti zástupce za jednání, která učinil jako orgán právnické osoby. Právní jednání však nezahrnuje jen jednání hmotněprávní, nýbrž i procesněprávní, které oproti prvému jmenovanému vykazuje významné odchylky, a je mu tak třeba věnovat samostatnou pozornost. Poslední okruh problémů se vztahuje k odpovědnosti právnické osoby. V okamžiku, kdy je nejprve obecně – z komparativního pohledu – vysvětlena subjektivní a objektivní odpovědnost, je možné odpovědět na otázku, co lze přičítat právnickým osobám z titulu objektivní a subjektivní odpovědnosti. V návaznosti na tradiční pojetí soukromoprávní odpovědnosti právnických osob je prezentován taktěž alternativní přístup k právní odpovědnosti jako „delegované závázanosti“. Partie o odpovědnosti je pak uzavřena kapitolou o odpovědnosti právnických osob za veřejnoprávní delikt. Z této struktury a systematického zařazení jednotlivých kapitol pak plyne i jejich obsahová náplň.

Kapitola nazvaná „Osoba jako personifikovaná jednota zájmů“, následující jako druhá po úvodu, má ambici vysvětlit, proč musí být každé osobě (aby mohla být osobou v právu) přiznána jednak „právní osobnost“ a zároveň též způsobilost „právně jednat“. Předpokladem každého, tedy i právního jednání je rozum a vůle jednajících osoby. V právu se však pravidelně vyskytují osoby „nesvéprávné“, které rozum a vůli nemají, anebo jejich rozum a vůle nejsou dostatečně vyvinuty. Jak je ale možné, že i tyto osoby mohou vstupovat do právních vztahů a nabývat tak subjektivní práva a povinnosti? Jestliže chceme pochopit, že nesvéprávná osoba bez rozumu a vůle právně jedná, potom je třeba nejprve vysvětlit, co je to vlastně vůbec „jednání“ a co má společného s „právním jednáním“ a čím se od něj liší. První rozdíl spočívá v odpovědi na otázku, co je účelem „jednání“ a co je účelem „právního jednání“. Druhý rozdíl pak v tom, kdo může „jednat“ a kdo může „právně jednat“. Právě odpověď na tyto otázky umožňuje vysvětlit, jakým způsobem je zabezpečeno, že právně jednat může i nesvéprávná osoba bez rozumu a vůle.

Třetí kapitola objasňuje z obecného právněteoretického hlediska, v čem spočívá způsobilost právnické osoby „právně jednat“ a zároveň také nést právní odpovědnost. To, co má fyzická osoba společného s osobou právnickou, je fakt, že jim oběma musí náležet právní osobnost. To, v čem se právnická osoba od fyzické osoby liší, spočívá v její poznatelnosti. V případě fyzické osoby lze totiž na otázku, kdo je to fyzická osoba a co je její právní jednání, možné odpovědět na základě našich smyslů. Takový postup je v případě právnické osoby nemožný. V případě právnické osoby je nutné

hledat odpovědi na obě položené otázky v platném právu. Ani platné právo však nedokáže vysvětlit, proč se určitá entita odlišná od člověka považuje za osobu, a stejně tak nedokáže vysvětlit, proč je třeba za právní jednání právnické osoby považovat právě a jen to, co stanoví platné právo. Proto je třeba rozebrat, co plyne z teorií právnických osob k jejich právnímu jednání. Zejména je pak třeba ukázat, jakým způsobem tyto teorie vysvětlují, co to je a jak se tvoří rozum a vůle právnické osoby a zda je vůbec možné, aby právnické osobě náležel vlastní rozum a vůle a byla tak považována za svéprávnou v obdobném smyslu jako osoba fyzická. Se „svéprávností“ osoby do jisté míry koresponduje i její „příčetnost“, tedy i její deliktivní způsobilost. Pokud by právnická osoba nebyla chápána jako svéprávná, tj. způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, klade se otázka, jak může být i příčetná a deliktivně způsobilá. Je však způsobilost k vlastnímu protiprávnímu jednání vůbec nutná k tomu, aby právnická osoba byla způsobilá právně odpovídat? K odpovědi na tuto otázku je třeba nejprve objasnit, co musí být stanoveno, aby právnická osoba mohla být chápána jako pachatel, škůdce či přestupce na straně jedné, a zároveň musí být objasněno, jakým způsobem může být právnické osobě přičítána konkrétní povinnost z titulu právní odpovědnosti. Odpověď na tuto otázku se však liší v podle toho, zda jde jednak o soukromoprávní či veřejnoprávní, jednak subjektivní či objektivní právní odpovědnost. Proto je namístě odlišit soukromoprávní odpovědnost právnické osoby v případě subjektivní a objektivní odpovědnosti a veřejnoprávní odpovědnost právnických osob a pojednat o nich v samostatných kapitolách.

Bylo by nepochybně absurdní, aby právnické osobě náležela práva rodiče či manžela. (Kdo by si ji také vzal a měl s ní děti?) Právnická osoba představuje pouhou právní konstrukci, která může být nositelem pouze takových práv, která jsou jí – v souladu s její právní povahou – přiznána. Praxe celé řady soudů v současnosti potvrzuje fakt, že právnická osoba, přestože jde o právní konstrukci, může být obdobně jako člověk – fyzická osoba beneficentem ústavně garantovaných základních práv a svobod. Nejen však to. Díky procesu konstitucionalizace práva a zejména kreativnímu dotváření práva Ústavním soudem mohou na základě tzv. horizontálního účinku základních práv vznikat právnickým osobám také právní povinnosti. S tím pak úzce souvisejí i pozitivní závazky státu při garantování základních práv a svobod. Všechny tyto aspekty působení ústavně garantovaných práv analyzuje čtvrtá kapitola, jejíž ambicí je odpovědět na otázku: Jakým způsobem základní práva, v současné době extenzivně vykládaná soudy, ovlivňují právní jednání a odpovědnost právnických osob? Zejména v souvislosti s právnickou osobou jako beneficentem ústavně garantovaných práv vyvstává celá řada otázek: Je vůbec třeba, aby k právům právnických osob byla přiznána ochrana na ústavní úrovni? Nelze považovat za dostatečné a efektivní, pokud základní práva člověka budou chráněna v případě, že je bude sám člověk uplatňovat individuálně, popřípadě kolektivně? Jaká práva jsou slučitelná s právní povahou právnických osob a jaká naopak nejsou? A konečně, jestliže je za právnickou osobu považován např. i stát nebo jiní nositelé veřejné moci, náleží snad i jim ústavně garantovaná práva? Odpovědi na tyto otázky však nelze hledat pouze v doktríně, nýbrž zejména v praktickém soudním rozhodování. Proto čtvrtá kapitola

přináší nejen doktrinární úvahy, nýbrž i kvantitativní a kvalitativní analýzu rozhodovací činnosti Ústavního soudu za posledních dvacet let.

Jednání právnické osoby je možné pouze tak, že se jí přičítá jednání člověka, tj. osoby fyzické. Na tom nic nemění, zda se taková fyzická osoba označuje jako orgán (případně zástupce orgánu, je-li tímto orgánem opět právnická osoba), nebo jako zástupce právnické osoby. Ve všech těchto případech dochází k přičítání cizího rozumu a vůle. Rozdíl spočívá v tom, že právní řád může s jednáním fyzické osoby jakožto orgánu spojovat odlišné účinky, než činí v situaci, kdy fyzická osoba jedná jako jiný („běžný“) zástupce. Ostatně o tom, že není zastoupení jako zastoupení, svědčí i to, že se tradičně rozlišuje – a činí tak i občanský zákoník – mezi zastoupením smluvním a zákonným. Vystává tak otázka, zdali je namístě považovat jednání statutárního orgánu právnické osoby za zastoupení smluvní či zákonné, anebo zvláštní (*sui generis*), které nelze vtěsnat ani do jedné z těchto kategorií. Řešení této otázky není jen teoretickou úvahou. Představuje klíč k odpovědi, nakolik lze na takové jednání aplikovat pravidla pro smluvní či zákonné zastoupení. Hlavním cílem páté kapitoly je proto vyjasnit, jakou povahu má jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu. Řešení je určující pro použitelnost pravidel o zastoupení, a to například ve vztahu k následujícím otázkám: V jakých případech bude možné konstatovat, že statutární orgán jednal za sebe, a nikoli za právnickou osobu? Kdy lze přičítat dobrou či zlou víru orgánu právnické osoby (ale i dalších osob) právnické osobě? Kdy lze a kdy naopak nelze vztáhnout na jednání člena statutárního orgánu zákaz zastoupení v případě zájmového střetu podle § 437 obč. zák.? Stejně tak je třeba zodpovědět otázku, proč může orgán právnické osoby udělit za právnickou osobu plnou moc dalším zástupcům bez ohledu na § 438 a § 439 obč. zák., jakož i otázku, zda lze, či nelze dodatečně schválit jednání člena statutárního orgánu, který nedodržel předepsaný způsob zastupování, tedy za právnickou osobu jednal samostatně tam, kde tak měl činit společně s dalším členem. Vzhledem k tomu, že zákon prohlašuje orgán právnické osoby za „pouhého“ zástupce, je konečně třeba znovu nastolit otázku společného zastupování člena takového orgánu a prokuristy.

Právní jednání a povinnosti z něj vzniklé nemusejí mít pro osobu vždy jen příznivé následky. Neuvážené a lehkomyšlné právní jednání může způsobit katastrofu jak v případě fyzické, tak v případě právnické osoby. Rozdíl je však v otázce, kdo za to může. V případě fyzické osoby není pochyb o tom, že si za to může fyzická osoba sama. (Kdo taky jiný?) V případě právnické osoby je však odpověď složitější, neboť právnická osoba nemůže nikdy jednat sama, nýbrž jí vždy musí být přičítán cizí rozum a vůle od ní odlišných fyzických osob. Jestliže vznikne v důsledku jednání jejího orgánu pro právnickou osobu ztráta, potom se klade otázka, zda jde o legitimní „sebeпоškození“ právnické osoby, které je analogické, a sebeпоškození osoby fyzické, anebo jde naopak o chybné rozhodnutí jejího orgánu, za které by měl tento orgán jako fyzická osoba nést odpovědnost. To, zdali orgán, který právně jednal za právnickou osobu, jednal tak, jak měl (tj. *lege artis*), záleží také na tom, o jakou právnickou osobu se jedná a co je předmětem její činnosti. Je sice pravda, že ztráty se nemohou vyhnout žádné právnické osobě, přesto však existuje rozdíl mezi

právníckými osobami, které podnikají – obchodními korporacemi, u kterých je jisté, že obchodní riziko je imanentní součástí jejich existence, a ostatními právníckými osobami. Z toho také plyne, že požadavky na jednání orgánů právníckých osob se liší podle toho, o jaké právnícké osoby se jedná. Pro všechny orgány právníckých osob platí povinnost jednat s péčí řádného hospodáře. Tato povinnost je však do jisté míry zmírněna (zřejmě nejen) v případě obchodních korporací pravidlem podnikatelského úsudku. Právě z těchto důvodů je v šesté kapitole položena otázka, v čem se liší pravidlo podnikatelského úsudku od běžné péče řádného hospodáře. K odpovědi na ni je třeba nejprve vymezit, co je obsahem péče řádného hospodáře, jakož i to, co je obsahem doktríny podnikatelského úsudku. Vzhledem k tomu, že naše právní úprava byla výrazným způsobem inspirována německým právním řádem, činí tak na základě komparace jak s platným právem, tak s judikaturou Spolkové republiky Německo.

Právnícká osoba nejedná pouze v hmotněprávních vztazích, nýbrž i ve vztazích procesních. „Procesní úkon“ však rozhodně nelze ztotožňovat s „právním jednáním“ v hmotněprávním smyslu. Zásadní odlišnosti spočívají v předpokladech účinnosti procesních úkonů, dále v jejich výkladu, následcích vad či v možnosti vázat je na podmínky. Procesní právo ve všech těchto směrech zdůrazňuje princip právní jistoty – soudní řízení by mělo sloužit k ochraně porušeného či ohroženého subjektivního práva, a nikoli vyvolávat spory o to, zda ten či onen procesní úkon je, nebo není účinný. Uvedená metoda procesněprávní úpravy umožňuje, aby se soudce spolu se stranami mohl soustředit na projednání právní věci a díky tomu ji mohl v přiměřené době projednat a rozhodnout. Právě z těchto důvodů se sedmá kapitola věnuje problematice právních jednání, resp. právních úkonů uskutečněných v rámci civilního řízení a poskytuje odpověď na následující otázky. Za jakých podmínek působí hmotněprávní jednání učiněná v průběhu civilního řízení následky? Vyvolává kompenzační námitka, již žalovaný uplatní v řízení před soudem, bez dalšího rovněž zánik dluhu? A co uznání dluhu žalovaným, bude mít nějaké důsledky pro probíhající řízení? V jakých případech nelze uzavřít procesní smlouvu? Specifika procesního práva se však přímo dotýkají i právníckých osob a jejich jednání, a je tak třeba odpovědět i na otázku, proč procesní právo vychází z jiné koncepce jednání právnícké osoby než právo hmotné. Lze považovat § 21 až 21b o. s. ř. za chybné, nebo vyjadřují zřetelný záměr zákonodávce, který jej vedl k jiné úpravě jednání právnícké osoby než v hmotném právu?

Koncepční změna v pohledu na soukromoprávní odpovědnost, ke které došlo přijetím občanského zákoníku v roce 2012, striktně vzato znamená, že „objektivní odpovědnost“ jako taková zmizela z terminologie občanského zákoníku, neboť „odpovědnost“ byla nahrazena povinností k náhradě újmy. Jestliže je pak delikt ní způsobilost na základě § 24 obč. zák. přiznána pouze člověku, má to snad znamenat, že osoba, která nedisponuje vlastním rozumem a vůlí, tj. především osoba právnícká, není „deliktně způsobilá“, a není tak snad na rozdíl od veřejného či trestního práva způsobilá právně odpovídat? Jak plyne z třetí kapitoly, právnícká osoba – minimálně pokud jde o smluvní odpovědnost – způsobilá odpovídat jednoduše být musí. Způsob, jakým právnícké osobě vzniká právní povinnost jakožto odpovědnému subjektu, pachateli či škůdci, se však liší v návaznosti na to, o jakou odpovědnost jde. Z toho

důvodu se osmá kapitola nejprve obecně věnuje otázce, co to je subjektivní a objektivní odpovědnost a v čem se tyto liší. Odpověď na to tuto otázku však nelze dát pouze izolovaně z hlediska české právní doktríny či českého právního řádu, nýbrž zejména s ohledem na zahraniční právní úpravy. V těch totiž nalézáme pestrou paletu přístupů k civilní odpovědnosti, které jsou však v českém právním řádu jen obtížně použitelné. Je tomu tak proto, že český zákonodárce čerpal inspiraci zejména z německé a rakouské právní úpravy. Proto je třeba vysvětlit, jak je koncepčně právní odpovědnost po těchto právních úpravách konstruována a čím se liší právní úprava 200 let starého ABGB a více než 100 let starého BGB od novější civilněprávní úpravy, ať už jde o civilní kodex v Itálii, Nizozemsku, Polsku, či ve Španělsku. Alespoň stručný popis zahraničních právních úprav přitom umožňuje podat vysvětlení a odpověď na otázku, jaký druh odpovědnosti v české právní úpravě dominuje a co z toho plyne pro použitelnost cizích právních úprav při snaze o pochopení a interpretace české právní úpravy.

O tom, že právnická osoba musí být způsobilá „objektivně“ odpovídat, vůbec nemůže být pochyb. Pro vznik objektivní odpovědnosti totiž vůbec není důležité, zdali je právnická osoba způsobilá k vlastnímu či cizímu protiprávnímu jednání, důležité je jen to, zdali byla pro vznik této odpovědnosti naplněna zákonem stanovená skutková podstata, která typicky spočívá v zákonem kvalifikované události (protiprávním stavu). Z toho by bylo možné usuzovat, že v případě objektivní odpovědnosti není mezi právnickou a fyzickou osobou žádný rozdíl. Je tomu tak ale doopravdy? Není přece jen rozdíl ve způsobu přičítání povinnosti nahradit újmu v případě fyzické a v případě právnické osoby? Jak se přičítají právnické osobě škodlivé následky způsobené provozní činností? Jaké jsou limity objektivní odpovědnosti? Komu musí svědčit existence liberačních důvodů? Jak prokazují právnické osoby, že vynaložily veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat? Je nějaký rozdíl v případě smluvní a mimosmluvní odpovědnosti právnické osoby, když se oba dva tyto druhy právní odpovědnosti považují za odpovědnost objektivní? Odpověď na tyto otázky je cílem deváté kapitoly. Odpověď však nelze poskytnout paušálně, nýbrž pouze v návaznosti na konkrétní skutkové podstaty. Pouze s ohledem na konkrétní skutkovou podstatu lze totiž určit, co lze přičítat právnickým osobám z titulu objektivní odpovědnosti.

Subjektivní odpovědnost právnické osoby je zřejmě tím nejkomplicovanějším případem vzniku právní povinnosti z titulu odpovědnosti. Na rozdíl od objektivní odpovědnosti totiž nestačí jen to, že právnická osoba je potenciálně způsobilým nositelům právních povinností, které jí mohou být přičítány přímo v důsledku zákonem stanovených skutkových podstat, nýbrž je třeba, aby na straně právnické osoby bylo přítomno protiprávní jednání a zároveň aby toto protiprávní jednání bylo považováno za zaviněné. Odpověď na otázku, kterou si klade desátá kapitola, však tímto konstatováním nekončí, nýbrž začíná. Je totiž třeba vyjít z toho, že právnická osoba nikdy nemůže jednat sama, nýbrž je vždy závislá na osobách fyzických, jejichž jednání je jí přičítáno, a proto se také považuje za jednání osoby právnické. To platí jak v případě jednání v souladu s právem, tak v případě jednání v rozporu s právem. Zároveň je třeba konstatovat, že to, co se přičítá právnické osobě jako její právní jednání (§ 151

obč. zák.), není totožné s tím, co se právnické osobě přičítá jako její protiprávní jednání (§ 167 obč. zák., popřípadě ve spojení s § 2914 obč. zák.). Zásadní otázka, kterou je proto nutné zodpovědět, zní: Co právní řád považuje za protiprávní jednání, které vede ke vzniku právní odpovědnosti právnické osoby? Navíc ke vzniku subjektivní odpovědnosti nestačí pouhá přítomnost protiprávního jednání. I v případě právnické osoby se musí jednat o protiprávní jednání, které je zaviněné. Co to je, resp. v čem spočívá zavinění právnické osoby? Jelikož se v soukromém právu zavinění – ve své nejmírnější formě nedbalosti – presumuje, je třeba zároveň vyjasnit, v čem spočívá nedbalost právnické osoby a v jakém rozsahu lze dovodit delikttní způsobilost právnické osoby. Odpovědět na tuto otázku však nelze bez toho, že by byla nedbalost analyzována obecně, tj. nejen ve vztahu k osobě právnické, nýbrž i ve vztahu k osobě fyzické.

Jedenáctá kapitola představuje zcela originální pohled na odpovědnost právnických osob, který vychází z alternativního pojetí právní odpovědnosti jako takové. Její autor přichází s pojmem „delegované zavázanosti“, která je odvozena od původního významu pojmu ručení jakožto zavázanosti. Ambicí této kapitoly je prozkoumat, zda může být právnická osoba v soukromém právu odpovědná jinak než formou „delegované zavázanosti“. Proto je nejprve představena stručná genealogie pojmu ručení a institutu zavázanosti, resp. delegované zavázanosti v české právní teorii. Následně je zkoumáno pojetí delegované zavázanosti ve vztahu k právnickým osobám a jejich delikttní odpovědnosti s cílem odpovědět na otázku, zda mohou být právnické osoby individuálně či přímo odpovědné, nebo zda mohou odpovídat pouze formou delegované zavázanosti, tj. formou odpovědnosti za cizí delikt.

Přestože § 1 obč. zák. stanoví, že „uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného“, jsou to právě právnické osoby, které dokládají, že to nelze brát úplně doslova. Existence právnických osob soukromého práva totiž nepochybně plyne z práva soukromého a stejně tak nepochybně počítá s právnickými osobami jako se svými subjekty právo veřejné, ať už jde o jejich právní jednání (např. placení daní), nebo o jejich protiprávní jednání a odpovědnost (např. neplacení daní). Na rozdíl od trestní odpovědnosti právnických osob, která byla do právního řádu ČR zavedena relativně nedávno, způsobilost právnických osob odpovídat za administrativní delikt nebyla nikdy zpochybnována. Dvanáctá kapitola proto nejprve popisuje genezi administrativně právní odpovědnosti právnických osob, kterou lze vysledovat již v právní úpravě z doby první republiky. Jenom tak lze pochopit, v čem spočívá zásadní změna a přelom, který s sebou přinesl zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, který je účinný od 1. 7. 2017. Právě díky tomuto předpisu došlo k úpravě obecných otázek správního trestání, v jehož rámci však právnické osoby vykazují významná specifika. Hlavní odlišnost od přestupku fyzické osoby musí spočívat v odpovědi na otázku, co se považuje za administrativní delikt, který byl spáchán právnickou osobou. Zákon musí nutně stanovit, jak přičítat protiprávní jednání fyzických osob (anebo výsledky takového jednání) osobě právnické. S tím souvisí otázka, kdy dochází ke spáchání přestupku při činnosti právnické osoby, dále rozlišení případů, kdy přestupková odpovědnost dopadá pouze na fyzickou osobu,

kdy na právnickou osobu a kdy může dopadnout na oba subjekty současně. Odpověď pak vyžadují zejména následující otázky: Je možné, aby právnická osoba odpovídala v situaci, kdy je pouhou „prázdnou skořápkou“, ve které nelze nalézt žádné osoby, kterým lze spáchání administrativního deliktu přičíst? Kdy právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které bylo možné požadovat, a může se tak odpovědnosti zprostit? Je možné při ukládání sankce zohlednit majetkové poměry právnické osoby? Zcela zásadní otázku z hlediska správního trestání právnických osob pak představuje zákaz dvojího potrestání za tentýž skutek. V případě právnických osob totiž k takové situaci může lehce dojít, neboť jedním skutkem může být naplněno více skutkových podstat různých sektorových zákonů. V návaznosti na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva je třeba zodpovědět, kdy je souběžná a administrativní odpovědnost právnických osob přípustná a kdy naopak nepřipustná.

2. OSOBA JAKO PERSONIFIKOVANÁ JEDNOTA ZÁJMŮ

2.1 Úvodem

Proč existuje člověk? Možná proto, aby používal svůj rozum, a tedy jednal. Předmětem zájmu právní vědy však není člověk, nýbrž osoba. Právní věda (pokud má být vědou, a nikoli teologií) nemůže odpovědět na otázku, co je člověk a proč existuje. Právní věda si také neklade otázku, proč existuje člověk, nýbrž proč existuje osoba. Odpověď na ni není zase tak složitá: osoba – fyzická³, a tím spíše i právnická – je právní konstrukcí, jejímž účelem je vytvořit nositele práv a povinností, proto je také každé osobě přiznána právní osobnost.

Jednoduchá odpověď na otázku, co dělá z člověka osobu, zní: právní osobnost. Tato odpověď je však až příliš jednoduchá, neboť nijak nevysvětluje, jak je možné, že může být právní osobnost člověku jednou přiznána a jednou zase odeprána. To lze dobře demonstrovat na právním postavení člověka, který by z dnešního hlediska za osobu považován nebyl, tj. na otrokovi, na kterého dnes většinou hledíme jako na pouhou věc a objekt právních vztahů (mnohem přesnější je uvažovat o „osobě otroka“ nikoli jako o pouhém objektu, nýbrž jako o povinnostním subjektu).⁴ Právní osobnost jakožto potenciální způsobilost k nabývání práv totiž umožňuje člověku nabývat taková práva, jaká sám chce, resp. taková, která všem osobám dovoluje nabývat právní řád. Právě díky tomu je svobodný člověk osobou, a je tak opakem otroka.⁵ Svoboda

³ K tomu viz Kelsen: „The physical (natural) person is, thus, no natural reality but a construction of juristic thinking. It is an auxiliary concept that may but need not necessarily be used in representing certain – not all – phenomena of law. Any representation of law will always ultimately refer to the actions and forbearances of the human beings whose behavior is regulated by the legal norms.“ [KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick (USA): Transaction Publishers, 2007, s. 96.]

⁴ BERAN, K. *Persona servilis*. In: BĚLOVSKÝ, P., STLOUKALOVÁ, K. (eds.) *Caro Amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017, s. 57–65.

⁵ Proto také není přesné chápat otroka jako pouhou věc. „Otrok“ byl totiž v římském právu označován a zřejmě i chápán nejen jako věc (tj. jakožto *res corporales*), nýbrž i jako osoba. To, v čem se otrok odlišoval od obvyčejné věci, spočívá právě v tom, že byl člověkem, a to, co dělá člověka člověkem a odlišuje jej od zvířete, je jeho rozum ve spojení s vůlí. Rozum člověka, který je otrokem, umožňoval, aby rozlišil, jaké má povinnosti, a posoudil, jaká ho v případě, že je nebude dodržovat, stihne sankce. Právě proto je namístež uvažovat o „osobě otroka“ nikoli jako o pouhém objektu, nýbrž jako o povinnostním subjektu.

osoby se jinými slovy projevuje v tom, že právní řád chrání její právo autonomně stanovit vlastní zájmy a tyto zájmy pak promítnout do práv, kterými bude dotyčná osoba disponovat. „Právě proto, že zájmy otroků nebyly považovány za hodné právní ochrany, nebyli ani otroci považováni za subjekty práva.“⁶ Status otroka znamenal, že otrok směl mít pouze takové zájmy, které spočívaly v plnění heteronomně stanovených povinností.⁷ Právní postavení otroka tak mnohem spíše vystihovalo tvrzení, že právní osobnost otroka byla odvozena od osoby jeho pána, než tvrzení, že otrok žádnou právní osobnost neměl.⁸

Právní osobnost člověka tak není ničím jiným než vymezením právního statusu člověka. Statusu, který mu umožňuje nebo ho naopak omezuje v tom, aby sledoval své vlastní zájmy. Proto lze také – jak podotýká Ostheim – chápat každou osobu jako personifikovanou jednotu (lidských) zájmů. Každá osoba proto musí vykazovat dva atributy: právní způsobilost a způsobilost jednat. „Právní způsobilost (*Rechtsfähigkeit*) pak znamená alespoň potenciální způsobilost být nositelem práv a povinností. Tato potence se pak projevuje v možnosti samostatně sledovat a vytvářet právní vztahy za účelem dosažení právem aprobovaných zájmů. Způsobilost k právnímu jednání naproti tomu spočívá na zcela jiném základě. Podkladem způsobilosti jednat již není jednota chráněných zájmů, nýbrž jí je způsobilost této jednoty učinit si vlastní úsudek, tedy schopnost mít vlastní vůli a jejím prostřednictvím vstupovat do právních vztahů.“⁹ Způsobilost jednat tak úzce souvisí s právní způsobilostí jako takovou, neboť schopnost být subjektem bez možnosti jednat a tedy navazovat právní vztahy je sama o sobě bezúčelná.“¹⁰

Každá osoba v právu tak musí být jednak vybavená právní osobností, zároveň však musí být též způsobilá právně jednat a reálně tak nabývat práva a povinnosti.

⁶ OSTHEIM, R. *Zur Rechtsfähigkeit von Verbänden im österreichischen bürgerlichen Recht*. Wien: Manz, 1967, s. 11.

⁷ Z toho také plyne, že ve faktickém stavu otroctví mohou být i lidé, kteří mají formálně status přirozené osoby. Jejich faktická situace však znamená, že k uhájení holého života či živobytí musejí sledovat cizí zájmy, a to aniž by měli reálnou možnost být i jen pomyslet na zájmy vlastní. K tomu, abychom viděli, že se určití lidé mohou fakticky v takovém stavu nacházet, není nutné vracet se příliš daleko do minulosti. Jakkoli nacismus nijak nezměnil § 1 BGB, reálně rozlišoval na národním principu a tuto diferenciaci také předpokládal v návrhu národního občanského zákoníku. (K tomu srov. BYDLINSKI, F. Die „Person“ im Recht. In: KALSS, S., NOWOTNY, CH., SCHAUER, M. (eds.) *Festschrift Peter Doralt zum 65. Geburtstag*. Wien: Manz, 2004, s. 82.)

⁸ Z tohoto hlediska mám za to, že nebyl zase tak propastný rozdíl mezi otrokem a dalšími osobami, které byly podrobeny patrimoniu, tj. moci *patera familias*. Ta se totiž vztahovala nejenom na věci, tj. také otroky, ale i na příslušníky jeho rodiny. Vůli všech těchto osob *alieni iuris* tak lze zřejmě považovat za prostředek, jímž byla vyjadřována vůle *patera familias*. Osoba otroka tak vlastně znamenala rozšíření právní osobnosti *patera familias*. Vůle otroka totiž nebyla relevantní z hlediska nabývání práv, která by náležela tomuto otrokovi jako samostatné osobě. Vůle otroka však byla a mohla být relevantní z hlediska osoby, pod jejíž moc tento otrok spadal.

⁹ FRINTOVÁ, D., FRINTA, O. Obecně o subjektech občanského práva. In: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 215 a násl.

¹⁰ OSTHEIM, R. *Zur Rechtsfähigkeit von Verbänden im österreichischen bürgerlichen Recht*. Wien: Manz, 1967, s. 28–29.

Problém je však v tom, že se v právu vyskytují osoby, které nemají vlastní rozum a vůli, a je tedy otázkou, jak je možné, že mohou vstupovat do právních vztahů a nabývat tak subjektivní práva a povinnosti. Právě vysvětlení této otázky je cílem této kapitoly. Jestliže chceme pochopit, jak je možné, že nesvéprávná osoba bez rozumu a vůle právně jedná, potom je třeba nejprve vysvětlit, co je to vlastně vůbec „jednání“ a čím se liší od „právního jednání“. K tomu je třeba zodpovědět otázku, co je účelem „jednání“ a čím se liší od účelu právního jednání. Na to pak logicky navazuje i otázka, kdo může „právně jednat“ a jakým způsobem je zabezpečeno, že právně jednat může i nesvéprávná osoba bez rozumu a vůle.

2.2 Co je to právní jednání

Sama skutečnost, že právní řád přiznává osobě právní osobnost jakožto „způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti“ (§ 15 obč. zák.), ještě vůbec neznamená, že by osobě určitá soukromá práva náležela. Ze způsobilosti k právům plyne pouze tolik, že jí určitá práva a povinnosti náležet mohou. Jestliže však mají osobě náležet práva a povinnosti, potom musí zároveň existovat i způsob, kterým práva a povinnosti osoba nabývá. Právní osobnost je tak z hlediska nabytí práva podmínkou nutnou, nikoli však dostatečnou. Jak podotýká Boguszak, „k tomu[,] aby subjekt měl určitá subjektivní práva a povinnosti, musí být právní titul“.¹¹ Každá osoba v právu tak musí disponovat nejen právní osobností, nýbrž i způsobilostí „způsobovat“ vznik právních titulů. Zřejmě nejobvyklejším a také nejčastějším způsobem nabytí subjektivních práv a povinností je právě „právní jednání“.¹² Každá osoba v právu tak musí být způsobilá tak či onak právně jednat.

Jestliže chceme pochopit, co je to „právní jednání“, je třeba nejprve vyjasnit, co je vlastně vůbec samo „jednání“. Mým apriorním východiskem je přitom tvrzení, že jednat může pouze člověk a zároveň že ne všechno, co člověk navenek dělá, je jeho jednáním.¹³ Z toho důvodu je třeba rozlišovat na straně jedné mezi faktickým „chováním“ člověka a na straně opačné jeho „jednáním“.¹⁴ Podle čeho však lze rozlišit,

¹¹ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004, s. 135.

¹² Je sice pravda, že subjektivní práva lze nabývat i jinak než právním jednáním, tj. typicky na základě právních událostí, takové právní události jsou však většinou také spojeny s čímsi, co záleží na rozumu a vůli nějakého člověka. Mám na mysli například dobrou víru v případě vydržení. Dobrá víra je totiž bez subjektivního prvku člověka, kterému musí být v konečném důsledku přičítána, jen stěží myslitelná.

¹³ Z hlediska dalších úvah není podstatné zamýšlet se nad tím, zdali můžeme uvažovat o jednání v případě tzv. umělé inteligence, a stejně tak není podstatné, zdali lze o jednání uvažovat u zvířat. Je tomu tak proto, že kritériem jednání je pro mne „zájem člověka“, který nemůže mít ani zvíře, ani umělá inteligence.

¹⁴ K tomu viz Boguszak: „Protiprávní stav však může být podle okolností způsoben i chováním toho, kdo není schopen své jednání ovládnout nebo posoudit jeho důsledky. (Oproti tomu protiprávní jednání, včetně nezaviněného, je chování vědomé a volní.)“ (BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004, s. 134.)

kdy člověk jedná a kdy se naopak pouze nějak „chová“, tj. nejedná? Rozdíl mezi chováním a jednáním člověka vidím v tom, že jednání je vědomé, a tedy rozumem korigované chování, zatímco chování je pouhým nevědomým projevem, který se navenek tak či onak manifestuje. Jestliže člověk vědomě jedná, potom ví, co dělá, a pokud ví, co dělá, musí svým jednáním sledovat dosažení nějakého cíle, resp. účelu. Účel, o jehož dosažení člověk usiluje, přitom vyjadřuje jeho zájem. Co je zájmem člověka, je však podmíněno právě rozumovou úvahou. Sledování zájmu je tak vědomé, zatímco následování instinktu je nevědomé.

Zároveň je třeba připustit, že jednání člověka nemusí být vždy racionální a pozorováno zvnějšku může vyhlížet jako jednání, které poškozuje jeho vlastní zájmy. Jak je tedy možné, že člověk je velmi často veden svým nevědomím (svými instinkty), a přesto se má většinou za to, že jedná? Odpověď na tuto otázku je zároveň odpovědí na otázku, čím se liší a v čem jsou člověk a zvíře stejní. Jak člověk, tak zvíře mají instinkty. Tvrdit, že člověk (také) nesleduje svůj instinkt, zřejmě není pravdivé. Člověk se však liší od zvířete (alespoň se má za to) tím, že má rozum. Rozum člověka tak může být alespoň potenciálně korektivem jeho nevědomého, resp. instinktivního chování. Proto také právo vychází z toho, že každý člověk má rozum, což se navenek projevuje jeho jednáním, a nikoli pouhým nevědomým chováním. Ze stejných důvodů se má v právu obvykle za to, že teprve pokud člověk pozbude rozumu, a není tak schopen rozpoznávat, co činí, potom se jeho chování nepovažuje za jednání. Stejně tak se za jednání nepovažuje jednání člověka, který sice rozum má, avšak ve chvíli, kdy jedná, jej není schopen použít, neboť se není schopen ovládnout (tj. jedná v afektu).¹⁵ Jde o pouhé chování, které je analogické k chování zvířat. Člověk, který se nějak „chová“, aniž by jednal, je považován za nepřičetného. Chování takového člověka proto obvykle nejsou přiznávány právní následky. Výjimka však potvrzuje pravidlo.¹⁶

Lze tedy uzavřít, že jednání je účelově zaměřené chování, u kterého můžeme rozlišit (i) vnější projev vůle, kterým je chování (to může být komisivní nebo omisivní), a (ii) rozumem stanovený účel, který toto chování sleduje. Faktickým předpokladem každého jednání je tedy člověk, který disponuje rozumem a vůlí.

Právní jednání se od „jednání“ odlišuje především svým účelem. Účelem právního jednání je vznik subjektivního práva (nebo povinnosti). Subjektivní právo však není ničím jiným než prostředkem k uspokojení zájmu. Společným znakem jak jednání v obecném slova smyslu, tak právního jednání je uspokojení zájmu. Z toho plyne, že při vzniku subjektivního práva musí být vždy (alespoň hypoteticky) přítomna intelektuální složka, která vyhodnocuje, zdali je vznik subjektivního práva pro subjekt výhodný, zdali to má chtít, zdali to vyjadřuje jeho „zájem“. V případě právního

¹⁵ Vycházím přitom z díkce § 24 obč. zák., podle něhož je předpokladem odpovědnosti nikoli pouhé faktické „chování“, nýbrž jednání, které je člověk „s to posoudit a ovládnout“. Z toho *a contrario* vyvozují, že tam, kde člověk není „s to posoudit a ovládnout“ své jednání, tam ani nejedná.

¹⁶ K tomu viz § 2920 odst. 2 obč. zák., který stanoví: „Nebyl-li nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.“

jednání musí navíc jednající vzít v úvahu i to, zdali je vůbec vznik určitého subjektivního práva možný s ohledem na objektivní právo. Vycházím přitom z pozitivistické koncepce, podle které může subjektivní právo vzniknout pouze tehdy, pokud to umožňuje právo objektivní. V souladu s Kelsenem tak lze z normativního hlediska pohlížet na právo jako na řád, který je určen k donucování vztahujícímu se k lidskému jednání.¹⁷ Ostheim však v této souvislosti správně doplňuje, že jakkoli se donucení může vztahovat pouze na vnější lidské chování, „z hlediska motivace tohoto chování lze právo označit jako řád vztahující se ke sledování lidských zájmů, který je vybavený donucovací mocí“. Z toho plyne, že tento řád již implicitně obsahuje hodnocení předpokládaných zájmů svých jednotlivých subjektů.¹⁸ Právní řád tak může rozlišovat zájmy, které považuje za žádoucí a nutné, a tedy přikázané. Zároveň na druhé straně bude rozlišovat zájmy, jejichž uspokojování je nežádoucí, nechtěné – a tedy zakázané.¹⁹ Kromě těchto dvou vyhraněných polarit však právní řád zná i zájmy, jejichž uspokojování je z hlediska práva indiferentní, tudíž je ponecháno na samých účastnících, zdali tyto zájmy budou sledovat. Jednání, které se těchto zájmů bude týkat, bude jednáním dovoleným, tedy ani přikázaným, avšak ani zakázaným.²⁰

K odpovědi na otázku, zdali dosažení určitého zájmu jednající skutečně chce a zároveň zdali je dosažení takového zájmu v podobě subjektivního práva právem dovoleno, je nutný rozum. Sám o sobě však nestačí. K rozumu musí přistoupit i vůle. V každém dovolení je zahrnuta i možnost dovolení, resp. oprávnění nevykonat.²¹ Na rozdíl od plnění povinnosti vůle není „nucena“ k tomu, aby využila oprávnění, které jí právo poskytuje.²² Vůle, která není nucena k tomu, aby způsobila vznik subjektivního práva, tak musí být silnější než v případě vůle, která plní povinnost nebo vyžaduje splnění práva.²³

¹⁷ KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Auflage. Wien: Deuticke, 1960, s. 31.

¹⁸ OSTHEIM, R. *Zur Rechtsfähigkeit von Verbänden im österreichischen bürgerlichen Recht*. Wien: Manz, 1967, s. 4.

¹⁹ V takových případech dojde k vyřazení jednotlivce z vlastního stanovení jeho zájmů. K takovému vyřazení dojde například při zákazu užívání drog, zákazu sexu, resp. pohlavního styku s rodinnými příslušníky na straně jedné, nebo naopak při povinné vojenské službě jako přikázanému jednání na straně opačné.

²⁰ OSTHEIM, R. *Zur Rechtsfähigkeit von Verbänden im österreichischen bürgerlichen Recht*. Wien: Manz, 1967, s. 5.

²¹ Koncepce subjektivního práva, ze které vycházím, tak ve skutečnosti není ani volní, ani zájmová, nýbrž kombinovaná, která k existenci subjektivního práva potřebuje jak zájem, tak i vůli. S tím souvisí i koncepce nositele subjektivního práva – osoby, která musí být způsobila jak stanovit, co je jejím zájmem, tak svoji vůlí tento zájem naplňovat. K rozlišování zájmové a volní teorie subjektivních práv srov. heslo Rights – The Function of Rights: The Will Theory and the Interest Theory. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/rights/#2.2> [cit. 2018-07-04].

²² Obdobně konstatování jako pro vznik práva platí i pro splnění práva již existujícího. Jestliže má být totiž „někdo“ způsobilý požadovat splnění „svého“ práva, potom musí být především sám způsobilý rozpoznat, že vůbec nějaké „své“ právo má. Nezbytným předpokladem k tomu je rozum. Rozum však sám o sobě nestačí k tomu, aby dotyčná osoba mohla „požadovat“ splnění svého práva, k tomu je nutná i vůle.

²³ Tím však narážíme na metafyzický problém vzniku právní povinnosti. Rozum, vůle a oprávnění ke stanovení právní povinnosti totiž nelze chápat jako příčinu vzniku právní povinnosti, nýbrž pouze

Lze tedy uzavřít, že právní jednání je typem jednání, jehož účelem je vznik, změna či zánik subjektivního práva. Společným předpokladem jak právního jednání, tak běžného jednání je rozum a vůle člověka. Ten, kdo nemá rozum a vůli, nemůže „jednat“. Z toho by snad mohlo být vyvozováno, že nemůže ani „právně jednat“. Problém je však v tom, že „právní jednání“ není vyhrazeno člověku, nýbrž osobám. Jednat může člověk, právně jednat však může pouze a jen fyzická nebo právnická osoba. Co tedy vlastně znamená právní jednání osob, respektive kdo může právně jednat?

2.3 Kdo může právně jednat

„Právní“ jednání je druhem právní skutečnosti, která předpokládá „jednání“. Je tedy spojena s rozumem a vůlí jednajících osoby. Jestliže je tak účelem každé osoby v právu způsobilost nést práva a povinnosti, potom musí být také každá osoba tak či onak způsobilá práva nabývat a k tomu je vždy třeba rozumu a vůle člověka.²⁴

Z toho by bylo možné vyvozovat, že člověk, který disponuje rozumem a vůlí, musí být způsobilý právně jednat, a je tedy osobou, a naopak člověk, který nedisponuje rozumem a vůlí, není způsobilý právně jednat – a tedy být osobou nemůže. Oba tyto závěry jsou nesprávné. Musíme si totiž uvědomit, že každý člověk, tedy každý z nás, prošel v životě fází, kdy jeho vůle nebyla korigována rozumem, neboť rozum neměl. Člověk, který se narodí, musí mít vůli, jinak by nepřežil. Jedná se však o vůli instinktivní, která není korigována rozumem. Pokud by totiž člověk, který se narodí, začal „rozumovat“ o tom, co má a nemá dělat, je téměř jisté, že by nepřežil. Právo musí s touto faktickou daností počítat, a musí se tak vyrovnat se situací člověka, který

jako sám o sobě nedostatečný předpoklad. V případě, že by rozum, vůle a oprávnění byly příčinou vzniku právní povinnosti, pak by tato povinnost vznikala z kauzální nutnosti jako příčina a povinnost jako následek. Tak tomu ale není. Předpokladem vzniku právní povinnosti je to, že někdo je rozumově a právně způsobilý něco chtít, tedy že má vůli. Jedná se však o podmínku nutnou, nikoli dostatečnou. Ten, kdo chce stanovit nějakou povinnost, musí mít nejen vůli, ale musí zároveň takovou konkrétní povinnost také vyvolat (způsobit). Otázka, zdali je povinnost stanovena, je otázkou svobody vůle a realizace této svobodné vůle. Jedná se proto opět o otázku, kterou nelze prostředky analytické právní filozofie zodpovědět, a proto je třeba ji ponechat nezodpovězenou.

²⁴ Teoreticky by se tak mohlo zdát, že je myslitelná představa osoby, která bude nabývat práva a povinnosti pouze na základě právních skutečností nezávislých na lidské vůli, jako jsou například právní události. Po mém soudu je však i v případě skutečností nezávislých na lidské vůli rozumu a vůle vždy třeba. To lze demonstrovat např. na nabytí zletilosti, a tedy i plné svéprávnosti dosažením 18. roku věku. Pokud by člověk, který dosáhne 18. roku věku, neměl rozum – a tedy ani nevěděl, co je to čas a jeho plynutí, nevěděl by, kolik je mu let, potom by ani neměl možnost rozpoznat, že dosažením 18. roku věku se změnil jeho právní status a je oprávněn k právnímu jednání, ke kterému dříve oprávněn nebyl. Tím nemá být vůbec řečeno, že subjektivní právo nemůže vzniknout nezávisle na lidské vůli. Vždyť i právní osobnost člověka vzniká narozením, a přestože si novorozeně není vědomo toho, že má právní osobnost, ji má. Co tím má být ovšem řečeno, je to, že k tomu, aby jakékoli subjektivní právo mohlo být realizováno, musí být nejprve rozpoznáno, k čemuž je nezbytný rozum. Proto se domnívám, že rozumu a vůle je třeba nejen v případě právního jednání, ale vlastně vždycky, tedy bez ohledu na to, na základě jaké konkrétní právní skutečnosti subjektivní právo vzniká, mění se nebo zaniká.

není způsobilý posoudit, co je jeho zájmem, co smí a co nesmí, protože nemá rozum, který by mu to umožňoval.

Teoreticky lze skutečně uvažovat o tom, že člověk, který nemá dostatečně rozvinutý rozum, nebude považován za osobu. Za tu bude považován až v situaci, kdy rozumu nabude. Takové řešení však nebylo přijato právě kvůli rozlišení statusu člověka, který byl otrokem, od statusu člověka, který otrokem nebyl. Pokud totiž uvažujeme o otrokovi jako o „ne-osobě“, znamená to, že jeho rozum a vůle (i když existuje) nemůže být nikdy relevantní z hlediska jeho vlastního právního jednání. Tím se zásadně liší od člověka, který není otrokem, avšak dočasně (nebo i trvale) nedisponuje rozumem a vůlí. Faktická situace lidského mláděte, které se narodí buď se statutem otrocka, nebo svobodné osoby, se neliší nijak. Ani jedno z těchto dětí nemá rozum, nemůže jednat – a tedy ani právně jednat. Právní status dítěte, které je považováno za osobu, se však liší v tom, že toto dítě jakožto osoba může „potenciálně“ nabývat práva a povinnosti, zatímco otrok nikdy sám pro sebe práva nabývat nemůže. Důvod, proč musí být v současnosti člověk považován za osobu, i když nemá rozum a vůli, opět souvisí s tím, proč byl institut otroctví opuštěn. Považovat člověka za pouhý objekt, tedy cosi, co se svým statutem blíží otrokovi, je morálně nepřijatelné. Právě z těchto důvodů je každý člověk, tedy i ten, který nemá rozum, považován za osobu.

Tím však bylo jen vysvětleno, že jak přítomnost rozumu a vůle automaticky neznamená, že člověku nezbytně nutně musí náležet právní osobnost a naopak, že člověku který nemá rozum a vůli, nelze přiznat právní osobnost – a tedy ani postavení osoby. Právo však zároveň nemůže popřít, že k tomu, aby jakákoli osoba právně jednala, je rozumu a vůle vždy třeba. Dospíváme tak nutně k rozporu. Jak může „právně jednat“ osoba, resp. člověk, který nemá rozum a vůli – a tedy „reálně“ jednat nemůže? A naopak proč člověk, který má rozum a vůli – a tedy nutně jedná (byť jako otrok) –, nemůže sám za sebe²⁵ jednat též právně?

Uspokojivé řešení této otázky předpokládá a vyžaduje rozlišení světa reality (fakticity) a světa normativity tak, jak k němu dospěla ryzí nauka právní.²⁶ Ve světě reality uvažujeme kauzálně. Rozum a vůle člověka jsou příčinou, ze které vyvozujeme jako následek způsobilost jednat. Ve světě normativity však rozum a vůle člověka neznamená příčinu, ze které by kauzálně plynulo, že osoba, která je nezpůsobilá jednat, není způsobilá jednat (také) právně.²⁷ Důvodem pro to však není žádné magické kouzlo,

²⁵ Status otroka nedovoloval nabývat práva, která odpovídají jeho zájmům – otrok totiž smí mít pouze takové zájmy, které spočívají v plnění heteronomně stanovených povinností. Proto také jednání otroka nemohlo být připisováno jemu jakožto osobě, což ovšem nijak nebránilo tomu, aby jeho jednání bylo připisováno osobě jiné, například osobě jeho pána. Jestliže právní řád otrokovi nepřiznával právní osobnost, potom nebylo možné jeho osobě přičítat práva a povinnosti, a to bez ohledu na to, zda fakticky disponoval rozumem a vůlí.

²⁶ KELSEN, H. *Pure theory of law*. Berkeley: University of California Press, 1967, s. 76.

²⁷ K tomu viz Kelsen: „If we analyze our statements about human behavior, however, we discover that we connect acts of human behavior toward each other and toward other facts not only according to the principle of causality (i.e., as cause and effect), but also according to a principle entirely different from that of causality – a principle for which science does not as yet have a generally accepted word. If we succeed in proving that such a principle exists in our thinking and is applied by the sciences that

nýbrž to, co normativisté trefně nazvali jako „přičitatelnost“.²⁸ Jen díky tomu je možné, že ten, kdo ve světě reality jednat prostě nemůže a také nejedná, protože nemá rozum a vůli, ve světě normativity právně jednat může, neboť je mu přičítán rozum a vůle jiného člověka. Z toho plyne, že faktickým předpokladem právního jednání jsou rozum a vůle, což však samo o sobě nestačí. Zároveň musejí být tento rozum a tato vůle přičítány osobě, kterou lze také chápat jako bod přičitatelnosti.²⁹

Přičitatelnost rozumu a vůle tak ukazuje důležitý teoretický poznatek: jednání konkrétního člověka vůbec nemusí korespondovat s tímto člověkem jako fyzickou osobou. Jinými slovy, schopnost jednat odlišuje člověka od zvířete, sama o sobě však tato schopnost nečiní z člověka fyzickou osobu. Proto je třeba odlišovat:

- způsobilost člověka jednat;
- způsobilost právně jednat sám za sebe (jako fyzická osoba);
- způsobilost právně „jednat“ za někoho jiného.

2.4 Co je to svéprávnost

Přičitatelnost je také důvodem, proč je třeba rozlišovat mezi osobou a člověkem a zároveň také mezi osobou, která je „svéprávná“, a osobou, která svéprávná není. Otázka svéprávnosti či nésvéprávnosti je tak ve skutečnosti otázkou, či rozum a vůle se přičítá konkrétní osobě. V platném právu ČR o tom svědčí § 31 obč. zák., podle kterého se má za to, že „každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku“. Dotyčné ustanovením potvrzuje, že to, co dělá z nésvéprávné osoby osobu alespoň částečně svéprávnou, je její rozum a vůle, pokud jsou přítomny. Pokud je není možné přičítat, protože neexistují, potom je třeba přičítat rozum a vůli „cizí“ osoby, která „vlastní“ rozum a vůli nahrazuje.

have as their object mutual human behavior as determined by norms (that is, by sciences that have as their object the norms which determine the behavior) then we are entitled to consider society as an order or system different from that of nature and the sciences concerned with society as different from natural sciences. Only if society is understood as a normative order of human behavior can society be conceived of as an object different from the causal order of nature; only then can social science be opposed to natural science. Only if the law is a normative order of mutual behavior can it be differentiated from nature, as a social phenomenon; only then can the science of law as a social science be differentiated from natural science.“ (KELSEN, H. *Pure theory of law*. Berkeley: University of California Press, 1967, s. 76.)

²⁸ Pojem přičitatelnosti vysvětluje např. Weyr jako vztah mezi normou a tím, „kdo se podle obsahu normy má zachovat. [...] Zmíněný vztah je představou ryze normativní. Možno jej obecně zvatí přičetností neboli přičitatelností. To znamená: ve své vlastnosti povinnostního subjektu jest tento subjekt přičetný, t. j. normu lze mu ‚přičítati‘, norma pak vzhledem k povinnostnímu subjektu jest přičitatelná. Není-li někdo ‚přičetným‘, znamená to, že není vzhledem k té či oné normě povinnostním subjektem; není-li určitá norma ‚přičitatelnou‘, znamená to, že určitý subjekt, který jest snad ‚přičetný‘ vzhledem k jiné normě, nemá povinnosti vzhledem k této určité normě.“ (WEYR, F. *Teorie práva*. Brno – Praha: Orbis, 1936, s. 36.)

²⁹ K tomu srov. BERAN, K. Osoba jako bod přičitatelnosti. *Právník*. 2017, č. 6, s. 522.

Z tohoto pohledu lze také lépe pochopit, co je myšleno v § 15 obč. zák., který stanoví, že svěprávnost je „způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem“ (právně jednat). Vlastní právní jednání nemůže znamenat nic jiného než přičitatelnost vlastnímu rozumu a vůli. Proto také osoba nejčastěji nabývá svěprávnosti dosažením zletilosti (§ 30 obč. zák.). Zletilost, spočívající v dosažení 18. roku věku, je totiž obvykle okamžikem, kdy člověk dosáhne dostatečné rozumové volní vyspělosti, jež mu umožňuje samostatně jednat.³⁰ Jeho rozum a vůle jsou tedy přičítány přímo jemu jako svěprávné osobě. Tím lze také vysvětlit, proč je osoba „své-právná“.

Jestliže však v právním řádu existují osoby, které nemají vlastní rozum a vůli, je nutné těmto osobám přičítat rozum a vůli jiných lidí. Tato alternativa nastává v situacích, kdy není splněn faktický předpoklad pro vlastní právní jednání osoby, neboť její rozum a vůle se ještě nevyvinuly (děti), nebo se nikdy nevyvinuly, nebo se sice vyvinuly, ale zase se ztratily (duševně choré osoby). Institut zákonného zástupce nebo opatrovníka tak není ničím jiným než vymezením přičitatelnosti rozumu a vůle osobě, která rozum a vůli sama nemá.

K odlišení svěprávné osoby od nesvěprávné není důležité jen to, zda jsou přičítány vlastní či cizí rozum a vůle, nýbrž je podstatná zejména také otázka, proč tomu tak je. Odpověď na ni opět spočívá v kritériu zájmu. Právní jednání lze v tomto smyslu chápat jako prostředek, který umožňuje, aby člověk sledoval prostřednictvím práva zájmy. Jestliže tak nesvěprávná osoba není sama způsobilá stanovit, sledovat a ochránit své zájmy, neznamená to zároveň, že by nesvěprávná osoba žádné vlastní zájmy neměla. Právě proto, že její zájmy – i když je nesvěprávná – právní řád uznává, přiznává člověku jakožto osobě právní osobnost a zároveň mu poskytuje zákonného zástupce či opatrovníka, který má její zájmy chránit.

Z toho také plyne, že člověk může sledovat jako fyzická osoba své vlastní zájmy, zároveň však může též jako zástupce jiné osoby sledovat zájmy cizí. Není však zastoupení jako zastoupení. V případě, že jde o zastoupení smluvní, zástupce není oprávněn stanovovat, co jsou a co nejsou zájmy zastoupeného, a koná tak podle pokynů osoby, kterou zastupuje. V případě zákonného zástupce je tomu ale jinak. Vůle ani rozum zastoupeného nejsou přítomny. Titulem k zastupování proto také není plná moc, nýbrž vnitrostátní právní řád – zákon. S tím také souvisí rozdíl, na který upozornila L. Krtoušová, a sice že „svěprávný zastoupený má možnost volby, zda bude nebo nebude mít smluvního zástupce. Naopak nesvěprávný zastoupený zákonného zástupce mít musí, protože nemá-li jej, není schopen právně relevantně tvořit vůli a projevat ji navenek.“³¹

Specifické postavení zákonného zástupce spočívá v tom, že je oprávněn posoudit a stanovit, co je a co naopak není v zájmu zastoupeného – a podle toho také jeho jménem právně jednat. Míra, v jaké však může zákonný zástupce stanovovat zájmy

³⁰ K problematice svěprávnosti v souvislosti s věkem fyzické osoby srov. FRINTA, O. Pojetí svěprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 1–2, s. 58 a násl.

³¹ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 591.

zastoupeného, není v případě všech podob zákonného zastoupení stejná. Pravděpodobně nejširší možnost volné úvahy má rodič jakožto zákonný zástupce svého dítěte, který je oprávněn ze svého subjektivního pohledu posoudit, co je v nejlepším zájmu dítěte (i když to objektivně může být i jinak). Za předpokladu, že budeme statutární orgán právnické osoby považovat za jejího zákonného zástupce, bude mít člověk jednající jako orgán podstatně omezenější prostor volné úvahy stanovit, co je a co není v zájmu právnické osoby. Může být omezen přímo zákonem,³² stanovami či usnesením valné hromady. Ve všech případech zákonných zástupců však platí, že k projevu zájmu zastoupeného je vždy nezbytně nutný rozum zástupce, který svým vlastním rozumem zájem zastoupeného v rámci stanovených limitů konkretizuje. Konkretizace zájmu v individuálním případě totiž není možná jinak než rozumem zástupce, z čehož též plyne, že se zástupce vždy musí v té či oné míře podílet na stanovení zájmu zastoupeného.

Z toho také plyne logický závěr, který však není často vyslovován zcela otevřeně. Jestliže se člověku jako fyzické osobě nepřičítá jeho vlastní rozum a vůle, potom to musí znamenat, že o něm fakticky rozhodují jiní lidé. Tito lidé, tj. zákonní zástupci či opatrovníci, nad tímto člověkem fakticky vykonávají moc a rozhodují o tom, co smí a nesmí. Přestože je člověk nadále považován za fyzickou osobou s právní osobností, jeho právní postavení se z tohoto úhlu pohledu podobá osobě cizího práva (*alieni iuris*). Jakkoli je tedy nespěprávná osoba osobou, může nabývat jiná práva než ta, která jí dovolí nabýt její zákonný zástupce či opatrovník, jen v omezeném rozsahu.³³ Nespěprávná osoba je tak i v současnosti do jisté míry podřízena moci cizí osoby, přestože ji dnes už nenazýváme jako *dominica potestas*.³⁴

³² Například v britském § 172 Companies Act 2006 je zájem korporace dokonce kodifikován jako prospěch akcionářů jakožto celku, přičemž statutární orgán má zohlednit (zejména):

- a) pravděpodobné důsledky rozhodnutí v dlouhodobém hledisku,
- b) zájmy zaměstnanců obchodní společnosti,
- c) potřebu pěstovat obchodní vztahy obchodní společnosti s jejími dodavateli, zákazníky a dalšími,
- d) dopad činnosti obchodní společnosti na komunitu a životní prostředí,
- e) potřebnost udržovat reputaci obchodní společnosti pro vysoké standardy obchodního chování,
- f) potřebu jednat spravedlivě ve vztahu k akcionářům obchodní společnosti.

³³ Pokud jde o nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, je jeho způsobilost k právním jednáním omezena § 30 obč. zák. na právní jednání, které je svoji povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Pokud však jde o člověka, jehož svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, nemůže být tento člověk podle § 64 obč. zák. zbaven práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života.

³⁴ Panská moc byla zřejmě primárním projevem vlastnictví – byla všeobecnou, neomezenou mocí nad věcí. Pokud moc nad věcí nebyla všeobecná, pak pro ochranu ostatních zájmů musela být moc nad věcí omezena, kupříkladu jako u věcných práv k věci cizí principem jejich výkonu *civiliter modo*. Viz kupříkladu ŠEJDL, J. Několik odrazů „umění dobrého a spravedlivého“ na nauku služebnosti. In: *Umenie a právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016, s. 193 a 194.

2.5 Shrnutí

Osoba v právu představuje konstrukci, jejímž účelem je vytvořit nositele subjektivních práv a povinností. Každá osoba v právu tak musí disponovat právní osobností, tj. potenciální způsobilostí k nabytí práv. To ale vůbec nevysvětluje, proč může být právní osobnost člověku jednou přiznána a jindy zase odeprána. Tento důvod souvisí se zájmy. Přiznání právní osobnosti člověku znamená, že právní řád uznává jeho zájmy jakožto osoby a umožňuje mu, aby tyto zájmy svobodně sledoval. Proto je také opakem osoby otrok, který sám žádné své zájmy sledovat nesměl a naopak musel sledovat pouze ty zájmy, které mu zvnějšku stanovil jeho pán. Právní osobnost lze v tomto smyslu chápat jako personifikovanou jednotu zájmů. Přiznání právní osobnosti je tak statusovou otázkou, která není závislá na rozumu a vůli člověka, jemuž je určitý status přiznán nebo naopak odeprán. Odlišný status lidí byl také důvodem, proč je třeba rozlišovat mezi člověkem a osobou. Avšak i v současnosti, kdy je každému člověku přiznán stejný status fyzické osoby, dává rozlišení mezi člověkem a osobou svůj smysl. Důvodem je přiznání statusu osoby i entitám od člověka odlišným, i když jsou od něj v tom či onom smyslu odvozeny. Těmito entitami jsou právě právnické osoby.

Právní osobnost však sama o sobě k nabytí práva nestačí. K tomu, aby osoba mohla skutečně subjektivní právo nabýt, je nezbytně nutný právní titul – právní jednání. Každá osoba v právu tak musí disponovat nejen právní osobností, nýbrž i způsobilostí právně jednat. Odpověď na otázku, kdo může právně jednat, úzce souvisí s odpovědí na otázku, kdo může vlastně vůbec jednat – a tedy co vlastně jednání vůbec je. Jednání lze vymezit jako účelově zaměřené chování. Cílem každého jednání je přitom uspokojení zájmu, i kdyby tímto zájmem mělo být například nicnedělání. Účelem právního jednání je vznik subjektivního práva. Subjektivní právo však není ničím jiným než prostředkem k uspokojení zájmu. Společným znakem jak jednání v obecném slova smyslu, tak právního jednání je uspokojení zájmu. Aby mohl kdokoli posoudit, zdali je dosažení cíle (tj. např. vznik subjektivního práva) v jeho zájmu, a zároveň, aby o dosažení takového zájmu skutečně usiloval, musí disponovat rozumem a vůlí.

V případě jednání, jehož cílem je vznik subjektivního práva, musí navíc jednající vzít v úvahu i to, zdali je vůbec vznik určitého subjektivního práva možný s ohledem na objektivní právo. Objektivní právo lze totiž chápat nejen jako soubor právních norem, nýbrž jako řád, který prostřednictvím právních norem určité zájmy přikazuje, zakazuje anebo dovoluje, tj. ponechává na rozhodnutí těch, kteří ony zájmy chtějí, mohou, ale nemusejí sledovat. K odpovědi na otázku, zdali dosažení určitého zájmu jednající skutečně chce a zároveň zdali je dosažení takového zájmu v podobě subjektivního práva právem dovoleno, je nutný rozum. K jeho sledování je nutná vůle.

Z toho plyne závěr, že předpokladem každého, tedy i právního jednání je rozum a vůle jednajícího. Rozumem a vůlí ve výše uvedeném smyslu však disponuje pouze člověk. Bylo by tak možné usuzovat, že právně jednat může pouze člověk vybavený rozumem a vůlí. Nejen právní dějiny, nýbrž i platné právo podává důkaz o tom, že

tomu tak nebylo a není. Otrok byl nepochybně člověkem, který disponoval rozumem a vůlí, zároveň však stejně nepochybně byl člověkem, který nebyl sám pro sebe způsobilý nabývat práva, a být tak jejich subjektem. Naopak člověk, jehož rozum se ještě nevyvinul (nebo se sice vyvinul, ale zase se ztratil), práva nabývat může prostřednictvím svých zástupců či opatrovníků. A tím se již dostáváme k druhému rozdílu mezi jednáním a právním jednáním. Jednat může pouze člověk vybavený rozumem a vůlí, „právně“ jednat však může pouze osoba, nikoli člověk.

Osobami v právu jsou však i lidé, kteří rozumem a vůlí nedisponují. Jak je však možné, že předpokladem právního jednání jsou rozum a vůle jednajícího, zároveň však osobou v právu může být i člověk, který rozumem a vůlí nedisponuje? Řešení tohoto rozporu spočívá v tzv. přičitatelnosti. Každý člověk, který disponuje rozumem a vůlí (byť by byl otrokem), může jednat, tj. sledovat své zájmy. Člověk, který je navíc svéprávnou osobou, může též právně jednat sám za sebe a pomocí práva dosahovat uspokojení svých zájmů. V takovém případě mluvíme o vlastním právním jednání. Tentýž člověk však může sledovat i cizí zájmy od něj odlišných osob. Jeho rozum a vůle tak nejsou přičítány jemu samému, ale jiné osobě a v takovém případě mluvíme o cizím právním jednání. Rozum a vůle člověka tak mohou být přičítány jemu samotnému jakožto svéprávné fyzické anebo i jiné (fyzické) osobě. Člověk, kterému nejsou přičítány vlastní rozum a vůle, nýbrž jsou mu přičítány cizí rozum a vůle, je považován za nesvéprávnou osobu, na rozdíl od člověka, kterému jsou přičítány jeho vlastní rozum a vůle, a je proto považován za osobu svéprávnou.

K pochopení právního jednání osoby není důležité jen to, zda osoba disponuje, či nedisponuje vlastním rozumem a vůlí, nýbrž i otázka, proč tomu tak je. Odpověď na tuto otázku opět spočívá v kritériu zájmu. Osoba, která nemá vlastní rozum a vůli, není způsobilá stanovit, sledovat a ochránit své vlastní zájmy, a proto také není považována za svéprávnou. Právě z těchto důvodů její zájmy stanovují osoby od ní odlišné, které se nazývají zástupci, opatrovníci, orgány apod. Tyto osoby se jakožto zástupci mohou v různé míře podílet na stanovení zájmu/zájmů zastoupené osoby. Instruktivní z tohoto hlediska může být rozlišení mezi smluvním a zákonným zastoupením. V případě smluvního zastoupení totiž zástupce nestanovuje, co je zájmem zastoupeného, nýbrž na základě plné moci koná podle jeho pokynů. Právě v tom se odlišuje od zákonného zástupce, který sám stanovuje, co je v zájmu zastoupeného, a zároveň tyto zájmy svojí vůlí za zastoupeného sleduje. Míra, jakou se zákonný zástupce podílí na stanovení zájmu zastoupeného, může být různá. Zřejmě největší rozsah volné úvahy má rodič jakožto zákonný zástupce svého dítěte. Naopak relativně omezenou pozici má statutární orgán, který je při stanovení zájmu zastoupeného omezen stanovami, zákonem apod. Nesvéprávná osoba je tak i v současnosti vlastně podřízena moci cizí osoby, i když ji dnes už nenazýváme jako *dominica potestas*.

3. ZPŮSOBILOST PRÁVNICKÉ OSOBY „PRÁVNĚ JEDNAT“ A „PRÁVNĚ ODPOVÍDAT“

3.1 Úvodem

Ve druhé kapitole bylo vysvětleno, proč je třeba osobu považovat za personifikovanou jednotu zájmu. Člověk totiž může určité zájmy sledovat nejen sám jakožto autonomní individuum – fyzická osoba, nýbrž i prostřednictvím entit, které jsou od něj odlišné. Je možné, aby člověk sledoval určité zájmy jako člen kolektivu, sdružení či korporace, stejně tak je možné, aby určité zájmy byly personifikovány, aniž jim nutně musí odpovídat substrát spočívající v individuálním člověku či kolektivu lidí. V takovém případě se typicky jedná o ohraničený soubor subjektivních práv, který sám – jako osamostatněný majetek – získává právní osobnost a slouží určitému účelu. Jak v prvním, tak ve druhém případě je však nutné, aby ona „entita“ obdařená právní osobností, tradičně označovaná jako právnická osoba, byla též způsobilá právně jednat.

I v případě právnické osoby je třeba klást si otázku, co je to právní jednání právnické osoby. Jednoduchá odpověď by mohla znít: právním jednáním právnické osoby je to, co stanoví zákon. Taková odpověď však vůbec nevysvětluje, proč tomu tak je a proč byla právnická osoba podle předchozí právní úpravy k vlastnímu právnímu jednání způsobilá a proč je podle té současné zase nezpůsobilá. Proto je třeba rozzebrat, co plyne z teorií právnických osob k jejich právnímu jednání. Konkrétně je třeba zodpovědět, jakým způsobem vysvětlují tyto teorie, co to je a jak se tvoří rozum a vůle právnické osoby. Vzhledem k tomu, že rozum a vůle právnické osoby musejí být tak či onak spjaty s rozumem a vůlí člověka, je třeba vysvětlit, jakým způsobem se odvozují rozum a vůle právnické osoby od člověka, resp. od fyzické osoby. Je tak třeba vyjasnit dvojí postavení člověka, který může jednat jako osoba fyzická a zároveň také jako orgán právnické osoby. Tím však již dospíváme k otázce, zda je vůbec možné, aby právnické osobě náležel vlastní rozum a vůle – byla tak považována za svéprávnou v obdobném smyslu jako osoba fyzická.

Se „svéprávností“ osoby do jisté míry koresponduje její „příčetnost“ z hlediska způsobilosti právně odpovídat. Pokud by právnická osoba nebyla chápána jako svéprávná, tj. způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, klade se otázka, jak může být i příčetná, tj. způsobilá být „odpovědnostním subjektem“. Je však způsobilost

k vlastnímu protiprávnímu jednání vůbec nutná k tomu, aby právnická osoba byla způsobilá odpovídat? K odpovědi na tuto otázku je třeba nejprve objasnit, co musí být stanoveno, aby právnická osoba mohla být chápána jako pachatel, škůdce či přestupce na straně jedné, a zároveň jakým způsobem může být právnické osobě přičítána konkrétní povinnost z titulu právní odpovědnosti. Odpověď na tuto otázku se musí lišit v návaznosti na druh právní odpovědnosti, tj. na odpovědnost subjektivní, která je založena v případě fyzických osob na zavinění, a na odpovědnost objektivní, která vzniká v důsledku protiprávního stavu.

3.2 Co je to právní jednání právnické osoby

Při hledání odpovědi na otázku, co je právní jednání právnické osoby, je třeba začít u § 15 obč. zák., který stanoví, že „svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat)“. Z toho plyne, že způsobilost právnické osoby právně jednat souvisí s otázkou, zdali je právnická osoba způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Jestliže vlastní právní jednání předpokládá vlastní rozum a vůli, potom je třeba zodpovědět otázku, zdali právnická osoba má vlastní rozum a vůli. Na rozdíl od fyzické osoby, kde lze tuto otázku zodpovědět na základě empirického pozorování člověka,³⁵ u právnické osoby takový postup možný není. Právním jednáním právnické osoby může být jen to, co za právní jednání právnické osoby považuje právní předpis – zákon.

Ke zjištění toho, zdali právnická osoba je, či není svéprávná, je tak třeba vycházet z platného práva. Odpověď platného práva na tuto otázku se však může lišit, a to diametrálně. To lze demonstrovat na právní úpravě právního jednání právnických osob před rekodifikací soukromého práva v roce 2014 a po ní.

Český občanský zákoník č. 40/1964 Sb. v § 20 odst. 1 stanovil: „Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány)“. V souladu s tím byla i druhá věta § 13 odst. 1 obč. zák., podle které „právnická osoba jedná statutárním orgánem nebo za ni jedná zástupce“. Význam těchto dvou normativních vět spočíval v tom, že právnická osoba je způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, které jejím jménem navenek projevují její statutární orgány, právě proto, že jsou to orgány, a nikoli její zástupci. Proto také například první věta § 191 odst. 1 obč. zák. zněla: „Představenstvo je statutárním orgánem, jenž řídí činnost společnosti a jedná jejím jménem.“

Zcela jiná situace však nastala za účinnosti nového občanského zákoníku. Podle § 20 odst. 1 obč. zák. je „právnická osoba organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba

³⁵ Pozorováním člověka lze poznat, zda vědomě jedná, nebo zda je nepřičetný. Pokud by to nebylo možné poznat, nebylo by ani možné na základě znaleckých posudků konstatovat, že je někdo přičetný anebo naopak nepřičetný.

může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou.“ Dané ustanovení sice stanoví, že právnická osoba má právní osobnost, tj. způsobilost mít práva a povinnosti, na rozdíl od člověka se však již nijak nezmiňuje o svéprávnosti. Skutečnost, že právnická osoba svéprávná není, neplyne jen z toho, že v § 20 obč. zák. jí svéprávnost není přiznána, nýbrž zejména z § 151 odst. 1 obč. zák., podle kterého „zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli“. Nemá-li právnická osoba vůli, nemůže být ani svéprávná, tedy samostatně právně jednat. Proto je také právnická osoba v novém občanském zákoníku konstruována tak, že sama nejedná, nýbrž že podle § 164 obč. zák. za ni jedná člen statutárního orgánu jako její zástupce.³⁶

Lze tedy usuzovat, že pokud v platném právu nacházíme formulace typu „právnická osoba jedná svými orgány“, potom to napovídá tomu, že právnická osoba je způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Naopak pokud v právním řádu nalézáme formulace typu, že vůli právnické osoby nahrazují její statutární orgány, potom z toho lze spíše vyvodit, že právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Platné právo ani jeho teleologický výklad však nedokážou odpovědět na otázku, proč je jednou právnická osoba považována za způsobilou k právnímu jednání a podruhé zase nezpůsobilou, tj. proč je jednou svéprávná a podruhé nesvéprávná. Mám za to, že uspokojivou odpověď na tyto otázky totiž nelze hledat v platném právu, nýbrž v teoretickém vysvětlení toho, co vlastně právnická osoba je – a tedy také jakým způsobem jedná. K odpovědi na otázku, zdali právnická osoba má, či nemá být svéprávná, je proto nutné zabývat se teoriemi právnických osob, zejména tzv. teorií fikce a teorií organickou.

3.2.1 Co plyne z teorií právnických osob k jejich způsobilosti právně jednat

Teorii fikce lze považovat za nejstarší teorii právnických osob, která je bezprostředně spojena i se samotným pojmem právnické osoby. Jejím autorem je Friedrich Carl von Savigny, který v roce 1840 publikoval své věhlasné dílo *Systém současného římského práva (II. díl)*. V něm nejen položil základy teorie fikce, ale také vytvořil moderní pojetí právnické osoby jako pojmu, se kterým pracujeme dodnes. Již Savigny vycházel z toho, že původní pojem osoby nebo právního subjektu musí spadat v jedno s pojmem člověka, když si položil otázku:³⁷ „Kdo může být nositelem nebo subjektem právního vztahu? Tato otázka se týká potenciálního ‚mětí‘ práva nebo právní způsobilosti. [...] Proto musí původní pojem osoby nebo právního subjektu spadat v jedno s pojmem člověka a tato původní identita obou pojmů může být vyjádřena následující

³⁶ Ustanovení § 164 obč. zák. stanoví, že „člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech“.

³⁷ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840, s. 2.

formulí: každý (jednotlivý) člověk a pouze (jednotlivý) člověk je právně způsobilý.³⁸ Zároveň však také uvádí, že právní subjektivita může být rozšířena na umělé, jako pouhé fikce přijímané subjekty.³⁹ „Takový subjekt nazýváme právníkou osobou, tj. osobou, která byla vytvořena pouze za právními účely (*angenommen*).“⁴⁰

Savigny přitom zdůrazňuje, že se umělá způsobilost právnických osob může vztahovat pouze na soukromoprávní poměry. Z toho pak plyne výlučný majetkoprávní charakter právnických osob. Právnícké osoby totiž na rozdíl od osob přirozených nemohou své cíle sledovat jinak než v rámci majetkoprávních vztahů. Proto také Savigny vymezuje právníkou osobu jako „uměle vytvořený (přijímaný: *angenommenes*) majetkoprávně způsobilý subjekt“.⁴¹ To je i důvodem, proč Savigny užívá pojem právníká osoba. Chce tím vyjádřit, že tato osoba existuje pouze za „právníckým“ (rozuměj: soukromoprávním) účelem. Z toho důvodu Savigny také odmítl pojem osoby morální, který byl do té doby používán namísto pojmu „právníká osoba“ a s nímž se můžeme setkat jako se zákonným termínem i ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811.⁴²

Majetkoprávní způsobilost právnických osob je také klíčem k vysvětlení teorie fikce. Nabytí majetkového práva totiž většinou předpokládá právní jednání. „Sama jednání však předpokládají myslící a chtějící bytost, jednotlivého člověka, což právnícké osoby jako pouhé fikce nejsou, a proto zde vzniká vnitřní rozpor majetkově způsobilého subjektu, který však nemůže splnit podmínky k jeho nabytí.“⁴³ Všude tam, kde se tento rozpor nachází (tj. např. i u nesvéprávných osob), musí být vyřešen pomocí umělého institutu – zastoupení. Teorie fikce tak podle Savignyho není založena na tom, že by právníká osoba měla „fiktivní vůli“, nýbrž na tom, že jednání přirozených osob (a tedy jejich vůle) se považuje za jednání právnícké osoby. A právě v tom spočívá ona fikce.⁴⁴

Proto také právníká osoba vůli nemá, a je jí tak třeba nejspíše přirovnat k nesvéprávnému a jejího zástupce k opatrovníkovi.

Úplně jinak však na právníkou osobu nahlíží tzv. teorie organická (tj. teorie reálné svazové osobnosti), jejímž nejvýznamnějším reprezentantem je Otto von Gierke (1841–1921). Ten se otázkou subjektivity právnícké osoby zabýval zejména ve svých proslavených spisech *Das Deutsche Genossenschaftsrecht*⁴⁵ a *Genossenschaftstheorie*

³⁸ „Hier ist also die Frage zu beantworten: Wer kann Träger oder Subjects einen Rechtsverhältnisses seyn? Diese Frage betrifft das mögliche Haben der Rechte, oder die Rechtsfähigkeit. [...] Darum muß der ursprüngliche Begriff der Person oder des Rechtssubjects zusammenfallen mit dem Begriff des Menschen, und diese ursprüngliche Identität beider Begriffe läßt sich in folgender Formel ausdrücken: Jeder einzelne Mensch, und nur der einzelne Mensch, ist rechtsfähig.“

³⁹ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840, s. 236.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, s. 240.

⁴² K tomu srov. BERAN, K. Proč byla morální osoba nahrazena osobou právníkou? Přirozenoprávní kořeny pojmu „morální osoby“. *Právník*. 2012, č. 2.

⁴³ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840, s. 282.

⁴⁴ K tomu viz F. C. Savigny: „Její reálné bytí [tj. právnícké osoby – pozn. autora] se vztahuje na zástupnou vůli určitých jednotlivých lidí, která je jí přičítána v důsledku fikce jako její vůle vlastní.“ (Tamtéž, s. 312.)

⁴⁵ GIERKE, O. *Das Deutsche Genossenschaftsrecht. Band I–III*. Berlin: Weidmann, 1868 (Band I), 1873 (Band II), 1881 (Band III).

und die deutsche Rechtsprechung z roku 1887,⁴⁶ avšak nejen v nich.⁴⁷ Gierke vycházel z předpokladu, že „svazová osoba“ jako taková existuje ještě předtím, než ji právo uzná, když řekl: „A všude tam, kde se ukáže svazová osoba, vyvstává pro právní vědu úloha právními normami uchopit, uspořádat a rozvíjet vnitřní a vnější svazový život jako výraz tělesně duchovní životní jednotky společenského organismu.“⁴⁸ Zjednodušeně řečeno z toho plyne, že má právo „co uznat“. Proto také hovoří Gierke o tzv. duchovnímu organismu, který se projevuje tím, že má vlastní samostatnou vůli, kterou je způsobilý projevovat navenek. S tím souvisí i důležitý rozdíl mezi organickou teorií a teorií fikce, který se týká úlohy zákona ve vztahu ke stanovení toho, co se bude považovat za právnickou osobu. Savigny vychází z toho, že přiznat právní osobnost fiktivnímu útvaru může pouze zákon. Důvod pro to podle Savignyho souvisí s právní jistotou. „Nárok každého člověka na právní subjektivitu je patrný již z jeho tělesného zjevu, který má každý stále při sobě. Právě vzhledem k tomuto fyzickému zjevu ví každý další, že má respektovat práva ostatních, a každý soudce, že má tato práva chránit. [...] Jestliže je přirozená subjektivita jednotlivého člověka přenesená pomocí fikce na ideální subjekt, potom zcela chybí přirozené ověření; pouze vůle nejvyšší moci ho může nahradit tím, že vytváří umělé právní subjekty, a pokud bychom chtěli tu samou moc přenechat soukromé moci (*privat Willkür*), potom musí nevyhnutelně vzniknout nejvyšší možná míra nejistoty v právních vztazích, odhlédnuto od velkého zneužití, které by bylo možné nepoctivou vůlí.“⁴⁹ Naopak z organické teorie plyne, že právo uznává „něco“, co již „žije“ a má svoji samostatnou vlastní vůli, kterou je taktéž způsobilé projevovat navenek. Právě v tom spočívá onen prepozitivní substrát právnické osoby, který právo uznává a jemuž přiznává právní osobnost. S tím souvisí i to, že organická teorie za způsobilého nositele rozumu a vůle nepovažuje pouze člověka jako izolovaného jednotlivce, nýbrž i sdružení osob – společenstvo.

Častý důvod nedorozumění spočívá v tom, že je organická teorie chápána jako teorie, která vychází z „reálné“ existence právnické osoby. Domnívám se, že takové pojetí se u nás rozšířilo především díky Viktoru Knappovi, který v souvislosti s teoriemi reality uvedl, že „tyto teorie tedy nevážou právní subjektivitu na člověka, nýbrž uznávají, že právo samo může své subjekty reálně vytvořit tím, že právní subjektivitu (právní způsobilost) přízná i subjektům od člověka (jednotlivce) odlišným, tj sdružení osob či určitým částem majetku“.⁵⁰ Knappovo vysvětlení tzv. teorie reálné svazové osobnosti, je však v přímém rozporu s tím, jak ji chápal její samotný tvůrce.⁵¹ Otto von Gierke jako hlavní zastávce organické teorie totiž vycházel z předpokladu, že

⁴⁶ GIERKE, O. *Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*. Berlin: Weidmann, 1887.

⁴⁷ GIERKE, O. *Deutsches Privatrecht. Erster Teil: Allgemeiner Teil und Personenrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895; GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*. Berlin: Duncker & Humblot, 1902.

⁴⁸ GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*. Berlin: Duncker & Humblot, 1902, s. 27.

⁴⁹ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840, s. 277–278.

⁵⁰ KNAPP, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, č. 10–11, s. 984.

⁵¹ K nutnosti zabývat se teoriemi reality i fikce v jejich nezkreslé podobě srov. též FRINTA, O. *Právnické osoby*. Prameny a nové proudy právní vědy č. 40. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2008, s. 78 a násl.

„svazová osoba“ jako taková existuje ještě předtím, než ji právo uzná, když napsal: „A všude tam, kde se ukáže svazová osoba, vyvstává pro právní vědu úloha právními normami uchopit, uspořádat a rozvíjet vnitřní a vnější svazový život jako výraz tělesně duchovní životní jednotky společenského organismu.“⁵² Problém však spočívá v tom, že tato „organická realita právnické osoby“ není smyslově poznatelná. Jakkoli je tedy organická teorie označována jako teorie reality, musí mít vždy poněkud mystický nádech. I když vychází z úvahy, že právnická osoba je obdobně jako člověk organismem, rozdíl spočívá v tom, že se nejedná o organismus biologický, nýbrž organismus duchovní. Tento duchovní organismus však nikdy nemůže být přímo smyslově poznatelný. Smyslově poznatelné mohou být pouze některé jeho projevy, které jsou bez toho, že bychom je přičítali právě onomu duchovnímu organismu, samy o sobě nevysvětlitelné. Konkrétně se jedná o projevy lidí jakožto „orgánů“ právnické osoby. Konstrukce právního jednání právnické osoby založená na organické teorii znamená, že právnická osoba je organismem, jehož některé orgány její „rozum a vůli“ tvoří a jiné zase projevují. Člověk, který jedná jako orgán právnické osoby, ve chvíli, kdy jedná jako orgán, vlastně není sám o sobě žádnou osobou, je jen jakýmsi médiem, jehož prostřednictvím vyšší duchovní organismus – právnická osoba – projevuje svoji vůli. Už tento popis sám o sobě zní mysticky. Naopak, podle teorie fikce lze zjednodušeně řečeno konstatovat, že právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, neboť sama o sobě neexistuje – a tedy ani nemá vlastní rozum a vůli. Fikce právnické osoby tak spočívá právě v tom, že se za vůli právnické osoby považuje rozum a vůle člověka, který za tuto právnickou osobu jedná. Takzvaná fiktivní teorie právnických osob je tak ve skutečnosti nejbliže realitě poznatelné lidskými smysly. Za právní jednání právnické osoby totiž považuje jednání reálného člověka a přitom k tomu dodává, že toto jednání lze považovat za jednání právnické osoby pouze na základě fikce, neboť se stále jedná jen o jednání tohoto určitého konkrétního člověka.

Z popisu těchto teorií se může zdát, že odpověď na otázku, k jaké teorii se zákonodárce přikloní, je zcela arbitrární a záleží pouze na něm, zda zvolí teorii organickou, či teorii reality. K čemu jsou tedy teorie právnických osob vlastně vůbec dobré? Mohlo by se zdát, že k ničemu. Vždyť je přece vždy jen otázkou politického rozhodnutí zákonodárce, k jaké teorii sáhne a jakou použije. Proč se tedy v souvislosti s konstrukcí právnických osob používají teorie právnických osob jako argument?⁵³ Proč se prostě a jednoduše neřekne, že i řešení otázek souvisejících s konstrukcí právnických osob a jejich jednáním je navýsost politickou otázkou, která může být rozhodnuta tak i onak. Domnívám se, že důvodů je hned několik.

Teoretický pojem či konstrukce právnické osoby totiž obvykle nebývají považovány jen za otázku politickou, nýbrž za otázku navýsost odbornou. Proto je

⁵² GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*. Berlin: Duncker & Humblot, 1902, s. 27.

⁵³ K tomu srov. např. FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band I. Zweiter Teil: Die juristische Person*. Berlin: Heidelberg, 1983; DIESELHORST, M. Zur Theorie der juristischen Person bei Carl Friedrich von Savigny. In: *Quaderni Fiorentini*. 1982/83, č. 11/12, s. 319 a násl.; ZITELMANN, E. *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1873; HURDÍK, J. Právnické osoby – realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, č. 3, s. 125 a násl.

přirozené, že v okamžiku, kdy zákonodárce sahá k určité konstrukci právnických osob, zaštiťuje se teorií, která jeho politické rozhodnutí odborně ospravedlňuje. Obvykle se má totiž za to, že teorie právnických osob jsou pro svůj odborný charakter apolitické, a jejich aplikace tak vlastně znamená jen snahu o to, aby právní řád byl funkční. Fungující a bezrozporný právní řád pak představuje další důvod, jenž může objasnit, k čemu jsou teorie právnických osob dobré. Totiž v okamžiku, kdy se zákonodárce v rámci celého právního řádu konzistentně přidržuje jedné teorie právnických osob, mnohem snáze dosáhne toho, že práva a povinnosti, které v konečném důsledku mohou tak jako tak dopadnout vždy jen na konkrétní lidi, nejsou vzájemně rozporné.⁵⁴

Položme si však otázku, jak je možné, že neexistují dvě, ale značné množství „vědeckých“ teorií, které dospívají ke zcela rozdílným výsledkům. Jak je možné, že právníká osoba z jednoho pohledu vůli má a z jiného vůli nemá? Nelze se rovněž vyhnout otázce, zdali jak organická teorie, tak i teorie fikce jsou skutečně vědeckými teoriemi, anebo vlastně jen slouží jako právně-politický argument, přičemž svůj politický charakter maskují zdáním vědecké teorie.

Domnívám se, že obě uvedené teorie v jistém smyslu politický charakter skutečně mají. To platí jak o teorii fikce, tak o teorii organické. Kontext, ve kterém Savigny teorii fikce vytvořil, představovala pruská absolutní monarchie, kdy panovník moudře vládl ve prospěch svých poddaných. S tím souvisí i teorie fikce, která tuto absolutní moc suveréna podporuje a umožňuje mu, aby libovolně podle svého uvážení právní osoby zřizoval nebo naopak rušil. Organická teorie v tomto smyslu představuje antitezi k teorii fikce. Vychází naopak z toho, že zákonodárce nemůže zcela libovolně vytvářet něco, co nemá prepozitivní základy, a naopak a zejména nemůže odpírat právní osobnost útvarům, které s ohledem na svoji reálnou sociální existenci právní uznání vyžadují, resp. zasluhují. Usuzuji, že spor o teorie právnických osob, který probíhal v německé literatuře po celé 19. století, byl ve skutečnosti sporem o to, co je důvodem pro právní uznání právní osoby. S největším možným zjednodušením lze říci, že teorie fikce svědčí ve své nejvyhraněnější podobě koncesnímu principu s neomezenou diskrečí suveréna, zatímco teorie organická svědčí pro „přirozenoprávní“ nárok na uznání právní existence útvaru, který vykazuje znaky právní osoby.⁵⁵ Právě tím, jak se právní osoby postupem času etablovaly v právním řádu a staly se jeho pevnou součástí, do značné míry odpadl i problém uznání právní osoby. Schmidt v této souvislosti mluví o „technizaci pojmu právní osoby“ a tvrdí, že „[v] současné době už totiž není nezbytné, aby právníci ve své každodenní práci stále znovu reflektovali problémy, jež se za touto právní figurou skrývají. Právníká osoba se stala běžně užívanou kategorií. Stížnosti na pojmové ochuzení právní osoby

⁵⁴ Tím mám např. na mysli rozpor v právním řádu, který existoval v nahlížení na právní osoby z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob a z hlediska soukromoprávní úpravy právnických osob. Domnívám se, že právě z těchto důvodů došlo k novelizaci zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, která v § 8 odst. 1 vypustila jednání „jménem právní osoby“.

⁵⁵ K tomu srov. MUMMENHOFF, W. *Gründungssysteme und Rechtsfähigkeit*. Köln: Heymanns, 1979.

však nejsou legitimní. Jedná se zde o technické dozrání právní figury. Kdysi složitá akademická diskuse dosáhla svého cíle, čímž se vyčerpala.⁵⁶

Po mém soudu se však diskuse na téma právnícké osoby nevyčerpala, problém se jen přesunul na poněkud nižší úroveň, úroveň řešení konkrétních právních otázek, které s konstrukcí právnícké osoby souvisejí. To lze demonstrovat na současných nejasnostech ohledně svéprávnosti či nesvéprávnosti právnícké osoby.⁵⁷

Položme si proto otázku, jaký praktický význam může mít jak organická teorie, tak teorie fikce z hlediska právního jednání právníckých osob. Domnívám se, že praktický rozdíl mezi jednáním orgánu právnícké osoby, který na základě organické teorie přímo projevuje její vůli, a jednáním zástupce právnícké osoby spočívá v rozdílných právních následcích přímého jednání právnícké osoby jejím orgánem a zastoupením právnícké osoby. Zjednodušeně řečeno lze říci, že orgán, který jedná jménem právnícké osoby, má v zásadě neomezené jednatelské oprávnění, a právníckou osobu tak zavazuje jednání tohoto orgánu bez ohledu na skutečnost, zda orgán překročil omezení daná vnitřními předpisy dotyčné osoby. Právě tím se liší od pouhého zástupce, který pokud překročí meze, ke kterým je oprávněn na základě titulu k zastoupení (typicky plné moci), nejedná jménem zastoupeného, nýbrž jménem svým a nese také veškerou odpovědnost z toho plynoucí.⁵⁸ Domnívám se, že poněkud metafyzický spor o to, zdali právnícká osoba má, či nemá vlastní vůli, je ve skutečnosti sporem o to, v jakém rozsahu lze přičítat rozum a vůli lidí, kteří projevují „za právníckou osobu“ či „jménem právnícké osoby“ její vůli, a jaké důsledky má překročení či zneužití jejich jednatelského oprávnění. Jak organická teorie, tak teorie fikce slouží jako argument, proč je to či ono řešení správné. Proto se domnívám, že pokud chceme přistoupit k teoretickému vysvětlení právního jednání právníckých osob skutečně vědecky a nepředpojatě, je třeba položit si především otázku, co znamená a jakým způsobem se tvoří a projevují rozum a vůle právnícké osoby.

3.2.2 Co jsou rozum a vůle právnícké osoby

Pokud považujeme právníckou osobu v souladu s organickou teorií za jakousi analogii člověka, potom musíme nalézt analogii rozumu, který není individuální, tedy je kolektivní, a stejně tak analogii vůle, která opět není individuální, nýbrž opět

⁵⁶ SCHMIDT, K. Die Juristische Person (§ 8 II). In: *Gesellschaftsrecht*. 4. Auflage. Köln: KC. Heymann, 2002, s. 187.

⁵⁷ ČECH, P. Ke svéprávnosti právnícké osoby a postavení člena statutárního orgánu při jednání za ni (nejen) v situaci zájmového střetu. *Právní rozhledy*. 2016, č. 23–24, s. 835; NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnícké osoby jako zástupce a právnícké osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588 a násl.

⁵⁸ Proto nelze považovat za pouhou náhodu, že reprezentanti právníckých osob nejsou označováni jako její statutární zástupci, nýbrž jako její statutární orgány. Postavení orgánu právnícké osoby bude mít oproti běžnému smluvnímu zástupci, jenž je vybaven (pouhou) plnou mocí, vždy specifické postavení. K tomu srov. §163, § 164, § 166 odst. 2, § 430 a § 431 obč. zák.

kolektivní.⁵⁹ Položme si však otázku, jakým způsobem se tvoří a projevuje kolektivní rozum a jakým způsobem se tvoří a projevuje kolektivní vůle. Domnívám se, že jak kolektivní vůle, tak kolektivní rozum mohou být vytvořeny pouze na základě rozumu a vůle konkrétních individuí, která tento rozum a vůli tvoří. Kolektivní rozum a vůli totiž nemůže mít (a ani nemá) bezduché lidské stádo, nýbrž pouze a jen organizované lidské společenství. Organizovanost společenství se projevuje především v tom, že v něm existují procesy, které umožňují vznik kolektivní vůle (typicky hlasováním, jež však není ničím jiným než zjišťováním odpovědí na otázku, jaký zájem hodlá sledovat většina společenství, bez boje a vzájemné fyzické likvidace odpůrců), a projev této vůle navenek, který je prakticky opět možný pouze prostřednictvím konkrétního, doslova „vyvoleného“ jedince – člověka. V okamžiku, kdy tento člověk jedná jako orgán, neprojevuje svůj vlastní rozum a vůli, nýbrž rozum a vůli společenství, které ho k takovému projevu navenek zmocnilo. V praktické rovině to musí znamenat, že tento člověk nesleduje své vlastní zájmy, nýbrž zájmy cizí, které byly stanoveny oním kolektivním rozumem.

Pokud však vezmeme organickou teorii zcela vážně, potom to musí znamenat, že každému člověku, který je orgánem právnické osoby, musí právo předepisovat povinnou schizofrenii. „Já“ (ego) takového člověka se podle práva musí rozštěpit, neboť v okamžiku kdy jedná jako orgán právnické osoby, nepoužívá „vlastní rozum a vůli“, nýbrž je pouhým médiem, jehož prostřednictvím je proječován rozum a vůle právnické osoby. Ono druhé já člověka jako orgánu právnické osoby se projevuje v odlišných zájmech právnické osoby, které mohou být, respektive jsou velmi odlišné od zájmů, které může člověk sledovat jako fyzická osoba. Tuto schizofrenii lze poněkud méně sugestivně popsat v pojmech právní teorie jako „povinnost loajality“ vůči zájmům právnické osoby. Ta musí znamenat, že člověk v pozici orgánu právnické osoby prostě nesmí sledovat přirozené egoistické zájmy sebe sama jakožto člověka (fyzické osoby) a naopak musí upřednostnit zájmy osoby, jejímž jménem nebo za kterou jedná. Z tohoto právně-psychologického hlediska můžeme o vlastním rozumu a vůli právnické osoby uvažovat pouze v případě, že rozum a vůle člověka, který jedná jménem právnické osoby, nepovažujeme zároveň za totožný s rozumem a vůlí, které přičítáme člověku jakožto fyzické osobě. Pouze v případě, vycházíme-li z onoho druhého já člověka (alter ega), které se projevuje jako rozum a vůle právnické osoby, lze připustit, že existuje cosi jako „vlastní právní jednání právnické osoby“.

⁵⁹ Jsem si vědom, že úvaha o kolektivním rozumu a kolektivní vůli je v jistém smyslu zjednodušená, neboť substrátem právnické osoby vůbec nemusí být kolektiv osob. To se, alespoň v českém právu, týká jak tzv. jednočlenných korporací, tak i právnických osob s majetkovým substrátem – nadací. Domnívám se však, že i v těchto případech musí být možné rozlišit „zvláštní“ zájem právnické osoby, který nemůže být zcela totožný se zájmy orgánů, které projevují rozum a vůli právnické osoby navenek. Rozdíl mezi kolektivní vůlí korporace a „zvláštní“ vůlí nadace spočívá v tom, že kolektivní vůle zájmy, které právnická osoba sleduje, vždy znovu a znovu aktualizuje na základě kolektivního rozhodnutí, zatímco zájmy, které sleduje nadace, jsou konkretizovány rozumem a vůlí osob, které jsou k takovému jednání oprávněny.

Problém tohoto způsobu nahlížení spočívá v tom, že žádný člověk jen proto, že je zároveň též orgánem právnické osoby, neztrácí svoji vlastní právní osobnost a je i nadále fyzickou osobou. Rozum a vůle, kterými disponuje pouze člověk, se totiž jen v různých situacích přičítají různým osobám a podle toho také tyto osoby mohou jednat. Skutečnost, že se totožný rozum a vůle přičítá různým osobám, je také příčinou toho, že mezi těmito „osobami“, které jsou však ovládaný jedním rozumem a jednou vůlí, může docházet ke kolizím jejich zájmů. Realita právního života ostatně dokazuje, že mezi fyzickou osobou, která jedná jako orgán právnické osoby, a touto právnickou osobou mohou vznikat a také velmi často vznikají konflikty zájmů.⁶⁰ Pokud by organická teorie fungovala tak, jak má, ke konfliktu zájmů by nikdy nemohlo dojít, neboť orgány jednající jménem právnické osoby by nikdy nemohly sledovat jiné zájmy než zájmy osoby právnické a zároveň by nikdy nemohly sledovat ty svoje. Je sice zřejmá pravdou, že povinnost loajality členové orgánů více či méně dodržují, nečiní tak ale proto, že by je k tomu vedla právem naoktrojovaná schizofrenie, nýbrž proto, že jim to ukládá právo, a zároveň také proto, že je to pro ně výhodné.⁶¹ Být loajální se totiž může vyplácet. A naopak neloajalita bývá trestána.

Jestliže totiž uvažujeme o právním jednání osoby, ať už fyzické, či právnické, není vůbec namístě analyzovat psychologii člověka, který jedná jako orgán právnické osoby. Otázka totiž nezní, zdali člověk, který jedná jako orgán právnické osoby, má dvojí rozum a vůli, nýbrž co znamená vlastní a cizí rozum a vůle osoby, nikoli člověka. Odpověď se zdá být až směšně jednoduchá: „vlastní“ rozum a vůle jsou ty, které nepocházejí současně od jiné osoby (proto jsou také vlastní). Taková situace však může prakticky nastat pouze u fyzické osoby, a dokonce ne vždy.⁶² Pokud však jde o „cizí“ rozum a vůli, potom to znamená, že zde musí existovat ještě další člověk, jehož rozum a vůle se přičítají nejen vlastní fyzické osobě tohoto člověka, ale i jiné osobě. Právě ve vztahu k jiné osobě se jedná o „cizí“ rozum a vůli. „Cizí rozum a vůle“ tedy v právně analytickém smyslu znamená přičitatelnost rozumu a vůle, která je primárně jako rozum a vůle vlastní vždy zároveň přičítána někde jinde.

Příkladem takového různého přičítání může být člověk, který je fyzickou osobou, rodičem – a tedy i zákonným zástupcem svého dítěte a zároveň jednatelem společnosti

⁶⁰ K otázce následků konfliktu zájmů DĚDIČ, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16, s. 524; LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 458; HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54 a násl. ZOK). *Právní rozhledy*. 2015, č. 8, s. 272; NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588 a násl.

⁶¹ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že jednat v zájmu právnické osoby, a nikoli ve svém vlastním není snad jen vlastní svobodné rozhodnutí nezávislé na právní regulaci. K tomu srov. SCHAUER, F. *The force of law*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2015.

⁶² K tomu viz H. Kelsen: „The relation between a so-called physical (natural) person and the human being with whom the former is often erroneously identified consists in the fact that those duties and rights which are comprehended in the concept of the person all refer to the behavior of that human being.“ [KELSEN, H. *General theory of Law and State*. New Brunswick (USA): Transaction Publishers, 2007, s. 95.]

s ručením omezeným. Rozum a vůle tohoto člověka budou přičítány jako jeho „vlastní“ rozum a vůle především jemu samotnému jako fyzické osobě, jako „cizí“ budou jeho rozum a vůle přičítány osobě jeho dítěte a stejně tak „cizí“ rozum a vůle budou přičítány i osobě společnosti s ručením omezeným, kde je jednatelem. Ve všech třech případech se bude jednat o rozum a vůli totožného člověka, která bude přičítána různým osobám, a různým osobám tak z tohoto „rozumu a vůle“ vzniknou povinnosti a práva.

Z toho také plyne, že způsob, jakým právní řád upravuje právní jednání právnické osoby, musí být do značné míry analogický způsobu, kterým právo upravuje právní jednání osoby, jež nemá vlastní rozum a vůli. Tím lze také vysvětlit, proč právnická osoba nemůže být na rozdíl od osoby fyzické nikdy v pravém smyslu svéprávná. V případě zletilé fyzické osoby je přičítání „vlastního rozumu a vůle“ pravidlem, zatímco přičítání „cizího“ rozumu a vůle výjimkou. V případě právnické osoby je však přičítání cizí vůle pravidlem, které nemá výjimku. A právě v tom spočívá z právně analytického hlediska rozdíl mezi právnickou a fyzickou osobou. Vycházíme-li z toho, že každý člověk je osobou, potom to musí znamenat, že každá právnická osoba je z hlediska přičitatelnosti rozumu a vůle „závislá“ na jiné samostatné (fyzické) osobě, tedy na jiném bodu přičitatelnosti. Rozum a vůle této fyzické osoby pak musí být přičítány opět vždy dvakrát: jednou jí samotné jakožto fyzické osobě, podruhé právnické osobě.

Lze tedy uzavřít, že právnická osoba nikdy nemůže být způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Rozum a vůle právnické osoby musí vždy pocházet od jiné fyzické osoby (nebo osob), která jen proto, že je orgánem právnické osoby, svoji právní osobnost rozhodně neztrácí. Z toho důvodu je třeba přisvědčit závěru, že rozum a vůle právnické osoby jsou vždy „cizím rozumem a vůlí“, neboť vždy zároveň pocházejí od „cizí“ osoby. Z právně analytického hlediska se tak teorie fikce jeví jako správnější, neboť vůle konkrétní fyzické osoby se pouze „považuje“ za rozum a vůli osoby právnické, aniž se „reálně“ tvrdí, že jde o vlastní rozum a vůli této právnické osoby. Z tohoto pohledu proto právnická osoba svéprávná není, nikdy nebyla a ani být nemohla. Za svéprávnou mohla být pouze považována, přičemž ve skutečnosti nikdy nešlo o to, zda je, či není svéprávná, nýbrž jen o to, jaké následky budou přičítány jednání jejich statutárních orgánů. Tyto následky však mohou být skutečně vyřešeny politickým rozhodnutím zákonodárce, aniž je nutné odvolávat se přitom na teorii organickou či teorii fikce. Z teoretického hlediska je každé řešení, které zákonodárce bude považovat za žádoucí a chtěné, právně přípustné. Proto se domnívám, že úvahy, které říkají, zda je konkrétní úprava správná, či nesprávná, již nejsou ryze právně analytické (a tedy právě teoretické), nýbrž právně-politické.

3.3 Právnická osoba jako odpovědnostní subjekt

Jestliže bylo ukázáno, že právnická osoba nemůže být nikdy způsobilá k „vlastnímu právnímu jednání“, potom z toho plyne, že nemůže být způsobilá ani k protiprávnímu jednání, které by bylo možné považovat za „její vlastní“. Jestliže právnická osoba

nemůže sama o sobě protiprávně jednat, klade se otázka, zda a do jaké míry může být „odpovědnostním subjektem“. Je však vůbec namístě klást si takovou otázku? Právnícká osoba přece musí být „odpovědnostním subjektem“. Jestliže je totiž oprávněna vstupovat do smluvních vztahů na základě právního jednání, které se přičítá jí, a nikoli orgánům, které za ni jednájí, potom právnícká osoba musí zároveň odpovídat za splnění či nesplnění svých smluvních závazků. Představa subjektu – právnícké osoby –, která je způsobilá se zavazovat, avšak není zároveň povinna svoje závazky plnit, je nutně absurdní. Takový subjekt by z hlediska právního řádu jako celku nemohl být funkční. Z toho důvodu již Savigny nepochyboval nikdy o tom, že právnícká osoba za své smluvní závazky odpovídá.⁶³ Pevnou součástí právní osobnosti právnícké osoby proto musela vždy být nejenom způsobilost mít subjektivní práva, ale i subjektivní povinnosti, tj. včetně povinnosti odpovídat za splnění svých smluvních závazků.⁶⁴

Důvod, proč o smluvní odpovědnosti právníckých osob nemuselo být nikdy pochyb, má i další vysvětlení. K porušení smluvní povinnosti jako předpokladu náhrady vzniklé újmy totiž není vůbec třeba „vlastního právního jednání“ právnícké osoby. Plnění smluvního závazku – soluci –, které obdobně jako „právní jednání“ spočívá v lidském chování, je třeba od právního jednání odlišovat. Chování právnícké osoby jako dlužníka při plnění smluvního závazku totiž nesměřuje ke vzniku závazku, nýbrž naopak k jeho zániku.⁶⁵ Z tohoto hlediska je chování dlužníka třeba pojímat jako něco, co směřuje ke kýženému výsledku, kterým je splnění dluhu – a tedy zánik závazku. Právnícká osoba se nezavazuje k tomu, že se pokusí chovat tak, jak jí ukládá smlouva, nýbrž k tomu, že splní povinnost ujednanou smlouvou, tedy se zavazuje k výsledku. Nesplnění smlouvy tak znamená porušení povinnosti chovat se tak, jak stanovila smlouva, tedy porušení povinnosti dosáhnout výsledku stanoveného smlouvou. Z těchto důvodů se domnívám, že porušení povinnosti stanovené smlouvou lze chápat jako protiprávní výsledek.⁶⁶ Tento protiprávní výsledek se svým charakterem

⁶³ „[V] případě smluvních vztahů právníckých osob je totiž smýšlení právnícké osoby stejně tak lhostejné jako smýšlení fyzické osoby, jejíž zmocněnec úmyslně či nedbalostně zavini vznik deliktu.“ (SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840, s. 317.)

⁶⁴ Zároveň je však třeba dodat, že odpovědnost, resp. ručení členů právnícké osoby za závazky právnícké osoby je obvykle (na rozdíl od fyzických osob) omezená. To je také jeden z důvodů, proč fyzické osoby při svém podnikání zakládají společnosti s ručením omezeným, jejichž cílem není akumulovat kapitál nutný pro podnikání, nýbrž mnohem spíše omezit své vlastní ručení za mnohdy rizikové podnikatelské projekty.

⁶⁵ Proti této konstrukci by bylo možné namítnout, že právní jednání, resp. právní úkon byl vždy definován jako projev vůle, který vede ke vzniku, změně nebo zániku (subjektivních) práv a povinností (k tomu viz § 34 obč. zák. č. 40/1964 Sb.). Z toho plyne, že právní jednání, např. prominutí dluhu může vést k zániku závazku stejně tak jako jeho splnění. Rozdíl mezi prominutím dluhu a zánikem závazku jeho splněním však spočívá v tom, že v prvním případě dochází k zániku nesplněného závazku, zatímco ve druhém případě dojde k zániku závazku splněním. To, co zánik závazků způsobuje, je tak kvalitativně odlišné. Mezi právní jednání a zánik závazku splněním tak nelze klást rovnítko.

⁶⁶ Opačný, a v české doktríně zřejmě převažující, názor zastával Viktor Knapp. K tomu srov. KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955. V návaznosti na to také judikatura vychází z faktu, že splnění smluvního závazku lze chápat jako právní jednání. K tomu viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn.

mnohem více blíží protiprávnímu stavu nežli protiprávnímu jednání. Z toho plyne, že v případě porušení smluvní povinnosti není pro nesplnění smluvního závazku důležité, zda k němu došlo na základě vlastního protiprávního jednání, neboť se *stricto sensu* nejedná o protiprávní jednání, nýbrž o protiprávní stav, který je vyvolán nesplněním, resp. nedosažením „výsledku“, jenž byl smluvně ujednan.

Z toho lze vyvodit důležitý poznatek: způsobilost právnické osoby „právně odpovídat“ není podmíněna způsobilostí k vlastnímu protiprávnímu jednání. K tomu, aby právnická osoba, stejně tak jako fyzická osoba, byla způsobilá právně odpovídat, je rozhodné pouze to, zdali jí právní řád tuto způsobilost přiznává jako součást její právní osobnosti. To lze prakticky demonstrovat na § 2920 odst. 2 obč. zák., který stanoví: „Nebyl-li nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, má poškozený právo na náhradu, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.“ Z tohoto ustanovení plyne, že i člověk, bez (dostatečného) rozumu a vůle, tj. osoba nepřičetná, bude odpovídat za následky svého „nevědomého chování“. To jenom dokazuje, že právní odpovědnost může vzniknout zcela bez ohledu na to, zdali ten, kdo odpovídá, nějaký vlastní rozum a vůli vůbec má. Zároveň je však třeba mít stále na zřeteli, že i když není „vlastní protiprávní jednání“ nutné ke vzniku právní odpovědnosti, musí být osobě jakožto povinnostnímu subjektu vždy přičítán rozum a vůle k tomu, aby mohlo dojít ke splnění povinnosti, která v důsledku právní odpovědnosti vznikla. To konkrétně znamená, že zákonný zástupce či opatrovník nepřičetné osoby bude povinen splnit závazek nepřičetné osoby k náhradě újmy, kterou ve své nepřičetnosti způsobilá. Zcela analogická situace pak nastává v případě právnických osob v situacích, kdy právnická osoba objektivně – na základě protiprávního stavu – odpovídá za náhradu způsobené újmy. To však platí pouze v případě tzv. objektivní odpovědnosti, tj. odpovědnosti bez ohledu na zavinění, která vzniká na základě tzv. protiprávních stavů, kdy právo váže vznik právní povinnosti na protiprávní výsledek sil působících nezávisle na lidské vůli.

V případě, že uvažujeme o subjektivní deliktní odpovědnosti právnické osoby, jejímž prototypem je odpovědnost trestní, je však situace poněkud složitější. Již Savigny se řadil k autorům, kteří trestní odpovědnost právnických osob vylučovali.⁶⁷ To je podle něj dáno jednak povahou trestního práva, jakož i vlastní povahou právnických osob. Pokud se trestního práva týče, Savigny uvádí: „Trestní právo má co dočinění s přirozenými lidmi jako myslícími, chtějícími, cítícími bytostmi. Právnická osoba však ničím takovým není, nýbrž pouze bytostí mající majetek, a proto se nachází zcela mimo oblast trestního práva. Její reálné bytí se vztahuje na zástupnou vůli

20 Cdo 1291/2003, č. 230/2004 Sb. NS; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2010, sp. zn. 23 Cdo 472/2008.

⁶⁷ Podle Savignyho všechno, co bylo řečeno o trestněprávní odpovědnosti právnických osob, platí i pro deliktní způsobilost v soukromém právu. Každý pravý delikt totiž předpokládá úmysl nebo nedbalost spolu se smýšlením (*Gesinnung*) a přičitatelností (*Zurechnung*), takže nemůže přicházet u právnických osob v úvahu, stejně jako u nesvéprávných nebo duševně chorých. (SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II.* Berlin: Veit, 1840, s. 317.)

určitých jednotlivých lidí, která je jí přičítána v důsledku fikce jako její vůle vlastní, avšak takovéto zastoupení bez vlastní vůle může být respektováno pouze v civilním právu, nikdy ne v právu trestním.⁶⁸ Z toho také plyne, že „všechno, co se považuje za zločin právnické osoby, je stále jen zločinem jejich členů nebo představených, tedy jednotlivých lidí nebo přirozených osob; je také zcela lhostejné, zda byl vztah ke korporaci důvodem a účelem zločinu. Jestliže tak například úředník nějakého města z přehnané horlivosti ukradne peníze, aby ulehčil nouzi státní kasy, proto není o nic méně osobně zlodějem. Pokud bychom chtěli potrestat nějaký zločin právnické osoby, byl by tím porušen základní princip trestního práva, kterým je totožnost zločince a potrestaného.“⁶⁹ Základní důvod pro vyloučení trestní odpovědnosti právnických osob souvisí se Savignyho analogií právnické osoby k osobám duševně chorým a nesvéprávným. Podobnost spočívá v tom, že v obou případech máme před sebou právně způsobilé subjekty, kterým však chybí přirozená způsobilost jednat, a proto jsou zastoupeni zástupci, kteří uměle vytvářejí jeho vůli. V obou případech existuje podle Savignyho důvod dát oběma neomezenou volní způsobilost, což by znamenalo, že za zločin opatrovníka bude potrestán jeho opatrovanec, když např. opatrovník v zájmu svého svěřence někoho podvede nebo něco ukradne.⁷⁰

Pokud bychom přistoupili na Savignyho argumentaci, mohli bychom z hlediska dnešního právního řádu tvrdit, že důvody, proč právnické osobě nelze přičítat povinnosti vzniklé na základě subjektivní odpovědnosti (ať už jde o odpovědnost trestní, či civilní), spočívají v její „nepříčetnosti“. Je totiž nepochybně pravda, že trestní právo v případě lidí – fyzických osob – vychází z toho, že pachatel musí mít „vlastní“ rozum a vůli, aby jej bylo možné považovat za pachatele trestného činu a „přičítat“ mu povinnosti stanovené trestním zákonem. Tato podmínka plyne z § 26 trestního zákoníku, který stanoví: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ Jestliže tak jsou splněny další podmínky trestní odpovědnosti (tj. např. věk), plyne z této normy *a contrario*, že osobě pachatele lze přičítat povinnosti stanovené trestním právem, jestliže u něj byla přítomna intelektuální složka, která mu umožňovala, aby rozpoznal protiprávnost, a zároveň též volní složka, která mu umožňovala ovládnout své jednání. Nepříčetnost je z tohoto úhlu pohledu opakem svéprávnosti. Svěprávnost totiž představuje požadavek přítomnosti rozumu a vůle, která je nezbytná k tomu, aby osoba mohla právně jednat. Nepříčetnost jakožto absence rozumu a vůle pak naopak vylučuje, aby osoba „jednala protiprávně“. Bylo však již ukázáno, že osobě nesvéprávné může být přičítáno právní jednání, a stejně tak bylo ukázáno, že i nepřičetná fyzická osoba může za své chování právně odpovídat. Z toho plyne, že Savignyho úvaha o deliktní nezpůsobilosti právnických osob spíše svědčí o jeho právně-politickém přesvědčení než o tom, jak může být tato otázka upravena v platném právu.

⁶⁸ Tamtéž, s. 312.

⁶⁹ Tamtéž, s. 313.

⁷⁰ Tamtéž, s. 316.

To ostatně dokazuje zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Od účinnosti tohoto zákona totiž už neplatí, že právnická osoba jakožto pachatel trestného činu musí mít „vlastní“ rozum a vůli (tj. jak byla vymezena v této stati „vlastní a cizí vůle“), aby byla „příčetnou“ ve smyslu přičitatelnosti povinností stanovených trestním právem. Konkrétně to plyne z § 8 odst. 2 zák. č. 418/2011 Sb., který při vymezení trestní odpovědnost právnické osoby stanoví:

„(2) Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán

- a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
- b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“

Toto ustanovení ve skutečnosti znamená, že rozum a vůle, kterými disponuje člověk zastávající funkci orgánu právnické osoby (nebo který je jejím zaměstnancem), se přičítá právnické osobě jakožto pachateli trestného činu.

V této souvislosti je opět třeba zdůraznit, že přičitatelnost rozumu a vůle je pojmově něčím jiným než přičitatelnost povinností, která se na právnickou osobu vztahuje. Tím má být jen řečeno, že je třeba rozlišovat to, co se přičítá. Jestliže tak zákon o trestní odpovědnosti právnických osob v § 9 odst. 1 stanoví, že „[p]achatelem trestného činu je právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně“, pak je tím jen stanoven předpoklad pro to, aby právnická osoba mohla být adresátem povinností (a v případě jejich porušení také sankcí) stanovených trestním zákonem. Z toho také plyne, že pokud se právnická osoba dopustila jednání, které považujeme za trestný čin před účinností zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, nemohla se na ni vztahovat povinnost stanovená trestním zákonem, neboť by jí tato povinnost nemohla být přičítána jako pachateli. Pokud však k témuž jednání došlo po účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, potom již přičitatelnost povinností mohla být stanovena, a právnická osoba by tak „mohla“ být „trestně odpovědná“. Problém je však v onom „mohla“. Pokud by totiž zákon stanovil pouze to, že právnické osobě „mohou“ být přičítány povinnosti plynoucí z trestního práva, a zároveň by také nestanovil, čím jednání se považuje za protiprávní jednání právnické osoby, tedy nestanovil by přičitatelnost rozumu a vůle, která je nezbytná jak k jednání v souladu s právem, tak i k protiprávnímu jednání, potom by se právnická osoba nikdy nemohla „dopustit“ trestného činu. K tomu, aby reálně vznikla trestní odpovědnost právnické osoby, tak musejí být obě podmínky splněny současně. Jakmile jedna z nich chybí, není buďto „komu“ přičítat, nebo není „co“ přičítat.

Lze tedy uzavřít, že k tomu, aby právnická osoba mohla vystupovat jako odpovědnostní subjekt, musejí být splněny dva předpoklady. První z nich spočívá v tom, že právní osobnost právnické osoby zahrnuje způsobilost tak či onak právně odpovídat. Svrchovaný zákonodárce totiž může stanovit, zda a v jakém rozsahu bude odpovídat právnická osoba a stejně tak zda a v jakém rozsahu budou odpovídat osoby, které ji zastupují. Z toho důvodu je v právně analytickém smyslu stejně tak možné, že je v platném právu přítomna trestní odpovědnost právnických osob, jako je možné, že přítomna není. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je důkazem, že rozsah způsobilosti odpovídat není možné čerpat z právně-politických úvah, nýbrž z platného práva.

Zároveň je však třeba uvést, že samotný fakt, že právnická osoba je považována za subjekt odpovědnosti, nestačí k tomu, aby právnická osoba mohla odpovědnostní závazek způsobit a zároveň jej mohla splnit. Z tohoto hlediska je třeba rozlišovat mezi objektivní a subjektivní právní odpovědností. V případě objektivní odpovědnosti nehraje roli, zda újma byla způsobena vlastním právním jednáním právnické osoby. Újma v tomto případě představuje protiprávní výsledek, a to bez ohledu na to, zda jej způsobilo protiprávní jednání právnické osoby, které budeme považovat za vlastní či cizí. Rozum a vůle právnické osoby tak v případě objektivní odpovědnosti (ať už se jedná o odpovědnost smluvní, či deliktní) jsou důležité pouze z hlediska splnění odpovědnostního závazku, a nikoli jeho vzniku. V případě subjektivní odpovědnosti je však situace složitější. V tomto případě musí platné právo stanovit, co se považuje za protiprávní jednání právnické osoby, v jehož důsledku dochází k právní odpovědnosti. S ohledem na to, co bylo řečeno, toto protiprávní jednání nikdy nemůže být považováno za vlastní protiprávní jednání právnické osoby, neboť vždy budou za právnickou osobu jednat konkrétní lidé, kteří jsou zároveň fyzickými osobami. Z tohoto hlediska se tak musí jednat o „cizí protiprávní jednání“. To ale vůbec nebrání tomu, aby na takové jednání navazovala právní odpovědnost právnické osoby, v případě že to zákonodárce považuje za žádoucí.

3.4 Shrnutí

K tomu, aby mohla každá, tedy i právnická osoba právně jednat, musí disponovat rozumem a vůlí. Co znamenají rozum a vůle, lze empiricky zjistit pouze u fyzické osoby. To není u právnické osoby možné. V případě právnické osoby můžeme o rozumu a vůli uvažovat pouze teoreticky, tedy na základě analogie s člověkem. Rozdíl mezi fyzickou a právnickou osobou spočívá mimo jiné v tom, že v případě fyzické osoby právo nikterak neupravuje, jakým způsobem její rozum a vůle vznikají, ale omezuje se pouze na to, jakým způsobem se její svobodná vůle projevuje a zda je, či není přítomna. Požadavky právního řádu na existenci vůle a její projev se však uplatňují stejně jak na jednání fyzické, tak i na jednání právnické osoby.

K odpovědi na otázku, co jsou rozum a vůle právnické osoby, je třeba začít u toho, co rozum a vůle právnické osoby nejsou, resp. být nemohou. Právnická osoba

je entita odlišná od osoby fyzické – tedy člověka. Z toho plyne, že její rozum nemůže být jen tak jednoduše rozumem individuálního člověka. Zároveň však musí platit, že je od rozumu individuálního člověka, resp. lidí nějakým způsobem odvozen. Z toho důvodu je třeba za rozum právnické osoby považovat „rozum kolektivní“. Takový kolektivní rozum však nenáleží lidskému stádu, nýbrž pouze organizovanému lidskému společenství. Pouze to může být analogií člověka, neboť stádo bez ohledu na to, zda je zvířecí, či lidské, nemá rozum, nýbrž instinkt. To, co stádo odlišuje od organizovaného společenství, je právě „organizovanost“, která se projevuje v tom, že v organizovaném společenství nacházíme jednak orgány, které rozum právnické osoby tvoří, a dále orgány, které tento rozum jakožto vůli společenství projevují navenek. Orgánem právnické osoby přitom nemůže být nikdo jiný než člověk, který je doslova „vyvolen“ k projevování této odlišné vůle. V okamžiku, kdy tento „vyvolený“ člověk projevuje vůli právnické osoby jako její orgán, by vlastně neměl používat „vlastní rozum“, nýbrž by měl být pouhým médiem, jehož prostřednictvím je projevován rozum právnické osoby. To také znamená, že člověk jednající jako orgán by měl zapomenout na své ego, na jehož místo by mělo nastoupit alter ego právnické osoby. To prakticky znamená, že by měl zapomenout na svoje vlastní zájmy a měly by pro něj existovat pouze zájmy právnické osoby, bez ohledu na to, že tyto zájmy mohou být v rozporu.

Úvaha o tom, že člověk používá jiný rozum v okamžiku, kdy jedná jako orgán, a jiný rozum, když jedná jako fyzická osoba, vede nutně k tomu, že každý člověk, který zastává funkci orgánu právnické osoby, musí tak či onak trpět právem naoktrojovanou schizofrenií, neboť jeho osobnost musí být nutně rozštěpena. Taková schizofrenie je také předpokladem uvažování o „vlastním rozumu a vůli právnické osoby“.

Problém je však v tom, že přestože člověk jedná jako orgán právnické osoby, rozhodně to neznamená, že by ztrácel svou vlastní právní osobnost a přestal by existovat jako osoba fyzická. Právě z těchto důvodů je také možné, že může vyvstat konflikt zájmů mezi člověkem v pozici fyzické osoby a člověkem jakožto orgánem právnické osoby. Tento potenciální konflikt řeší povinnost lojality, která zakazuje orgánům právnických osob sledovat jiné zájmy než zájmy právnické osoby. Avšak už sama skutečnost, že konflikt zájmů může nastat, je důkazem toho, že otázka o vlastním rozumu a vůli právnické osoby – a tedy nutně i o schizofrenii člověka jako jejího orgánu – není správně položena. Rozum a vůle právnické osoby totiž vždy musí pocházet od jiné fyzické osoby. Z toho důvodu jsou také vždy rozum a vůle právnické osoby cizím rozumem a vůlí, které jako vlastní rozum a vůle mohou náležet pouze konkrétní svéprávné fyzické osobě. Pokud totiž tato svéprávná fyzická osoba jedná jako zákonný zástupce jiné, nesvéprávné fyzické osoby (tj. typicky rodič), potom jsou její rozum a vůle přičítány vždy nejméně dvakrát – jednou jako fyzické osobě a jednou nesvéprávné osobě, za kterou jedná. Rozdíl mezi fyzickou a právnickou osobou z tohoto hlediska spočívá v tom, že nesvéprávná fyzická osoba obvykle rozumu a vůle nabude a stane se tak svéprávnou, což v případě právnické osoby nemůže nikdy nastat. Přičítání cizího rozumu a vůle je v jejím případě bezvýjimečné. Právnická osoba je tak vždy závislá na jiné fyzické osobě, jejíž rozum a vůle jí musejí být přičítány.

Z tohoto hlediska také právnická osoba nemůže být nikdy svéprávná v obdobném slova smyslu, jako je svéprávná osoba fyzická. Nikdy totiž nemůže být způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, neboť jí nemůže náležet vlastní rozum a vůle.

Jestliže právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, nemůže být způsobilá ani k vlastnímu protiprávnímu jednání. Jestliže však není způsobilá protiprávně jednat, jak může být způsobilá právně odpovídat? Odpověď je jednoduchá, právní řád totiž právnické osobě jako součást její právní osobnosti tuto způsobilost přiznává. Jinými slovy stanoví, že povinnost, která na základě odpovědnosti vzniká, může být přičítána právnické osobě. Zda se tak stane, či nestane, však již není otázkou právní, nýbrž politickou. Tím lze také vysvětlit, proč po dlouhou dobu platilo, že právnické osoby nejsou způsobilé trestněprávně odpovídat, což se politickým rozhodnutím zákonodárce změnilo – a v tuto chvíli již způsobilé odpovídat jsou. Z toho také plyne, že způsobilost být odpovědnostním subjektem nezávisí na způsobilosti k protiprávnímu jednání. To lze dobře demonstrovat na § 2920 obč. zák., který stanoví, že odpovědnost za jednání nepřičetné osoby je možná.

Zároveň je pravdou, že způsobilost právně odpovídat sama o sobě nestačí k tomu, aby určitý odpovědnostní závazek vznikl. Jinými slovy, potenciální způsobilost být pachatelem či škůdcem nestačí k tomu, aby se jakákoli osoba pachatelem či škůdcem také skutečně stala. Způsob, jakým vzniká odpovědnostní závazek za způsobenou újmu, je však třeba rozlišovat v případě objektivní a subjektivní právní odpovědnosti. Příkladem objektivní odpovědnosti může být právě povinnost nepřičetné osoby podle § 2920, ale i všechny ostatní případy objektivní odpovědnosti. V těchto případech totiž právní řád způsobené újmy kvalifikuje jako protiprávní stav a z toho důvodu také vzniká právnické osobě odpovědnost za tuto újmu. Obdobná situace nastává i v případě smluvní odpovědnosti. Smluvní závazek právnické osoby totiž spočívá ve výsledku, a nikoli v jednání, které k tomuto výsledku vede. Z toho plyne, že nesplnění smluvního závazku lze kvalifikovat jako protiprávní výsledek, tj. protiprávní stav. Ani ke vzniku smluvní odpovědnosti není nezbytné protiprávní jednání.

Poněkud složitější situace nastává v případě subjektivní právní odpovědnosti. Pokud bychom totiž vycházeli z úvahy, že právnická osoba nemá vlastní rozum a vůli, potom to musí znamenat, že není svéprávná. Jestliže však není svéprávná, nemůže být ani přičetná, obdobně jako je nepřičetná fyzická osoba jakožto pachatel. Jestliže však nesvéprávnost právnické osoby nebrání v tom, aby právně jednala pomocí cizího rozumu a vůle, potom je ze stejného důvodu možné, aby jednala i protiprávně, a to opět prostřednictvím cizího rozumu a vůle. To jinými slovy znamená, že se právnické osobě přičítá cizí rozum a vůle jakožto její protiprávní jednání. To také vysvětluje, proč není v případě právnické osoby namístě mluvit o zaviněném protiprávním jednání, nýbrž o přičitatelnosti. Tím má být jen vyjádřeno, že se za protiprávní jednání právnické osoby považuje „cizí“ protiprávní jednání, které se právnické osobě přičítá.

4. PŮSOBENÍ ZÁKLADNÍCH PRÁV NA PRÁVNÍ VZTAHY PRÁVNICKÝCH OSOB

4.1 Úvodem

Cílem kapitoly je zaměřit se na veřejnoprávní aspekty jednání právnických osob, zejména právnických osob soukromého práva, kterým se tato publikace především věnuje. Uvedené téma je podle mého názoru důležité, neboť právní jednání i odpovědnost právnických osob jsou v dnešním právu neodmyslitelně spojeny s určitými limity, ale také s novými oprávněními, které subjektům plynou z ústavně garantovaných základních práv a svobod. Přestože základní práva a svobody chráněné v ústavách tradičně vycházejí z ideje lidských práv,⁷¹ tedy z přirozených práv náležejících člověku, praxe nejen v České republice je taková, že se stále častěji setkáváme s jejich působením i v právních vztazích, v nichž vystupují právnické osoby. Základní otázka, kterou se budu v této kapitole zabývat, zní: Jakým způsobem základní práva, v současné době extenzivně vykládaná soudy, ovlivňují právní jednání a odpovědnost právnických osob?

Přestože se primárně nebudu věnovat poválečným proměnám veřejnoprávní regulace,⁷² v úvodu jako východisko nastíním aspekty fenoménu konstitucionalizace práva,⁷³ k jehož rysům patří mimo jiné růst významu základních práv právnických osob.

Konstitucionalizace práva podle mého názoru představuje v první řadě probíhající proces, nikoli ukončený stav.⁷⁴ Tento proces se přitom dotýká rozšiřování aplikace

⁷¹ V tomto textu se přidržuji klasické terminologie diferencující lidská práva, jež mají prepozitivní, často přirozenoprávní základ, a základní práva jakožto pozitivizovaná ústavně garantovaná práva. Viz HAPLA, M. *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2016, s. 40.

⁷² Zčásti i proto, že se autor kapitoly tomuto tématu věnoval na jiném místě: ONDŘEJEK, P. *Proměny veřejného práva a jejich vliv na ochranu lidských práv*. *Jurisprudence*. 2015, č. 3, s. 30–35.

⁷³ K němu srov. MICKLITZ, H.-W. Introduction. In: MICKLITZ, H.-W. (ed.) *Constitutionalization of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 1; KLABBERS, J. Setting the Scene. In: KLABBERS, J., PETERS, A., ULFSTEIN, G. *The Constitutionalization of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 19 a násl.

⁷⁴ Obdobně ve vztahu k procesům v mezinárodním právu PETERS, A. Conclusions. In: KLABBERS, J., PETERS, A., ULFSTEIN, G. *The Constitutionalization of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 345.

základních práv v různých právních odvětvích, zejména těch, v nichž klasicky základní práva aplikována nebyla (typicky v soukromoprávních odvětvích). Kromě výše uvedené normativní stránky je však třeba zmínit i to, že konstitucionalizace práva má svou stránku institucionální.⁷⁵ Ta spočívá v posilování moci soudů, zejména ústavních či nejvyšších, tedy státních orgánů, které využívají základní práva k reinterpretaci zákonů a dalších právních předpisů.⁷⁶

Cílem této kapitoly není jen podrobněji popsat působení základních práv v právních vztazích právnických osob v českém právu, ale také se zaměřit na obecnější rysy vývoje práva na počátku 21. století, a to včetně určitého srovnání české praxe s praxí zahraniční, zejména německou, z níž česká ústavní teorie často čerpá. Přestože se v případě této kapitoly nebude a ani dost dobře nemůže jednat o komplexní studii vlivu základních práv na právní vztahy právnických osob, s ohledem na zaměření této monografie se budu věnovat třem dílčím tématům: v první části půjde o otázku právnických osob jakožto beneficentů základních práv a svobod, ve druhé části se budu naopak věnovat situaci, kdy právníkům osobám plynou určité povinnosti ze základních práv a svobod. Obě tato témata dokládají, že základní práva působí na právní jednání právnických osob vícero způsoby.

Konečně, hovoříme-li o základních právech a svobodách, je třeba vždy zmínit veřejnou moc, jejíž povinnost poskytovat ochranu je vnímána jako primární. Z tohoto pohledu se nemohu alespoň ve stručnosti vyhnout popisu významu státu a jeho pozitivním závazkům chránit a naplňovat lidská práva na jeho území. Určitou obdobu lze vysledovat s konceptem odpovědnosti za jednání třetí strany, resp. zástupné odpovědnosti (v systému *common law* označovaným jako *vicarious liability*).⁷⁷ Je to primárně stát, kdo odpovídá za dodržování základních práv a svobod, právníké osobě však plynou minimálně nepřímo povinnosti respektovat existenci základních práv jiných subjektů.

Než se budu podrobněji věnovat otázce právnických osob jakožto beneficentů základních práv, musím zmínit souvislost ochrany základních práv fyzických

⁷⁵ V nedávné době se tomuto aspektu věnuje: DAVID, L. Ústavní soud a soukromé právo: Příliš mnoho dobra? In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 157–161; CHMEL, J. Konstitucionalizace soukromých subjektivních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 141–156.

⁷⁶ Na tuto činnost soudů můžeme pohlížet z různých pohledů, neměli bychom však přehlížet to, že rozhodování o základních právech představuje často rozhodování v situaci rawlsovské morální neshody (*reasonable disagreement*). Přestože význam základních práv nemůže být ponechán většinovému demokratickému rozhodování, stejně tak je problematické, aby význam běžných zákonů byl proměňován v důsledku často subjektivních preferencí soudců. Viz ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017, s. 105.

⁷⁷ REINISCH, A. *The Changing International Legal Framework for Dealing with Non-State Actors*. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 79. Václav Janeček v jedenácté kapitole používá pojem delegované zavazánosti, který má stejný obsah.

a právnických osob. Jakkoli je pojem osoba právní konstrukcí,⁷⁸ ve vztahu k ideji lidských práv je evidentní rozdíl v tom, že lidská práva mají chránit člověka, nikoli umělou, fiktivní a právem vytvořenou konstrukci. Na druhé straně jsou však právnické osoby velmi často vytvářeny sdružením lidí, kteří v konečném důsledku z ochrany základních práv právnické osoby profitují. Zde je vhodné připomenout německý koncept pronikání základních práv právnických osob k osobám fyzickým, které stojí za konkrétní právnickou osobou.⁷⁹

Spolu se základními právy však takto mohou být chráněny nejrůznější jiné, například ekonomické, zájmy. Ostatně Česká republika učinila v devadesátých letech minulého století obdobnou zkušenost v případě mezinárodních smluv o podpoře a ochraně investic, které byly nastaveny pro stát nevýhodně a rezultovaly v časté náhrady škody za domněle zmařené investice. Souvisejícím problémem je rovněž značná ekonomická moc některých právnických osob (zejména nadnárodních společností), přičemž přiznání a nárokování základních práv těmto právnickým osobám pak logicky znamená jejich další posilování. Pokud se tedy vyskytuje v právním vztahu fyzická a právnická osoba, přiznání základních práv právnické osobě logicky vytváří limity základních práv osob fyzických. Vzniká tak určitá analogie se spojenými nádobami: Čím více základních práv právnickým osobám uznáme, tím méně působí jako trumfy kolidující práva fyzických osob.

4.2 Právnické osoby jako beneficianti základních práv – doktrinární východiska

Z hlediska teoretických přístupů k ospravedlnění lidských práv můžeme v případě základních práv právnických osob vysledovat následující paradox: lidská práva jsou konstruována jako prepozitivní z důvodu potřeby ochrany přirozených práv člověka. Právnická osoba však žádná přirozená práva nemá. Nehrozí jí újma na životě a zdraví, nemůže být omezena její svoboda, sama nevnímá nerovné zacházení a nemá důstojnost jako člověk.⁸⁰

Přestože první moderní katalogy základních práv o právnických osobách jakožto subjektech základních práv nehovoří, je vhodné zmínit, že určitá práva udělovaná ve

⁷⁸ BERAN, K. Osoba jako „bod přičitatelnosti“? *Právník*. 2017, č. 6, s. 503. Obdobný názor vyjadřovali normativisté – srov. KELSEN, H. *Pure Theory of Law*. Berkeley: University of California Press, 1967, s. 174.

⁷⁹ HUBER, P. M. Artikel 19. In: VON MANGOLDT, H., KLEIN, F., STARCK, Ch. (eds.) *Das Bonner Grundgesetz. Kommentar. Band 1*. 4. Auflage. München: Franz Vahlen, 1999, s. 2240. Klaus Stern hovoří o ochraně fyzické osoby, která vystupuje v „šatech“ právnické osoby – STERN, K. *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Band III/1. Allgemeine Lehren der Grundrechte*. München: C. H. Beck, 1988, s. 1088.

⁸⁰ Pojem přirozených práv se dnes již v ústavním diskurzu příliš nevyskytuje. Kriticky k terminologii „přirozených“ práv v českém občanském zákoníku viz HAPLA, M. Idea přirozeného práva a občanský zákoník. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2017, č. 2, s. 227.

středověku některým právníckým osobám lze zařadit mezi formy předcházející moderním lidskoprávním katalogům. Klaus Stern připomíná privilegia udělovaná církvím a obcím či městům.⁸¹ Obdobně lze zmínit například cechy či univerzity. V řadě případů však tato privilegia sloužila zároveň k delegaci veřejnoprávních pravomocí, kdy výše uvedené subjekty vykonávaly činnosti, které bychom dnes označili za veřejnou správu. Přes tyto analogie je třeba znovu připomenout, že například Savigny právnícké osoby považoval za fiktivní výtvořky mající smysl pouze v soukromém právu.⁸² Koncept právnícké osoby je rovněž novější než zmiňované Sternovy příklady forem předcházejících základním právům.⁸³ Ostatně privilegia a subjektivní (základní) práva vycházejí ze zcela jiných východisek. Z výše uvedeného plyne, že argumenty ohledně existence základních práv právníckých osob nelze hledat v historii.

Společenské proměny v 19. století vedly k růstu významu organizovaných sdružení lidí (ať šlo o obchodní korporace, spolky, odbory, či politické strany, ale konců i o veřejnoprávní korporace). V této souvislosti se začala objevovat otázka, do jaké míry lze základní práva vztáhnout i na tato sdružení. Pokud totiž například určité hospodářské aktivity chráníme základními právy, vyloučením právníckých osob z možnosti této ochrany musíme nutně řešit otázku potenciální nerovnosti.⁸⁴ Navíc některá základní práva přímo existenci právníckých osob předvídají, jako například náboženská svoboda předpokládá existenci církví a náboženských společností, svoboda zase sdružovací existenci spolků apod. Výkon určitých základních práv je tedy myslitelný pouze v souvislosti s existencí právníckých osob.

To však samo o sobě nestanovuje, zda mají základní práva náležet přímo právníckým osobám, anebo pouze lidem, kteří právníckou osobu vytvořili, jsou její členové, společníci, akcionáři apod. Tyto osoby by mohly vykonávat základní práva individuálně, případně kolektivně, aniž by základní práva musela být přiznána právnícké osobě. Proti tomuto názoru lze namítnout, že v některých případech se jeví uznání práv právnícké osobě výhodné z hlediska ochrany práv jejich členů. Pokud je například právnícká osoba stranou sporu a je porušeno nějaké její procesní právo, v důsledku čehož utrpí újmu fyzické osoby, které právníckou osobu vytvořily, z hlediska jejich ochrany je jednodušší umožnit domáhat se základního práva přímo právnícké osobě, nikoli lidem za ní stojícím. Odpadá tím zároveň komplikovaná otázka, zda by se ochrany měly domáhat osoby individuálně, nebo kolektivně, zda se mají domáhat svých práv všechny osoby, anebo jen některé apod.

Z hlediska teorií justifikace základních práv právníckých osob dominují podle mého názoru teoretické koncepce označované jako politické nad těmi, které jsou

⁸¹ V případě středověkých privilegií samozřejmě nemůžeme hovořit o lidských právech. K. Stern je označuje za *Vorformen der Grundrechte* – STERN, K. *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Band III/1. Allgemeine Lehren der Grundrechte*. München: C. H. Beck, 1988, s. 61 a násl.

⁸² Podrobněji k jeho teorii právníckých osob viz výše třetí kapitola.

⁸³ BERAN, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnícká osoba*. Praha: Leges, 2012, s. 16.

⁸⁴ TOMUSCHAT, Ch. *Human Rights between Idealism and Realism*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 117.

v literatuře označovány za tradiční, případně fundacionalistické.⁸⁵ Je tomu tak proto, že tradiční (fundacionalistické) koncepce lidských práv, vycházející z podstaty člověka (*human nature*), jsou na právníckou osobu obtížně aplikovatelné. Právnícká osoba například nepotřebuje chránit fyzickou stránku: svůj život a své zdraví.⁸⁶

Na druhou stranu se ale ne ve všech situacích postavení právnícké osoby a člověka diametrálně liší: právnícká osoba může například vlastnit majetek anebo vystupovat jako strana sporu. V případě zásahu do těchto práv se otázka dovolání se základních práv může jevit důvodná, protože postavení právnícké osoby a člověka se v těchto situacích podobá. Z hlediska justifikace základních práv je však třeba si položit otázku, zda právnícká osoba má obdobnou povahu, eventuálně výkon některých jejích práv je odvozen od stejného fundamentálního statusu založeného na podstatě lidství, důstojnosti, svobodě apod. Stále je totiž myslitelné chránit subjektivní práva právníckých osob cestou zákonů, nikoli však katalogů základních práv.⁸⁷

Politické zdůvodnění lidských práv naproti tomu vychází z toho, že i lidská práva jsou produktem demokratického procesu a vývoje lidské společnosti obecně.⁸⁸ Právě vývoj společenských vztahů, kupříkladu svoboda projevu ve vztahu k médiím anebo sociální právo sdružovat se do odborů, by mohl být v současné době reflektován nedostatečně, pokud by se samotná média anebo odborové organizace nemohly dovolávat vlastních ústavně zaručených práv.⁸⁹

Výrazem sporů ohledně aplikovatelnosti základních práv na právnícké osoby může být řešení přijaté v některých právních systémech, které explicitně přiznávají je

⁸⁵ V české literatuře viz BAROŠ, J., DUFEK, P. Teorie lidských práv. In: HOLZER, J., MOLEK, P. (eds.) *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství, 2013, s. 97; BROZ, J., ONDŘEJEK, P. Pluralita dimenzí základních práv v současném státě. In: KYSELA, J., ONDŘEJEK, P. a kol. *Kolos na hliněných nohou? K proměně státu a jeho roli*. Praha: Leges, 2016, s. 203–204. Poněkud užší význam tomuto pojetí přikládá Martin Hapla – viz HAPLA, M. *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: Právnícká fakulta Masarykovy univerzity, 2016, s. 107–111. Kriticky k množství legitimizačních zdrojů lidských práv viz MARŠÁLEK, P. *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018, s. 156.

⁸⁶ V případě *Sdružení Jihočeské matky proti České republice* se Evropský soud pro lidská práva vyjádřil k otázce, zda právnícká osoba může být subjektem všech práv garantovaných Úmluvou. Soud rozhodl o nepřijetelnosti stížnosti soukromoprávního sdružení, které si stěžovalo na porušení práva na svobodu projevu, spravedlivý proces a vnitrostátní prostředek nápravy, když české úřady a následně soudy nevyhověly námitkám tohoto ekologického sdružení namířeným proti stavbám pomocných služeb Jaderné elektrárny Temelín. Sdružení mimo jiné namítalo porušení práva na život, zdraví, majetek osob, které chrání. Soud však k této námitce poznamenal, že sdružení je právníckou osobou, která nemůže tvrdit, že je obětí z důvodu zásahu do práv, která mohou náležet pouze fyzickým osobám, jako je právo na život a zdraví. Viz rozhodnutí senátu 5. sekce ESLP ze dne 10. července 2006, *Sdružení Jihočeské matky proti České republice*, č. 19101/03 (dostupné v databázi HUDOC: <http://hudoc.echr.coe.int>).

⁸⁷ GREAR, A. Challenging Corporate „Humanity”: Legal Disembodiment, Embodiment and Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2017, č. 3, s. 517.

⁸⁸ BIELEFELD, H. Philosophical and Historical Foundations of Human Rights. In: KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.) *International Protection of Human Rights: A Textbook*. Turku: Åbo Akademi University, 2009, s. 13 a násl.

⁸⁹ KARAVIAS, M. *Corporate Obligations under International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 182.

svých ústavních dokumentech právníkům osobám základní práva, která jsou s jejich povahou slučitelná (např. čl. 19 odst. 3 Základního zákona SRN,⁹⁰ čl. 2 Ústavy Italské republiky,⁹¹ čl. 12 odst. 2 Ústavy Portugalska⁹²).

Výklad o právnických osobách jakožto beneficentech základních práv je potřeba doplnit o problematiku právnických osob veřejného práva, resp. právnických osob vykonávajících veřejnou správu.⁹³ Tyto právníké osoby mohou vystupovat jak ve veřejnoprávních vztazích, tak i v soukromoprávních vztazích. Podle výslovné úpravy § 21 obč. zák. se stát v oblasti soukromého práva považuje za právníkou osobu. Z tohoto důvodu se zde o této problematice stručně zmíním, přestože její podrobný popis by vystačil na samostatný příspěvek.⁹⁴

Z hlediska teorie představuje hlavní spor ohledně základních práv právnických osob veřejného práva střet hodnot rovnosti, zejména akcesorické rovnosti, s argumentem označovaným v německé doktríně jako *Konfuzionsargument*, podle něhož státu plynou ze základních práv primárně povinnosti (respektovat, chránit a naplňovat základní práva), přičemž přiznání práv státu by znamenalo, že by byl ve stejné chvíli oprávněný a zároveň povinný subjekt.⁹⁵

Zastánci aplikace základních práv na právníké osoby veřejného práva často poukazují na skutečnost, že apriorní vyloučení aplikace základních práv na právní vztahy veřejnoprávních korporací může vést k neodůvodněné nerovnosti. Názor, že základních práv se mohou ve vybraných případech dovolat i právníké osoby veřejného práva, považuji za správný. Listina základních práv a svobod například garantuje v čl. 11 vlastnickému právu každého stejnou ochranu. Proč by tedy právo státu nebo jiné veřejnoprávní korporace vlastnit majetek nemohlo být ústavně chráněno?

⁹⁰ „Základní práva platí rovněž pro vnitrostátní právníké osoby, pokud jsou svou podstatou na ně použitelná.“ Citováno z: https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122.

⁹¹ „Republika uznává a zaručuje nedotknutelná práva osoby, ať jednotlivců, nebo v sociálních skupinách, v nichž je vyjádřena osobnost člověka.“ Citováno dle anglického překladu z: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf.

⁹² „Právníké osoby požívají práv a jsou adresáty povinností, které jsou slučitelné s jejich povahou.“ Citováno dle anglického překladu z: <http://www.en.parlamento.pt/Legislation/CRP/Constitution7th.pdf>.

⁹³ Jako tzv. nepřímí vykonavatelé veřejné správy, a tedy podle § 4 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, jsou označovány právníké osoby, na něž byl přenesen zákonem výkon veřejné správy, přestože může jít o právníké osoby soukromého práva. Podobně jiné zákony mohou soukromoprávní subjekty podřizovat veřejnoprávní regulaci – např. poskytování informací podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, dopadá podle judikatury správních soudů v České republice i například na dopravní podniky zřizované městy, státní podniky apod.

⁹⁴ K názorům na tuto problematiku v českém právu viz WINTR, J. Má stát základní práva? Glosa k nálezu Pl. ÚS 20/15. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 113–119, IVIČIČ, M. Stát a některé zvláštní případy působení základních práv a svobod. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 1. Podrobná a velmi zajímavá analýza judikatury Ústavního soudu k této otázce je obsažena rovněž v diplomové práci: BARÁKOVÁ, M. *Aktivní legitimize státu k podávání ústavních stížností*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2015.

⁹⁵ S odkazy na německou literaturu viz též WINTR, J. Má stát základní práva? Glosa k nálezu Pl. ÚS 20/15. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 118.

V České republice se přibližně od poloviny devadesátých let minulého století ustálila praxe, podle níž je rozhodující, v jakém právním vztahu právnická osoba vystupuje, nikoli to, jaká je povaha právnické osoby. Stát může například vystupovat v soukromoprávních vztazích jako právnická osoba a v této situaci se může domáhat základních práv stejně jako soukromoprávní subjekt.

Ústavní soud České republiky připouští podání ústavní stížnosti, kterou podává jménem státu některý z jeho orgánů. Například v rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 182/05 jménem státu vystupovala okresní státní zástupkyně, která se domáhala zrušení rozhodnutí Nejvyššího soudu, kterým bylo uloženo kárné provinění proti jinému státnímu zástupci. Ústavní soud tehdy k aktivní legitimaci stěžovatelky uvedl: „[S]tát prostřednictvím svých orgánů může podat ústavní stížnost pouze tehdy, jestliže v daném právním vztahu nevystupoval jako nositel veřejné moci, tedy ve vrchnostenském postavení, v němž byl nadán autoritativním oprávněním. [...] Ústavní soud konstatuje, že v případě podání návrhu na zahájení kárného řízení o kárné odpovědnosti státního zástupce se jednalo o právní úkon v rámci pracovněprávního vztahu, ve kterém jménem zaměstnavatele – České republiky v postavení právnické osoby – činí právní úkony vedoucí příslušné organizační složky, tedy v dané věci okresní státní zástupkyně okresního státního zastupitelství. [...] Fakt, že se přitom v právních vztazích v rámci návrhu na zahájení kárného řízení rovněž zobrazují i prvky vztahů veřejnoprávních, nemůže ještě sám o sobě mít za následek popření názoru, že daný právní vztah je vztahem pracovněprávním. [...] Ústavní soud proto dovozuje, že podání návrhu na zahájení kárného řízení o kárné odpovědnosti státního zástupce bylo úkonem státu – účastníka pracovněprávních vztahů (a proto právnické osoby a zaměstnavatele – prostřednictvím okresní státní zástupkyně), a stát tedy v tomto případě nositelem veřejné moci nebyl; to Ústavní soud považuje ve smyslu své předchozí judikatury za kritérium posouzení aktivní legitimace k podání ústavní stížnosti v obdobných případech. Stěžovatelka tedy byla oprávněna k podání ústavní stížnosti, což vyplynulo i z toho, že zákonodárce v právním řádu rozlišuje postavení státu jako ‚státu‘ – nositele veřejné moci a postavení státu jako ‚právnické osoby‘.“⁹⁶

Při výkonu veřejné moci stát, resp. jeho orgán, podle ustálené praxe právo obracet se na Ústavní soud nemá. Pokud je například rozhodnutí správního orgánu zrušeno na základě správní žaloby, nemůže se správní orgán domáhat porušení práva státu na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny.⁹⁷

Problematika státu jakožto oprávněného subjektu domáhajícího se ochrany svých základních práv byla v České republice v nedávné době opětovně řešena v souvislosti s opakujícím se sporem ohledně odměňování soudců. Jádrem sporu rozhodnutým nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 20/15 byla otázka přípustnosti zpětného

⁹⁶ Uvedené rozhodnutí však vyvolalo vlnu kritiky, zejména z pera autorů komentáře k zákonu o Ústavním soudu – viz WAGNEROVÁ, E., DOSTÁL, M., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Praha: ASPI, 2007, s. 322–323.

⁹⁷ IVIČIČ, M. Stát a některé zvláštní případy působení základních práv a svobod. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 1, s. 21, odkazující na stanovisko Ústavního soudu ze dne 9. listopadu 1999, sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99.

dorovnání platu soudkyni, která podala příslušnou žalobu, o které rozhodl Nejvyšší soud. Jeho závěr byl však v rozporu s judikaturou soudu Ústavního. Jediná možnost, jak zvrátit toto rozhodnutí, byla ústavní stížnost, kterou podala Česká republika – Okresní soud Brno-venkov. Ústavní soud o ní většinou rozhodl tak, že zpětné dorovnání platů soudkyně je v rozporu s převažujícím veřejným zájmem na zpětném nepřiznání platových nároků⁹⁸ (v jiném nálezu Ústavní soud definoval tento zájem jako vyloučení nepředvídaných zásahů do státního rozpočtu a snížení napětí mezi společností a soudci).⁹⁹

Nesouhlas se závěrem Ústavního soudu vyslovila disentující soudkyně Kateřina Šimáčková, podle níž „všechna právní jednání státu mají mocenský prvek“.¹⁰⁰ Východiskem podle Kateřiny Šimáčkové, ale i další části doktríny,¹⁰¹ je řešit konflikty orgánů České republiky v konečném případě prostřednictvím kompetenčních žalob před Ústavním soudem, nikoli cestou ústavních stížností státu proti státu (rozhodnutí soudu), o kterých rozhoduje další orgán státu (Ústavní soud).¹⁰²

Proti tomu lze zaznamenat argument spočívající v odlišování lidských práv jakožto prepozitivních přirozených práv a práv základních, která jsou výsledkem ústavního rozhodnutí a jsou vtělena do příslušného katalogu základních práv. Souhlasím s Michalem Bartoněm, který k tomuto uvádí: „Ačkoli tedy stát není nositelem přirozených lidských práv, [...] nelze vyloučit úmysl ústavodárce umožnit státu, aby ve své nevrchnostenské pozici disponoval některými ústavně garantovanými právy, zejména tam, kde je výslovně zaručena rovnost v jejich používání (rovnost všech forem vlastnictví, procesní rovnost).“¹⁰³

I kdybychom zastávali opačný názor, než je zde uvedeno, a odmítali principiálně přiznat právnickým osobám veřejného práva jakákoli základní práva, je třeba se vypořádat s argumentem, že všechny právní osoby veřejného práva nelze připodobnit ke státu. Na prvním místě lze zmínit veřejné ústavy (např. zdravotní pojišťovny), které se mohou ocitnout v pozici blíže podobné právní osobě soukromého práva bránící se zásahu do svého majetku ze strany státu.¹⁰⁴ Rovněž územní samosprávné celky vykazují určitá specifika a zdaleka ne všechny argumenty proti aplikovatelnosti základních práv na právní osoby veřejného práva jsou na tyto subjekty plně použitelné.

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 19. července 2016, sp. zn. Pl. ÚS 20/15, č. 127/2016 Sb. n. u. ÚS.

⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 2014, odst. 95, sp. zn. Pl. ÚS 28/13, č. 137/2014 Sb. n. u. ÚS.

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 19. července 2016, sp. zn. Pl. ÚS 20/15, č. 127/2016 Sb. n. u. ÚS, odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové, odst. 13.

¹⁰¹ WINTR, J. Má stát základní práva? Glosa k nálezu Pl. ÚS 20/15. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 119.

¹⁰² Je tak třeba zdůraznit, že i když část doktríny odmítá přiznat základní práva státu, potažmo dalším veřejnoprávním subjektům, stále trvá na pravomoci Ústavního soudu řešit spory, které v této souvislosti vzniknou. Pouze by šlo o jiný typ řízení.

¹⁰³ BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 68.

¹⁰⁴ HUBER, P. M. Artikel 19. In: VON MANGOLDT, H., KLEIN, F., STARCK, Ch. (eds.) *Das Bonner Grundgesetz. Kommentar. Band 1*. 4. Auflage. München: Franz Vahlen, 1999, s. 2241.

4.3 Právnícké osoby jako subjekty práv – analýza rozhodovací činnosti Ústavního soudu¹⁰⁵

V České republice je otázka aplikovatelnosti základních práv vůči právníckým osobám předmětem doktríny a judikatury. Na ústavní úrovni příslušná úprava chybí; ovšem § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, hovoří o právníckých osobách jako o subjektech oprávněných podat ústavní stížnost. V této souvislosti je vhodné zmínit, že tento zákon nijak nerozlišuje mezi právníckou osobou soukromého a veřejného práva. Dále zde rovněž není stanoveno, porušení jakých základních práv se může právnícká osoba domáhat. Na obě otázky podává odpověď doktrína: v prvním případě rozlišuje vrchnostenské a nevchnostenské postavení právníckých osob veřejného práva,¹⁰⁶ ve druhém pak přejímá německou doktrínu, podle níž se může jednat pouze o případy, kdy základní práva a svobody ze své povahy mohou příslušet právnícké osobě.¹⁰⁷

Předmětem této části bude zhodnotit rozhodovací činnost Ústavního soudu v případech, kdy byly navrhovatelé ústavní stížnosti právnícké osoby. Postupováno bylo analýzou údajů dostupných v elektronické knihovně rozhodnutí Nalus (<http://nalus.usoud.cz>). Kromě kvantitativní analýzy lze díky datům obsaženým v knihovně Nalus provést i určitou analýzu kvalitativní. Na začátku byl zjištěn počet soudních rozhodnutí v řízeních, jejichž navrhovatelem byla právnícká osoba. Jak vyplývá z další analýzy, v této kategorii se vyskytují převážně právnícké osoby soukromého práva (ovšem patrně omylem jsou v některých případech uvedeny i jiné kategorie právníckých osob, které jsou v databázi uvedeny ve zvláštních kategoriích).

Od zahájení působení Ústavního soudu do 1. 3. 2018 jde v této kategorii o 11 466 rozhodnutí. Analýza jejich obsahu přirozeně není z časových důvodů možná, proto byl z hlediska obsahových otázek výběr zúžen, ovšem nikoli časově (vytváření vzorku všech rozhodnutí v určitém čase), nýbrž z hlediska kritéria významnosti, které je každému rozhodnutí v databázi Nalus přiřazeno. Významnost reflektuje originalitu závěrů a jejich použitelnost v dalších, obdobných případech (teorie hovoří často o kvaziprecedenčním působení judikatury vyšších soudů, které svou rozhodovací činností dotvářejí pravidla obsažená v právních předpisech). Díky tomuto kritériu bylo možné eliminovat „triviální“, zejména opakující se rozhodnutí. Rozhodnutí označená stupněm významu 1 a 2 (z celkového počtu 5) odpovídají těm nejvýznamnějším, originálním a řešícím nové otázky, příp. poskytujícím nový nebo

¹⁰⁵ Tato kapitola je výsledkem analýzy rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Velké množství soudních rozhodnutí zpracovala spolupracovnice grantového projektu Veronika Zmeková, které patří velký dík. Bez jejich podrobných odpovědí na zkoumané otázky u každého z vybraných 132 rozhodnutí Ústavního soudu by tato podkapitola nevznikla.

¹⁰⁶ V podrobnostech viz podkapitulu 4.2 výše.

¹⁰⁷ WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 321; BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 63.

komplexnější pohled na již řešené záležitosti. Ve sledovaném období od 1. 1. 1993 do 1. 3. 2018 šlo o 132 rozhodnutí, která již analyzovat lze.

Nejprve se zaměřím na počty soudních rozhodnutí v jednotlivých časových obdobích: od 1. 1. 1993 do 31. 12. 1997 podaly právnické osoby ústavní stížnosti ve 244 případech, od 1. 1. 1998 do 31. 12. 2002 to bylo v 1661 případech, od 1. 1. 2003 do 31. 12. 2007 to bylo v 1857 případech, od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2012 se jednalo o 3797 případů, od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2017 šlo o 3799 případů a ve zbylých třech měsících se jednalo o 108 případů (lze ovšem předpokládat, že databáze bude ještě doplněna).

Z těchto údajů jasně plyne celkový nárůst stížností, a to zejména v posledním desetiletí. Vzhledem k současnému nárůstu počtu stížností fyzických osob je však vhodné také provést příslušné srovnání: od 1. 1. 1993 do 31. 12. 1997 bylo podáno 3493 ústavních stížností fyzických osob (podíl stížností právnických osob k celkovému počtu stížností fyzických a právnických osob je tedy 6,5 %). Od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2017 činil počet stížností fyzických osob 17 050, a poměr tedy činil 13,2 %. Uvedené údaje v prvé řadě reflektují absolutní nárůst počtu stížností právnických osob (v letech 2013–2017 byl nárůst oproti letům 1993–1997 více než patnáctinásobný). Zároveň je možné vysledovat i poměrný nárůst stížností právnických osob (který byl ve sledovaných obdobích více než dvojnásobný).

Klíčovou otázkou je rovněž, jaké právnické osoby podávají ústavní stížnosti. Zde již budu vycházet ze vzorku 132 rozhodnutí, kde jde z velké většiny o právnické osoby soukromého práva – a z nich se ve 106 případech jedná o obchodní korporace nebo družstva. Ve zbylých případech jde o veškeré další typy právnických osob a podle četnosti jsou zde zastoupeny: církve a církevní právnické osoby (a to zejména v otázce restitučních sporů – 5 případů), spolky nebo občanská sdružení (4 případy), odborové organizace (3 případy), organizační složky státu (3 případy), státní podniky (2 případy), příspěvkové organizace (2 případy), obec (1 případ), univerzita (1 případ), státní fond (1 případ), nadace (1 případ), veřejný ústav (1 případ), politická strana (1 případ) a honební společenstvo (1 případ).¹⁰⁸

Z této charakteristiky jasně plyne, že dominují stížnosti právnických osob soukromého práva, a to obchodních korporací. Pokud jde o veřejnoprávní subjekty, zde databáze nálezů Ústavního soudu obsahuje další kategorie. Jejich celkové zastoupení je však nízké s výjimkou ústavních stížností obcí (v počtu 774, z nichž je 11 ve sledované kategorii významnosti). Dále lze zmínit stížnosti politických stran (121, z nichž 11 je ve sledované kategorii významnosti), krajů (63, avšak žádná ve sledované kategorii významnosti), ministerstev (86, z nichž 2 jsou ve sledované kategorii významnosti) a jiných státních orgánů (145, z nichž je 1 ve sledované kategorii významnosti; zde pak dominují stížnosti Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových týkající se majetkových sporů).

Pokud jde o otázku, jakého základního práva se stížnosti týkají: z počtu 11 466 stížností právnických osob jde v 6159 případech o porušení čl. 36 odst. 1 Listiny (práva na soudní a jinou právní ochranu). Dále následuje čl. 11 (ochrana vlastnického

¹⁰⁸ Zřejmě omylem jsou v této kategorii uvedeny stížnosti organizačních složek státu, obcí a politických stran, které mají vlastní kategorii – viz níže.

práva): 1552 případů, čl. 38 (zákonný soudce, procesní zásady): 759 případů, čl. 37 (rovnost a právo na právní pomoc): 453 případů, čl. 2 (výkon státní moci a zásada legální licence): 295 případů, čl. 4 (omezení práv): 240 případů. Je třeba uvést, že v celé řadě případů se jednoho sporu dotýká více základních práv. Lze však jednoznačně říci, že dominují stížnosti v oblasti procesních práv a ochrany vlastnického práva.

4.4 Právnícké osoby jako adresáti základních práv

Soukromé subjekty vystupují v právních vztazích zásadně jako nositelé základních práv, tedy jakožto subjekty mající určitá základní práva a svobody. Pokud však jde o soukromoprávní vztah a jeden nebo oba subjekty argumentují základními právy, logicky má jejich právo vliv na druhý subjekt právního vztahu.

V situacích soukromoprávních sporů, které se dotýkají základních práv, je základním subjektem, kterému plynou ze základních práv jednotlivců povinnosti, stát, neboť jeho orgány (včetně soudů) jsou vázány základními právy. Pokud se jedná o subjekty, které se nacházejí v soukromoprávním vztahu se subjektem, který argumentuje svými základními právy, jsou v odborné literatuře popisovány jako „zprostředkovaní adresáti“,¹⁰⁹ tedy subjekty mající povinnost plynoucí ze základních práv jiných subjektů. Těmito zprostředkovanými adresáty mohou být přirozeně také právnícké osoby.

Právnícké osoby soukromého práva nejsou nositeli veřejné moci, vykonávají však moc popisovanou v teorii jako sociální (zejména díky ekonomické síle mají silnou vyjednávací pozici vůči státům).¹¹⁰ Různé příklady z třetího světa (např. Shell Oil v Nigérii, Blackwater a jiné soukromé vojenské společnosti v Iráku) ukazují, že právnícké osoby mohou jednat způsobem, kdy může docházet k porušování základních práv.¹¹¹ Ostatně co se týče rovnosti soukromoprávních subjektů – fyzických a právníckých osob, lze souhlasit s názorem, že tato rovnost je a vždy byla fikcí, neboť jednotlivci jsou v řadě ohledů s právníckou osobou (zejména velkou nadnárodní korporací) nesrovnatelní.¹¹² Ostatně například praxe Veřejného ochránce práv v České republice ukazuje řadu příkladů zejména v oblasti diskriminace (například případ odmítání poskytování půjček klientům bank po překročení věku 70 let).¹¹³

¹⁰⁹ BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 71.

¹¹⁰ DE SCHUTTER, O. The Accountability of Multinationals for Human Rights Violations in European Law. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 314.

¹¹¹ WELLS, C., ELIAS, J. Catching the Conscience of the King: Corporate Players on the International Stage. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 143–144.

¹¹² KÜHN, Z. Lidská práva v zajetí dvě stě let starých doktrín. In: AGHA, P. (ed.) a kol. *Budoucnost států? Praha: Ústav státu a práva AV ČR, Nakladatelství Academia, 2017, s. 158.*

¹¹³ Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci neposkytnutí kreditní karty klientům starším 70 let ze dne 26. listopadu 2012, sp. zn. 117/2012/DIS/JKV, dostupná z: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/1330>.

Ve většině právních systémů nejsou soukromé subjekty přímo vázány základními právy. Dovožovat z této skutečnosti, že ze základních práv pro ně neplynou žádné povinnosti, by však odpovídalo poměrně úzce pojímanému pojmu povinnosti. Přímé povinnosti plynoucí ze základních práv plynou státu a jiným veřejnoprávním korporacím, soukromoprávní subjekty jsou však dotčeny nepřímě. Toto působení se projevuje zejména v následujících dvou oblastech. První případ se týká tzv. nepřímého horizontálního účinku základních práv – v situacích, kdy soudy při řešení občanskoprávních sporů vykládají právo konformně s ústavou. Neurčité pojmy tak nabývají význam ovlivněný základními právy.¹¹⁴ Druhý případ se týká tvorby práva – normotvůrce je vázán základními právy a do konkrétní úpravy projevuje výsledek svého poměřování kolidujících práv a veřejných zájmů. Zákonné (podústavní) právo tak v tomto smyslu představuje konkretizaci základních práv.

Vzhledem k tomu, že tato monografie pojednává o jednání a odpovědnosti právnických osob, je vhodné podrobněji zmínit, v čem se postavení právnícké osoby jakožto adresáta základních práv liší od postavení fyzické osoby.

Na prvním místě je třeba připomenout existenci právních vztahů, které se vyznačují faktickou nerovností subjektů (např. banka a její klient). Tyto vztahy generují určité argumenty horizontálního účinku lidských práv, které se v právních vztazích mezi dvěma fakticky rovnými subjekty nevyskytují (například argumenty spravedlnosti, limitující prosazování faktické moci při soukromoprávním jednání).

S touto nerovností subjektů do určité míry souvisí i další aspekt širšího uznání horizontálního působení základních práv ve vztahu k právníckým osobám, kterým je silnější prolínání soukromého a veřejného práva a uznání funkcí určitých soukromoprávních subjektů, které překračují ryze soukromou sféru. Tuto charakteristiku naplňují například politické strany, jež jakožto soukromoprávní subjekty vykazují rovněž určité aspekty fungování, které mají vazby na ústavní doktríny.¹¹⁵

Konečně dalším případem je dobrovolné omezení se ze strany samotných právníckých osob, například prostřednictvím institutů společenské odpovědnosti (*corporate social responsibility* – CSR) anebo přijímáním kodexů chování (*code of conduct*).

4.5 Pozitivní závazky státu

Výše uvedené příklady horizontálního působení základních práv by neměly vytvářet dojem, že odpovědnost státu za dodržování lidských práv je v současné době

¹¹⁴ V České republice má v tomto ohledu význam zejména judikatura Ústavního soudu – viz podrobněji: CHMEL, J. Konstitucionalizace soukromých subjektivních práv v judikatuře Ústavního soudu ČR. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) a kol. *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách soudobého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 142.

¹¹⁵ Podrobněji viz ONDŘEJEK, P. Konstitucionalizace soukromého práva na příkladu limitů jednání právníckých osob. *Jurisprudence*. 2016, č. 4, s. 41, kde je komentováno rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 27. prosince 2011, sp. zn. II. ÚS 1969/10, č. 219/2011 Sb. n. u. ÚS, týkající se odvolání členů místních orgánů Občanské demokratické strany v Praze 5.

nahrazována odpovědností soukromých subjektů. Lze souhlasit s Francescem Francionim, podle něhož se projekt rekonceptualizace lidských práv stává problematický, a proto musíme zůstat nadále zaměřeni na role státu jakožto garanta základních práv na jeho území.¹¹⁶ Představa, že bychom stát jakožto odpovědný subjekt za naplňování a ochranu lidských práv nahradili závazky jiných subjektů primárně nezasahovat do základních práv, by patrně vedla k celkovému snížení nejen efektivity, ale i celkového standardu ochrany lidských práv.

Ostatně již několik desetiletí sledujeme ve vztahu ke státům trend opačný: jsou prosazovány nejen povinnosti států nezasahovat, ale také chránit a naplňovat základní práva. V teorii jsou tyto nové povinnosti označovány jako pozitivní závazky států.¹¹⁷ Tato podkapitola se zaměří na otázku, zda a jak se mění rozsah pozitivních závazků států v závislosti na okolnostech případu, a také na poněkud kontroverzní a dosud poněkud opomíjenou otázku, kde pozitivní závazky státu končí, a tedy které pozitivní závazky již po státu nelze spravedlivě požadovat. S ohledem na zaměření monografie budou výše uvedené otázky zkoumány pouze ve vztahu k právním vztahům právnických osob.

Pokud jde o otázku měněního se rozsahu pozitivních závazků, v prvé řadě lze ukázat na mezinárodní dokumenty, odbornou literaturu i na soudní praxi, podle nichž tento rozsah není neměnný. Nejdříve bych obrátil pozornost k dokumentu Komise OSN pro mezinárodní právo schválenému v roce 2001 „Články o odpovědnosti států za protiprávní činy podle mezinárodního práva“ (*Articles of Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*).¹¹⁸ Z tohoto dokumentu vyplývá, kdy lze jednání právnické osoby přímo přičítat státu. Přičítání znamená nejširší rozsah pozitivního závazku, kdy stát jakoby vstupuje do pozice odpovědného, přestože (anebo spíše právě proto, že) sám nejedná.¹¹⁹ Jednání právnické osoby se přičítá státu pokud: a) vykonává prvky státní moci (čl. 5) anebo b) jedná na základě instrukcí nebo pod dozorem či kontrolou státu (čl. 8).¹²⁰

Opustíme-li kategorii přičítání, stále vzniká otázka, zda ve všech ostatních případech je povaha pozitivního závazku státu stejná, anebo zda se liší. K zodpovězení

¹¹⁶ FRANCIONI, F. The Role of the Home State in Ensuring Compliance with Human Rights by Private Military Companies. In: FRANCIONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 97.

¹¹⁷ FREDMAN, S. *Human rights transformed. Positive rights and positive duties*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 1. V české literatuře viz např. BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 60.

¹¹⁸ Text článků je dostupný na internetových stránkách Komise pro mezinárodní právo (ILC): http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf.

¹¹⁹ K nutnosti přičítání vůle a rozumu právnické osobě viz BĚRAN, K. Osoba jako „bod přičitatelnosti“. *Právník*. 2017, č. 6, s. 520.

¹²⁰ V odborné literatuře srov. FRANCIONI, F. The Role of the Home State in Ensuring Compliance with Human Rights by Private Military Companies. In: FRANCIONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 100–104, PINZAUTI, G. Adjudicating Human Rights Violations Committed by Private Contractors in Conflict Situations before the European Court of Human Rights. In: FRANCIONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 153.

této otázky můžeme obrátit pozornost k propracované judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Z jeho rozhodovací činnosti plyne, že různé postavení právnické osoby vede i k rozdílné míře pozitivních závazků států. Evropský soud pro lidská práva uznal existenci pozitivních závazků států, pokud stát: a) věděl nebo měl vědět o skutečném a bezprostředním nebezpečí porušení lidského práva a současně b) neprovedl opatření v rámci svých kompetencí vedoucí k zamezení tohoto rizika.¹²¹

Současně však soud interpretoval rozsah pozitivních závazků tak, aby „neukládaly státům nemožná nebo nepřiměřená břemena: [státy] jsou pouze povinny provádět taková opatření v mezích svých pravomocí, o kterých lze rozumně očekávat, že povedou k zamezení výskytu porušení do Úmluvy“.¹²² S vědomím výše uvedeného limitu lze tedy rozlišovat situace, kdy existuje užší vztah mezi státem a právnickou osobou (například stát zcela nebo částečně vlastní právnickou osobu, právnická osoba pobírá dotace od státu apod.). V takových případech můžeme mít na stát vyšší požadavky a můžeme legitimně očekávat, že bude intenzivněji kontrolovat, zda nedochází k porušování základních práv právnickou osobou.

Pokud však neexistuje žádný užší vztah státu a právnické osoby, je třeba přijmout určitý vyvážený pohled na pozitivní závazky, protože ty s sebou nutně nesou aspekt kontroly ze strany státu. Má-li stát odpovídat za jednání soukromé osoby, musí ji zároveň kontrolovat. V této souvislosti se klade otázka, zda příliš široce uplatňované pozitivní závazky nevytvářejí tlak na excesivní kontrolu ze strany státu.¹²³

4.6 Shrnutí

Působení základních práv v právních vztazích právnických osob vyvolává jisté kontroverze. Je tomu tak nejspíše proto, že tato konstrukce nezapadá do tradičního lidskoprávního diskurzu, odvozujícího tato práva z morálky (lidská práva vycházejí v tomto pojetí z morálního objektivismu),¹²⁴ případně z podstaty „člověčenství“. Ve

¹²¹ PINZAUTI, G. Adjudicating Human Rights Violations Committed by Private Contractors in Conflict Situations before the European Court of Human Rights. In: FRANCONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 154, citující rozhodnutí ESLP ze dne 28. října 1998, *Osman proti Spojenému království*, č. 23452/94.

¹²² PINZAUTI, G. Adjudicating Human Rights Violations Committed by Private Contractors in Conflict Situations before the European Court of Human Rights. In: FRANCONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 158.

¹²³ Rozdílná míra pozitivních závazků státu se podle mého názoru netýká jen kritéria vztahu státu a soukromé osoby. Dalším kritériem kromě vztahu státu a právnické osoby by měl být charakter činnosti právnické osoby a také například to, zda se stát ze své úřední činnosti dozví o potenciálním porušování základních práv. Komplexní zpracování popisují na jiném místě: ONDŘEJEK, P. Can Positive Obligations of States Serve as a Remedy for Human Rights Violations Committed by Juristic Persons? *Espaço Jurídico Journal of Law*. 2018, č. 1, s. 45–59.

¹²⁴ SOBEK, T. Právní welfarismus. In: MACHALOVÁ, T., VEČEŘA, M. a kol. *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*. Praha: Leges, 2014, s. 280.

vztahu k právníckým osobám je ono lidství chráněno zprostředkovaně skrze nově vytvořenou entitu – právníckou osobu. Vzhledem k základnímu historickému účelu institutu právnícké osoby, kterou je majetková samostatnost a ochrana majetku členů právnícké osoby, justifikace základních práv právníckých osob souvisí více s podporou ekonomiky než s morálkou.¹²⁵

Přiznání základních práv právníckým osobám v lidskoprávních dokumentech anebo v judikatuře soudních orgánů reflektuje společenský vývoj. V prvé řadě je třeba zdůraznit, že základní práva právníckých osob nenahrazují lidská práva člověka, kterému stále náleží plná svoboda (*plenitudo libertatis*).¹²⁶ Naopak, podle Karaviase tím dochází k uznání další úrovně ochrany lidských práv, čímž se vyplňuje prostor mezi svobodou jednotlivce a suverénní mocí.¹²⁷

Výše zmíněným teoretickým závěrům odpovídá i zkoumaná praxe českého Ústavního soudu, kde dominují stížnosti obchodních korporací a kde hlavními zkoumanými právy jsou právo na soudní a jinou právní ochranu a právo vlastnické. Celkově lze vysledovat rostoucí počet stížností právníckých osob, a to nejen absolutně, nýbrž i v poměru ke stížnostem osob fyzických.

Jednou z teoreticky sporných otázek je přiznání ochrany základních práv právníckým osobám veřejného práva. S ohledem na strohou právní úpravu v této oblasti je nejen v České republice významná rozhodovací činnost nejvyšších (ústavních) soudů. Podíváme-li se na praxi českého Ústavního soudu, německého Spolkového ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, zjistíme, že každý z těchto soudů zastává poněkud odlišný přístup k této problematice.¹²⁸ Praxe českého Ústavního soudu staví na doktríně rozlišující postavení veřejnoprávních korporací v soukromoprávních a veřejnoprávních vztazích, avšak jak bylo naznačeno výše v této kapitole, diskuse o této otázce v odborné literatuře stále probíhá.

Podobně jako otázky přiznání základních práv právníckým osobám je kontroverzní dovozování povinností, které právníckým osobám plynou v soukromoprávních jednáních v situacích, kdy se druhá strana dovolává svých základních práv. Kromě obecných otázek nepřímého horizontálního účinku základních práv a vázanosti zákonodárce ústavou při tvorbě práva zde vyvstává otázka faktické nerovnosti v právních vztazích ekonomicky silné právnícké osoby a jednotlivce anebo otázka důsledků plnění určitých veřejných funkcí některými právníckými osobami (například politickými stranami).

¹²⁵ Takovéto pojetí bývá někdy poněkud kriticky označováno jako „trade-related market-friendly human rights“ – viz KARAVIAS, M. *Corporate Obligations under International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 181.

¹²⁶ ISENSEE, J. Anwendung der Grundrechte auf juristische Personen. In: ISENSEE, J., KIRCHHOF, P. (eds.) *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Heidelberg: C. F. Müller Juristische Verlag, 2000, s. 566.

¹²⁷ KARAVIAS, M. *Corporate Obligations under International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 183.

¹²⁸ Srovnání těchto přístupů se podrobně věnuji na jiném místě, viz ONDŘEJEK, P. Theoretical Substantiation of Granting Fundamental Rights to Juristic Persons In: BERAN, K. (ed.) *Artificial Legal Entities. Essays on Legal Agency and Liability*. Praha – Bratislava – Varšava – Budapešť: Wolters Kluwer, 2019 (v tisku).

V závěru byla stručně zmíněna otázka zavázanosti státu s ohledem na dodržování základních práv na jeho území. Přestože doktrína pozitivních závazků státu je již dnes kanonizována v právní teorii i praxi, je třeba zdůraznit, že rozsah pozitivních závazků musí být diferencovaný s ohledem na různé modely vztahu státu a právnických osob.

5. JEDNÁNÍ ČLENA STATUTÁRNÍHO ORGÁNU PRÁVNICKÉ OSOBY JAKO ZASTOUPENÍ *SUI GENERIS*

5.1 Úvodem

Právní úprava účinná do konce roku 2013 rozlišovala přímé a nepřímé jednání právnické osoby. Přímé (osobně, jednání jménem) právnická osoba jednala svým statutárním orgánem či jeho členem, popř. likvidátorem. Nepřímé jednání (jednání za, v zastoupení) představovalo jednání ostatních osob oprávněných zavazovat právnickou osobu, tj. jednání (smluvních i zákonných) zástupců. Nový občanský zákoník od tohoto rozlišení upustil a i členy statutárních orgánů (či likvidátora) prohlásil za zástupce právnické osoby (srov. zejména § 164 odst. 1 obč. zák.). Změna přinesla řadu praktických nesnází, souvisejících zejména s aplikovatelností pravidel o zastoupení (§ 436 a násl. obč. zák.) na členy statutárních orgánů. Stěžejní pro jejich řešení je otázka právní povahy takového zastoupení. Jedná se o zastoupení smluvní, zákonné, či jiné? Cílem této kapitoly je analýza nastíněných otázek, mimo jiné v kontextu důležitých závěrů, jež z jejich řešení plynou pro právní praxi.

5.2 Postavení člena statutárního orgánu při jednání za právnickou osobu

5.2.1 Základní režim – člen statutárního orgánu coby zástupce *sui generis*

Rozpaky nad povahou postavení člena statutárního orgánu při jednání za právnickou osobu dokresluje široká škála pohledů na ni, kterou lze zaznamenat v současné odborné literatuře. Paleta názorů předkládaných v jednom ze stěžejních komentářů k novému občanskému zákoníku¹²⁹ zahrnuje snad všechny v úvahu připadající koncepty, v závislosti na autorovi (který danou pasáž psal). T. Dvořák na straně 536

¹²⁹ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

uvádí, že „člen [statutárního orgánu] jedná vždy jako zákonný zástupce právnické osoby“. Naopak K. Svoboda na straně 1037 uzavírá, že „nově koncipované přímé zastoupení právnické osoby jejími statutárními orgány je specifickou formou přímého zastoupení na pomezí mezi zákonným a smluvním zastoupením“. Z tohoto závěru pak autor dovozuje, že „na právní jednání statutárních orgánů jménem právnické osoby lze aplikovat jak obecná ustanovení o smluvním (§ 441 a násl.), tak i o zákonném zastoupení (§ 457 a násl.)“. Konečně z pera J. Pokorné se na straně 1089 podává, že člen statutárního orgánu je zástupcem smluvním.

V dalších odborných dílech převážil spíše koncept zákonného zastoupení. Zastoupení členem statutárního orgánu zařadili mezi jeden z případů zákonného zastoupení kupříkladu K. Eichlerová¹³⁰, M. Juráš¹³¹, B. Havel¹³² či L. Novotná Krtoušová¹³³. Ke konstrukci zákonného zastoupení se přiklonil též M. Tomsa¹³⁴: „Jednat za právnickou osobu v plném rozsahu ve všech věcech je oprávněn její statutární orgán, resp. jeho členové. Jde o zákonné zmocnění, jehož rozsah je prakticky na roveň rozsahu jednání podnikatele samého.“ Také v pražské učebnici občanského práva hmotného F. Zoulík uvádí: „Za právnickou osobu jednají jako její zákonní zástupci především její statutární orgány, popř. jejich členové. Mají všeobecnou působnost za předpokladu, že zakladatelským aktem není výslovně omezena a její část svěřena jinému orgánu. To znamená, že statutární orgány jsou zásadně oprávněny ke všem jednáním právnické osoby. Člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech (§ 164).“¹³⁵

Základ kompromisního řešení položila v téže učebnici M. Hendrychová. Odlíšila (klasické) zákonné zastoupení na jedné straně a zastoupení právnické osoby jejími statutárními orgány na straně druhé. Posledně uváděné označila za (specifické) zastoupení na základě zákona: „Stanoví-li v takovém případě nedostatečné způsobilosti (nebo schopnosti) jednat sám zákon (občanský zákoník), že jedna osoba jedná za druhou osobu, mluvíme zpravidla, i když ne zcela přesně, o zastoupení na základě zákona, resp. o zákonném zastoupení. Nepřesnost těchto označení spočívá v tom, že ke vzniku zastoupení tu zpravidla jen zákon nestačí, tj. že právním důvodem tohoto zastoupení není jen zákon. O takové zastoupení jde v případě: a) Nezletilého – zákonnými zástupci nezletilého jsou jeho rodiče, popř. poručník; jiné osoby, tj. opatrovník a pěstoun, za dítě jednají (podle zákona nebo rozhodnutí soudu), ale nejsou to jeho

¹³⁰ ČERNÁ, S., PLÍVA, S. a kol. *Podnikatel a jeho právní vztahy*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 17.

¹³¹ JURÁŠ, M. Zastoupení právnické osoby v civilním právu – aktuální problémy. *Právní rozhledy*. 2014, č. 12, s. 428–432.

¹³² HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54 a násl. ZOK). *Právní rozhledy*. 2015, č. 8, s. 272–275.

¹³³ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588–595.

¹³⁴ TOMSA, M. In: ŠTENGLOVÁ, I., DĚDIČ, J., TOMSA, M. a kol. *Základy obchodního práva*. Praha: Leges, 2014, s. 60.

¹³⁵ ZOULÍK, F. In: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 282.

zákonní zástupci; b) Právnícké osoby – v důsledku své povahy (srov. hlavu sedmou § 3) není právnícká osoba schopna sama právně jednat a jednají za ni její zástupci, a to jak zástupci na základě soukromoprávního jednání, kterým byla právnícká osoba založena, tak zástupci na základě rozhodnutí soudu nebo zástupci na základě zákona. Také právnícká osoba může uzavřít smlouvu o zastoupení.¹³⁶ Na tento koncept specifického zastoupení na základě zákona (leč nikoli zákonného) navázal J. Lasák. Uzavřel, že „člen statutárního orgánu právnícké osoby vystupuje jako její zástupce *sui generis* (nejedná se ani o smluvní, ani o zákonné zastoupení)“¹³⁷. Obdobně J. Dědič (i s odvoláním na M. Hendrychovou) dovodil, že „zastoupení právnícké osoby členem statutárního orgánu není ani zastoupením smluvním, ani zastoupením zákonným, ale zvláštním druhem zastoupení na základě zákona, a že se na ně aplikují pouze obecná ustanovení o zastoupení a zvláštní úprava zastoupení členy statutárního orgánu v § 164 a § 165 obč. zák. Ve vztahu k obchodním korporacím pak jen v tom rozsahu, v jakém není tato úprava vyloučena zákonem o obchodních korporacích.“¹³⁸

Koncepce zastoupení svého druhu se nakonec prosadila i v aktuální judikatuře. Vrchní soud v Praze v usnesení sp. zn. 14 Cmo 184/2014¹³⁹ (v rámci řešení otázky přípustnosti společného zastoupení členem statutárního orgánu a prokuristou – viz níže) doslova předeslal, že „jednatelské oprávnění statutárního orgánu má základ v zakladatelském jednání a jmenování (volbě) do funkce a jednatelské oprávnění statutárního orgánu je podle § 164 odst. 1 o. z. neomezené. Právní úprava účinná od 1. 1. 2014, jak je patrné z citovaného § 164 odst. 1, 2 o. z., stojí nově na tom, že člen statutárního orgánu jedná jako zástupce právnícké osoby *sui generis* (nejedná se o zastoupení zákonné ani o zastoupení smluvní). Tento koncepční posun ale neznamená, že by jednání člena statutárního orgánu bylo na roveň postavené a libovolně kombinovatelné s jednáním smluvních či zákonných zástupců právnícké osoby.“ Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu rozhodnutí (včetně citované pasáže odůvodnění) schválilo k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Stalo se tak pod č. R 42/2016. Lze tudíž očekávat, že se na dlouho promítne též do rozhodování malých senátů Nejvyššího soudu.

Závěr o tom, že člen statutárního orgánu jedná za právníckou osobu jako zástupce svého druhu, vítám a pokládám za věcně dobře obhajitelný. Na podporu stanoviska o zákonném zastoupení se občas uvádí (vedle argumentu nesvéprávnosti právnícké osoby a prosazení teorie fikce) především povinnost právnícké osoby orgán vytvořit a mít.¹⁴⁰ Proti tomu lze namítnout, že samotná povinnost nechat se zastoupit, třeba i uložená zákonem, zastoupení zákonnou povahou nezajistí. Tak i povinný zástupce

¹³⁶ Tamtéž, s. 318 a 319.

¹³⁷ LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 842.

¹³⁸ DĚDIČ, J. Úprava konfliktu zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16, s. 524–532.

¹³⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. srpna 2015, sp. zn. 14 Cmo 184/2014, č. 42/2016 Sb. NS.

¹⁴⁰ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnícké osoby jako zástupce a právnícké osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 591.

v řízení před Nejvyšším či Ústavním soudem může být stále jen zástupcem smluvním. Při rozlišování mezi smluvním a zákonným zastoupením jde spíše o to, co tvoří právní důvod zastoupení – zda ujednání stran, či jiná právní skutečnost (včetně zákona samotného). Již předválečná doktrína vytvářela pro statutární orgány v tomto směru samostatnou kategorii. E. Tilsch spatřoval základ „moci jednati za jiného“ (vedle oprávnění založeného smluvně, zákonem či rozhodnutím soudu) „v organisaci právnické osoby“¹⁴¹. J. Krčmář v kategorii případů, v nichž se zástupčí moc opírala nikoli o smlouvu, nýbrž o „jinaký právní poměr mezi zástupcem a zastoupeným“, uváděl „orgány osoby právnické“ jako čtvrtý bod následujícího výčtu: „a) manželský otec, který má dítě ve své moci; b) manžel; c) poručníci, opatrovníci a podpůrci“¹⁴². Ve vztahu k těmto orgánům dokonce dovozoval: „Co do právnických osob sluší míti za to, že jejich stanovy jest rovnati plné moci (otevřené).“ Ostatně i M. Hendrychová ve zmiňované pražské učebnici občanského práva hmotného vyslovuje výhradu, nakolik lze ve vztahu ke statutárním orgánům hovořit o „klasickém“ zákonném zastoupení, když uzavírá: „Nepřesnost těchto označení spočívá v tom, že ke vzniku zastoupení tu zpravidla jen zákon nestačí, tj. že právním důvodem tohoto zastoupení není jen zákon.“ Resp. že za právnickou osobu jednájí mimo jiné „zástupci na základě soukromoprávního jednání, kterým byla právnická osoba založena“¹⁴³.

Domnívám se, že koncepce zastoupení svého druhu nejlépe vystihuje specifčnost postavení člena statutárního orgánu oproti všem ostatním zástupcům, a to smluvním i zákonným. Právnická osoba svůj statutární orgán ustavuje a vybírá zásadně sama, aby jí dodal vůli, (slovy E. Tilsche) „jakoby byl jejím mozkiem, jejíma rukama“. Zakladatelské právní jednání (třebaže povinně) určí, kolik členů bude statutární orgán tvořit a (bude-li jich více) jakým způsobem ji budou navenek zavazovat atd. Tomu se žádný z příkladů zákonného zastoupení nepodobá. Koncept zastoupení svého druhu, jak se prosadil v judikatuře, nakonec vítám i proto, že „ponechává i nejvíce prostoru pro doktrinální vývoj v otázce svéprávnosti právnické osoby (její vlastní způsobilosti jednat), jaký proběhl v Rakousku a lze očekávat též v našem právním prostředí“¹⁴⁴.

5.2.2 Člen statutárního orgánu coby (výjimečně) smluvní zástupce

Výjimečně, stanoví-li tak zákon, se ovšem i člen statutárního orgánu při zastupování právnické osoby může ocitnout v postavení zástupce čistě smluvního (klasického zmocněnce). V režimu právní úpravy účinné do konce roku 2013 bylo sporné, zda

¹⁴¹ TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012 (reprint), s. 189.

¹⁴² KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (reprint 4. vydání z roku 1946), s. 208.

¹⁴³ ZUKLÍNOVÁ, M. In: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 319.

¹⁴⁴ ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016, s. 21 a 22.

členové statutárního orgánu mohli (v situaci, kdy podle zakladatelského právního jednání museli jednat alespoň dva z nich společně) udělit jednomu z nich plnou moc k zastupování společnosti při určitém právním úkonu. Z judikatury plynulo, že spíše nikoli¹⁴⁵, ledaže zde byly zvláštní okolnosti, za nichž bylo možné takovou individuální plnou moc připustit, například existence dočasné překážky na straně jednoho ze společně jednajících členů (nemoc apod.), která dotčenému členovi bránila ve výkonu jednatelského oprávnění.¹⁴⁶ Ani literatura zde nebyla jednoznačná.¹⁴⁷

Nový občanský zákoník tuto možnost výslovně připouští v § 164 odst. 2 *in fine*, podle něhož „vyžaduje-li zakladatelské právní jednání, aby člen statutárního orgánu jednali společně, může člen právnickou osobu zastoupit jako zmocněnec samostatně, jen byl-li zmocněn k určitému právnímu jednání“. Plnou moc uděluje právnická osoba, v souladu se způsobem zastupování určeným zakladatelským právním jednáním a zapsaným ve veřejném rejstříku, tedy se zachováním pravidla čtyř či více očí. Zmocněný člen orgánu tak (společně s jedním či více dalšími členy téhož orgánu, jak ukládá předepsaný způsob zastupování) na jedné straně zastoupí právnickou osobu coby zmocnitele při udělení plné moci, současně ale na druhé straně bude vystupovat jako její příjemce, tedy zmocněnec. Právní jednání, k němuž se plná moc vztahuje, potom – *stricto sensu* – nebude za právnickou osobu činit coby člen statutárního orgánu (tato jeho pozice se vyčerpala při udělení plné moci), nýbrž coby smluvní zmocněnec, tj. zástupce v plné moci. Názor, podle kterého plnou moc uděluje jeden člen statutárního orgánu druhému, a zastoupeným je tak tento člen, a nikoli právnická osoba¹⁴⁸, je ve zjevném rozporu se zněním zákona (zřejmě jde o záměnu se situací předpokládanou v § 159 odst. 2 obč. zák.). Jakkoli zmocněný člen statutárního orgánu bude při daném právním jednání právnickou osobu zastupovat jako zmocněnec (jeho zástupčí oprávnění bude plynout z plné moci, a nikoli jen ze samotného členství ve statutárním orgánu), budou jej stíhat veškeré povinnosti člena statutárního orgánu, zejména pak požadavek jednat s péčí řádného hospodáře (§ 159 odst. 1 obč. zák.).

Princip vzájemné kontroly, který je podstatou pravidla čtyř či více očí, zůstává zachován, neboť kontrola je realizována při udělení plné moci. Ani odpovědnost zmocňujících členů není dotčena; za případnou újmu vzniklou právnické osobě by odpovídal jak zmocněný člen statutárního orgánu, tak i ten, jenž (spolu)podepsal plnou moc.

Jak zdůrazňuji výše, plnou moc v režimu § 164 odst. 2 obč. zák. udělí členovi statutárního orgánu právnická osoba. Jen ona bude zmocnitelem. Dosavadní odborná díla v té souvislosti zpravidla uvádějí, že právnickou osobu při udělení této plné moci

¹⁴⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2007, sp. zn. 32 Cdo 118/2007, či – obecně ke zmocnění člena statutárního orgánu – důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 10. května 2005, sp. zn. 29 Odo 560/2004, *Soudní judikatura*, č. 140/2005.

¹⁴⁶ Viz obdobně závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. ledna 2011, sp. zn. 32 Cdo 4133/2009.

¹⁴⁷ Srov. např. poznámku J. Dědiče k rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. října 2008, sp. zn. 31 Odo 11/2006, č. 76/2009 Sb. NS.

¹⁴⁸ Viz např. DVORÁK, T. In: ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I* (§ 1–654). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 542.

zastoupí členové jejího statutárního orgánu (případně včetně samotného zmocněnce). To nicméně nevylučuje, jak správně upozorňuje J. Dědič¹⁴⁹, aby právnickou osobu v tomto právním jednání zastoupila i jiná osoba, jejíž zástupčí oprávnění zahrne jednání, k němuž se plná moc uděluje, tedy logicky i plnou moc k němu. Podle povahy takového jednání by se mohlo jednat kupříkladu o smluvního zástupce (například prokuristu), ale i o zástupce zákonného dle § 430 odst. 1 obč. zák. (třeba generálního či úsekového ředitele), jehož pověření, a tedy i zákonné zmocnění dle uvedeného ustanovení, takové jednání zahrne.

V souladu s tím, co bylo uvedeno, je také třeba odpovědět na otázku, co zákonodárce mínil „určitým právním jednáním“, ke kterému lze samostatně zmocnit člena statutárního orgánu, jenž jinak podle zakladatelského právního jednání musí právnickou osobu zastoupit společně s dalším členem. Domnívám se, že není třeba trvat na tom, aby se jednalo o jediný projev vůle (např. přijetí konkrétní nabídky). Takto lze zmocnit např. i k uzavření určité smlouvy, byť v procesu uzavírání může docházet k více právním jednáním (návrh, protinávrh, akceptace). Za určité právní jednání již ale dle mého přesvědčení nebude možné považovat např. „uzavírání určitého typu smluv“. Popsanému smyslu a účelu pravidla zakotveného v § 164 odst. 2 obč. zák. vyhoví jen tzv. individuální plná moc, tedy (alespoň co do výsledku) ke konkrétně vymezenému právnímu jednání. Plná moc speciální (k právním jednáním určitého druhu)¹⁵⁰ již tuto podmínku nesplní.¹⁵¹ To na druhou stranu nevylučuje, aby se přípustná plná moc pro účely § 164 odst. 2 obč. zák. (neboť je stále individuálně vymezená) vztahovala k více konkrétně určeným právním jednáním. Příkladem může být plná moc k zastupování společnosti A, která je společníkem společnosti B, na jednání valné hromady společnosti B. Přestože na jednání valné hromady činí společník obvykle více právních jednání (zejména hlasování o jednotlivých bodech pořadu jednání), lze plnou moc k zastupování na konkrétním jednání valné hromady (udělenou v situaci existující pozvánky, tedy i navrženého pořadu valné hromady) považovat za plnou moc k určitému právnímu jednání ve smyslu § 164 odst. 2 *in fine* obč. zák., resp. k několika navazujícím právním jednáním, jejichž okruh je zřetelně konkretizován a ohraničen body pořadu valné hromady, o nichž se má na zasedání jednat.

¹⁴⁹ DĚDIČ, J. Porušení pravidla „čtyř očí“ při zastupování právnické osoby členy statutárního orgánu (s akcentem na obchodní korporace). *XXV. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2017, s. 446–460.

¹⁵⁰ K rozlišením individuální a speciální plné moci viz například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2009, sp. zn. 29 Cdo 5297/2008, *Soudní judikatura*, č. 52/2010: „Právní literatura již dříve dovodila (srov. např. ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2008), že speciální plnou mocí je i plná moc, opravňující k uskutečnění opakujících se konkretizovaných právních úkonů jménem zmocnitele (např. k uzavírání určitých typů smluv za zmocnitele).“

¹⁵¹ Za problematický tudíž považuji názor, dle něhož „požadavku určitého právního jednání nebrání ani takový postup, při kterém bude konkrétní člen kolektivního statutárního orgánu zmocněn např. k tomu, aby za právnickou osobu právně jednal ve všech věcech, které plynou z určité smlouvy (např. smlouvy o dílo, resp. výstavbě určitého technologického celku).“ Viz LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 846.

Z požadavků na „určitost“ vymezení právního jednání v plné moci rovněž nelze dovozovat omezení zmocněnce, pokud jde o konkrétní obsah takového jednání. Z § 164 odst. 2 obč. zák. ani ze zásad, na kterých je postaven, dle mého přesvědčení neplyne, že plná moc, již předpokládá, musí být udělena jako omezená. Domnívám se, že smyslu a účelu pravidla vyhoví i plná moc neomezená¹⁵², tedy taková, která blíže nespecifikuje obsah právního jednání, k němuž se vztahuje.

5.2.3 Člen statutárního orgánu coby (výjimečně) zákonný zástupce společnosti

Otázkou konečně je, nakolik by se člen statutárního orgánu mohl dostat do situace dokonce čistě zákonného zástupce právnické osoby, a to např. tak, že by jej právnická osoba (nad rámec výkonu funkce člena statutárního orgánu) pověřila určitou činností ve smyslu § 430 odst. 1 obč. zák., z níž by potom z citovaného ustanovení vyplynulo takovému členovi zákonné zástupčí oprávnění ke všem jednáním, ke kterým při takové činnosti obvykle dochází.

V poměrech první úpravy účinné do konce roku 2013 sjednotil Nejvyšší soud rozhodovací praxi v této otázce rozsudkem sp. zn. 31 Odo 11/2006¹⁵³ velkého senátu svého občanskoprávního a obchodního kolegia, v němž – v poměrech družstva – k problematice souběhu výkonu funkce (člena) statutárního orgánu a zákonného zastoupení podle § 15 obch. zák. uzavřel, že „osoba, která je členem statutárního orgánu právnické osoby, nemůže být současně (v rozsahu výkonu funkce člena statutárního orgánu) zákonným zástupcem této osoby“. K těmto závěrům se Nejvyšší soud posléze přihlásil např. v rozsudcích sp. zn. 29 Cdo 2008/2007¹⁵⁴ či sp. zn. 29 Cdo 3540/2008¹⁵⁵.

Uvedený závěr nicméně neznamená, že by člen statutárního orgánu nemohl za žádných okolností jednat jako zákonný zástupce právnické osoby, která ve vztahu

¹⁵² K rozlišení mezi oběma typy plných mocí a otázkou jejich nezbytné určitosti viz zvláště stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2000, Cpjn 38/98, č. 44/2000 Sb. NS: „Plná moc může být, z hlediska rozsahu zmocněncova oprávnění, všeobecná (generální), která opravňuje zástupce (zmocněnce) ke všem právním úkonům, anebo zvláštní (speciální), omezující se pouze na některé právní úkony či pouze na jediný právní úkon; v obou případech může být plná moc formulována jako neomezená, která dává zmocněnci právo jednat volně podle nejlepšího vědomí a svědomí, nebo jako omezená, v níž jsou stanoveny hranice, ve kterých a jak má zástupce jednat. Požadavku určitosti proto vyhoví i taková plná moc, kterou vlastník nemovitosti zmocní osobu zmocněnce, aby za něj jeho jménem uzavřel kupní smlouvu o převodu nemovitosti (§ 588 obč. zák.), bez toho, že by ve smlouvě uvedl komu a za jakou cenu má být nemovitost prodána. Takovou plnou moc je pak na místě vyložit tak, že zmocněnec byl zmocněn, aby podle svého nejlepšího vědomí a svědomí vybral osobu kupujícího a dohodl se s ním o kupní ceně za prodávanou nemovitost.“ Z poslední doby potom viz například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2016, sp. zn. 29 Cdo 1899/2014, *Soudní judikatura*, č. 32/2017.

¹⁵³ Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. října 2008, sp. zn. 31 Odo 11/2006, č. 76/2009 Sb. NS.

¹⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. června 2009, sp. zn. 29 Cdo 2008/2007.

¹⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. září 2010, sp. zn. 29 Cdo 3540/2008.

ke členům svého statutárního orgánu uplatňuje pravidlo čtyř či více očí. Připouští-li zákonná úprava (srov. § 61 odst. 3 z. o. k.), judikatura i teorie, že jednatel či člen představenstva mohou mít se svou společností platně uzavřenu pracovní smlouvu na výkon činností, jež nespádají do výkonu působnosti statutárního orgánu (programátor, informatik, řidič apod.), mohou v souladu s § 430 odst. 1 obč. zák. činit za společnost samostatně jako zákonní zástupci podle označeného ustanovení všechna právní jednání, k nimž při těchto činnostech obvykle dochází. Pracovní smlouva potom představuje pověření ve smyslu označeného ustanovení. Za případné porušení povinností plynoucích z pracovní smlouvy (při výkonu činností prováděných na jejím základě) budou dotčení členové statutárního orgánu logicky odpovídat jako zaměstnanci v režimu zákoníku práce a na škodu takto způsobenou společnosti nedopadne ani zákonné ručení podle § 159 odst. 3 obč. zák. Podobně by (vzhledem k činnostem, jež se vymykají působnosti člena statutárního orgánu a na jejichž výkon by takoví členové se společností mohli platně uzavřít pracovní smlouvu) bylo možno uvažovat o jiných formách pověření než na základě pracovní smlouvy. Tak lze dovodit, že smí-li jednatel společnosti s ručením omezeným např. užívat služební automobil společnosti, lze svolení k takovému užívání považovat za pověření určitou činností ve smyslu § 430 odst. 1 obč. zák. a pověřený jednatel, byť by byl jinak omezen bezvýjimečným pravidlem čtyř očí, může za společnost samostatně např. koupit benzín na čerpací stanici, i kdyby se společností neměl souběžně uzavřenu pracovní smlouvu na pozici řidiče. Nicméně generální (prakticky neomezené) zástupčí oprávnění takových členů statutárních orgánů je prostřednictvím § 430 odst. 1 obč. zák. prakticky vyloučeno.

5.3 Použitelnost právní úpravy zastoupení na jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu

5.3.1 Obecně

Odpověď na otázku právní povahy zastoupení právnické osoby členem jejího statutárního orgánu přitom není významná pouze pro právní teorii. Má zásadní vliv na posouzení, zda – a pokud ano, v jakém rozsahu – lze na zastoupení členem statutárního orgánu aplikovat ustanovení upravující zastoupení [všeobecná ustanovení (§ 436 až 440 obč. zák.), ustanovení o smluvním zastoupení (§ 441 až 449 obč. zák.) a ustanovení o zákonném zastoupení (§ 457 a násl. obč. zák.)]. Přijmeme-li východisko, že povaha zastoupení právnických osob členy jejich statutárních orgánů není ani smluvní, ani zákonná, ustanovení upravující tyto typy zastoupení se na jednání těchto členů nepoužijí. Aplikuje se pouze obecná úprava (§ 436 až 440 obč. zák.), a to ještě jen v rozsahu, v němž absentuje zvláštní úprava v hlavě II díle 3 občanského zákoníku, popř. v zákoně o obchodních korporacích.

5.3.2 Domněnka, že zástupce v pochybnostech jedná za sebe (použitelnost § 436 odst. 1 obč. zák.)

Z obecné úpravy zastoupení lze na zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu aplikovat § 436 obč. zák. Nepochybně použitelné bude základní pravidlo první věty v § 436 odst. 1, dle něhož ten, kdo je oprávněn právně jednat jménem jiného, je jeho zástupcem; a ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému.

Jak ale dokládá judikatura ještě ke starému právu, na jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu se použije i ustanovení druhé věty v § 436 odst. 1. Plyne z něj důležitá domněnka, a sice že není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem. Jinými slovy, v případě pochybností musí soud vždy preferovat závěr o tom, že zástupce jednal spíše za sebe než za jiného. To se týká i zastoupení právnické osoby členem jejího statutárního orgánu. I když tento člen může zavazovat právnickou osobu ve všech věcech, neznamená to automaticky, že každé jeho jednání právnickou osobu také zaváže, byť by se jí i týkalo. Člen statutárního orgánu může zavazovat i sebe, jednat vlastním jménem, a to i v záležitostech týkajících se právnické osoby. Z právního jednání (např. z jeho záhlaví, z textu uvedeného u podpisu atd.) vždy musí být zřejmé, že člen statutárního orgánu jedná za právnickou osobu, nikoli vlastním jménem. V pochybnostech soud upřednostní závěr o tom, že jednání člena statutárního orgánu nezavázalo právnickou osobu, třebaže se jí týkalo.

Lze připomenout např. závěry rozsudku NS 28 Cdo 3790/2008¹⁵⁶. Jednatel si půjčoval peníze na provoz společnosti, věřitel půjčované prostředky dokonce i poukázal na účet společnosti. Ze smlouvy nicméně zřetelně nevyplývalo, že dlužníkem je společnost. Naopak, smlouva výslovně uváděla pouze jednatele. Třebaže úkon zřejmě souvisel s financováním společnosti a ta také plnění bezprostředně inkasovala, soudy přesto dovodily, že dlužníkem nebyla ona, nýbrž osobně její jednatel. Nejvyšší soud k tomu v obecné rovině podotkl: „Přestože se jednání statutárního orgánu právnické osoby považuje přímo za jednání právnické osoby [...], nezbavuje to statutární orgán povinnosti projevít, že jedná jménem právnické osoby a nikoli jménem vlastním. Pokud by každé jednání statutárního orgánu zavazovalo právnickou osobu, a to i v případě, že statutární orgán neprojevil, že jedná jejím jménem, nemohl by statutární orgán činit vlastním jménem (jako fyzická osoba) žádné právní úkony.“

Zvláštní pozornost je třeba věnovat rubopisům cenných papírů, je-li rubopisem právnická osoba. V praxi se často stává, že rubopis neuvádí, že jej člen statutárního orgánu činí za právnickou osobu. K rubopisační doložce (např. k textu „Za nás na řad...“) člen statutárního orgánu prostě připojí svůj podpis a nanejvýš údaj o tom, že je jednatelem či členem představenstva. Nejvyšší soud v těchto případech ustáleně judikuje, že k převodu cenného papíru nedošlo, když z rubopisu nebylo možné seznat, že jej člen statutárního orgánu činil za společnost, tím pádem rubopis nemohl

¹⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2008, sp. zn. 28 Cdo 3790/2008.

zavázat ji. Viz např. závěry rozsudku NS 29 Odo 1620/2006¹⁵⁷, pokud jde o rubopis na směnce: „Podpis právnické osoby na rubopisu musí obsahovat označení právnické osoby, která právní úkon činí, tj. musí z něj být patrné, že jde o podpis učiněný jménem právnické osoby. Není-li tomu tak, nelze považovat podpis fyzické osoby – statutárního orgánu (člena statutárního orgánu) právnické osoby na směnce za podpis osoby právnické [...]. Závěr odvolacího soudu o tom, že nedošlo k převodu směnky rubopisem, je tedy správný.“ Podobně, co se týče rubopisu na akci, v rozsudku NS 29 Cdo 494/2008¹⁵⁸.

Potíže v praxi vznikají také při udělování plné moci za právnickou osobu. Jelikož i plná moc představuje právní jednání, potom má-li zavazovat právnickou osobu, musí z jejího textu nade vší pochybnost vyplynout, že člen statutárního orgánu ji uděluje za právnickou osobu, nikoli za sebe. Členové statutárních orgánů v praxi nezřídka chybují, když plnou moc udělují sice ve věcech právnické osoby, leč vlastním jménem (za sebe). Zmocněnec potom na jejím základě právnickou osobu nezaváže, když – *stricto sensu* – od ní plnou moc nemá. Lze připomenout třeba skutkové okolnosti, které stály na pozadí usnesení NS 29 Cdo 3471/2013¹⁵⁹. Jak se podává z rekapitulace odůvodnění, jednatel společnosti formuloval plnou moc takto: „O. Z. jako jednatel společnosti s ručením omezeným s obchodním jménem INTERNATIONAL INVEST s. r. o., dříve ICOM holding s. r. o., IČ: 45475792, zmocňuje tímto pana R. L., aby jej zastupoval v rozsahu oprávnění statutárního zástupce“ v dále uvedených věcech.“ Odvolací soud plnou moc neposoudil jako udělenou za společnost, uzavřel tudíž, že zmocněnec nemohl za společnost na jejím základě uzavřít smlouvu o postoupení pohledávky. Nejvyšší soud se s tímto závěrem ztotožnil. Doslova uzavřel: „Námítka dovolatele, podle níž plnou moc udělil panu R. L. úpadce, dovolání přípustným nečiní, neboť výklad obsahu plné moci ze dne 5. září 1998 učiněný odvolacím soudem (podle něhož plnou moc neudělil úpadce, ale O. Z. jako statutární orgán k zastupování své osoby) je v souladu s výkladovými pravidly určenými § 35 odst. 2 obč. zák., jakož i zásadami pro výklad právních úkonů formulovanými např. v důvodech rozsudku NS 20 Cdo 2018/98¹⁶⁰, či v nálezu ÚS sp. zn. I. ÚS 625/03¹⁶¹, v dané věci plnou moc neudělila právnická osoba k zastupování své osoby, ale fyzická osoba (O. Z.) ke svému zastupování jako jednatele společnosti.“

K tomu, aby jednání člena statutárního orgánu bylo možno přičítat právnické osobě, přitom často stačí jen připojit k jeho podpisu otisk razítka právnické osoby. Již tak lze dát zřetelně najevo, že jednáním má být vázána ona, a vyvrátit závěr o osobní vázanosti jednajícího, jenž by jinak plynul ze shora citovaného § 436 odst. 1 obč. zák. Viz k tomu například závěry obsažené v rozsudku NS 29 Cdo 1225/2008¹⁶²: „Pouze

¹⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2008, sp. zn. 29 Odo 1620/2006, *Soudní judikatura*, č. 71/2009.

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. 29 Cdo 494/2008.

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2015, sp. zn. 29 Cdo 3471/2013.

¹⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2000, sp. zn. 20 Cdo 2018/98, č. 35/2001 Sb. NS.

¹⁶¹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03, č. 84/2005 Sb. n. u. ÚS.

¹⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. ledna 2010, sp. zn. 29 Cdo 1225/2008.

z podpisu jednající osoby lze zásadně usuzovat na to, zda vůli podepsat směnku projevila (prostřednictvím svého statutárního orgánu) osoba právnická nebo zda se jedná „jen“ o podpis osoby fyzické. Jiný zdroj informací v tomto směru směnečná listina pravidelně – s výjimkou situace, kdy určení osoby, která má být dlužníkem ze směnky, bude možné dovodit z jejího dalšího textu (např. z označení směnečného dlužníka v textu směnečného prohlášení) – neobsahuje (a z prostorových důvodů ani s ohledem na tradiční podobu směnek obsahovat nemůže).“ Na souvislost umístění razítka s podpisem není třeba klást přehnané nároky, a to ani ve směnečném právu, jak se podává například z dalšího odůvodnění téhož rozhodnutí: „Z obsahu směnky (tak, jak byl soudy nižších stupňů dokazováním zjištěn) je patrné, že jako její výstavce je označena (prostřednictvím otisku razítka obsahujícího obchodní firmu a sídlo společnosti) právnická osoba, přičemž nad tímto označením je (v části, která není od provedeného označení společnosti graficky nijak oddělena ani významněji vzdálena) umístěn vlastnoruční podpis osoby (žalovaného), která jejím jménem jednala. Z toho je podle přesvědčení Nejvyššího soudu zřejmé, že v posuzované věci není dlužníkem ze směnky (jejím výstavcem) žalovaný, ale společnost F. A., a. s. Na opačný závěr přitom nelze usuzovat ani ze skutečnosti, že na směnce jsou uvedeny také další údaje (rodné číslo žalovaného a adresa jeho bydliště) blíže označující osobu, která na směnku (k označení právnické osoby) připojila svůj podpis. Je-li z dalších údajů na směnce (jako v projednávané věci) zřejmé, že výstavcem směnky je právnická osoba, nelze uvedeným údajům (z hlediska platnosti směnky navíc nadbytečným) přisuzovat jiný význam, než že slouží k identifikaci osoby jednající jménem výstavce – právnické osoby.“ Obdobně viz v rozsudku NS 29 Cdo 2207/2014¹⁶³: „Skutečnost, že podpis fyzické osoby, jednající jménem (obchodní firmou označeného) indosanta, se nachází až na konci v jednom řádku psaného rubopisu a nikoli bezprostředně u údaje obchodní firmy indosanta, přitom podle přesvědčení Nejvyššího soudu k závěru o absenci („dvousložkového“) podpisu indosanta a neexistence nepřetržité rubopisů vést nemůže.“

Dodávám, že razítko právnické osoby připojené k podpisu jednajícího může v konkrétním případě „znehodnotit“ i podpis, jež by jinak bylo logické mít za projev osobního jednání podepsané osoby. Za pozornost stojí například skutkové okolnosti případu, k němuž se váže rozsudek NS 29 Cdo 3922/2008¹⁶⁴. Výstavcem vlastní směnky byla společnost s ručením omezeným jednající svou jednatelkou. Směnečný věřitel požadoval zajištění ve formě osobního směnečného rukojemství (avalu) jednající jednatelky. Takto zněl i text směnečných prohlášení na líci a tomu odpovídal i počet podpisů na směnce: jednatelka směnku podepsala dvakrát. Potíž však byla v tom, že směnku také dvakrát orazítkovala. Jinými slovy, razítko společnosti připojila k oběma svým podpisům. Směnečný věřitel namítal absurdnost závěru, že společnost byla směnkou vázána jako výstavce a současně (sama sobě) avalista. Nejvyšší soud přesto nepotvrdil osobní vázanost jednatelky, když také její druhý podpis na směnce měl zcela zřejmě (připojeným razítkem) za projevený za společnost. Doslova uzavřel: „Jestliže druhá

¹⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015, sp. zn. 29 Cdo 2207/2014.

¹⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2011, sp. zn. 29 Cdo 3922/2008.

žalovaná [jednatelka výstavce] připojila ke svému podpisu na směnce otisk razítka obsahujícího označení první žalované [společnosti, která byla výstavcem směnky] (její obchodní firmy, sídla a identifikačního čísla), nelze dle přesvědčení Nejvyššího soudu otevřít prostor úvahám o tom, že nešlo o jednání uskutečněné jménem první žalované. Není přitom významné, jaký byl při podepisování směnky skutečný úmysl účastníků směnečného vztahu (ohledně osoby, která by měla převzít za zaplacení směnky směnečné rukojemství), ani že takové jednání v daných poměrech (kdy je výstavce směnky vlastní a směnečný rukojmí totožnou osobou) nemá pro majitele směnky (z hlediska zvýšení jistoty, že směnka bude zaplacená) žádný praktický přínos. Se zřetelem k výše popsanému umístění sporného podpisu totiž nelze než uzavřít, že druhá žalovaná [jednatelka výstavce] není na směnce jako fyzická osoba podepsána a dlužníkem ze směnky (v postavení směnečného rukojmího) tudíž není.“

Konečně stojí za zmínku, že v praxi spolu často kontrahují právnické osoby, za něž mohou coby členové statutárních orgánů jednat stejné osoby fyzické. Vícerá rozhodnutí Nejvyššího soudu dokládají, co by plynulo již ze shora uváděných pravidel, že v takovém případě nestačí, podepíše-li smlouvu konkrétní fyzická osoba jen za jednoho z účastníků. I když může současně zavazovat i druhou smluvní stranu, nepřipojí-li ke smlouvě svůj druhý podpis s uvedením, že tak činí za tuto druhou smluvní stranu (či není-li z údajů u jejího podpisu patrné, že jej výslovně činí za oba účastníky, za něž může jednat), nelze její podpis s údaji o jedné smluvní straně automaticky považovat též za projev vůle druhého účastníka smlouvy a za jeho souhlas se smlouvou. Viz k tomu například skutkové okolnosti a závěry rozsudku NS 29 Cdo 4038/2009¹⁶⁵: „Jestliže zástavní smlouvu jménem zástavkyně podepsali pouze dva ze tří členů představenstva, aniž by k tomu byl některý z nich písemně představenstvem pověřen, postupovali v rozporu se způsobem jednání jménem zástavkyně, zapsaným v obchodním rejstříku, a jejich jednání zástavkyni nezavazuje (není jednáním zástavkyně [...]). Na uvedeném závěru pak nemůže ničeho změnit ani skutečnost, že pozdější úpadkyně (jakožto osobní dlužnice) zástavní smlouvu také podepsala a že tak učinila svým jednatelem Ing. M. L., který byl v rozhodné době současně třetím členem představenstva zástavkyně. Jak plyne z ustanovení § 13 odst. 1 věty druhé a odst. 2 obch. zák., je jednání statutárního orgánu přímým jednáním obchodní společnosti. Učiní-li jménem společnosti s ručením omezeným (zde pozdější úpadkyně) projev vůle její jednatel, nelze bez dalšího vycházet z toho, že tento projev vůle jednatel činil i jménem jiné právnické osoby, jejímž je statutárním orgánem či jeho členem (stejně jako projev vůle učiněný jménem obchodní společnosti jejím statutárním orgánem nezavazuje /bez dalšího/ i fyzickou osobu, jež v postavení statutárního orgánu tento projev vůle jménem obchodní společnosti učinila).“

Totéž platí, vystupuje-li na jedné straně smlouvy společnost, kterou musejí zavazovat společně jednatelé A a B, a na druhé jí má být osobně vázán jeden z těchto jednatelů (například B). Pokud smlouvu sice podepíší oba, leč A za společnost a B „jen“ za sebe, nelze dovodit, že by smlouva vázala společnost, když B sice připojil

¹⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2011, sp. zn. 29 Cdo 4038/2009.

svůj podpis, leč nikoli za společnost, takže u ní nebyl dodržen požadavek společného zastupování dvěma jednatelemi. K tomu viz například skutkové okolnosti a závěry usnesení NS 29 Cdo 2685/2015¹⁶⁶: „Pouze na okraj pak Nejvyšší soud – s ohledem na právní názory vyslovené dovolatelem – dodává, že jedná-li jménem společnosti s ručením omezeným jediný jednatel, ačkoli podle společenské smlouvy a zápisu způsobu jednání v obchodním rejstříku museli jménem společnosti jednat (uzavřít smlouvu) dva jednatele, nelze takový projev vůle považovat za projev vůle společnosti [...]. K nesprávnosti názoru, podle něhož postačovalo, že druhý jednatel smlouvu podepsal ‚za sebe‘ (jako fyzická osoba – strana smlouvy), srov. obdobně důvody rozsudku NS 29 Cdo 4038/2009¹⁶⁷, či usnesení NS 29 Cdo 3739/2011¹⁶⁸.“

5.3.3 Přičitatelnost dobré víry zástupce zastoupené právnické osobě (použitelnost § 436 odst. 2 obč. zák.)

Ustanovení § 436 odst. 2 obč. zák. zakotvuje stěžejní pravidlo týkající se přičitatelnosti dobré či zlé víry, respektive vědomí o určité skutečnosti, které svědčí zástupci, také zastoupenému. Je znovu otázkou, do jaké míry pravidlo aplikovat na členy statutárního orgánu, pokud právnickou osobu zastoupili v konkrétní věci. Otevírá ale prostor i pro úvahy ve vztahu k přičitatelnosti takové víry či vědomí, jež mají členové statutárního orgánu, právnické osobě v situaci, v níž za ni ve věci, pro kterou je tato víra či vědomí relevantní, jednal někdo jiný. Nabyli-li kupříkladu za právnickou osobu zboží od nevlastníka prokurista či advokát v plné moci, který jednal v dobré víře ohledně oprávnění převodce se zbožím nakládat, může se právnická osoba dovolat dobré víry takového zástupce, když o právním osudu zboží v době nabytí dobře věděl jeden ze tří členů jejího kolektivního statutárního orgánu?

Pravidlo zakotvené v § 436 odst. 2 obč. zák. znal již občanský zákoník č. 40/1964 Sb. (§ 32 odst. 3). Podle něj je-li zástupce v dobré víře nebo musel-li vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zastoupeného. Takové řešení je jediné spravedlivé. Třebaže zástupce projevuje vlastní vůli, důsledky takového projevu právo přičítá přímo zastoupenému, jako by šlo o projev jeho vůle. Potom je ale nutno zastoupenému přičíst také vědomí, které tuto vůli utvářelo. Věděl-li proto zástupce o určité skutečnosti týkající se předmětu právního jednání, které činil za zastoupeného, přičte se taková znalost zastoupenému, i kdyby o ní sám ničeho netušil a zástupce jej na ni neupozornil. Jako by zástupce a zastoupený v záležitosti, které se zastoupení týká, tvořili jeden celek a vzájemně se měli informovat o skutečnostech, jež jsou pro ni právně relevantní.¹⁶⁹ Že tak v konkrétním případě neučinili, není podstatné. Postačí,

¹⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. října 2015, sp. zn. 29 Cdo 2685/2015.

¹⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2011, sp. zn. 29 Cdo 4038/2009.

¹⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. října 2013, sp. zn. 29 Cdo 3739/2011.

¹⁶⁹ SVOBODA, K. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I* (§ 1–654). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1040.

že to udělat mohli a měli. Zákon nicméně dodává (a činil tak i dřívější občanský zákoník), že to neplatí pro okolnosti, o kterých se zástupce dozvěděl před vznikem zastoupení. Ze zástupcovy vědomí přičitatelného zastoupenému tak dikce zákona výslovně vylučuje ty jeho složky, které sice tvořily jeho součást v době, kdy projevoval vůli za zastoupeného, vstoupily však do něj dříve, než se tato vůle (a tedy i okolnosti ji utvářející) začala přičítat zastoupenému. Zastoupenému by se tak jinými slovy neměly přičíst všechny části zástupcovy vůle, nýbrž jen ty, které se počaly utvářet po vzniku zástupčího oprávnění. Zákon jako by nepředpokládal, že zástupce a zastoupený by se při vzniku zastoupení měli informovat o skutečnostech relevantních pro jeho předmět. Není bez významu, že přinejmenším část teorie vyslovuje pochybnost, nakolik je zmíněné omezení věcně správné a ospravedlnitelné, a na jejím základě výkladem redukuje použitelnost omezení prakticky jen na případy, ve kterých zmocněnec jedná na zvláštní příkaz zmocnitele.¹⁷⁰ Tento závěr sdílím.

Podstatné rovněž je, že zatímco občanský zákoník č. 40/1964 Sb. popsané pravidlo výslovně vztáhl na zastoupení smluvní, § 436 odst. 2 obč. zák. spadá do všeobecných ustanovení společných pro všechny typy zastoupení. Ta jsou (při absenci zvláštní úpravy) použitelná i na zastoupení právnické osoby členy jejího statutárního orgánu. Nabízí se tak otázka, zda rovněž vědomost těchto členů o určité záležitosti právnické osoby, ohledně které za právnickou osobu jednali, lze právnické osobě přičíst jedině za podmínky, že ji nabyli až po vzniku zástupčího oprávnění, tedy své funkce. Domnívám se, že nikoli. Vědomí členů jejího statutárního orgánu se právnické osobě přičítá v jiném režimu. Tento zvláštní režim se podává z § 151 odst. 2 obč. zák. (v podrobnostech viz níže) a na rozdíl od § 436 odst. 2 obč. zák. nerozlišuje, kdy dotčení členové takové vědomí nabyli. Přičitatelnost v režimu § 151 odst. 2 dopadá na vědomí takových členů bez ohledu na to, kdo za právnickou osobu v konkrétní věci jednal. Tím spíše ale není důvodu okruh přičitatelných skutečností omezit (ve prospěch § 436 odst. 2) v situaci, kdy dotčený člen právnickou osobu v dané věci dokonce zastoupil. Jsem tudíž přesvědčen, že ve vztahu ke členům statutárního orgánu právnické osoby je třeba mít § 151 odst. 2 za speciální vždy, tedy i v případě, kdy právnickou osobu zastoupili právě tito členové.

Z § 436 odst. 2 obč. zák. vyplývá i stěžejní pravidlo, podle něhož není-li zastoupený v dobré víře, nemůže se dovolat dobré víry zástupce. Zákonná konstrukce jediného celku mezi zástupcem a zastoupeným, jakéhosi nedílného společenství jejich vůlí, logicky nemůže pominout ani vůli zastoupeného. Třebaže zástupce projevuje vůli svou, tím, že její důsledky právo přičítá zastoupenému, nemohou zůstat bez relevance ani skutečnosti, které tvořily součást vědomí zastoupeného, tedy mohly působit na jeho vůli. Z tohoto pravidla přitom není důvod vylučovat ani zastoupenou osobu právnickou. Také nový občanský zákoník předpokládá, že právnické osobě bude nutné přičíst vůli i jiných osob, než které ji v konkrétní věci zastoupily. Ve výsledku tak z právního hlediska vedle vůle zástupce právnické osoby v konkrétní věci bude dále nutné uvažovat o „paralelní“ vůli,

¹⁷⁰ Viz zejména MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III (§ 419–654)*. Praha: Leges, 2014, s. 51 a 52.

respektive vědomí samotné právnické osoby (coby – z hlediska teorie fikce přesněji vyjádřeno – výslednici paralelních vůlí, resp. vědomí dalších osob, jež nahrazují vůli právnické osoby, jejichž vůle a vědomí jsou tedy právnické osobě přičitatelné).

Zásadní význam při určování obsahu této svébytné vůle zastoupeného, nezávislé na vůli zástupce, pokud jde o zastoupenou právnickou osobu, má § 151 odst. 2 obč. zák. Právnické osobě ukládá přičíst dobrou víru členů jejího orgánu, a to bez dalšího, tj. bez ohledu na to, zda za právnickou osobu v konkrétní věci jednali. Podobně jako § 436 odst. 2 také § 151 odst. 2 pojednává jen o dobré víře. Nepochybuji nicméně, že ustanovení bude třeba vztáhnout i na víru zlou, resp. obecně vědomí o určité právně relevantní skutečnosti; jak tuto víru, tak obecně vědomí členů jejího statutárního orgánu bude nutné přičíst právnické osobě.

Složitější otázkou může být, členy kterých orgánů má zmíněné pravidlo na mysli. Třebaže zákonodárce v textu občanského zákoníku tyto orgány pojmově diferencuje (rozeznává orgány nejvyšší, volené, statutární a kontrolní), v § 151 odst. 2 obč. zák. pojem „orgán“ s žádným adjektivem nespojil. To by mohlo znamenat, že právnickým osobám bude možné přičíst též vědomí členů jejich nejvyšších orgánů, například jejich společníků či členů, případně (bez dalšího) orgánů nevykonných či kontrolních. Již v judikatuře Nejvyššího soudu ke starému právu ostatně bylo možno zaznamenat závěr, podle něhož akciové společnosti byla přičitatelná i zlá víra jejich zakladatelů, tedy prvních akcionářů (konkrétně se to týkalo vědomosti o tom, že vkladateli nemovitosti do základního kapitálu nesvědčilo v době, kdy na společnost mělo přejít vlastnické právo k ní, oprávnění disponovat s nemovitostí). Tak v rozsudku NS 29 Odo 788/2006¹⁷¹ se doslova uzavírá: „Zakládaná akciová společnost (pozdější druhá úpadkyně) pak nemůže z hlediska kvalifikace tvrzené držby sdílet jinou víru (dobrou či zlou) než tu, kterou byli nadáni její (jediní) zakladatelé (srov. k tomu v literatuře shodně např. ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol: *Občanský zákoník I. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 673).“

Navzdory široké dikci § 151 odst. 2 obč. zák. se domnívám, že na členy nejvyššího orgánu právnické osoby ustanovení vztáhnout nepůjde. Jednak je třeba dodat, že ani z uváděného rozhodnutí takový závěr nakonec neplynul. Text jeho odůvodnění sice pojednával o (jediných) zakladatelích akciové společnosti, skutkově se však současně jednalo o členy jejího představenstva. Tomu odpovídá připojený odkaz na odbornou literaturu. V něm bylo možné číst nanejvýš o přičitatelnosti dobré či zlé víry členů statutárního orgánu.

Při výkladu § 151 odst. 2 obč. zák. je nutno jednak zohlednit, že pravidlo jím formulované (jakož i obecné pojetí právnické osoby, jež občanský zákoník sleduje) navazuje na § 337 OZ (ABGB), který na našem území platil do konce roku 1950 a v Rakousku platit nepřestal. Držba „obce“ (jimi se v novější době rozuměly všechny právnické osoby, včetně obchodních korporací¹⁷²) se podle něj měla posoudit „podle

¹⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2009, sp. zn. 29 Odo 788/2006, č. 114/2009 Sb. NS.

¹⁷² Viz např. ROUČEK, F. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 138: „[Ustanovení] § 337 mluví jen o ‚obcích‘, čímž se v době vydání obč.

poctivosti plnomocníků jednajících jménem členů“. Třebaže pravidlo taktéž pojednávalo obecně o členech obce / právnické osoby / korporace, výklad se ustálil na závěru, že od členů je nutno odlišit orgán korporace, „jehož činy se pokládají za činy osoby právnické“, s tím, že na poctivost či nepoctivost právnické osoby lze nahlížet podle dobré víry členů tohoto orgánu, nikoli členů právnické osoby obecně.¹⁷³ Shodně se k výkladu § 337 ABGB stavějí soudobé prameny rakouské.¹⁷⁴ Tento přístup potvrzuje i důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Ve vztahu k § 151 odst. 2 výslovně zdůrazňuje, že musí jít o orgány, které se podílejí na rozhodování právnické osoby neboli tvoří její vůli.¹⁷⁵ Působnost právně jednat za právnickou osobu, resp. přijímat rozhodnutí o takových jednáních přitom náleží zásadně orgánu statutárnímu. V poměrech kapitálových obchodních společností do ní orgán nejvyšší (tedy valná hromada) nesmí (až na stanovené výjimky) ingerovat ani cestou pokynů (§ 195 odst. 2 z. o. k. pro poměry společnosti s ručením omezeným a § 435 odst. 3 z. o. k. ve společnosti akciové).

Také zbylá judikatura Nejvyššího či Nejvyššího správního soudu (a to částečně i starší) ostatně uvádí nejasnost na pravou míru, když v souvislosti s přičitatelností vědomí obchodní společnosti o určité záležitosti ve vztahu k členům jejího orgánu opakovaně zmiňuje orgán statutární.¹⁷⁶ V rozsudku NS 22 Cdo 4057/2013¹⁷⁷ Nejvyšší soud dokonce vyvrátil názor odvolacího soudu, že společnosti s ručením omezeným bylo možné přičítat zlou víru (ohledně vlastnictví nemovitosti vkládané do jejího základního kapitálu) vkladatele – společníka, který nebyl jednatelem. Výslovně zdůraznil, že aby bylo možné konstatovat zlou víru u společnosti, musely by být skutečnosti zpochybňující dispoziční oprávnění vkladatele známé některému z jednatelů společnosti. Závěr o takové vědomosti přitom dle Nejvyššího soudu nebylo možné opřít jen o okolnost, že vkladatel byl synem jednoho z jednatelů společnosti. V odůvodnění rozsudku se k tomu doslova uvádí: „Z uvedeného je zřejmé, že aby úpadek v daném případě nebyl v dobré víře, že je oprávněným držitelem předmětných nemovitostí, musel by se o okolnostech objektivně zpochybňujících dobrou víru dozvědět

zákoníka mínila universitas lidí (nikoli dnešní obec politická, která existuje teprve od roku 1848) a pod čímž budeme zde rozumět korporace vůbec a musíme se zmínit i o právnických osobách vůbec (a tím i o korporacích).“

¹⁷³ Tamtéž: „V § 337 slovem ‚plnomocníků‘ myslí se na orgán (nikoli na členy, ani na zástupce, ani na prostředníky), takže kvalifikace držby u právnické osoby se posuzuje podle kvalifikace jejích orgánů, proto o poctivosti či nepoctivosti držby právnické osoby rozhoduje bona či *mala fides* orgánu (nikoli zástupce, o tom viz § 326 pod č. 8, a nikoli členů, i když jsou řečenými prostředníky).“

¹⁷⁴ Viz např. GRÜBLINGER, K. In: KODEK, G., SCHWIMANN, M. *ABGB. Praxiskommentar. Band 2. §§ 285–530 ABGB*. NWG und EPG. 4. Auflage. Wien: LexisNexis, ARD Orac, 2012, s. 74.

¹⁷⁵ Z textu důvodové zprávy se doslova podává: „Navrhuje se výslovně stanovit, že se podle dobré víry členů orgánů právnické osoby přičte dobrá víra i této právnické osobě. V té souvislosti musí být důraz položen na dobrou víru toho orgánu, který rozhoduje, neboť toto hledisko je pro závěr o existenci či neexistenci dobré víry právnické osoby právně významné.“

¹⁷⁶ Viz například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2000, sp. zn. 8 Tz 136/2000, č. 5/2002 Sb. NS, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. listopadu 2013, sp. zn. 2 As 125/2012, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 2014, sp. zn. 22 Cdo 427/2013, či ze dne 25. listopadu 2014, sp. zn. 22 Cdo 4057/2013, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2015, sp. zn. 29 Cdo 1539/2014, anebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2016, sp. zn. 22 Cdo 2426/2015.

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2014, sp. zn. 22 Cdo 4057/2013.

statutární orgán společnosti, což v případě úpadce byl některý z jednatelů (§ 133 odst. 1 věta první obč. zák.). V řízení však takové okolnosti najisto postaveny nebyly a odvolací soud je ostatně ani neuvádí, neboť své závěry pojí toliko s informacemi známými jednomu ze společníků úpadce, nikoli s informacemi vztahujícími se k vědomosti statutárního orgánu úpadce. Je sice pravdou, že v době vkladu předmětných nemovitostí do základního kapitálu byl otec vkladatele jednatelem úpadce, nicméně z úzkého příbuzenského vztahu nelze bez dalšího usuzovat, že Ing. J. H. věděl, že jeho syn vede soudní spory ohledně předmětných nemovitostí. K úzkému příbuzenskému vztahu by musela přistoupit nějaká další okolnost, která by bez důvodných pochybností odůvodňovala závěr, že by jednatelem společnosti byly známy skutečnosti zpochybňující dobrou víru. I když dovolací soud připouští, že v rámci hodnocení rozhodných skutečností může hrát roli i příbuzenský vztah, z jeho samotné existence však nelze presumovat bez dalšího vědomost o konkrétních skutečnostech – v daném případě skutečnostech týkajících se dobré víry statutárního orgánu úpadce.“

Další nejasnost tradičně působí otázka, jak právnické osobě přičítat vědomí členů jejího statutárního orgánu, tvoří-li tento orgán více osob, tj. jedná-li se o orgán kolektivní. V předválečné doktríně (vzhledem k výkladu § 337 ABGB) ještě převládalo mínění, podle něhož k založení dobré víry právnické osoby o určité skutečnosti postačovalo, aby ji sdílela většina těchto členů (viz tezi F. Roučka ve druhém svazku šestidílného komentáře k ABGB z roku 1937).¹⁷⁸ V případě tříčlenného orgánu tudíž nastolení dobré víry právnické osoby nebránilo, aby jeden z jeho členů znal okolnosti, které tuto dobrou víru zpochybňovaly. Pokud se o ně nepodělil s ostatními členy, právnické osobě dobrou víru zachoval. Dlužno podotknout, že uvedené stanovisko se opíralo o dikci druhé věty § 337 ABGB, která zněla: „Nepoctiví musí však vždy jak poctivým členům, tak i vlastníkově škodu nahraditi.“ Z ní se dovozovalo, že pokud zlá víra menšiny členů založila dobrou víru právnické osoby, museli tito menšinoví členové nahradit škodu vlastníkově věci. To zpětně sloužilo jako argument pro závěr, že právnická osoba mohla podržet dobrou víru, i kdyby v ní část členů jejího kolektivního orgánu nebyla.¹⁷⁹ Vždy jsem tudíž pokládal za chybu, jestliže zmíněná Roučkova teze byla bez dalšího přejímána do odborných pramenů vztahujících se k občanskému zákoníku č. 40/1964 Sb., který takový dovětek neobsahoval.¹⁸⁰ Odtud dokonce

¹⁷⁸ Viz ROUČEK, F. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II.* Praha: V. Linhart, 1935, s. 138: „Je-li orgán kolegiálním (tj. skládá-li se z několika členů, což jsou členové orgánu, nikoli shora řečení členové právnické osoby), rozhoduje poctivost (nebo nepoctivost) většiny členů orgánu.“

¹⁷⁹ Tamtéž níže: „A tu pak nepoctiví členové orgánu musí nahraditi škodu jak vlastníkově, tak i právnické osobě (§ 337, věta 2.), a to ‚vždy‘, totiž: podle toho, co bylo řečeno při kolegiálním orgánu, bude právnická osoba podle většiny členů pokládána za ‚poctivou‘ (pak utrpí škodu vlastníkově věci) nebo ‚nepoctivou‘ (pak utrpí škodu právnické osoby, jelikož ve vindikačním sporu nezávítězí). Byla-li pokládána za poctivou, musí ona menšina členů orgánu nahraditi vlastníkově škodu, byla-li pokládána za nepoctivou, musí ona většina členů orgánu nahraditi právnické osobě škodu.“

¹⁸⁰ Viz zvláště SPÁČIL, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 742.

(právě s odkazy na tehdejší komentářovou literaturu a zprostředkovaně i na Roučkovu tezi) pronikla do judikatury Nejvyššího soudu (třebaže vždy jen v rovině obecné argumentace, aniž ji Nejvyšší soud konkrétně aplikoval). Tak v odůvodnění rozsudku NS 22 Cdo 427/2013¹⁸¹ lze číst: „V komentáři k občanskému zákoníku z roku 1964 (Jiří Švestka, Jiří Spáčil, Marta Škárová, Milan Hulmák a kolektiv: *Občanský zákoník I.* 2. vydání C. H. Beck., Praha 2009, s. 742 – viz též systém ‚Lexdata‘) se uvádí: Právnická osoba ani stát nemají ‚psychiku‘, a tak jejich dobrou víru je třeba posuzovat podle kritérií částečně odlišných od těch, kterými se řídí posuzování vůle fyzických osob. Zákon tuto otázku nijak neupravuje. Jak řešit např. problém, kdy část společníků obchodní společnosti byla v dobré víře, část nikoli? Zatím se podává jako nejschůdnější řešení s poukazem na nálezh Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 77/97¹⁸², posoudit, zda právnická osoba byla ‚se zřetelem ke všem okolnostem‘ v dobré víře, a přitom přihlédnout k zásadám uvedeným v § 337 o. z. o. Podle komentáře k tomuto (pokud jde o užití výrazové prostředky dosti obsoletnímu) ustanovení se kvalifikace držby právnické osoby provádí podle dobré či zlé víry orgánu právnické osoby, nikoli podle zástupce. Je-li orgán právnické osoby kolegiální, rozhoduje dobrá víra většiny členů tohoto orgánu (Sedláček, J., Rouček, F. *Komentář k čl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II.* Praha, 1935, s. 138). Nebude-li statutární orgán právnické osoby, resp. většina jeho členů (§ 20 odst. 1), se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, nebude ani právnická osoba oprávněným držitelem.“

Jsem přesvědčen, že v poměrech nového práva se takový závěr neprosadí. Dikce § 151 odst. 2 obč. zák. pro něj nedává oporu a ani z věcného hlediska není důvodu u něj setrvávat. Domnívám se, že bude-li o určité skutečnosti vědět byt' jediný člen kolektivního statutárního orgánu právnické osoby, plně to postačí k tomu, aby se i jeho vědomí přičetlo právnické osobě a kontaminovalo její dobrou víru v opak. V samotném Rakousku ostatně postupem času teorie i judikatura k tomuto řešení dospěly také, dokonce při nezměněné dikci § 337 ABGB.¹⁸³ V poměrech tuzemské úpravy tento závěr podporuje nejen novější literatura,¹⁸⁴ ale také judikatura. Nejvyšší soud se při jeho prosazování odvolává na starší stanoviska ohledně doručování právnické osobě skrze člena jejího statutárního orgánu. Ta se rovněž spokojila s doručením listiny adresované společnosti jedinému členovi jejího kolektivního statutárního orgánu, aniž bylo nezbytné zajistit vědomí o jejím doručení, respektive obsahu u většiny členů. Z odůvodnění usnesení NS 29 Cdo 1539/2014¹⁸⁵ se doslova podává: „Nejvyšší

¹⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 2014, sp. zn. 22 Cdo 427/2013.

¹⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 8. července 1997, sp. zn. III. ÚS 77/97, č. 94/1997 Sb. n. u. ÚS.

¹⁸³ Viz například GRÜBLINGER, K. In: KODEK, G., SCHWIMANN, M. *ABGB. Praxiskommentar. Band 2. §§ 285–530 ABGB.* NWG und EPG. 4. Auflage. Wien: LexisNexis, ARD Orac, 2012, s. 74 či ECCHER, B. In: KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R. a kol. *Kurzkommentar zum ABGB. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO.* 3. Auflage. Wien – New York: Springer, 2010, s. 312.

¹⁸⁴ Viz například DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654).* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 517.

¹⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2015, sp. zn. 29 Cdo 1539/2014.

soud nemá žádné pochybnosti o tom, že je-li určitá skutečnost známa členovi statutárního orgánu společnosti, je – zásadně – známa též společnosti samotné (srov. obdobně např. důvody rozsudku NS 29 Cdo 2863/2008¹⁸⁶, nebo usnesení NS 29 Cdo 865/2010¹⁸⁷, které je veřejnosti dostupné – stejně jako ostatní rozhodnutí Nejvyššího soudu vydaná po 1. lednu 2001 – na webových stránkách Nejvyššího soudu).“ V odkazovaném rozsudku NS 29 Cdo 2863/2008 přitom Nejvyšší soud uzavřel: „K tomu, aby odstoupení bylo společnosti doručeno, je třeba, aby se dostalo do sféry její dispozice, přičemž je logické, že za společnost jako právnickou osobu bude odstoupení přebírat vždy osoba fyzická, např. osoba, která je za společnost oprávněna přijímat poštu. Předání oznámení o odstoupení z funkce předsedovi představenstva akciové společnosti tento požadavek beze zbytku splňuje, neboť jde nepochybně o osobu, která je oprávněna za společnost přijímat poštu (viz § 20 odst. 1 obč. zák. ve spojení s § 13 odst. 1 věty druhé obch. zák.).“

Jinými slovy, fakt, že o skutečnostech obsažených v doručované písemnosti se dozvěděl jediný člen jejího kolektivního statutárního orgánu, vždy postačoval k tomu, aby se takové vědomí přičetlo právnické osobě. Viz ostatně i závěry usnesení NS 29 Cdo 272/2011¹⁸⁸. Nejvyšší soud v něm posuzoval, kdy lze mít písemnost za doručenu družstvu, byla-li adresována nikoli na jeho adresu, nýbrž domů předsedkyni družstva. Za stěžejní měl nikoli okamžik, kdy se taková písemnost dostala do dispoziční sféry předsedkyně (jak by platilo, kdyby písemnost došla na adresu družstva či byla-li by určena osobně předsedkyni), nýbrž kdy se předsedkyně seznámila s jejím obsahem, tj. kdy se družstvo jejím prostřednictvím dozvědělo o obsahu jemu určené písemnosti. Viz doslova z odůvodnění rozhodnutí: „Ačkoli lze dovodit, že doručením zásilky předsedkyni družstva byla tato doručena družstvu (viz též usnesení NS 29 Cdo 865/2010¹⁸⁹), s ohledem na skutečnost, že zásilka nebyla adresována družstvu, ale jeho předsedkyni, je nutné uzavřít, že námitka se do sféry dispozice družstva nedostala již dnem, kdy si předsedkyně družstva (objektivně) mohla zásilku poprvé vyzvednout, ale až okamžikem, ve kterém se seznámila s obsahem zásilky, a mohla tak rozpoznat, že jde o podání určené družstvu (námitku proti usnesení členské schůze družstva) a nikoli např. o její soukromou poštu.“

Lze dodat, že výjimečně judikatura nepřičítá právnické osobě vědomí dokonce ani většiny členů jejího statutárního orgánu. Je tomu tak tehdy, jde-li o skutečnosti rozhodné pro běh subjektivní promlčecí lhůty u práva na náhradu škody způsobené právnické osobě protiprávním jednáním členů takových orgánů (případně osobami, které jsou jim blízké, které se na takovém jednání podílejí anebo z něj profitují). Důvodem je okolnost, že u těchto osob lze vzhledem k intenzivní zájmové kolizi obtížně předpokládat, že by škůdce za právnickou osobu o náhradu způsobené škody žalovaly

¹⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. února 2009, sp. zn. 29 Cdo 2863/2008, *Soudní judikatura*, č. 138/2009.

¹⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. července 2011, sp. zn. 29 Cdo 865/2010.

¹⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. května 2012, sp. zn. 29 Cdo 272/2011, *Soudní judikatura*, č. 37/2013

¹⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. července 2011, sp. zn. 29 Cdo 865/2010.

(u samotných škůdců to procesně ani není možné, když žalovaný nemůže ve sporu současně zastoupit žalobce). Nebylo by tudíž spravedlivé, aby právnické osobě běžela lhůta pro podání takové žaloby, věděly-li o škodě a jejím možném původci pouze ony. Teprve dozví-li se o okolnostech rozhodných pro počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty jiná osoba, jejíž vědomí je společnosti přičitatelné, vstoupí tyto skutečnosti i do vědomí právnické osoby.¹⁹⁰

Dodávám, že z hlediska aplikace § 151 odst. 2 obč. zák. (oproti § 436 odst. 2 obč. zák.) nemůže hrát roli, zda se člen statutárního orgánu o skutečnosti relevantní pro dobrou či zlou víru právnické osoby dozvěděl až po vzniku své funkce, nebo již dříve. Samotné pravidlo takto nerozlišuje – oproti § 436 odst. 2 tak lze použít argument *a contrario*. Ani věcně pro podobnou diferenciaci nenacházím opodstatnění. Jak plyne i z důvodové zprávy k návrhu občanského zákoníku, teleologické zdůvodnění pro přičitatelnost vědomí člena statutárního orgánu právnické osobě v režimu § 151 odst. 2 se nepodává z generálního zástupčího oprávnění takového člena, nýbrž z jeho podílu na rozhodování o záležitostech právnické osoby, tedy v podstatě na tvorbě její vůle (viz též vazba na § 151 odst. 1). Právo přitom předpokládá, že člen statutárního orgánu (v rámci péče řádného hospodáře) musí do rozhodovacího procesu uvnitř právnické osoby vložit všechny své schopnosti, dovednosti, znalosti (v krajním případě i odborné), ale třeba i kontakty, které má k dispozici.¹⁹¹ To logicky zahrnuje i schopnosti, dovednosti, znalosti či kontakty nabyté před vznikem funkce, když často právě pro ně byl do funkce vybrán a zvolen. To odpovídá koncepci, kterou nevyklučuje ani fikční teorie, dle níž členové statutárního orgánu právnické osoby jako by byli jejíma rukama a jejím mozkem¹⁹². Z tohoto hlediska nemůže hrát roli, kdy se relevantní skutečnosti staly vědomím těchto členů. Podstatné je, že tvořily jeho součást v době, kdy funkci zastávali a k níž dobrou či zlou víru právnické osoby posuzujeme.

¹⁹⁰ Viz k tomu například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. září 2009, sp. zn. 29 Cdo 3526/2007, č. 82/2010 Sb. NS, ze dne 15. září 2010, sp. zn. 29 Cdo 2308/2009, či ze dne 26. května 2015, sp. zn. 29 Cdo 3212/2013.

¹⁹¹ Viz např. ŠTENGLOVÁ, I. In: DĚDIČ, J., ŠTENGLOVÁ, I., ČECH, P., KRŽÍŽ, R. *Akiové společnosti*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 480 a 481 či závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1262/2006, *Soudní judikatura*, č. 83/2009: „Obecně platí, že člen představenstva nemusí být vybaven odbornými znalostmi, schopnostmi či dovednostmi, potřebnými pro výkon všech činností, jež spadají do působnosti představenstva. Taktéž platí, že tyto činnosti nemusí členové představenstva vykonávat vždy osobně, ale mohou je zajistit i prostřednictvím třetích osob. Má-li však člen představenstva určité odborné znalosti, schopnosti či dovednosti, lze z požadavku náležité péče (§ 194 odst. 5 obch. zák.) dovodit, že je povinen je při výkonu funkce – v rámci svých možností – využívat.“

¹⁹² TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012 (reprint), s. 137: „[Č]iny těchto jednotlivých lidí nebo skupin lidí v mezích stanov pokládají se za činy právnické osoby samé a proto nazývají se oni lidé orgány právnické osoby (jakoby byly jejím mozkem, jejím rukama).“

5.3.4 Řešení konfliktu zájmů mezi členem statutárního orgánu obchodní korporace a touto korporací (použitelnost § 437 obč. zák.)

O použitelnosti § 437 obč. zák., dle něhož zastoupit jiného nemůže ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, na zastoupení právnické osoby členy jejího statutárního orgánu nelze pochybovat. Ve vztahu k obchodním korporacím je nicméně třeba zohlednit, že zákon o obchodních korporacích upravuje řešení konfliktu zájmů mezi členem orgánu a obchodní korporací v § 54 a násl. Na střet zájmů mezi členem statutárního orgánu obchodní korporace (zástupcem) a touto korporací (zastoupeným) se proto § 437 obč. zák. zásadně nepoužije. Nicméně nesplní-li člen statutárního orgánu povinnosti uložené § 54 a násl. z. o. k., popř. nerespektuje-li zákaz vyslovený dozorčí radou či valnou hromadou v souladu s § 56 odst. 2 z. o. k., dopadne (použije se) § 437 obč. zák. i na zastoupení členem statutárního orgánu. Tuto koncepci podpořil Nejvyšší soud. V usnesení NS 29 Cdo 4384/2015¹⁹³ doslova uzavřel: „S účinností od 1. ledna 2014 jsou členové statutárního orgánu právnické osoby jejichmi zástupci (srov. § 164 odst. 1 o. z. a např. důvody usnesení NS 29 Cdo 880/2015¹⁹⁴). Jsou-li zájmy člena statutárního orgánu právnické osoby v rozporu se zájmy této právnické osoby, nemůže ji (při právních jednáních dotčených konfliktem zájmů) zastupovat (§ 437 odst. 1 o. z.). [...] V poměrech obchodních korporací nelze přehlížet ani to, že konflikt zájmů členů (statutárních) orgánů a obchodních korporací řeší § 54 z. o. k. Splní-li člen (statutárního) orgánu svoji informační povinnost podle § 54 odst. 1 a 2 z. o. k. a nepozastaví-li mu kontrolní či nejvyšší orgán obchodní korporace výkon jeho funkce (§ 54 odst. 4 z. o. k.), může obchodní korporaci zastupovat bez ohledu na střet zájmů; § 437 o. z. se v takovém případě neuplatní. Pak ani nelze obchodní korporaci jmenovat opatrovníka podle § 165 odst. 2 o. z. (pro takový postup není důvod, neboť obchodní korporace má člena statutárního orgánu oprávněného za ni jednat). Avšak poruší-li člen statutárního orgánu povinnost informovat o (možném) střetu zájmů podle § 54 odst. 1 a 2 z. o. k., brání existující rozpor zájmů tohoto člena statutárního orgánu se zájmy obchodní korporace tomu, aby za obchodní korporaci právně jednal (na jednání takového člena statutárního orgánu dopadá § 437 o. z. se všemi důsledky z toho plynoucími).“

Je pravda, že Nejvyšší soud v odůvodnění nezmínil, jaké důsledky porušení zákazu vyvolá, tj. jak sankcionovat, bude-li člen statutárního orgánu zastupovat obchodní korporaci v situaci nevyřešené zájmové kolize. Nepochybují ovšem, že se prosadí tytéž, jako formuluje § 437 odst. 2 obč. zák. Obchodní korporace bude mít možnost se porušení zákazu dovolat, jestliže třetí osoba o kolizi věděla či musela vědět. Zmíněné dikci odpovídá jediné závěr o relativní neplatnosti takového jednání.¹⁹⁵

¹⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. srpna 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015, č. 102/2016 Sb. NS.

¹⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2015, sp. zn. 29 Cdo 880/2015, č. 20/2016 Sb. NS.

¹⁹⁵ Shodně ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016, s. 73: „Co když člen statutárního orgánu nesplní svoji informační povinnost

Z teorie se občas podává, že § 437 odst. 2 obč. zák. nelze použít na případy zákonného zastoupení, když zájmový střet pro ně zákon upravil speciálně v § 460 obč. zák.¹⁹⁶ Stanovil v něm, že dojde-li ke střetu zájmu zákonného zástupce nebo opatrovníka se zájmem zastoupeného či ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, anebo hrozí-li takový střet, jmenuje soud zastoupenému kolizního opatrovníka. Nejsem o tomto závěru přesvědčen. Ustanovení § 460 neformuluje důsledky pro právní jednání, jestliže je zákonný zástupce přece jen učiní v situaci zájmového střetu, dříve než soud zastoupenému jmenuje kolizního opatrovníka. Úprava těchto důsledků by v zákoně chyběla, a § 437 odst. 2 by se tak mohl prosadit (již vzhledem ke své systematicke i obecné dikci). Ve vztahu ke členům statutárního orgánu při zastupování právnické osoby navíc tato diskuse není relevantní, když při koncepci zastoupení *sui generis* nelze o použití § 460 uvažovat.¹⁹⁷

Nastíněným výkladem o vztahu úpravy zájmového střetu v § 54 a násl. z. o. k. a § 437 obč. zák. se poměry v novém právu přiblíží závěrům, které převládly za účinnosti starého práva do konce roku 2013. Tehdejší judikatura dovodila, že zákaz, aby jiného zastoupil ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, bylo nutno analogicky vztáhnout také na jednání statutárního orgánu či jeho člena jménem právnické osoby, resp. obchodní společnosti. To se týkalo i důsledků porušení zákazu, které judikatura spatřovala v absolutní neplatnosti dotčeného úkonu. Výjimky tvořily případy, ve kterých obchodní zákoník vymezil vlastní pravidla pro překonání kolize (jako například v § 196a). Jestliže statutární orgán dodržel tyto zvláštní požadavky (vyžádal si souhlas valné hromady, uzavřel smlouvu za podmínek obvyklých v obchodním styku, resp. za cenu určenou znalcem jmenovaným soudem), střet vyřešil, zákaz se neprosadil a tím padla i hrozba sankce. Nedbal-li zvláštních pravidel,

podle § 54 a násl. ZOK? Máme za to, že v takovém případě na něj plně dopadá úprava konfliktu zájmů obsažená v § 437 ObčZ a platí, že korporaci nemůže zastoupit. Pokud by tak přesto učinil, mohla by se společnost dovolat relativní neplatnosti takového jednání, a to v obecné promlčecí lhůtě dle občanského zákoníku (§ 619 a násl. ObčZ). Jelikož člen statutárního orgánu není smluvním zástupcem, neuplatní se pro něj výjimka ze zákazu zastoupení pro případ, že zastoupený o rozporu ví či vědět musí (§ 437 odst. 1 ZOK). Stejná situace nastane, jestliže člen statutárního orgánu a dotčená korporace nerespektují rozhodnutí dozorčí rady či valné hromady a přes vyslovený zákaz smlouvu uzavřou. I v takovém případě má korporace možnost dovolat se relativní neplatnosti uzavřené smlouvy, resp. toho, že smlouva korporaci neváže. Nastíněné řešení se prosazuje v odborné literatuře (viz např. příspěvek J. Dědiče Úprava konfliktu zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník uveřejněný v časopise *Právní rozhledy*, číslo 15–16, ročník 2014, s. 524–532) a v nedávné době je potvrdil též Nejvyšší soud v usnesení ze dne 8. prosince 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015 [č. 102/2016 Sb. NSJ].“ Opačně např. NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 592, 593, s odkazy na další prameny.

¹⁹⁶ Srov. např. HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54 a násl. ZOK). *Právní rozhledy*. 2015, č. 8, s. 272–275. Obdobně SVOBODA, K. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1043.

¹⁹⁷ K závěru o nepoužitelnosti § 460 obč. zák. na zastoupení obchodní korporace členem statutárního orgánu nakonec dospívá i B. Havel, byť argumentuje specialitou úpravy v zákoně o obchodních korporacích. Viz tamtéž.

případně na úkon žádná nedopadala, obecný zákaz se použil a s ním i sankce pro případ nedodržení.¹⁹⁸ Nové právo se tak od staré úpravy liší jedině tím, že důsledkem porušení zákazu, aby člen statutárního orgánu zastupoval obchodní korporaci v situaci zájmové kolize, bude relativní, nikoli absolutní neplatnost jednání takto učiněného za korporaci. Obchodní korporace se neplatnosti bude muset dovolat (v obecné promlčecí lhůtě), jinak jednání zůstane platné (§ 586 odst. 2 obč. zák.), a neplatnost se neprosadí, pokud třetí osoba o jejím důvodu nevěděla a vědět nemohla.

5.3.5 Možnost člena statutárního orgánu udělit za právnickou osobu plnou moc (použitelnost § 438 a § 439 obč. zák.)

Základním ustanovením, od něhož se odvíjí postavení člena statutárního orgánu jakožto zástupce právnické osoby, je § 164 odst. 1 obč. zák., podle něhož „člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech“. Z toho plyne, že také může – bez ohledu na § 438 obč. zák. – za právnickou osobu udělit třetí osobě plnou moc k jednání za tuto právnickou osobu. Četná rozhodnutí Nejvyššího soudu potvrzují, že také plná moc je právním jednáním¹⁹⁹ – a tedy rovněž veškerou „záležitost“ spadající do zákonem vymezeného rozsahu zástupčího oprávnění člena statutárního orgánu. Z téhož důvodu nelze uvažovat ani o aplikaci § 439 obč. zák.

5.3.6 Dodatečné schválení jednání člena statutárního orgánu, který nedodržel způsob zastupování právnické osoby (použitelnost § 440 obč. zák.)

Nejasnosti konečně vyvolává otázka, zda lze zastoupení jediným členem statutárního orgánu v případě, kdy podle zakladatelského právního jednání právnickou osobu zastupují alespoň dva členové statutárního orgánu společně, považovat za jednání osoby, která k tomu nebyla oprávněna ve smyslu § 440 obč. zák., a zda právnická osoba může takové jednání k tomu nezpůsobilého člena statutárního orgánu dodatečně a bez zbytečného odkladu schválit (a být jím vázána). Má-li právnická osoba zapsán způsob zastupování ve veřejném rejstříku, zásadně není osoba, s níž bylo jednáno, v dobré víře (že člen statutárního orgánu byl oprávněn právnickou osobu zastupovat samostatně), a tudíž ani od člena statutárního orgánu nemůže požadovat, aby splnil, co bylo ujednáno, nebo aby nahradil škodu (§ 440 odst. 2). Jinými slovy, bez ohledu na

¹⁹⁸ Viz především rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. listopadu 1998, sp. zn. 21 Cdo 11/98, č. 63/1999 Sb. NS, částečně doplněný rozsudkem ze dne 20. května 2010, sp. zn. 29 Cdo 910/2009 (*Soudní judikatura*, č. 87/2011), a znovu např. rozsudek ze dne 24. září 2013, sp. zn. 21 Cdo 3694/2012.

¹⁹⁹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. ledna 2002, sp. zn. 22 Cdo 870/2000: „Plná moc je jednostranný právní úkon, jímž zmocnitel projevuje vůli, aby zmocněnec čínil jeho jménem právní úkony.“

závěr o možnosti právnické osoby dodatečně schválit jednání člena statutárního orgánu (který nebyl oprávněn samostatně právnickou osobu zastoupit) podle § 440 odst. 1 dovozují, že dotčený člen statutárního orgánu zásadně nebude svým jednáním vázán sám (§ 440 odst. 2 věta první). Na první pohled není důvod z úpravy ratihabice vylučovat situaci, kdy oním nezmocněným jednatelem je člen statutárního orgánu, jemuž nesvědčí samostatné jednatelské oprávnění. Ve svých dřívějších textech jsem přesto dovozoval (a se mnou i někteří další kolegové), že nelze-li jednání člena statutárního orgánu, jemuž nesvědčí samostatné jednatelské oprávnění, považovat za projev vůle právnické osoby a jde o tzv. *non negotium*, pak spíše nebude možné „jednání“, které *de iure* neexistuje, dodatečně schválit. Jediným způsobem, jakým právnická osoba může „jednání“ učinit závazným i pro sebe, je v takovém případě dodatečné splnění požadavku na pravidlo čtyř očí, tj. dodatečné projevení téže vůle za obchodní korporaci dalším členem statutárního orgánu. Upozorňoval jsem, že přípuštění ratihabice v kontextu nedodržení způsobu zastupování by také nastolilo otázku okamžiku, odkdy mají jednání společně zastupujících členů statutárního orgánu zavazovat právnickou osobu. Tito členové jen zřídka jednají současně (simultánně). Pravidlem je jejich postupné (sukcesivní) jednání, tj. nejprve jednání podepíše jeden a teprve následně konsignuje druhý. Koncept, dle něhož je jednání prvního člena statutárního orgánu neúplným projevem vůle za právnickou osobu, tedy nehotovým, neexistentním (non-)jednáním, umožňuje tyto účinky spojit teprve s existencí navazujícího projevu, který zprvu neúplné jednání dotvoří, učiní je perfektním – a tedy teprve od toho okamžiku (*ex nunc*) existujícím. Kdybychom již na jednání prvního jednatele nahlíželi jako na jednání perfektní (ač dosud přičitatelné jen jednajícím), tedy i způsobit ratihabice, nutně bychom museli připustit, že ratihabice se – co do účinků – prosadí zpětně (*ex tunc*), tj. k okamžiku, kdy ratihabované právní jednání jako takové vzniklo, když ratihabice je založena právě na takovém zpětném účinku. Právní jednání sukcesivně činěné za právnickou osobu společně jednajícími členy jejího statutárního orgánu by tak právnickou osobu nevázalo od podpisu dalších členů, nýbrž zpětně od okamžiku, kdy je podepsal první z nich. Domníval jsem se, že takové řešení by nebylo vhodné ani praktické. Připomínal jsem rovněž, že se závěr o vzniku (perfekci, existenci) jednání jako právní skutečnosti teprve konsignací posledního z předepsaného počtu společně jednajících zástupců se prosazoval již v předválečné civilistice.²⁰⁰ Pokládal jsem proto za rozumné se této koncepcí přidržet i v poměrech rekodifikované právní úpravy.²⁰¹

Postupem času jsem nicméně musel uznat, že tento názor není udržitelný a je třeba jej revidovat. Opačný výklad od počátku vyslovoval J. Lasák.²⁰² Zásadní roli nicméně

²⁰⁰ Viz například HERMANN-OTAVSKÝ, K. *Všeobecný zákoník obchodní a pozdější normy obchodního práva v zemích historických. Díl I.* Praha: Československý kompas, 1929, s. 94: „Kolektivní zástupci zastupují jen pospolitě. Mohou jednati simultánně i sukcesivně; v tomto případě pak teprve přistoupením posledního z nich stává se zastupovací jednání hotovým; přistoupení to nemá ráz ratihabice se zpětným vztahením účinků na dobu projevu prvního kolekt. zástupce.“

²⁰¹ V podrobnostech viz též ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016, s. 48 a 49.

²⁰² LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 845.

sehrál až příspěvek²⁰³, v němž J. Dědič obhájil závěr, že již i jednání jediného člena statutárního orgánu (třebaže v situaci, v níž k jednání za právnickou osobu je třeba společné jednání více členů) představuje právní jednání, tedy relevantní právní skutečnost. I když takové jednání dosud právnickou osobu nezavazuje, právo je nemůže zcela ignorovat a musí mu přiznat právní význam. Přinejmenším musí připustit, aby je právnická osoba dodatečně vzala za své, tedy ratihabovala v režimu § 440 odst. 1 obč. zák. Celkově J. Dědič dovozuje (a podrobně a přesvědčivě argumentuje), že porušení pravidla čtyř očí členem statutárního orgánu má za následek, že takové jednání právnickou osobu sice nezavazuje, právní význam přesto má. Jednak se k němu může připojit sukcesivní jednání druhého z členů statutárního orgánu, čímž nastolí vázanost takovým jednáním ze strany právnické osoby. Logicky se tak stane od okamžiku, kdy takto jednal poslední z předepsaného počtu zástupců (tedy *ex nunc*). Současně ale J. Dědič nevyklučuje ani ratihabici takového původně samostatného jednání člena statutárního orgánu právnickou osobou, což pak zavazuje právnickou osobu od jednání člena orgánu zpětně (*ex tunc*). Jelikož také ratihabice představuje (od schvalovaného jednání odlišné) právní jednání za právnickou osobu, musí být za právnickou osobu projeveno předepsaným způsobem. Mohli by tak učinit opět členové jejího statutárního orgánu (společným zastupováním, jak předepisuje zakladatelské právní jednání), stejně tak by je ale za právnickou osobu mohla projevit kterákoli jiná osoba, jejíž zástupčí oprávnění zahrne jednání, jehož se schválení týká, tedy logicky i jeho dodatečné schválení. Podle povahy takového jednání by se mohlo jednat kupříkladu o smluvního zástupce (například prokuristu), ale i o zástupce zákonného dle § 430 odst. 1 obč. zák. (např. generálního či úsekového ředitele), jehož pověření, a tedy i zákonné zmocnění dle uvedeného ustanovení, takové jednání zahrne. S tímto závěrem (jakož i s řadou dílčích názorů, jež J. Dědič v citované stati zaujímá) se nyní plně ztotožňuji.

5.4 Společné zastupování člena statutárního orgánu a prokuristy

Do přímé souvislosti s právní povahou jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu se konečně klade řešení otázky, nakolik lze způsob zastupování tímto členem kombinovat se zastupováním prokuristou. V režimu právní úpravy účinné do konce roku 2013 nebylo pochyb o tom, že společné jednání s prokuristou (tedy způsob, kdy právnickou osobu zastupují vždy společně člen statutárního orgánu a prokurista) zakládá nepřípustné omezení jednatelského oprávnění člena statutárního orgánu.²⁰⁴ Jakmile ale právní úprava prohlásila člena statutárního orgánu za zástupce,

²⁰³ DĚDIČ, J. Porušení pravidla „čtyř očí“ při zastupování právnické osoby členy statutárního orgánu (s akcentem na obchodní korporace). *XXV. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2017, s. 446–460.

²⁰⁴ Viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze 28. února 2000, sp. zn. 7 Cmo 55/99, *Soudní rozhledy*, 2000, č. 6, s. 170.

počaly se objevovat názory, že s účinností od 1. ledna 2014 je takový kombinující způsob zastupování možný. Stěžejní argument ve prospěch tohoto výkladu tkví právě v povaze zastupování právnické osoby členem statutárního orgánu na jedné straně a prokuristou na straně druhé. Zastánci smluvního typu tohoto zastoupení připouští i vzájemnou kombinaci s dalšími případy téhož zastoupení, třeba právě s prokurou.²⁰⁵

Rovněž Vrchní soud v Praze, když posuzoval přípustnost kombinace, úvodem vymezil povahu zastoupení právnické osoby členem jejího statutárního orgánu. Již jen z toho, že tuto povahu nalezl ve zvláštním druhu zastoupení, nepřímou vyvodil jeho neslučitelnost s prokurou coby reprezentantem zastoupení smluvního, tedy jiného druhu. V usnesení sp. zn. 14 Cmo 184/2014²⁰⁶ kromě jiného uzavřel: „Prokura je v § 450 o. z. koncipována jako zvláštní druh smluvního zastoupení v rozsahu právních jednání, ke kterým dochází při provozu obchodního závodu, popřípadě pobočky (s výjimkami uvedenými v § 450 odst. 1 věty druhé o. z.). Naproti tomu jednatelské oprávnění statutárního orgánu má základ v zakladatelském jednání a jmenování (volbě) do funkce a jednatelské oprávnění statutárního orgánu je podle § 164 odst. 1 o. z. neomezené. Právní úprava účinná od 1. 1. 2014, jak je patrné z citovaného § 164 odst. 1 a 2 o. z., stojí nově na tom, že člen statutárního orgánu jedná jako zástupce právnické osoby *sui generis* (nejedná se o zastoupení zákonné ani o zastoupení smluvní). Tento koncepční posun ale neznamená, že by jednání člena statutárního orgánu bylo na roveň postavené a libovolně kombinovatelné s jednáním smluvních či zákonných zástupců právnické osoby. Zákon nadále počítá při úpravě jednání za právnickou osobu výhradně se členem (členy) statutárního orgánu.“

Jakkoli podporují závěr o nepřípustnosti kombinace, domnívám se, že argumentovat pouze povahou zastoupení člena statutárního orgánu na jedné straně a prokuristy na straně druhé nestačí. Německé právo kupříkladu nahlíží na člena statutárního orgánu jako na zákonného zástupce, přesto umožňuje kombinaci jeho jednání s prokuristou, tedy zástupcem smluvním. V samotné odlišnosti povahy obou zastoupení tudíž klíč k řešení nespočívá.

Za přesvědčivé na druhé straně nepokládám ani argumenty, které legálnost nastíněné kombinace v novém českém právu dovozují právě jen z její přípustnosti v Rakousku či v Německu.²⁰⁷ V citovaném usnesení k tomu Vrchní soud v Praze příležitostně poznamenal: „Předně je třeba uvést, že německá ani rakouská právní úprava na poměry obchodních korporací založených podle českého právního řádu nedopadá; lze k nim přihlídnout pouze podpůrně, typicky v případě pochybností o výkladu konkrétní právní normy, tak tomu ale v daném případě není.“ Především totiž platí, že situace v německém a rakouském právu je oproti naší odlišná.

Rakouské právo kombinaci výslovně připouští, a to jak v úpravě společnosti s ručením omezeným, tak společnosti akciové. Zákon o společnosti s ručením omezeným

²⁰⁵ Viz zvláště POKORNÁ, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1089.

²⁰⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. srpna 2015, sp. zn. 14 Cmo 184/2014, č. 42/2016 Sb. NS.

²⁰⁷ Viz např. JOSKOVÁ, L. Je podle NOZ možná kombinace jednání jednatel (člena představenstva) a prokuristy? *Rekodifikace a praxe*. 2013, č. 4, s. 7–10.

(č. 58/1906 RGBL.) tak činí v § 18 odst. 3: „Der Gesellschaftsvertrag kann, wenn mehrere Geschäftsführer vorhanden sind, zur Vertretung der Gesellschaft auch einen Geschäftsführer in Gemeinschaft mit einem Prokuristen, der zur Mitzeichnung der Firma berechtigt ist (§ 48 Abs. 2 UGB), berufen.“ Pravidlo se ostatně dlouho pro-
sazovalo i na našem území, když citovaný zákon u nás platil do konce roku 1950. Ustanovení § 18 odst. 3 znělo v tehdejší oficiálním překladu prakticky totožně, jen odkazovalo na jiný předpis, pokud jde o úpravu prokury: „Smlouva společenská může, je-li více jednatelů, pověřiti zastupováním společnosti též jednoho jednatele společně s prokuristou, jenž jest oprávněn firmu spolupodpisovati (čl. 41, odst. 3 obch. zák.).“ Obdobné pravidlo obsahuje rakouský akciový zákon (č. 98/1965 BGBl.) v § 71 odst. 3: „Stanovy mohou, sestává-li představenstvo z více osob, také určit, že jednotliví členové jsou oprávněni k zastupování společnosti samostatně nebo společně s prokuristou; v každém případě ale musí existovat možnost, aby společnost mohla být zastoupena představenstvem i bez spolupůsobení prokuristy. Totéž může určit i dozorčí rada, pokud jí k tomu stanovy oprávní. Odstavec 2 věty 2 a 3 se v těchto případech použije přiměřeně. (Die Satzung kann, wenn der Vorstand aus mehreren Personen besteht, auch bestimmen, daß einzelne von diesen allein oder in Gemeinschaft mit einem Prokuristen zur Vertretung der Gesellschaft befugt sind; es muß aber in jedem Fall die Möglichkeit bestehen, daß die Gesellschaft vom Vorstand auch ohne die Mitwirkung eines Prokuristen vertreten werden kann. Gleiches kann der Aufsichtsrat bestimmen, wenn die Satzung ihn hierzu ermächtigt hat. Abs. 2 Satz 2 und 3 gilt in diesen Fällen sinngemäß.)“ Není bez relevance, že obě ustanovení vážou přípustnost této kombinace na splnění podmínky, že společnost má více jednatelů či členů představenstva. Prokurista tak může nanejvýš (do určité míry) „suplovat“ jednoho z jednatelů či členů představenstva při společném zastoupení s druhým takovým jednatelem či členem představenstva. Vždy však musí existovat možnost, aby jednatelé či členové představenstva jednali za společnost i bez prokuristy.

Obdobná co do výslovné úpravy posuzované kombinace v zákoně je situace v Německu. Tamní akciový zákon (ze dne 6. září 1965, BGBl. I, s. 1089) v § 78 odst. 3 stanoví: „Stanovy mohou též určit, že jednotliví členové představenstva jsou oprávněni společnost zastupovat samostatně nebo společně s prokuristou. Totéž může určit i dozorčí rada, když jí k tomu stanovy oprávní. Odstavec 2 věta 2 se v těchto případech použije přiměřeně. (Die Satzung kann auch bestimmen, daß einzelne Vorstandsmitglieder allein oder in Gemeinschaft mit einem Prokuristen zur Vertretung der Gesellschaft befugt sind. Dasselbe kann der Aufsichtsrat bestimmen, wenn die Satzung ihn hierzu ermächtigt hat. Absatz 2 Satz 2 gilt in diesen Fällen sinngemäß.)“ Německý zákon o společnosti s ručením omezeným podobnou úpravu nezná, přípustnost kombinace se nicméně dovozuje z analogie k citované úpravě akciového práva.

Okolnost, že naše úprava kombinaci výslovně nezmiňuje ani pro jednu z forem společností, pokládám za stěžejní argument proti přenositelnosti rakouských, německých či předválečných závěrů do našeho soudobého právního prostředí.

Argumenty lze ale najít i v samotném systému našeho nového práva. Ustanovení § 164 odst. 2 obč. zák. předně otevírá možnost odchýlit se od pravidla, podle něhož

právníckou osobu zastupuje kterýkoli z členů statutárního orgánu, pouze uvnitř statutárního orgánu (arg. „jak jeho členové právníckou osobu zastupují“). Názory ve prospěch kombinace za druhé přehlížejí, že prokuristovi nesvědčí – na rozdíl od člena statutárního orgánu – neomezené jednatelské oprávnění; právníckou osobu zastupuje pouze při právních jednáních, k nimž dochází při provozu obchodního závodu, popř. pobočky (§ 450 odst. 1 obč. zák.). Jestliže by člen statutárního orgánu mohl zastupovat právníckou osobu pouze společně s prokuristou, zbyla by početná množina jednání, která by za právníckou osobu nemohl činit nikdo. Takový závěr nelze mít za přijatelný. Tím spíše by se musel prosadit ve vztahu k dalším typům zástupců, jejichž zástupčí oprávnění může být co do rozsahu ještě omezenější. O jejich společném zastupování s členem statutárního orgánu by přitom bylo rovněž nutno uvažovat. Pokud bychom pouhým výkladem (bez výslovné opory v zákoně, jaká existovala u nás do konce roku 1950 a jaká se i nadále prosazuje v Rakousku či v Německu), připustili kombinaci s prokuristou, obtížně bychom okruh zástupců způsobilých k takové kombinaci znovu omezovali. Nutně by vyvstala otázka, s kým dalším takovým zástupcem společné zastupování připustit a proč ano nebo ne. Se zákonným zástupcem, například vedoucím zaměstnancem? Se zástupcem smluvním, včetně osob stojících vně právnícké osoby, například společníkem či významným věřitelem? Nemluvě o omezení stanoveném do konce roku 1950 u nás a dál použitelném v Rakousku, pokud jde o zákaz kombinace v případě jednočlenného statutárního orgánu, respektive jediného jednatele. Argumentovat stejné omezení jen historickou paralelou s naší úpravou před rokem 1950, respektive komparací se soudobým rakouským právem, by hraničilo s aplikační libovůlí.

Ujednání kombinující společné zastoupení člena statutárního orgánu a prokuristy by konečně založilo i nepřijatelné omezení prokury ve smyslu § 453 obč. zák. a vůči třetím osobám by nemělo žádné právní účinky.²⁰⁸ Stejný závěr – tentokrát ve vztahu k omezení člena statutárního orgánu – plyne z § 47 z. o. k. Domnívám se tudíž, že právníckou osobu, která by měla jako způsob zastupování ve veřejném rejstříku zapísáno společné jednání člena statutárního orgánu a prokuristy, zaváže jednání i jen jediného člena statutárního orgánu (nejde o určení způsobu zastupování ve smyslu § 164 odst. 2 obč. zák.), jakož i samotného prokuristy (bude-li činěno při provozu závodu).²⁰⁹ Podobně nakonec argumentoval i Vrchní soud v Praze. Za stěžejní je tak třeba považovat především následující část odůvodnění jeho usnesení: „Úpravě prolnutí jednání člena statutárního orgánu s jednáním prokuristy brání též limity jednání prokuristy, jak vyplývají z citovaného § 450 o. z., kdy prokura je koncipována jako zvláštní druh smluvního zastoupení v rozsahu právních jednání, ke kterým dochází při provozu obchodního závodu, popřípadě pobočky (s výjimkami uvedenými v § 450

²⁰⁸ Viz i důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. ledna 2003, sp. zn. 32 Odo 99/2002.

²⁰⁹ Shodně viz např. ROSICKÝ, Z. Může podle nové úpravy jednat prokurista společně s jednatelem? *Bulletin advokacie* [online]. 2. 12. 2012. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/muze-podle-nove-upravy-jednat-prokurista-spolecne-s-jednatelem> [cit. 2018-07-04] či LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1685.

odst. 1 věty druhé o. z.), zatím co jednatelské oprávnění statutárního orgánu je podle § 164 odst. 1 o. z. neomezené. Mínění odvolatele, že se v případě, kdy prokurista jedná spolu s jednatelem, neuplatní omezení prokury dle § 450 odst. 1 o. z., nemá v platné právní úpravě oporu. Předmětné společné jednání člena statutárního orgánu a prokuristy odporuje též § 163 o. z., podle něhož je statutárnímu orgánu společnosti přiznána veškerá působnost, pokud ji zakladatelské právní jednání, zákon nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci nesvěří jejímu jinému orgánu. K tomu lze dodat, že prokurista není orgánem společnosti. Konečně v neprospěch společného jednání člena statutárního orgánu spolu s prokuristou vyznívá též výčet údajů zapisovaných do obchodního rejstříku, kdy § 25 odst. 1 písm. g) zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (dále jen „z. v. r.“), upravuje samostatně zápis statutárního orgánu zapsané osoby, včetně způsobu, jak za právnickou osobu jedná a § 25 odst. 1 písm. i) z. v. r. upravuje zápis prokury a prokuristy, a to včetně způsobu, jakým jedná. Odvolací soud je toho názoru, že vázanost jednání člena statutárního orgánu na jednání prokuristy může být realizována toliko jako vnitřní omezení jednatelského oprávnění statutárního orgánu či prokury v rámci úpravy obsažené v § 47 z. o. k. a § 453 o. z. To je však jiný případ, než do obchodního rejstříku zapisovaný způsob jednání statutárního orgánu za danou právnickou osobu. Opačný přístup, vycházející – bez zřetele na shora uvedené souvislosti – z § 1 odst. 2 o. z., by vedl k absurdnímu závěru, že lze zrovna tak přiznat oprávnění jednat společně se členem statutárního orgánu i dalším osobám, jež jsou ve vztahu smluvního či zákonného zastoupení k dané právnické osobě. To by ve svém důsledku vedlo k úplnému popření významu existence statutárního orgánu u právnických osob. Odvolací soud uzavírá, že výše uvedená úprava k zápisu navrženého způsobu jednání prokuristy, jak vyplývá z rozhodnutí valné hromady společnosti ze dne 13. 2. 2014, odporuje shora uvedené zákonné právní úpravě a společenská smlouva společnosti je v odpovídající části bez dalšího neplatná dle § 588 věty první o. z.; proto nelze návrhu v této části vyhovět, jak již správně dovedl soud prvního stupně.“

Podstatné je, že na sklonku roku 2017 se problémem zabýval též Nejvyšší soud, a to dokonce na základě dovolání podaného právě proti citovanému rozhodnutí Vrchního soudu v Praze. V usnesení NS 29 Cdo 387/2016²¹⁰ závěry Vrchního soudu v Praze nejen plně podpořil, ale též hlouběji argumentoval a částečně doplnil. Celkově uzavřel: „Zástupčí oprávnění členů statutárního orgánu nelze vázat na společné jednání dalších osob, které nejsou členy statutárního orgánu. Taková ujednání by porušovala právní úpravu statutárních orgánů a způsobu, jakým jejich členové zastupují právnickou osobu, spadající do kategorie práva týkajícího se postavení osob ve smyslu § 1 odst. 2 o. z.“

Podstatné je, že Nejvyšší soud se v rozhodnutí podrobně vypořádal také s důsledky porušení pravidla, jehož použití potvrdil. Jelikož vymezení způsobu zastupování právnické osoby členy statutárního orgánu označil za tzv. statusovou otázku a jejich okruh zahrnul mezi záležitosti veřejného pořádku, rozpor s takovým pravidlem uložil

²¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. října 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016.

sankcionovat absolutní neplatností (§ 588 obč. zák.). Doslova uzavřel: „Ujednání porušující právo týkající se postavení (fyzických i právnických) osob, tedy i úpravu způsobu, jakým členové statutárního orgánu jednají za právnickou osobu, zakazuje výslovně a přímo § 1 odst. 2 část věty za středníkem o. z. Jakkoli zákonodárce v posledně označeném ustanovení zakazuje ujednání porušující právo týkající se postavení osob vedle ujednání porušujících veřejný pořádek, nelze přehlížet, že právní normy upravující osobní status (fyzických i právnických osob) spadají mezi normy chránící veřejný pořádek (v právní teorii srov. např. Eliáš, K.: op. cit. výše, s. 60 a 77, nebo Melzer, F., Tégl, P., op. cit. výše, s. 61). Sankcionuje-li tedy § 588 o. z. absolutní neplatností (mimo jiné) právní jednání odporující zákonu a zjevně narušující veřejný pořádek, postihuje tak i právní jednání zjevně porušující právo týkající se postavení osob (jež představuje „podmnožinu“ právních norem chránících veřejný pořádek). Jak Nejvyšší soud vysvětlil výše, ujednání o společném jednání jednatele a prokuristy jakožto způsobu zastupování společnosti členy jejího statutárního orgánu odporuje zákonu (§ 1 odst. 2, § 164 odst. 2 o. z.) a zjevně porušuje právo týkající se postavení osob, tedy i veřejný pořádek. Není pochyb o tom, že smysl a účel právních norem chránících veřejný pořádek vyžaduje, aby právní jednání je porušující byla neplatná (srov. i důvodovou zprávu, s. 690). Nejvyšší soud tak ve shodě se soudem odvolacím uzavírá, že posuzované ujednání společenské smlouvy dovolatelky je neplatné, a že k této neplatnosti soud přihledne v souladu s § 588 o. z. i bez návrhu.“ I když se právnická osoba ani jiný subjekt, jemuž by pravidlo mohlo být prospěšné, rozporu nedovolá, soudy k neplatnosti vadně vymezeného způsobu zastupování přihlednou z úřední povinnosti. Pokud v některé právnické osobě způsob zastupování vymezili právě požadavkem na společné zastupování člena statutárního orgánu na jedné straně a prokuristy na straně druhé, posoudí se takové ujednání, jako by vůbec neexistovalo. Na jeho místo nastoupí zákonné pravidlo zakotvené v § 164 odst. 2 obč. zák., podle něhož neurčí-li zakladatelské právní jednání, jak jeho členové zastupují právnickou osobu, činí tak každý člen samostatně. Třebaže ustanovení výslovně dopadá jen na členy kolektivního statutárního orgánu, hned z několika rozhodnutí Nejvyššího soudu se podává, že je bude třeba vztáhnout i na společnost s ručením omezeným, která má více jednatelů, již netvoří kolektivní orgán.²¹¹

Lze tudíž uzavřít, že v právnických osobách, jejichž zakladatelská právní jednání předvídají povinně společný způsob zastupování člena statutárního orgánu a prokuristy, může nakonec právnickou osobu platně zavázat svým samostatným jednáním jak člen statutárního orgánu, tak prokurista. Ujednání požadující konsignaci prokuristy nezaložilo zamýšlenou odchylku od zákonného pravidla, dle něhož může každá z uvedených osob právnickou osobu ve všech věcech zavázat samostatně. Pokud tedy zakladatelé (členové) takové právnické osoby trvají na principu čtyř očí při zastupování,

²¹¹ Poprvé, i když spíše nepřímou, tak Nejvyšší soud vyjádřil v usnesení ze dne 30. září 2015, sp. zn. 29 Cdo 880/2015, č. 20/2016 Sb. NS. Zcela jednoznačně potom v usnesení ze dne 31. října 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016, Nejvyšší soud uvádí: „I pro společnost s ručením omezeným, mající více jednatelů, kteří netvoří kolektivní orgán, tudíž platí, že každý z jednatelů zastupuje společnost ve všech věcech samostatně, neurčí-li společenská smlouva jiný způsob zastupování.“

musejí předvídat a do funkce zvolit alespoň dva členy statutárního orgánu či prokuristy a v zakladatelském právním jednání či prokuře je vázat společným zastupováním navzájem (to znamená u člena statutárního orgánu požadovat konsignaci opět takového člena, zatímco u prokuristy musí vyžadovat druhý podpis znovu jen prokuristy). Teprve takto vymezený způsob společného zastupování bude funkční a navenek účinný.

5.5 Shrnutí

Vítám závěr sbírkového rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, dle něhož je na zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu třeba nahlížet nikoli jako na zastoupení smluvní či zákonné, nýbrž svého druhu (*sui generis*). Takové pojetí nejlépe vystihuje specifčnost postavení člena statutárního orgánu oproti všem ostatním zástupcům. Jen výjimečně, za podmínek vymezených zákonem (např. v § 164 odst. 2 obč. zák.), se člen statutárního orgánu při zastupování právnické osoby ocitne v pozici jejího smluvního či zákonného zástupce. Z nastíněné povahy zastoupení právnických osob členy jejich statutárních orgánů se podává, že na jednání těchto členů se zásadně nepoužijí ustanovení upravující smluvní ani zákonné zastoupení. Aplikuje se pouze obecná úprava společná pro oba typy zastoupení (§ 436 až 440 obč. zák.), a to ještě jen v rozsahu, v němž zde nejsou zvláštní úpravy v hlavě II díle 3 občanského zákoníku, popř. v zákoně o obchodních korporacích.

Z těchto zvláštností především plyne, že oproti § 436 odst. 2 věta první obč. zák., dle níž lze právnické osobě přičíst dobrou či zlou víru, respektive vědomí o určité právně relevantní skutečnosti, které mají osoby, jež za ni jednaly ve věci dotčené touto vírou či vědomostí, jen ohledně skutečností, o kterých se tito zástupci dozvěděli po vzniku svého oprávnění pro dotčenou záležitost, u členů statutárního orgánu bude třeba preferovat režim § 151 odst. 2 obč. zák., který takové časové rozlišení neumožňuje. Ani právnická osoba se ovšem nemůže dovolat dobré víry svého zástupce, jestliže takovou víru sama neměla (§ 436 odst. 2 věta druhá). Na takto pojatou dobrou víru právnické osoby, nezávislou na osobě zástupce, bude v souladu s § 151 odst. 2 nutno usuzovat především z dobré víry členů jejího statutárního orgánu. V případě orgánu kolektivního bude nutné právnické osobě přičíst vědomost být i jediného z takových členů. Přitom ani v tomto případě nemůže hrát roli, zda se o relevantní skutečnosti dozvěděl(i) po vzniku funkce, či dříve.

Podporuji rovněž závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu o tom, že na jednání členů statutárního orgánu za právnickou osobu se (v případě obchodních korporací při nedodržení zvláštních požadavků stanovených zákonem o obchodních korporacích) použije § 437 odst. 1 obč. zák. a z něj plynoucí zákaz zastupovat v situaci zájmového střetu, včetně důsledků jeho porušení. Nad rámec odůvodnění tohoto rozhodnutí nepochybují, že tyto důsledky se budou řídit § 437 odst. 2. V souladu s ním bude mít právnická osoba možnost se (v obecné promlčecí lhůtě) dovolat porušení zákazu, jestliže třetí osoba o kolizi věděla či musela vědět.

Oproti svým dřívějším vyjádřením nyní dovozují, že rovněž na nedodržení způsobu zastupování právnické osoby členem statutárního orgánu bude použitelná úprava ratihabice zakotvená v § 440 odst. 1 obč. zák. Poruší-li člen statutárního orgánu pravidlo čtyř očí, jeho jednání právnickou osobu sice nezaváže, právní význam přesto má. Jednak se k němu může připojit sukcesivní jednání druhého z členů téhož orgánu, čímž (*ex nunc*) nastolí vázanost takovým jednáním ze strany právnické osoby. Vyloučit ale nelze ani to, aby právnická osoba takové jednání člena svého statutárního orgánu dodatečně schválila, a to s účinky *ex tunc*. Jelikož taková ratihabice představuje (od schvalovaného jednání odlišné) právní jednání, musí být za právnickou osobu projevono předepsaným způsobem. Mohli by je za ni učinit opět členové jejího statutárního orgánu (společným zastupováním, jak předepisuje zakladatelské právní jednání). Stejně tak by je ale mohla projevit kterákoli jiná osoba, jejíž zástupčí oprávnění zahrne jednání, jehož se schválení týká, tedy logicky i jeho dodatečné schválení. Podle povahy takového právního jednání by se mohlo jednat kupříkladu o smluvního zástupce (například prokuristu), ale i o zástupce zákonného dle § 430 odst. 1 obč. zák. (např. generálního či úsekového ředitele), jehož pověření, a tedy i zákonné zmocnění dle uvedeného ustanovení takové jednání zahrne.

Z nastíněného pojetí zastupování právnické osoby členy jejího statutárního orgánu (i z dalších argumentů) konečně vyplývá závěr, dle něhož způsob zastupování právnické osoby těmito členy nelze kombinovat s jinými typy zastoupení, včetně prokury. Ujednání (obsažené v zakladatelském právním jednání) kombinující společné zastoupení člena statutárního orgánu a prokuristy by účinně neomezilo ani člena statutárního orgánu, ani prokuristu v oprávnění zastupovat právnickou osobu navenek. Založilo by nanejvýš vnitřní omezení, které by vůči třetím osobám nemělo účinky. Právnickou osobu, která by měla jako způsob zastupování ve veřejném rejstříku zapsáno společné jednání člena statutárního orgánu a prokuristy, zavazuje jednání i jen jediného člena statutárního orgánu, jakož i samotného prokuristy (je-li činěno při provozu závodu).

6. PODNIKATELSKÉ UVÁŽENÍ A ODPOVĚDNOST ČLENŮ STATUTÁRNÍCH ORGÁNŮ PRÁVNICKÝCH OSOB

6.1 Úvodem

Jak bylo ukázáno v předchozích kapitolách, právnická osoba nemůže nikdy jednat sama, nýbrž jí vždy musí být přičítán cizí rozum a vůle od ní odlišných fyzických osob. Slovy § 151 obč. zák. členové statutárního orgánu rozhodují za právnickou osobu a nahrazují vůli právnické osoby. Jestliže vznikne v důsledku jednání orgánu právnické osobě škoda, potom se klade otázka, zda jde o legitimní „sebepoškození“ právnické osoby, které je analogické k sebepoškození osoby fyzické, anebo jde naopak o rozhodnutí jejího orgánu, za které by měli členové tohoto orgánu – stejně jako fyzická osoba – nést odpovědnost. Odpověď na otázku, zdali člen orgánu, který právně jednal za právnickou osobu, jednal tak, jak měl, tj. *lege artis*, se odvíjí od toho, zda jednal s péčí řádného hospodáře. Péče řádného hospodáře není v žádném případě standardem striktně objektivním a rigidním, naopak se jedná o standard do jisté míry konkretizovaný, subjektivizovaný a flexibilní, zohledňující v každém případě, o jakou právnickou osobu se jedná a co je předmětem její činnosti, strukturu jejích orgánů a individuální schopnosti člena voleného orgánu právnické osoby. Členové voleného orgánu obchodní korporace jsou navíc při podnikatelských rozhodnutích privilegováni „bezpečným přístavem“²¹² pravidla podnikatelského úsudku. Bezpečnost tohoto přístavu spočívá v tom, že členové voleného orgánu nejsou odpovědní za podnikatelské rozhodnutí učiněné loajálně, tedy v dobré víře, za možnosti rozumného předpokladu informovaného jednání v obhajitelném zájmu obchodní korporace, byť vyvolalo pro obchodní korporaci škodlivý následek.

Zavedení pravidla podnikatelského úsudku v českém právním řádu pro obchodní korporace v § 51 odst. 1 z. o. k. a v německém právním řádu pro akciové společnosti

²¹² Pro pravidlo podnikatelského úsudku se v zahraniční literatuře tradičně používá pojem *safe harbour*, srov. HILL, J. G., CONAGLEN, M. Directors' Duties and Legal Safe Harbours: A Comparative Analysis. In: SMITH, D. G., GOLD, A. S. (eds.) *Research Handbook on Fiduciary Law* [online]. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2942758&download=yes [cit. 2018-07-04].

v § 93 odst. 1 věty první AktG je ospravedlňováno tak, že pravidlo podnikatelského úsudku působí proti nebezpečí přehnaně přísné zpětné soudní kontroly. Soudy by neměly *ex post* hodnotit obsah a podstatu rozhodování člena voleného orgánu obchodní korporace a jeho důsledky, ale měly by se spokojit s posouzením, zda proces rozhodování byl řádný, protože soudci nejsou podnikatelé odborně vybavení k tomu, aby přezkoumávali složitá podnikatelská rozhodnutí. Pravidlo podnikatelského úsudku také tvoří motivaci pro kvalifikované osoby, aby vykonávaly funkce členů volených orgánů obchodních korporací, a podporuje je v přijímání podnikatelských rozhodnutí, která mohou být úspěšná a mohou zajistit obchodní korporaci dlouhodobé výnosy, avšak jsou zatížena podnikatelským rizikem.

Existuje nesporný rozdíl mezi právníckými osobami, které podnikají – obchodními korporacemi, u kterých je jisté, že obchodní riziko je imanentní součástí jejich existence –, a ostatními právníckými osobami, jejichž statutární účel je jiný a podnikání provozují jako pouhou vedlejší činnost. Domnívám se, že právo na „čestný omyl“ při výkonu funkce člena voleného orgánu by však mělo náležet stejně tak členu představenstva akciové společnosti jako členu správní rady nadace. Právě z těchto důvodů je v této kapitole položena otázka, zda náleží privilegium pravidla podnikatelského úsudku pouze členům voleného orgánu obchodní korporace, nebo z něj mohou nějakým způsobem mít prospěch i členové volených orgánů jiných právníckých osob.

K odpovědi na ni je třeba nejprve vymezit, co je obsahem péče řádného hospodáře, jakož i to, co je obsahem doktríny pravidla podnikatelského úsudku. Pozornost bude zejména věnována odlišení podnikatelského rozhodnutí od ostatních rozhodnutí, která činí členové voleného orgánu právnícké osoby při výkonu své funkce, protože se jedná kritérium, které vymezuje působnost aplikace pravidla podnikatelského úsudku. Kritéria dobré víry, informovanosti, jednání v obhajitelném zájmu obchodní korporace a nezbytné loajality budou analyzována spíše okrajově vzhledem k tomu, že jim je věnována dostatečná pozornost v rámci obecné akademické diskuse o vymezení pojmu péče řádného hospodáře.²¹³ Zvláštní pozornost si však zaslouží subjektivní

²¹³ BALÝOVÁ, L. Péče řádného hospodáře ve volených orgánech obchodních korporací ve světle rekodifikace. *Obchodněprávní revue*. 2014, č. 7–8; BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8; BROULÍK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku a riziko. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 6; ČECH, P. K náhradě újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře po rekodifikaci. *Pojistné rozpravy*. 2013, č. 31; HÁMORSKÁ, A. Povinnost členů orgánů obchodních korporací jednat s péčí řádného hospodáře po rekodifikaci. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 9; HAMPEL, P. Statutární orgán a jeho základní povinnosti. *Rekodifikace a praxe*. 2014, č. 11; HAVEL, B. Výkon funkce člena statutárního orgánu, včetně smlouvy o výkonu funkce v prolnutí ZOK a NOZ. *XXII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2014; HAVEL, B. Komercializace právníckých osob? K použitelnosti pravidla podnikatelského úsudku nejen ve světě fondací. *Právník*. 2015, č. 11; HAVEL, B. Povinnost poslušnosti jako složka fiduciární obligace (závaznost pokynů v koncernu?). In: HURYCHOVÁ, K., BORSÍK, D. (eds.) *Corporate Governance*. Praha: Wolters Kluwer, 2015; KOŽIAK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku v návrhu zákona o obchodních korporacích (a zahraničních právních úpravách). *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 4; KRATOCHVÍLOVÁ, P. Péče řádného hospodáře dříve a dnes. *Rekodifikace a praxe*. 2015, č. 12; KRTOUŠOVÁ, L. Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of care, skill and diligence? *Obchodněprávní revue*. 2013, č. 10; LASÁK, J., POKORNÁ, J.,

kritérium pravidla podnikatelského úsudku „moci rozumně předpokládat“, protože soudím, že ono privilegium „bezpečného přístavu“ členů volených orgánů obchodních korporací se skrývá právě v něm. Dále se pokusím zodpovědět otázku, zda určitý prostor pro podnikatelské uvážení náleží i členům volených orgánů jiných právnických osob (zejména spolků a fundací) a zda je tento prostor shodný s působností pravidla podnikatelského úsudku, jak je upraveno v § 51 odst. 1 z. o. k.

O pravidle podnikatelského úsudku byla v českém právním prostoru po rekodifikaci soukromého práva,²¹⁴ ale i před ní²¹⁵ napsána řada odborných článků, které si většinou za svůj inspirační zdroj pro komparativní analýzu berou právo amerického státu Delaware, což je legitimní přístup, protože judikatura soudů tohoto státu stojí za vytvořením konceptu *business judgement rule*.²¹⁶ Autoři rekodifikace se však v důvodové zprávě k zákonu o obchodních korporacích netají inspirací německým korporacním právem,²¹⁷ které pravidlo podnikatelského úsudku obsahuje v podobě jen velmi málo odlišné od české právní úpravy. Zároveň Nejvyšší soud České republiky v recentním nálezu, který se týkal porušení péče řádného hospodáře, převzal judikaturu německého Spolkového soudního dvora.²¹⁸

Právní transplantáty inkorporované do nového právního řádu s sebou táhnou jako vedlejší účinek možnou vysvětlující doktrínu.²¹⁹ Komparace tedy může indikovat interpretaci transplantátu v novém právním řádu,²²⁰ proto by mohlo být přínosným příspěvkem do české diskuse zařadit srovnání nové české úpravy pravidla podnikatelského úsudku s úpravou již 20 let etablovaného pravidla podnikatelského úsudku v německé judikatuře a právním řádu. Na základě komparativní analýzy české a německé právní úpravy pravidla podnikatelského úsudku budu obhajovat, že pravidlo podnikatelského úsudku obsažené v § 51 odst. 1 z. o. k. je dílčí úpravou širšího

ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014; PIHERA, V. Tvrdé jádro a měkká slupka. Úvaha o odpovědnosti managementu kapitálových společností. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 5; ŠTENGLOVÁ, I. Pokyny týkající se obchodního vedení kapitálových obchodních společností. *XXII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2014.

²¹⁴ Např. BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8; HAVEL, B. Komercializace právnických osob? K použitelnosti pravidla podnikatelského úsudku nejen ve světě fundací. *Právník*. 2015, č. 11.

²¹⁵ Např. KOŽIAK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku v návrhu zákona o obchodních korporacích (a zahraničních právních úpravách). *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 4; BROULÍK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku a riziko. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 6; PIHERA, V. Tvrdé jádro a měkká slupka. Úvaha o odpovědnosti managementu kapitálových společností. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 5. Výjimkou je ČECH, P. Péče řádného hospodáře a povinnost loajality. *Právní rádce*. 2007, č. 3, s. 3, který se zabývá více právními úpravami.

²¹⁶ Srov. *Smith v. Van Gorkom*, 488 A.2d 858, 872 (Del. 1975); *Aronson v. Lewis*, 473 A.2d 812 (Del. 1984); *Shlensky v. Wrigley*, 237 N.E.2d 776, 778–81 (Ill. App. Ct. 1968); *In re Walt Disney Co. Consolidated Derivative Litigation*, 927 A.2d 693 (Del. Ch. 2005).

²¹⁷ HAVEL, B. a kol. *Zákon o obchodních korporacích s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 6.

²¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2016, sp. zn. 29 Cdo 5036/2015, č. 131/2017 Sb. NS.

²¹⁹ HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn: Variace na neuzavřené téma*. Praha: Auditorium, 2010, s. 37.

²²⁰ Tamtéž.

konceptu uvážení, který je obsahem pojmu péče řádného hospodáře podle § 159 odst. 1 obč. zák., a že pravidlo podnikatelského úsudku je v určitých situacích analogicky použitelné i pro právnické osoby odlišné od obchodních korporací.

6.2 Česká právní úprava

Základní úpravu povinností členů volených orgánů právnické osoby po rekodifikaci soukromého práva je třeba hledat v § 159 odst. 1 obč. zák., který stanoví, že kdo přijme funkci člena voleného orgánu právnické osoby, zavazuje se, že ji bude vykonávat s péčí řádného hospodáře, jež je vymezena jako povinnost vykonávat funkci „s nezbytnou loajalitou i s potřebnými znalostmi a pečlivostí“. Pro účely péče řádného hospodáře uložené členům volených orgánů obchodní korporace je klíčový § 51 odst. 1 z. o. k., který zakotvuje pravidlo podnikatelského úsudku ve znění: „Pečlivě a s potřebnými znalostmi jedná ten, kdo mohl při podnikatelském rozhodování v dobré víře rozumně předpokládat, že jedná informovaně a v obhajitelném zájmu obchodní korporace; to neplatí, pokud takovéto rozhodnutí nebylo učiněno s potřebnou loajalitou.“ Dle § 52 odst. 1 z. o. k. se při posouzení, zda člen voleného orgánu jednal s péčí řádného hospodáře, vždy přihlídně k péči, kterou by v obdobné situaci vynaložila jiná rozumně pečlivá osoba, byla-li by v postavení člena obdobného orgánu obchodní korporace.

Podle převládajícího názoru české doktríny se dogmaticky jedná o zpřesnění kritéria pečlivosti a potřebných znalostí jakožto součásti péče řádného hospodáře, se kterou má člen voleného orgánu obchodní korporace vykonávat svoji funkci.²²¹ Pravidlo podnikatelského úsudku je v českém zákonném textu formulováno historicky poprvé, jakkoli někteří autoři spatřují jeho podobnost s konceptem hospodářského rizika využívaného v zákoníku práce a v zákonu o státním podniku.²²² Není však v české doktríně novinkou²²³ – judikatura se k němu také přiklání již před rekodifikací soukromého práva. Nejvyšší soud judikoval, že péče řádného hospodáře není vystavena na odpovědnosti za výsledek, ale za správný proces rozhodování. Jinak řečeno: za

²²¹ ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016, s. 160; ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 417; ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. Komentář k § 51, marg. č. 10. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017; za exkulpační důvod považuje pravidlo podnikatelského úsudku BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8, s. 193 a násl.

²²² HAVEL, B. Synergie péče řádného hospodáře a podnikatelského úsudku. *Právní rozhledy*. 2007, č. 11, s. 413.

²²³ Srov. BROULÍK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku a riziko. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 6, s. 161; HAVEL, B. Synergie péče řádného hospodáře a podnikatelského úsudku. *Právní rozhledy*. 2007, č. 11, s. 413; ČECH, P. Péče řádného hospodáře a povinnost loajality. *Právní rádce*. 2007, č. 3, s. 4 a násl.

jednání *lege artis*. Trestní senát Nejvyššího soudu uvedl, že nelze požadovat správnost a bezchybnost podnikatelského rozhodování: „Je [...] nepochybné, že představenstvo akciové společnosti, stejně jako jiné podobné orgány, musí při rozhodovacím procesu zohlednit celou řadu různých okolností, přičemž za běžného stavu věcí nelze požadovat stoprocentní správnost a bezchybnost jakéhokoli rozhodnutí [...]. Nejde tedy o to, zda by rozhodnutí představenstva mělo být stoprocentně správné, ale posuzované rozhodnutí je již svojí podstatou v neprospěch společnosti a v rozporu se základními povinnostmi členů představenstva.“²²⁴ Náznak přesvědčení o tom, že členům statutárních orgánů obchodních korporací je třeba přiznat určitou míru rozhodovací volnosti, lze spatřovat i v rozhodnutí Nejvyššího soudu, který uznal, že „zda jednatel bude pohledávky společnosti vymáhat, je věcí jeho úvahy v rámci obchodního vedení, jež musí být učiněna s ohledem na všechny okolnosti“.²²⁵

6.3 Německá právní úprava

Podle § 93 odst 1 věty první AktG musejí členové představenstva akciové společnosti při výkonu své funkce užívat péči řádného a pečlivého obchodního vedoucího (*ordentlicher und gewissenhafter Geschäftsleiter*). Převládající názor německé právní teorie se shoduje v tom, že toto ustanovení má dvojí funkci (*Doppelfunktion*).²²⁶ Za prvé udává standard péče (*Sorgfaltsmaßstab*) pro odpovědnost člena představenstva při porušení povinností vyplývajících ze zákona, zakladatelského právního jednání a smlouvy o výkonu funkce a za druhé obsahuje toto ustanovení generální klauzuli povinností členů představenstva, které jsou zčásti konkretizovány zejména v § 93 odst. 1 větě druhé a v odst. 3 AktG, ze kterých může judikatura a nauka odvozovat jednotlivé povinnosti v konkrétních situacích.²²⁷

Podle § 93 odst. 1 věty druhé AktG nejde o porušení povinnosti, jestliže člen představenstva mohl při přijímání podnikatelského rozhodnutí rozumně předpokládat, že jedná na základě přiměřených informací ku prospěchu společnosti. Tímto ustanovením zakotvil německý zákonodárce s účinností od 1. 11. 2005 do německého právního řádu do té doby nepsaný institut pravidla podnikatelského úsudku.

Podle převládajícího názoru německé doktríny se v případě odpovědnosti členů představenstva nejedná o odpovědnost za výsledek, nýbrž o odpovědnost za jednání

²²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2005, sp. zn. 5 Tdo 1143/2005.

²²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2011, sp. zn. 29 Cdo 4276/2009, *Soudní judikatura*, č. 158/2011.

²²⁶ FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg. č. 1; HÜFFER, U. Kommentar zum § 93, RN 3a. In: HÜFFER, U. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 9., neubearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2010; BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 165; THÜMMEL, R. C. *Persönliche Haftung von Managern und Aufsichtsräten: Haftungsrisiken bei Managementfehlern, Risikobegrenzung und D & O-Versicherung*. 4., völlig neu bearb. Auflage. Stuttgart: Boorberg, 2008, marg. č. 182.

²²⁷ Srov. tamtéž.

porušující povinnost péče.²²⁸ Judikatura Spolkového soudního dvora ve svých sporadických rozhodnutích k otázkám odpovědnosti členů představenstva zastávala názor, že se zákonodárce v § 93 AktG vyslovil proti odpovědnosti za výsledek.²²⁹ V roce 1997 přiznal Spolkový soudní dvůr v rozhodnutí známém pod názvem *ARAG/Garmenbeck* členům představenstva akciové společnosti prostor pro volné uvážení bez hrozby odpovědnosti.²³⁰ Klíčové věty tohoto rozhodnutí znějí: „Při posuzování, zda zjištěný skutkový stav odůvodňuje výtku zaviněného porušení právní povinnosti člena představenstva, musí dozorčí rada zohlednit, že představenstvu je třeba při vedení záležitostí, které se týkají podniku společnosti, přiznat široký prostor pro diskreci, bez něhož není myslitelná žádná podnikatelská činnost. Do tohoto prostoru spadá vedle vědomého vstupování do obchodního rizika zásadně také nebezpečí chybných úsudků a odhadů, kterému je vystaven každý vedoucí podniku, byť by jednal sebeodpovědněji. Nabude-li dozorčí rada dojmu, že představenstvu chybí cit pro úspěšné vedení podniku, že snad nemá ‚šťastnou ruku‘ při výkonu vedoucí působnosti, může to dozorčí radu přimět leda k tomu, aby se zasadila o personální obměnu takového představenstva. Povinnost členů představenstva k náhradě škody z uvedeného dojmu dovodit nelze. Odpovědnost připadá v úvahu teprve tehdy, jsou-li zřetelně překročeny mantinely, ve kterých se musí pohybovat podnikatelské jednání, jež je založeno na vědomí odpovědnosti, sleduje výlučně zájem blaha společnosti a vychází z pečlivě zjištěných podkladů pro rozhodování. Odpovědnost je dána, rovněž je-li nezodpovědně přepjata ochota představenstva vstupovat do podnikatelského rizika nebo jedná-li představenstvo z jiných důvodů protiprávně.“²³¹

V německé odborné literatuře nalezlo toto rozhodnutí Spolkového soudního dvora široký souhlas²³² a bylo impulzem ke zpracování tohoto tématu v monografické

²²⁸ FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg. č. 46; WIEDEMANN, H. *Organverantwortung und Gesellschafterklagen in der Aktiengesellschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1989, s. 13; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 5. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008.

²²⁹ FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg. č. 47; srov. rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 4. července 1977, BGHZ 69, 207, 213; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 9. července 1979, BGHZ 75, 96, 113.

²³⁰ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 224; BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 194; FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg. č. 47; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 25. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008; THÜMMEL, R. C. *Persönliche Haftung von Managern und Aufsichtsräten: Haftungsrisiken bei Managementfehlern, Risikobegrenzung und D & O-Versicherung*. 4., völlig neu bearb. Auflage. Stuttgart: Boorberg, 2008, marg. č. 187.

²³¹ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 224, 253 a násl.; přeložil ČECH, P. In: ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016, s. 173.

²³² BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 194; FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg.

podobě.²³³ Novější judikatura německých soudů různých instancí podpořila koncept podnikatelského úsudku.²³⁴ S účinností od 1. 11. 2005 je pravidlo podnikatelského úsudku kodifikováno v § 93 odst. 1 AktG: „Nejde o porušení povinnosti, jestliže člen představenstva mohl při přijímání podnikatelského rozhodnutí rozumně předpokládat, že jedná na základě přiměřených informací ku prospěchu společnosti.“²³⁵

Za účelem určitosti a předvídatelnosti nároků na jednání členů představenstva zde německý zákonodárce předem stanovuje, za jakých předpokladů se nejedná o porušení povinnosti vykonávat funkci s péčí řádného a pečlivého obchodního vedoucího. Převládající německý názor, stejně jako převládající česká doktrína, úpravu považuje za zákonnou konkretizaci objektivních povinností uložených členům představenstva,²³⁶ existují však i další menšinové názory, které hovoří o nevyvratitelné právní domněnce²³⁷ nebo o exkulpačním důvodu, který zamezuje aplikaci § 93 odst. 1 věty první AktG i v případě, kdy by soudce nabyt přesvědčení, že se jedná o porušení povinnosti vykonávat funkci s péčí řádného a pečlivého obchodního vedoucího.²³⁸

6.4 Jednotlivá kritéria pravidla podnikatelského úsudku

Vzhledem k tomu, že v německém právním řádu je pravidlo podnikatelského úsudku výslovně upraveno pouze pro členy představenstva akciové společnosti, bude se následující část této kapitoly věnovat pouze představenstvu akciové společnosti, které v obou právních rádech tvoří kolektivní orgán, tak aby bylo dosaženo nejvyšší možné srovnatelnosti právních úprav. Při aplikaci pravidla podnikatelského úsudku na

č. 47; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 25. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008, § 93; THÜMMEL, R. C. *Persönliche Haftung von Managern und Aufsichtsräten: Haftungsrisiken bei Managementfehlern, Risikobegrenzung und D & O-Versicherung*. 4., völlig neu bearb. Auflage. Stuttgart: Boorberg, 2008, marg. č. 187.

²³³ Např. ROTH, M. *Unternehmerisches Ermessen und Haftung des Vorstands*. München: C. H. Beck, 2001.

²³⁴ Srov. rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 23. června 1997, BGHZ 136, 133, 144 a násl.; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 4. listopadu 2002, BGHZ 152, 280, 286; rozsudek Vrchního zemského soudu v Koblenz ze dne 12. května 1999, NJWR-RR 2000, 483 a násl.; usnesení Vrchního zemského soudu v Jeně ze dne 20. září 2000, NZG 2001, 86, 87; rozsudek Vrchního zemského soudu v Saarbrücken ze dne 30. listopadu 2000, AG 2001, 483 a násl.; rozsudek Zemského soudu v Düsseldorfu ze dne 27. května 2005, GmHR 2005, 1298.

²³⁵ Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts ze dne 22. 9. 2005, BGBl. I (2005), s. 2802.

²³⁶ SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 38. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008.

²³⁷ HÜFFER, U. Kommentar zum § 93, RN 4c. In: HÜFFER, U. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 9., neubearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2010.

²³⁸ FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006, § 7, marg. č. 51; v češtině BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8.

jednání člena představenstva akciové společnosti se v obou analyzovaných právních řádech i přes mírně odlišné formulace přezkoumají následující předpoklady:

- a) podnikatelské rozhodnutí,
- b) nezbytná loajalita,
- c) jednání v obhajitelném zájmu společnosti,
- d) informovanost a
- e) dobrá víra.

6.5 Co je podnikatelské rozhodnutí

Prvním předpokladem aplikace pravidla podnikatelského úsudku je existence podnikatelského rozhodnutí. Zákon o obchodních korporacích ani německý akciový zákon nepředpokládá aplikaci pravidla podnikatelského úsudku na všechna rozhodnutí, ale pouze na ta, která budou činěna v rámci podnikatelského rozhodování. Odlišení, co je a co není podnikatelské rozhodnutí, bude mnohdy velmi obtížné a vždy bude záležet na okolnostech případu. Podle B. Havla a I. Štenglové ne každé rozhodnutí v rámci obchodního vedení bude podnikatelským rozhodnutím, zpravidla tak nebude podnikatelským rozhodnutím jednání dovnitř obchodní korporace, které má za cíl pouze vnitřní organizaci, technické fungování korporace, rozhodnutí o svolání valné hromady apod.²³⁹ Naopak podle J. Lasáka shodně s B. Havlem a I. Štenglovou např. personální politika či organizace výroby již podnikatelským rozhodováním zpravidla bude.²⁴⁰

Německá doktrína nabízí ještě další zpřesnění, jak odlišit podnikatelské rozhodování od ostatního rozhodování. Dle důvodové zprávy k zákonu, kterým bylo do německého akciového zákona zavedeno pravidlo podnikatelského úsudku, jsou podnikatelská rozhodnutí v důsledku své orientace do budoucnosti ovlivněna prognózami a odhady, a proto v sobě obsahují určitou míru rizika a jsou činěna za určité míry nejistoty, což je odlišuje od rozhodnutí činěných na základě zákona, stanov nebo smlouvy o výkonu funkce, kterým není vlastní prostor pro uvážení.²⁴¹ Člen představenstva se nemůže odvolat na „bezpečný přístav“ § 93 odst. 1 věty druhé AktG při porušení zákona, stanov nebo rozhodnutí valné hromady.²⁴² Dle převládajícího názoru německé právní vědy však určitý prostor pro uvážení náleží členům představenstva akciové společnosti také v případě některých rozhodnutí, kterými naplňují

²³⁹ ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. Komentář k § 51, marg. č. 13. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.

²⁴⁰ Tamtéž; LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 417.

²⁴¹ DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 11 [cit 2017-02-13].

²⁴² HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 139. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktien-gesetz. Grosskommentar. Viertes Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

své zákonné povinnosti,²⁴³ tento prostor se však nepohybuje v rámci pravidla podnikatelského úsudku, ale v rámci obecné úpravy odpovědnosti členů představenstva.²⁴⁴ Tak například německý Spolkový soudní dvůr přiznal představenstvu „jistý prostor k uvážení“ při podání insolvenčního návrhu v případě pozitivní prognózy pokračování v podnikání.²⁴⁵ Prolomení principu legality a přípustění ochrany v rámci „bezpečného přístavu“ považuje německá doktrína za přípustné v případech, kdy je člen statutárního orgánu konfrontován s nejistou právní úpravou nebo s nejednoznačnými právními pojmy, či pokud existuje odůvodněný výhled na změnu ustálené judikatury.²⁴⁶

Ne každé jednání člena představenstva je podnikatelským rozhodováním, avšak každému jednání předchází rozhodování člena představenstva. Podnikatelské rozhodnutí nemusí být představováno pouze konáním, ale také opomenutím obchodní příležitosti kupříkladu proto, že její využití považuje člen představenstva akciové společnosti za příliš rizikové.²⁴⁷ Rozhodování implikuje nadále, že se jedná o vědomé konání či opomenutí, opatření, která se nezakládají na rozhodnutí, nespádají do kategorie § 93 odst. 1 věty druhé AktG. Nevědomě nedbalé nevyužití obchodní příležitosti nebude podnikatelským rozhodnutím, zatímco vědomé nevyužití obchodní příležitosti podnikatelským rozhodnutím bude.²⁴⁸ Nejsou však vyloučena ani intuitivní rozhodnutí, jak může být časté u člověka s dlouholetou zkušeností.²⁴⁹

Typické příklady podnikatelských rozhodnutí byly již rozpracovány německou judikaturou. Podnikatelská rozhodnutí *par excellence* jsou rozhodnutí o investicích do nových technologií²⁵⁰ nebo v rámci rozšíření provozu.²⁵¹ Dále budou podnikatelskými

²⁴³ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Viertes Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015; FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 68. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 75 ff, § 91, RN 64, 66. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014; KOCH, J. Kommentar zum § 93, RN 10, 16. In: HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2016.

²⁴⁴ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 68. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 75 ff. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁴⁵ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 6. června 1994, BGHZ 126, 181 (199).

²⁴⁶ SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 75. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁴⁷ ROTH, M. *Unternehmerisches Ermessen und Haftung des Vorstands*. München: C. H. Beck, 2001, s. 109 a násl.; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 42. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008.

²⁴⁸ ROTH, M. *Unternehmerisches Ermessen und Haftung des Vorstands*. München: C. H. Beck, 2001, s. 65 a násl.; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 43. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008.

²⁴⁹ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 80. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Viertes Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

²⁵⁰ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 3. března 2008, BGHZ 175, 365, 368 a násl. – *UMTS-Lizenzen*.

²⁵¹ Usnesení Spolkového soudního dvora ze dne 22. února 2011, BGH NZG 2011, 549, 550.

rozhodnutími M&A transakce všeho druhu,²⁵² včetně souvisejících otázek oceňování majetku.²⁵³ Také k nim bude patřit přijímání a poskytování úvěrového financování.²⁵⁴ Německá doktrína přistupuje diferencovaněji také k otázce, do jaké míry jsou podnikatelskými rozhodnutími organizační, plánovací a dozorové úkoly členů představenstva akciové společnosti. Je nepochybné, že řádný výkon těchto úkolů je součástí povinnosti péče, jakým způsobem však tato povinnost bude naplněna, podléhá uvážení.²⁵⁵ Tak například představenstvo akciové společnosti nemá povinnost zavést konkrétní řídicí nebo kontrolní model, mělo by se však jednat o obhajitelný model přizpůsobený konkrétní situaci dané korporace.²⁵⁶

6.5.1 Kdy člen představenstva jedná loajálně

Člen představenstva akciové společnosti nesmí být při svém rozhodování ovlivněn zájmy třetích osob či konfliktem zájmů a zároveň nesmí jednat ve svém zájmu. Jinými slovy: člen představenstva musí jednat loajálně k akciové společnosti. Pro pravidlo podnikatelského úsudku není prostor v případě rozhodování, která nejsou učiněna s nezbytnou loajalitou, jak uvádí § 51 odst. 1 z. o. k., část věty za středníkem. Výslovná dílčí úprava povinnosti loajality je obsažena v pravidlech o střetu zájmů uvedených v § 54 až 56 z. o. k. Tento znak není výslovně uveden v § 93 odst. 1 věta druhá AktG, ale dle důvodové zprávy a literatury je implicitní, protože pouze ten, kdo jedná prost uvedených ovlivnění, může předpokládat, že jedná ve prospěch obchodní společnosti.²⁵⁷ Vzhledem k neexistenci zákonné úpravy, popisuje německá literatura obecně konflikt zájmů jako situaci, kdy se zájmy stojící objektivně proti sobě setkávají u osoby člena orgánu včetně osob jemu blízkých a při objektivním posouzení není jisté, že dotčený člen orgánu bude zastupovat bezpodmínečně výlučně zájmy společnosti.²⁵⁸ Kritérium loajality bude posuzováno objektivně, a to vzhledem

²⁵² Usnesení Vrchního zemského soudu ve Frankfurtu ze dne 7. prosince 2010, NZG 2011, 62, 65 – *Commerzbank/Dresdner Bank*.

²⁵³ Rozsudek Vrchního zemského soudu v Stuttgartu ze dne 14. října 2010, AG 2011, 49, 53 – *Daimler/Chrysler*.

²⁵⁴ Usnesení Spolkového soudního dvora ze dne 3. prosince 2001, BGH NZG 2002, 195, 196 a násl.

²⁵⁵ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 69. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁵⁶ SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 30. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁵⁷ DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 11 [cit 2017-02-13]; FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 197.

²⁵⁸ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

k tomu, že nedochází k jeho subjektivizaci možností rozumně předpokládat, na rozdíl od kritérií informovanosti a jednání v obhajitelném zájmu.²⁵⁹

Je otázkou, zda již potenciální či lehký konflikt zájmů spočívající v osobě člena orgánu vede k porušení povinnosti loajality – a tím i k vyloučení ochrany pravidla podnikatelského úsudku. Zákon o obchodních korporacích v § 51 odst. 1 a občanský zákoník v § 159 odst. 1 požadují po členech orgánu „nezbytnou loajalitu“. Jinými slovy člen orgánu není povinen být loajální vůči společnosti úplně a bezpodmínečně, tedy ne každý potenciální střet zájmů je porušením povinnosti loajality. Dle převládajícího názoru německé doktríny také nevede každý konflikt zájmů k porušení povinnosti loajality, a tedy k vyloučení aplikace pravidla podnikatelského úsudku. Ke ztrátě privilegia pravidla podnikatelského úsudku vede pouze takový konflikt zájmů, který má dostatečný potenciál k ovlivnění podnikatelského rozhodnutí, což znamená, že bezvýznamné vlastní zájmy²⁶⁰ nebo vlastní zájem shodný se zájmem společnosti (jako například v případě výplaty tantiém) nevadí.²⁶¹

Je otázkou, jaký důsledek pro rozhodnutí ostatních členů představenstva jakožto kolektivního orgánu bude mít konflikt zájmů, ve kterém se nachází jeden člen představenstva. Problém je třeba strukturovat podle toho, zda člen představenstva svůj konflikt zájmů deklaroval navenek, či nikoli. Povinnost deklarovat konflikt zájmů vyplývá z § 54 z. o. k. a také ze zcela převládajícího mínění německé doktríny z povinnosti loajality.²⁶² V případě, že člen představenstva svůj konflikt zájmů deklaroval a nepodílel se na poradě ani rozhodování, mohou se jeho kolegové odvolat na pravidlo podnikatelského úsudku, protože rozhodovací proces nebyl ovlivněn zájmem člena postiženého konfliktem zájmů.²⁶³ V případě, že člen statutárního orgánu deklaruje svůj konflikt zájmů a nadále se podílí na poradách a rozhodovacím procesu, podle převládajícího názoru německé doktríny neztrácejí ostatní členové statutárního orgánu ochranu pravidla podnikatelského úsudku za podmínky, že argumenty člena orgánu

²⁵⁹ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 93. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

²⁶⁰ SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 62. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁶¹ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 60. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014; KOCH, J. Kommentar zum § 93, RN 21. In: HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2016.

²⁶² FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁶³ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; KOCH, J. Kommentar zum § 93, RN 26. In: HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2016; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 64. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

stíženého konfliktem zájmů pečlivě přezkoumají a kriticky zhodnotí.²⁶⁴ Kolektivizací konfliktu zájmů by totiž byla příliš omezena působnost pravidla podnikatelského úsudku.²⁶⁵ Pro takový názor hovoří argument, že pokud zákonodárce neuložil členovi představenstva stíženému konfliktem zájmů zákaz podílet se na rozhodovacím procesu, neměl by být takový zákaz vynucován zprostředkovaně hrozící ztrátou privilegia podnikatelského uvážení pro ostatní členy kolektivního orgánu.²⁶⁶ Tento argument uspěje v českém prostředí tím spíše, že zákon o obchodních korporacích dokonce umožňuje kontrolnímu či nejvyššímu orgánu na vymezenou dobu pozastavit výkon funkce členu orgánu, který oznámí konflikt zájmů.

V případě, že člen představenstva vědomě svůj konflikt zájmů nedeklaruje a nestáhne se z rozhodovacího procesu, je otázkou, zda má větší váhu závažnost skrytého nebezpečí, že je rozhodovací proces celého kolektivního orgánu ovlivněn konfliktem zájmů jednoho jeho členu, nebo zda je podstatnější ochrana ostatních členů orgánu rozhodujících v dobré víře. Podle jednoho názoru německé doktríny je v případě zamlčeného konfliktu zájmů kolektivní rozhodnutí do té míry ovlivněno konfliktem zájmů, že se ostatní členové statutárního orgánu nemohou odvolat na privilegium pravidla podnikatelského úsudku.²⁶⁷ Jiní autoři však argumentují tím, že odpovědnost je navázána výlučně na osobu členu představenstva, a proto nemůže být rozšiřována na ostatní členy představenstva, nestížené konfliktem zájmů, takové pojetí tedy nenachází oporu ve znění zákona a je v rozporu s jeho účelem.²⁶⁸ Kloním se k názoru druhému, tedy že členové představenstva jednající v dobré víře, že žádný z nich není v konfliktu zájmů, by měli mít možnost se spolehnout, že jim přísluší privilegium „bezpečného přístavu“, učiní-li rozhodnutí *lege artis*.²⁶⁹

²⁶⁴ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; HÖLTERS, W. Kommentar zum § 93, RN 38. In: HÖLTERS, W. *Aktiengesetz*. 3. Auflage. München: C. H. Beck / Verlag Vahlen, 2017.

²⁶⁵ SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 64. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁶⁶ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁶⁷ HÖLTERS, W. Kommentar zum § 93, RN 38. In: HÖLTERS, W. *Aktiengesetz*. 3. Auflage. München: C. H. Beck / Verlag Vahlen, 2017.

²⁶⁸ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 72a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 64. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014; HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 96. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

²⁶⁹ Shodně LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 422; odlišně ČECH, P. *Péče řádného hospodáře a povinnost loajality. Právní rádce*. 2007, č. 3, s. 3.

6.5.2 Kdy člen představenstva jedná v obhajitelném zájmu obchodní korporace

Za další musí mít člen představenstva akciové společnosti možnost předpokládat, že jedná v obhajitelném zájmu společnosti. Dle důvodové zprávy k zákonu, kterým bylo zavedeno pravidlo podnikatelského úsudku v Německu, lze v každém případě za jednání ku prospěchu společnosti považovat v situaci, jež slouží k dlouhodobému posílení zisku a konkurenceschopnosti podniku a jeho produktů a služeb, jakož i dceřiných společností a celého koncernu.²⁷⁰ Znamená to soustředění člena představenstva akciové společnosti na komplexní splet' zájmů společnosti, akcionářů, věřitelů, zaměstnanců a veřejnosti, nikoli jen orientaci na zájem akcionářů.²⁷¹ Rozhodnutí, který zájem bude v rámci rozhodovacího procesu upřednostněn, lze rovněž považovat za podnikatelské rozhodnutí.

Kritérium jednání v obhajitelném zájmu společnosti je přezkoumáváno stejně jako kritérium informovanosti ze subjektivně objektivního hlediska. Tím se myslí, že důvody rozhodnutí je nutné sledovat subjektivně z hlediska dotčeného člena představenstva akciové společnosti, což je však objektivizováno a ohraničeno možností předpokládat, že jedná ve prospěch společnosti. Jako měřítko, zda předpoklad člena představenstva akciové společnosti byl oprávněný, slouží kritérium rozumnosti, které je v tomto případě interpretováno širěji v souladu s důvodovou zprávou k zákonu, kterým bylo kodifikováno pravidlo podnikatelského úsudku v Německu,²⁷² jež se odvolává na rozsudek Spolkového soudního dvora ve věci *ARAG/Garmenbeck*.²⁷³ V německé literatuře panuje shoda, že náhrada škody přichází v úvahu až poté, co hranice podnikatelského rozhodování byly „zřetelně překročeny“, resp. kdy připravenost podstupovat rizika spojené s podnikatelským rozhodnutím byla „nezodpovědně“ přehnaná. V tomto smyslu by měl být překročen tento široký prostor pro podnikatelské rozhodnutí až při skutečně nerozumných rozhodnutích nebo v případě naprosto neobhajitelného jednání představenstva.²⁷⁴

²⁷⁰ DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 11 [cit 2017-02-13].

²⁷¹ BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 197; SPINDLER, J. Kommentar zum § 93, RN 45. In: KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008; HÜFFER, U. Kommentar zum § 93, RN 4g. In: HÜFFER, U. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 9., nebearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2010, v češtině LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 421.

²⁷² DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 11 [cit 2017-02-13].

²⁷³ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 244, 253 a násl.

²⁷⁴ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 75. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN

6.5.3 Kdy člen představenstva jedná informovaně

Člen statutárního orgánu musí rozumně předpokládat, že jedná informovaně. Tímto požadavkem je položen důraz na pečlivé obstarání dostatečných podkladů pro rozhodnutí. Představa úplné informovanosti členů představenstva je iluzí, protože rozhodují zpravidla na základě ne zcela úplných či nedokonalých informací. Podle J. Lasáka lze povinnost informovanosti vymezit tak, že se člen orgánu seznámil se všemi materiálními informacemi, které byly v daném čase a v místě k posuzovanému podnikatelskému rozhodnutí rozumně dostupné.²⁷⁵ Nejvyšší soud judikoval, že „[a]by dostal požadavku péče řádného hospodáře, je jednatel společnosti s ručením omezeným povinen jednat při výkonu své funkce (mimo jiné), a tedy i s potřebnými znalostmi informovaně, tj. při konkrétním rozhodování využít rozumně dostupné (skutkové i právní) informační zdroje a na jejich základě pečlivě zvážit možné výhody i nevýhody (rozpoznatelná rizika) existujících variant podnikatelského rozhodnutí (k tomu v zahraniční rozhodovací praxi obdobně například usnesení německého Spolkového soudního dvora ze dne 14. července 2008, sp. zn. II ZR 202/07, odst. 11, či rozsudek německého Spolkového soudního dvora ze dne 18. června 2013, sp. zn. II ZR 86/11, odst. 30, které jsou veřejnosti přístupné na webových stránkách německého Spolkového soudního dvora www.bundesgerichtshof.de). Splnění této povinnosti je ovšem nezbytné posuzovat z pohledu *ex ante*, tj. prizmatem skutečností, které jednatelem byly či při vynaložení příslušné péče (při využití dostupných informačních zdrojů) mohly a měly být známy v okamžiku, v němž dotčená podnikatelská rozhodnutí učinil [...].“²⁷⁶

Nejvyšší soud se v odůvodnění odkazuje na obdobná usnesení německého Spolkového soudního dvora. Citovaná rozhodnutí německého Spolkového soudního dvora jsou výsledkem tendencí Spolkového soudního dvora ke zpřísnování standardu informovanosti. Německý Spolkový soudní dvůr požadoval v původním rozhodnutí *ARAG/Garmenbeck* jako hledisko informovanosti, které bylo judikturním podkladem pro zákonnou úpravu pravidla podnikatelského úsudku v Německu, jednání, jež vychází „z pečlivě zjištěných podkladů pro rozhodování“.²⁷⁷ Novější rozsudky Spolkového soudního dvora, o které se opírá Nejvyšší soud České republiky, požadují, aby člen představenstva v konkrétní situaci vyčerpal veškeré dostupné zdroje informací (*alle verfügbaren Informationsquellen*), na jejich základě pečlivě zhodnotil klady a zápory existujících možností jednání a přihlédl k rozpoznatelným rizikům.²⁷⁸ Takovýmto postupem se německý Spolkový soudní dvůr vložil do pouhé kontroly

56. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG. 4. Auflage.* München: C. H. Beck, 2014.

²⁷⁵ LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 417.

²⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2016, sp. zn. 29 Cdo 5036/2015.

²⁷⁷ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 244, 253.

²⁷⁸ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 16. července 2008, BGH NJW 2008, 3361 LS 1; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 18. června 2013, BGHZ 197, 304, marg. č. 30.

postupu *lege artis* hodnotícími kritérii správnosti a nesprávnosti daného rozhodnutí, což je v rozporu se smyslem pravidla podnikatelského úsudku. V německé odborné literatuře je výše uvedená interpretace pravidla podnikatelského úsudku jednohlasně kritizována jako příliš přísná a extenzivní.²⁷⁹ Proto je zdůrazňováno, aby judikatura Spolkového soudního dvora vedla k akceptovatelným rozhodnutím v souladu se smyslem pravidla podnikatelského úsudku, je třeba klást důraz na to, zda v konkrétní situaci byly vyčerpány rozumně dostupné informace,²⁸⁰ a nikoli na to, zda byly správně zhodnoceny klady, zápory a rozpoznatelná rizika vybraného postupu. V českém kontextu je třeba poukázat na to, že Nejvyšší soud se odklonil od kritizované koncepce Spolkového soudního dvora, když požaduje „při konkrétním rozhodování využít rozumně dostupné (skutkové i právní) informační zdroje“,²⁸¹ s čímž pro účely výkladu české úpravy pravidla podnikatelského úsudku nelze souhlasit.

Použití kritéria dostatečnosti informací znamená, že rozsah požadovaných informací bude záviset na různých okolnostech každého případu: na časovém průběhu, závažnosti činěného rozhodnutí, právní a reálné dostupnosti informací či na vztahu mezi náklady na pořízení informací a jejich užitečností pro rozhodnutí.²⁸² Není však možné členům představenstva akciové společnosti uložit obecnou povinnost k obstarání všech myslitelných informací či nejlepších možných informací, pouze je možné uložit povinnost k pečlivé přípravě rozhodnutí a věcnému zhodnocení rizik v dané situaci.²⁸³ Obecně lze říci, že podklady by měly být tím širší a podložené, čím je rozhodnutí pro zachování a úspěch společnosti důležitější.²⁸⁴ Samotný výběr a obstarání informací, které budou podkladem pro dané rozhodnutí, vyžaduje podnikatelské rozhodnutí.²⁸⁵ Požadavek dostatečnosti informací je dále relativizován posuzováním z perspektivy jednajícího. Je posuzováno, zda člen představenstva mohl rozumně

²⁷⁹ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 71a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; KOCH, J. Kommentar zum § 93, RN 26. In: HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2016.

²⁸⁰ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 71a. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; KOCH, J. Kommentar zum § 93, RN 26. In: HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2016; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 48. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2016, sp. zn. 29 Cdo 5036/2015.

²⁸² HÖLTERS, W. Kommentar zum § 93, RN 34. In: HÖLTERS, W. *Aktiengesetz*. 3. Auflage. München: C. H. Beck / Verlag Vahlen, 2017; FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 70. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁸³ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 70. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁸⁴ SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 50. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.

²⁸⁵ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 70. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; v češtině shodně LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 420.

předpokládat, že jedná na základě dostatečných informací. Tímto je členovi představenstva otevřen poměrně velký prostor k samostatnému posouzení, které informace jsou pro rozhodnutí nezbytné.²⁸⁶

Z důvodové zprávy k zákonu, kterým bylo kodifikováno pravidlo podnikatelského úsudku v Německu lze vyčíst, že formální strategie zajištění, jakými jsou například rutinní obstarávání odborných posudků nebo právních analýz, pro naplnění kritéria informovanosti nejsou rozhodující.²⁸⁷ Nutnost obstarání odborných posudků by se měla odvíjet spíše od nemožnosti obstarání informací z interních zdrojů.²⁸⁸ K této otázce Nejvyšší soud České republiky přistupuje tak, že pokud neměl člen představenstva dostatek odborných zkušeností pro dané rozhodnutí, bylo jeho povinností si obstarat pomoc náležitě kvalifikovaného subjektu (např. v rámci daného oboru specializované advokátní kanceláře).²⁸⁹ Člen představenstva se však může na takovou radu spolehnout za předpokladu, že neměl s ohledem na dostupné informace žádné důvody pochybovat o odborné způsobilosti takového subjektu.²⁹⁰ V judikatuře Spolkového soudního dvora k otázce obstarávání externí právní pomoci lze vysledovat přísnější tendenci, jejíž prosazení je možné očekávat i u nás. Podle rozhodnutí Spolkového soudního dvora v případě Ision musí člen orgánu při nejasných právních otázkách právní stav pečlivě přezkoumat, a pokud je to nutné, obstarat si právní pomoc a pečlivě zohlednit judikaturu nejvyšších soudů.²⁹¹ Pouhý dotaz u osoby, kterou člen orgánu považuje za kvalifikovanou, nepostačuje, aby dostal náležitě péči. Je nutné, aby si člen orgánu, který nemá potřebné znalosti, nechal poradit od nezávislého a k zodpovězení dané otázky odborně kvalifikovaného profesionála, kterému zcela zobrazí poměry společnosti a poskytne potřebné podklady, a sám pak přezkoumá poskytnutou radu z hlediska plauzibility (*Plausibilitätskontrolle*).²⁹²

²⁸⁶ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 71. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁸⁷ DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 12 [cit 2017-02-13]; FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 70. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; SPINDLER, G. Kommentar zum § 93, RN 50. In: GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014; v češtině např. BERAN, K. Význam právních posudků vypracovaných advokáty v souvislosti s povinností reprezentantů kapitálových společností jednat s péčí řádného hospodáře. *Bulletin advokacie*. 2004, č. 9, s. 17 a násl.

²⁸⁸ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 70. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.

²⁸⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. března 2008, sp. zn. Tdo 1412/2007.

²⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. října 2008, sp. zn. 29 Cdo 2531/2008.

²⁹¹ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 20. září 2011, II ZR 234/09, DK 2011, 554, 556.

²⁹² Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 20. září 2011, II ZR 234/09, DK 2011, 554, 557.

6.5.4 Kdy člen představenstva jedná v dobré víře

Mezi kritéria pravidla podnikatelského úsudku patří také jednání v dobré víře. V zákoně o obchodních korporacích se jedná o explicitní kritérium, v AktG se jedná o nepsaný znak skutkové podstaty, který je však logický, protože člen představenstva, který své jednání nepovažuje sám za správné, nemůže být chráněn pravidlem podnikatelského úsudku.²⁹³ Nejedná-li člen představenstva v dobré víře, většinou nebudou naplněny ani další znaky pravidla podnikatelského úsudku,²⁹⁴ avšak toto kritérium má význam právě v případech, kdy jednající učiní objektivně obhajitelné rozhodnutí, přestože sám nevěří, že jedná informovaně a v zájmu společnosti, nebo v případě zjevného zneužití podnikatelské diskrece. Z praktického pohledu se tedy jedná o jakousi záchrannou brzdu při soudní kontrole rozhodnutí.²⁹⁵

6.6 Vztah péče řádného hospodáře a pravidla podnikatelského úsudku

Za předpokladu loajálního jednání je rozlišujícím kritériem, zda bude možné aplikovat pravidlo podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 z. o. k., existence podnikatelského rozhodnutí. Ukázala jsem, že podnikatelské rozhodnutí je nutné odlišovat od tzv. vázaných rozhodnutí (tj. rozhodnutí činěných na základě zákona, zakladatelského právního jednání či rozhodnutí nejvyššího orgánu) či a od rozhodnutí, která jsou sice činěna při obchodním vedení, kdy ale není obsažen prvek nejistoty výsledku a prognózy (např. kontrolní a organizační rozhodnutí). Znamená takové vymezení, že pro množinu rozhodnutí, která nelze označit za podnikatelská, členu voleného orgánu obchodní korporace žádný bezpečný prostor pro uvážení podle české právní úpravy nenáleží?

6.6.1 Subjektivní, nebo objektivní odpovědnost

Vycházím z toho, že odpovědnost za výkon funkce s péčí řádného hospodáře není odpovědnost za výsledek, ale odpovědnost za řádný výkon funkce,²⁹⁶ což lze považovat za převládající názor české i německé doktríny. V české komentářové literatuře

²⁹³ FLEISCHER, H. Kommentar zum § 93, RN 76. In: SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015; HÖLTERS, W. Kommentar zum § 93, RN 40. In: HÖLTERS, W. *Aktiengesetz*. 3. Auflage. München: C. H. Beck / Verlag Vahlen, 2017.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 115. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

²⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. listopadu 1999, sp. zn. 29 Cdo 1162/99, *Soudní judikatura*, č. 103/2000; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2005, sp. zn. 5 Tdo 1143/2005; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2011, sp. zn. 29 Cdo 4276/2009.

je však sporné, zda porušení péče řádného hospodáře zakládá porušení smluvní, či zákonné povinnosti.²⁹⁷ Nový občanský zákoník opustil doktrínu jednotného civilního deliktu a upravuje odlišný režim odpovědnosti za porušení zákonné povinnosti v § 2910 obč. zák. či smluvní povinnosti v § 2913 obč. zák.

J. Lasák zastává názor, že porušení péče řádného hospodáře je porušením smluvní povinnosti ve smyslu § 2913 obč. zák. Svůj názor odůvodňuje tak, že vznik funkce člena voleného orgánu na základě volby, jmenování či jiného povolání do funkce dle § 152 odst. 2 obč. zák. je v prvé řadě zvláštním důvodem uzavření smlouvy mezi tímto členem voleného orgánu a obchodní korporací. Smluvní povahu dovozuje z formulace § 159 odst. 1 obč. zák., který říká že ten, kdo přijme funkci člena voleného orgánu, se zavazuje, že ji bude vykonávat s péčí řádného hospodáře. Ze skutečnosti, že o výkonu funkce bude pravidelně uzavřena smlouva, J. Lasák dovozuje, že není žádného důvodu, aby porušení těchto výslovně stanovených smluvních povinností mělo z hlediska náhrady újmy odlišný režim proti porušení péče řádného hospodáře, která je imanentní součástí smluvního vztahu mezi obchodní korporací a členem voleného orgánu, který je v důsledku vzniku funkce založen.²⁹⁸ P. Bezouška zastává bez dalšího odůvodnění stejný názor, když důsledek porušení péče řádného hospodáře spatřuje ve vzniku odpovědnosti za porušení smlouvy podle § 2913 obč. zák.²⁹⁹ Obdobný závěr zastávají i I. Pelikánová a R. Pelikán, kteří jej formulují v souvislosti s komentovaným § 432 obč. zák., jenž přináší obecný zákaz konkurence pro podnikatelské zastoupení. Byť tyto autoři uvádějí, že uvedené ustanovené nedopadají na případy, kdy je právníčkou osobou obchodní korporace, pro které jsou regulovány jako *lex specialis* případy zákazu konkurence v zákoně o obchodních korporacích, doplňují, že vztahy členů volených orgánů k právnícké osobě jsou vztahy smluvními – proto by se i tomto případě jednalo o kontraktní odpovědnost za škodu.³⁰⁰ P. Čech a P. Šuk se kloní k názoru, že v případě péče řádného hospodáře jde o povinnost smluvní a že její porušení vede k objektivní odpovědnosti, tedy k povinnosti nahradit způsobenou újmu podle § 2913 obč. zák. s možností liberace.³⁰¹

T. Dvořák považuje porušení péče řádného hospodáře za porušení právních povinností při výkonu funkce ve smyslu § 2910 obč. zák.³⁰² B. Havel společně s I. Štenglovou zastávají názor, že se jedná o porušení zákonné povinnosti,

²⁹⁷ Německá doktrína se shoduje s judikaturou v tom, že porušení péče řádného a pečlivého obchodního vedoucího je porušením zákonné povinnosti, a zakládá proto subjektivní odpovědnost za škodu.

²⁹⁸ LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 413.

²⁹⁹ BEZOUŠKA, P., PIECHOWIZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny.* Olomouc: ANAG, 2014, s. 49.

³⁰⁰ PELIKÁN, R., PELIKÁNOVÁ, I. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654).* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1017.

³⁰¹ ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní).* Praha: Bova Polygon, 2016, s. 174; ŠUK, P. Komentář k § 51, marg. č. 3. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2017.

³⁰² DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654).* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 531.

s argumentem, že chápou pozici člena orgánu jako svého druhu soukromý úřad, který je tvořen zákonem, přičemž tento úřad je následně smluvně obsazen.³⁰³ Dalším uváděným důvodem pro pojmání péče řádného hospodáře jako povinnosti zákonné je i to, že povinnosti v rámci fiduciární správy jsou dány zpravidla kogentně a nepředpokládají existenci smlouvy – § 59 odst. 1 z. o. k. pouze normuje spádové použití příkazní smlouvy.³⁰⁴ V některých případech (např. při jmenování likvidátora podle § 270 odst. 1 obč. zák.) dokonce nelze ani mezi členem orgánu a obchodní korporací žádnou dohodu vystopovat.³⁰⁵ Dále autoři uvádějí jako důvod zařazení vyvratitelné domněnky nedbalosti do § 159 obč. zák., s odůvodněním, že kdyby šlo o porušení povinnosti ze smlouvy (zejména ze smlouvy o výkonu funkce), nebylo by formulování vyvratitelné právní domněnky v § 159 potřebné, protože při porušení smluvní povinnosti se zavinění nevyžaduje (§ 2913 obč. zák.).³⁰⁶ B. Havel dále svůj názor odůvodňuje tím, že koncepci presumpce zavinění podle § 2912 odst. 2 obč. zák. považuje za funkčně přílehavější podstatě povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře, a to proto, že její pojetí stojí na objektivizujícím přístupu, kdy se vždy zkoumá, zda a jak by se chovala jiná rozumně pečlivá osoba v obdobném postavení, se současným zohledněním pravidla podnikatelského úsudku podle § 51 odst. 1 z. o. k.; smluvní povaha této povinnosti by toto popřela objektivním pojetím jen s možnou liberací podle § 2913 obč. zák.³⁰⁷ Ke shodnému závěru dospívá i A. Hámorská, která uvádí, že nový občanský zákoník upravuje povinnost k náhradě škody způsobené porušením zákonné povinnosti poněkud odlišně ve srovnání s obchodním zákoníkem, když podle § 2910 obč. zák. odpovídá škůdce pouze za zaviněné porušení takové povinnosti.³⁰⁸

Kloním se k argumentům, které zastávají názor druhý, jenž se jeví obhajitelný i v komparaci s německou právní úpravou, která považuje porušení povinnosti péče řádného a pečlivého obchodního vedoucího za porušení zákonné povinnosti a vyžaduje pro vznik odpovědnosti za porušení péče řádného a pečlivého obchodního vedoucího zavinění.³⁰⁹ Soudím, že jádro nastíněného sporu spočívá v otázce, zda ve

³⁰³ ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 134; ŠTENGLOVÁ, I. *Odpovědnost statutárních orgánů obchodních společností po rekodifikaci. XIX. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2011, s. 181.

³⁰⁴ HAVEL, B. *Výkon funkce člena statutárního orgánu, vč. smlouvy o výkonu funkce v prolnutí ZOK a NOZ. XXII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2014, s. 416.

³⁰⁵ ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. *Komentář k § 51, marg. č. 3*. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ HAVEL, B. *Výkon funkce člena statutárního orgánu, vč. smlouvy o výkonu funkce v prolnutí ZOK a NOZ. XXII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2014, s. 416.

³⁰⁸ HÁMORSKÁ, A. *Povinnost členů orgánů obchodních korporací jednat s péčí řádného hospodáře po rekodifikaci. Obchodněprávní revue*. 2012, č. 9, s. 250 a násl.

³⁰⁹ Např. HOPT, K. J., ROTH, M. *Kommentar zum § 93, RN 391*. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

vztahu k právnické osobě považujeme člena voleného orgánu za zástupce smluvního, *sui generis*, nebo zákonného.³¹⁰ Vycházím z toho, že koncepce právnické osoby v občanském zákoníku stojí na teorii fikce, což znamená, že občanský zákoník přiznává právnické osobě pouze subjektivitu bez vlastní vůle, za právnickou osobu tak rozhodují a vůli právnické osoby nahrazují členové jejích orgánů. Pojmovým znakem právnické osoby je existence její externě dodané jednatelské organizace,³¹¹ jejíž konstrukce zastoupení je v případě nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích dána teorií fikce.³¹² Klíčový rozdíl mezi smluvním zastoupením a zákonným zastoupením tkví v tom, že svéprávný zastoupený má možnost volby, zda bude, nebo nebude mít smluvního zástupce. Naopak nesvéprávný zastoupený zákonného zástupce mít musí, protože nemá-li jej, není schopen právně relevantně tvořit vůli a projevat ji navenek. Z toho dovozují, že zastoupení právnické osoby členem voleného orgánu je zastoupením zákonným,³¹³ proto i odpovědnost za porušení péče řádného hospodáře bude odpovědností za porušení zákonné povinnosti dle § 2910 obč. zák. Smluvně si však člen voleného orgánu a právnická osoba mohou sjednat povinnosti nad rámec péče řádného hospodáře.

Na rozdíl od J. Lasáka soudím, že je z hlediska právně-politického obhajitelné, aby členové voleného orgánu odpovídali za porušení péče řádného hospodáře v základním režimu subjektivní odpovědnosti, která jim dává možnost exkulpace a více chrání škůdce, a za porušení smluvně převzatého zpřísnění péče řádného hospodáře v režimu objektivní odpovědnosti, která jim dává pouze možnost liberace za *vis major*, čímž více chrání poškozeného. Vzhledem k tomu, že povinnost péče řádného hospodáře považují za statusovou, a tedy kogentní úpravu ve smyslu § 1 odst. 2 obč. zák., nabízí se ke zvážení také model německý. Převládající názor německé teorie zní, že úprava povinnosti péče v § 93 AktG je kogentní a odpovědnost a její porušení se zakládá na „orgánovém vztahu“ (*organschaftliches Verhältnis*), nikoli na smlouvě o výkonu funkce.³¹⁴ Jádro vztahu člena statutárního orgánu a akciové společnosti spočívá právě

³¹⁰ K podrobnostem viz pátou kapitolu.

³¹¹ BERAN, K. *Teoretická koncepce právnických osob podle Viktora Knappa*. Viktor Knapp: vědecké dílo v proměnách času. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 294 a násl.

³¹² BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7–8, s. 179.

³¹³ Pro podrobnosti k diskusi o povaze vztahu mezi právnickou osobou a členem statutárního orgánu a rozvedení mé argumentace viz NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588 a násl. kriticky ČECH P. Ke svéprávnosti právnické osoby a postavení člena statutárního orgánu při jednání za ni (nejen) v situaci zájmového střetu. *Právní rozhledy*. 2016, č. 23–24 s. 835 a násl.; dále v páté kapitole P. Čech argumentuje pro stanovisko, že člen statutárního orgánu je zástupce právnické osoby *sui generis*.

³¹⁴ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 18. června 2013, BGHZ 197, 304, marg. č. 17; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 12. června 1989, ZIP 1989, 1390, 1392; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 10. února 1992, WM 1992, 691, 692; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1994, NJW 1994, 2027; rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 9. prosince 1996, ZIP 1997, 199, 200; usnesení Vrchního zemského soudu v Berlíně ze dne 9. října 1998, NZG 1999, 400, 402; HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 45. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O.,

v „organovém vztahu“ (*organschaftliches Verhältnis*), přičemž smlouva o výkonu funkce, je-li vůbec uzavřena, může tento vztah jen v určitých ohledech konkretizovat. Členové statutárního orgánu akciové společnosti odpovídají za porušení povinností uložených smlouvou o výkonu funkce, které přípustně modifikují jejich postavení, podle § 93 AktG, tedy jako by smluvní povinnosti byly vtaženy do jejich zákonného postavení člena statutárního orgánu.³¹⁵

6.6.2 Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody porušením povinnosti péče řádného hospodáře

V čem tedy spočívá konstrukce subjektivní odpovědnosti za porušení povinnosti péče řádného hospodáře? Základními předpoklady pro vznik povinnosti k náhradě způsobené škody jsou: protiprávní jednání člena voleného orgánu spočívající v porušení zákonem stanovené povinnosti, vznik škody, která je v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním, a zavinění.³¹⁶ Protiprávnost se tradičně v České republice i v Německu chápe jako samostatný předpoklad vzniku právní odpovědnosti, který nelze směřovat se zaviněním.³¹⁷ Porušení zákonné povinnosti je předpokladem pro to, aby bylo možné začít uvažovat nad tím, zda se jedná o zaviněné porušení zákonné povinnosti. Z toho plyne, že porušení zákonné povinnosti je podmínkou nutnou, ale nikoli dostatečnou pro vznik povinnosti k náhradě škody. V případě, že jde o porušení zákonné povinnosti, je třeba, aby skutkové okolnosti vzniku škody byly kryty alespoň nedbalostní formou zavinění.³¹⁸

V prvé řadě je třeba vysvětlit, v čem spočívá protiprávnost. Z hlediska dovození protiprávnosti existují v zásadě dvě teorie: teorie jednání (*Theorie des Handlungsunrechts*) a teorie následku (*Theorie des Erfolggunrechts*). V Německé doktríně dominantní teorie o protiprávnosti v následku charakterizuje protiprávnost jako objektivní porušení právního řádu (tj. škodlivý výsledek), k němuž dojde naplněním určitých objektivních znaků, a zkoumá porušení objektivního standardu péče v rámci zavinění. Teorie protiprávnosti v jednání pokládá objektivně posuzovaný standard náležité péče již přímo za součást protiprávnosti a odděluje jej od pojmu zavinění do té míry, že

ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94. 5. Auflage.* Berlin: De Gruyter, 2015.

³¹⁵ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 47. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94. 5. Auflage.* Berlin: De Gruyter, 2015; BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht.* Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006, s. 456–457.

³¹⁶ HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081).* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 928.

³¹⁷ ELISCHER, D. Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? *Časopis pro právní vědu a praxi.* 2016, č. 4, s. 501 a násl.

³¹⁸ BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence.* 2017, č. 1, s. 22.

zásah do právem chráněných zájmů jiného je ochotna kvalifikovat jako protiprávní jen tehdy, pokud došlo současně k porušení objektivního (tj. objektivně posuzovaného) standardu náležité péče.³¹⁹ V české doktríně lze vysledovat tendenci se přiklánět k teorii protiprávnosti v jednání.³²⁰

Generální klauzule určující obsah povinností členů představenstva je péče řádného hospodáře upravená v § 159 odst. 1 obč. zák. V rámci kritéria loajality je zkoumáno, zda ten jedná v zájmu společnosti a nikoli v konfliktu zájmů.³²¹ A v rámci kritéria pečlivosti a potřebných znalostí bude zkoumána mimo jiné právě informovanost a způsob výběru informací.³²² Jak podotkl B. Havel, hranice odlišení při zkoumání povinností uložených péčí řádného hospodáře a pravidlem podnikatelského rizika je prchavá.³²³

Z čeho se odvozuje standard péče řádného hospodáře? Standard péče musí být odvozen z definice nedbalosti v § 2912 obč. zák., který definuje požadovanou úroveň chování.³²⁴ Jedná se o standard objektivní, vycházející z toho, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může očekávat (§ 4 obč. zák.), tedy standard vyžaduje péči, jakou lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku důvodně očekávat, deklaruje-li však nějakou zvláštní znalost, dovednost nebo pečlivost, standard se dle toho konkretizuje, nikoli však subjektivizuje.³²⁵ Pro členy volených orgánů obchodní korporace je standard ještě blíže konkretizován § 52 odst. 1 z. o. k. na péči, kterou by v obdobné situaci vynaložila jiná rozumně pečlivá osoba, byla-li by v postavení člena obdobného orgánu obchodní korporace, domnívám se však, že odpovídající konkretizaci dovodíme výkladem i pro členy volených orgánů ostatních právnických osob.³²⁶

Dojde-li k porušení zákonné povinnosti stanovené generální klauzulí, ale nikoli standardu chování, dovozují, že pak je tu prostor pro to, aby člen voleného orgánu nebyl odpovědný za škodu, protože nejednal protiprávně, byť by škoda společnosti v důsledku jeho rozhodnutí vznikla. Tento prostor pro uvážení je vlastní členům volených orgánů všech právnických osob.

³¹⁹ Podrobně viz osmou kapitolu; ELISCHER, D. Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 4, s. 501 a násl.; BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 22.

³²⁰ HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 929 a násl.; BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1545.

³²¹ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Zákaz konfliktu zájmů jako jádro fiduciární povinnosti loajality. *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 6, s. 181 a násl.

³²² KRTOUŠOVÁ, L. Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of skill, care and diligence? *Obchodněprávní revue*. 2013, č. 10, s. 277 a násl.

³²³ HAVEL, B. Komerzializace právnických osob? (k použití pravidla podnikatelského úsudku nejen ve světě fundací). *Právník*. 2015, č. 11, s. 957.

³²⁴ HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 932.

³²⁵ Tamtéž, s. 952; pro podrobnosti viz desátou kapitolu.

³²⁶ BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1564.

Dále je třeba vysvětlit, v čem spočívá zavinění. Zavinění považujeme za vnitřní vztah škůdce k jednání v rozporu s objektivním standardem chování a k následku.³²⁷ Především lze konstatovat, že občanský zákoník na rozdíl od občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. nemluví o zavinění, nýbrž přímo o jedné z jeho forem, tj. o nedbalosti. Jednání je dále nedbalé bez ohledu na to, co dotyčný škůdce subjektivně „vědět mohl“, přičemž je naopak podstatné, „jak jednal“, tj. zdali jednal tak, jak měl.³²⁸ Doposud byla v české soukromoprávní teorii rozlišována nedbalost vědomá a nevědomá. Tyto pojmy přejaté z trestního práva dle J. Hrádka ale v občanském zákoníku nenacházejí své opodstatnění, mělo by se spíše hovořit o nedbalosti prosté a hrubé.³²⁹ Při vymezení těchto nedbalostních stupňů by měl být brán za základ rozsah péče, kterou je každý povinen zachovávat, přičemž je možné se inspirovat zejména německým právem, kde již byly definice vyvinuty.³³⁰ Rozlišujeme-li formy nedbalosti na základě vynaložené péče, pak jednání je (prostě) nedbalostní, pokud spočívá v chybě, která se příležitostně může stát i pečlivé a rozumné osobě, a hrubě nedbalostní je takovým jednáním, které spočívá v bezstarostnosti až bezohlednosti, která by u řádné osoby neměla nastat. Hrubou nedbalostí tedy bude nepoužití řádné péče v obzvláště podstatné a neospravedlnitelné míře.³³¹

V České republice posuzování zavinění vychází ze subjektivizovaného pojetí a bere do úvahy individuální intelektuální, emoční, ale též tělesné schopnosti škůdce.³³² Ustanovení § 159 odst. 1 obč. zák. však toto subjektivizované pojetí zavinění zužuje, když stanovuje domněnku, že se má za to, že jedná nedbale ten, kdo není schopen péče řádného hospodáře, ač to musel zjistit při přijetí funkce nebo při jejím výkonu, ale nevyvodil z toho žádné důsledky. Podle § 159 odst. 1 se nikdy individuální neschopnosti člena voleného orgánu nemůže standard péče řádného hospodáře snížit pod objektivně dané minimum. Jinými slovy individuální neschopnost člena voleného orgánu nevyviní.

6.6.3 Snížení standardu pravidlem podnikatelského úsudku

Následek aplikace pravidla podnikatelského úsudku spočívá v tom, že není dána protiprávnost jednání. Obráceně ale nesplnění podmínek pravidla podnikatelského úsudku neznamená automaticky potvrzení protiprávnosti jednání, i když to může sloužit

³²⁷ PAŠEK, M. Komentář k § 2895. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. C. H. Beck, 2017.

³²⁸ BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 15.

³²⁹ HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 945.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž; BEZOUŠKA, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1564; HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 947.

jako indikace. Tímto způsobem je naplněna představa „bezpečného přístavu“: Jsou-li předpoklady pravidla podnikatelského úsudku naplněny, je od dalšího zkoumání předpokladů pro vznik povinnosti k náhradě škody upuštěno, nejsou-li však naplněny, je třeba dále zkoumat, zda členové orgánu dostali péči řádného hospodáře. Soudím však, že zkoumání péče řádného hospodáře a pravidla podnikatelského úsudku se liší ve standardu péče, se kterou musejí být povinnosti vykonávány.³³³ Dovožují tedy, že v aplikaci pravidla podnikatelského úsudku při zkoumání předpokladů pro vznik povinnosti k náhradě škody se v rámci kritéria protiprávnosti modifikuje standard péče řádného hospodáře odvozený z definice prosté nedbalosti. Snížení standardu péče spočívá v tom, že nezkoumáme úroveň chování objektivizované a konkretizované průměrné osoby, ale jakou úroveň chování objektivizované a konkretizované průměrné osoby je možné rozumně předpokládat.

Na otázku, co znamená „moci rozumně předpokládat“, může dát odpověď rozhodnutí německého Spolkového soudního dvora ve věci *ARAG/Garmenbeck* a na něj navazující důvodová zpráva k zákonu, kterým bylo v Německu zavedeno pravidlo podnikatelského úsudku. Judikatura *ARAG/Garmenbeck* říká, že odpovědnost připadá v úvahu teprve tehdy, jsou-li „zřetelně překročeny mantinely, ve kterých se musí pohybovat podnikatelské jednání“,³³⁴ nebo „je-li neodpovědně přepjata ochota představenstva vstupovat do podnikatelského rizika“.³³⁵ Podle důvodové zprávy nemůže člen představenstva akciové společnosti rozumně předpokládat, že jedná ku prospěchu obchodní korporace, pokud riziko spojené s podnikatelským rozhodnutím zcela neodpovědně špatně zhodnotí. K. J. Hopt a M. Roth shrnují, že právě ona „neodpovědnost“ tvoří obecnou hranici pro aplikaci pravidla podnikatelského úsudku podle § 93 odst. 1 věta druhá AktG.³³⁶

Při vysvětlování pojmu neodpovědnosti dochází v německé literatuře k určitému směšování posuzování protiprávnosti a zavinění, které je způsobeno tím, že Spolkový soudní dvůr charakterizuje neodpovědností stupeň zavinění překračující hrubou nedbalost a charakterizuje jej jako „obzvláštní lehkovážnost konání“.³³⁷ V německém

³³³ Odlišně LASÁK, J. In: LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 415 („Pravidlo podnikatelského úsudku vymezuje rozsah soudního přezkumu, nikoli standard péče“); ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B. Komentář k § 51, marg. č. 10. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2017 („Podstata [pravidla podnikatelského úsudku – pozn. autora] není v tom, že by modifikovalo povinnost péče řádného hospodáře, ta stále platí podle § 159 ObčZ, podstata je v tom, že dává jednajícím členům orgánu možnost ‚pevného zálivu‘ (safe harbour) tehdy, pokud jednali *lege artis*, bez ohledu na způsobený následek“); BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8, s. 193 („Pravidlo podnikatelského úsudku je exkulpčním důvodem z odpovědnosti za porušení péče“).

³³⁴ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 224, 253.

³³⁵ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 224, 253.

³³⁶ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 113. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter Band. Teilband 2. §§ 92–94.* 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

³³⁷ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 16. prosince 1981, NJW 1982, 987

právu nepanuje shoda, zda můžeme postavit rovnítko mezi kritérium „moci rozumně předpokládat“ a hrubou nedbalostí,³³⁸ je však zřejmé, že druhá zmíněná leží nad hranicí prosté nedbalosti.³³⁹ Vztáhneme-li tento standard na povinnosti představenstva, lze za neodpovědné jednání člena představenstva považovat jednání, „jehož chybějící obchodní zdůvodnění je více než zjevné“.³⁴⁰ Pro předpoklad odpovědného rozhodnutí postačuje podle K. J. Hopta a M. Rotha zásadně racionální odůvodnění, které je ještě srozumitelné, což je posuzováno z pohledu člena představenstva *ex ante*.³⁴¹

V českém právu je směřování protiprávnosti a zavinění z dogmatických důvodů odmítáno, protože předpoklady odpovědnosti jsou vystaveny na důsledném oddělování protiprávnosti a zavinění. Na druhou stranu je-li koncepce protiprávnosti vystavena na teorii protiprávnosti v jednání, dochází ke vtažení posuzování dodržení standardu jednání do kritéria protiprávnosti. V takovém případě je z dogmatického hlediska možné v případě posuzování naplnění kritérií pravidla podnikatelského úsudku snížit standard požadovaného chování na chování objektivizované a konkretizované průměrné osoby, jež z *ex ante* hlediska takové osoby není úplně iracionální. Toto snížení standardu bude aplikováno ve vztahu ke kritériu informovanosti a jednání v obhajitelném zájmu obchodní korporace.

Je zavádějící říkat, že pravidlo podnikatelského úsudku zabraňuje odpovědnosti za výsledek, protože odpovědnost za porušení péče není odpovědnost za výsledek, ale vždy odpovědnost za dodržení standardu péče. Také zákaz *ex post* hodnocení není zvláštností pravidla podnikatelského úsudku, protože dodržování standardu péče se v civilním právu vždy posuzuje z pohledu *ex ante*. Pokud bychom nerozlišovali standard péče řádného hospodáře, který spočívá v neexistenci prosté nedbalosti, a benevolentnější standard péče pravidla podnikatelského úsudku, který spočívá v neexistenci výše popsané „neodpovědnosti“, byl by „bezpečný přístav“ pravidla podnikatelského úsudku iluzorní.

Soudím tedy, že pravidlo podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 z. o. k. je částečnou úpravou širšího prostoru uvážení, který přísluší členu voleného orgánu v rámci péče řádného hospodáře dle § 159 odst. 1 obč. zák. Účel mají stejný, objektivní kritéria také, odlišuje je však standard péče, který u pravidla podnikatelského úsudku hraničí s „neodpovědností“ a u uvážení v rámci péče řádného hospodáře je dovozován z domněnek nedbalosti.

³³⁸ Pro argumentují BACHMAN, G. Das „vernünftige“ Vorstandsmitglied – Zum richtigen Verständnis der deutschen Business Judgment Rule (§ 93 Abs. 1 Satz 2 AktG). In: HABERSACK, M., HUBER, K., SPINDLER, G. *Festschrift für Eberhard Stitz zum 65. Geburtstag*. München: C. H. Beck, 2014, s. 30: „„vernünftigerweise“ schlicht mit ohne grobe Fahrlässigkeit zu übersetzen“.

³³⁹ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 124. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktien gesetz. Grosskommentar. Viertes Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

³⁴⁰ ROTH, M. *Unternehmerisches Ermessen und Haftung des Vorstands*. München: C. H. Beck, 2001, s. 100.

³⁴¹ HOPT, K. J., ROTH, M. Kommentar zum § 93, RN 124. In: HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktien gesetz. Grosskommentar. Viertes Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.

6.7 Podnikatelské uvážení členů volených orgánů právnických osob odlišných od obchodních korporací

Německý zákonodárce v důvodové zprávě vyjádřil, že základní myšlenka podnikatelského uvážení není omezena pouze na představenstvo akciové společnosti, pro které je upravena zákonem, ale měla by najít své uplatnění i bez pozitivněprávního zakotvení i u všech dalších forem podnikatelských činností.³⁴² V německé doktríně a judikatuře je nesporné, že pravidlo podnikatelského úsudku je aplikovatelné na členy volených orgánů společnosti s ručením omezeným,³⁴³ pro členy volených orgánů komanditní společnosti je pravidlo podnikatelského úsudku upraveno zákonným odkazem na AktG a pro družstva výslovně upravená v zákoně pak shodně jako pro akciové společnosti.³⁴⁴ V Německu je diskuse k tomuto tématu poměrně rozvinutá a obecně za určitých podmínek připouští aplikaci pravidla podnikatelského úsudku pro spolky (*der Verein*) a nadace (*die Stiftung*).³⁴⁵ Po kodifikaci pravidla podnikatelského úsudku pro akciové společnosti v § 93 odst 1 věta druhá AktG se R. Hüttemann a R. Herzog vyslovili, že pravidlo podnikatelského úsudku je analogicky aplikovatelné na spolky a nadace.³⁴⁶ Své stanovisko odůvodňují tím, že členové volených orgánů spolků a nadací jsou stejně jako členové volených orgánů obchodních korporací správci cizího majetku.³⁴⁷ Z hlediska soukromoprávní odpovědnosti členů volených orgánů by neměl být rozdíl, zdali je provozovatelem kupříkladu nemocnice akciová společnost nebo nadace.³⁴⁸ U. Burgart tvrdí, že § 93 odst. 1 věta druhá je pravidlo,

³⁴² DEUTSCHER BUNDESTAG. *Entwurf eines Gesetzes zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrechts* [online]. Drucksache 15/5092. Dostupné z: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/15/050/1505092.pdf>, s. 12 [cit 2017-02-13].

³⁴³ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 4. listopadu 2002, BGHZ 152, 280, 284.

³⁴⁴ LUTTER, M. Die Business Judgement Rule und ihre praktische Anwendung. *ZIP*. 2007, s. 841 a násl.

³⁴⁵ Srov. VON HIPPEL, T. Gilt die Business Judgement Rule auch im Stiftungsrecht? In: BAUM, H. et al. (eds.) *Perspektiven des Wirtschaftsrechts: Deutsches, europäisches und internationales Handels-, Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht. Beiträge für Klaus J. Hopt aus Anlass seiner Emeritierung*. Berlin: De Gruyter, 2008, s. 167 a násl.; BURGARD, U. Organhaftung In: Verein und Stiftung. In: KRIEGER, G., SCHNEIDER, U. H. (eds.) *Handbuch der Managerhaftung*. 2. Auflage. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2010, s. 118 a násl.; HEERMANN, R. W. Haftung des Vereinsvorstands bei Ressortaufteilung sowie für unternehmerische Entscheidungen. *Neue Juristische Wochenschrift*. 2016, s. 1687 a násl.; HÜTTEMANN, R., HERZOG, R. Organhaftung bei Non Profit Organisationen. In: WALZ, W. R., HÜTTEMANN, R., RAWERT, P., SCHMIDT, K. (Hrsg.) *Non Profit Law Yearbook 2006*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2007, s. 33 a násl.; ARNOLD, A. Die Organhaftung in Verein und Stiftung (unter besonderer Berücksichtigung des neuen § 31a BGB). In: HÜTTEMANN, R., RAWERT, P., SCHMIDT, K., WEITEMEIER, B. (Hrsg.) *Non Profit Law Yearbook 2009*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2010, s. 89 a násl.

³⁴⁶ HÜTTEMANN, R., HERZOG R. Organhaftung bei Non Profit Organisationen. In: WALZ, R., HÜTTEMANN, R., RAWERT, P., SCHMIDT, K. (Hrsg.) *Non Profit Law Yearbook 2006*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2007, s. 37.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 38.

³⁴⁸ Tamtéž.

kteřé prozařuje celým civilním právem, a proto nalezne aplikaci i na podnikatelská rozhodnutí členů volených orgánů nadace či spolku.³⁴⁹ Lze shrnout, že určitá aplikace pravidla podnikatelského úsudku pro právnické osoby soukromého práva odlišné od obchodních korporací je přijímána, diskuse se vede spíše o tom, v jakých případech je aplikace pravidla podnikatelského úsudku možná.³⁵⁰

V České republice je pravidlo podnikatelského úsudku upraveno v § 51 odst. 1 z. o. k. pro obchodní společnosti a družstva. Komentáře k občanskému zákoníku se touto otázkou v zásadě nezabývají. Výjimkou je K. Ronovská, která se vyjádřila, že „pro fundace, ústavy a korporace civilního práva se [...] neuplatňuje tzv. pravidlo podnikatelského úsudku obsažené v § 51 odst. 1 z. o. k., neboť lze mít za to, že se jedná o zvláštní pravidlo určující pouze pro obchodní korporace. Proto se netýká nadací (ani jiných právnických osob mimo sféru z. o. k.), ani když budou vyvíjet podnikatelskou činnost.“³⁵¹ Svě stanovisko odůvodňuje tím, že záměrem zákonodárce u nadací a dalších obdobných osob nebylo zakotvit, že mohou podnikat stejně rizikově jako obchodní korporace, protože jejich účel je primárně jiný než výdělečný. Podniká-li fundace, ústav či korporace civilního práva, jedná se vždy o pouhou činnost vedlejší, která musí být vykonávána v souladu s nadačním, resp. korporačním účelem. Proto by mělo být při podnikatelské činnosti postupováno mnohem obezřetněji a lze jen těžko vyvozovat výhody, které motivují podnikatele podstupovat vyšší míru rizika. Takový přístup by totiž smazával rozdíl mezi korporacemi a fundacemi.³⁵² K. Ronovská však připouští, že zvolí-li nadace (či jiná osoba civilního práva) formu podnikání nepřímou (tj. založením obchodní korporace), bude se na takové podnikání pravidlo podnikatelského úsudku aplikovat.³⁵³

B. Havel vyjádřil poněkud benevolentnější postoj, kdy pravidlo podnikatelského úsudku sice nepovažuje za součást péče řádného hospodáře přímo aplikovatelnou na fundace a korporace civilního práva, připouští však limitovanou možnost využití *analogie legis* v případě, „je-li konkrétní rozhodnutí činěno v rámci podnikatelské činnosti, kterou nadace provozuje, a současně se zohledněním statutárního účelu a vůle zakladatele“.³⁵⁴ Dle B. Havla to fakticky znamená, že při posouzení, zda byla splněna jedna z podmínek § 51 odst. 1 z. o. k., tedy „obhajitelný zájem“, je nutné vždy zkoumat nejen dílčí zájem (účel) konkrétního podnikatelského rozhodnutí, ale také celkový zájem zohledňující statutární účel nadace. Konkrétní případ buď bude

³⁴⁹ BURGARD, U. Organhaftung in Verein und Stiftung. In: KRIEGER, G., SCHNEIDER, U. H. (eds.) *Handbuch der Managerhaftung*. 2. Auflage. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2010, marg. č. 30.

³⁵⁰ VON HIPPEL, T. Gilt die Business Judgment Rule auch im Stiftungsrecht? In: BAUM, H. et al. (eds.) *Perspektiven des Wirtschaftsrechts: Deutsches, europäisches und internationales Handels-, Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht. Beiträge für Klaus J. Hopt aus Anlass seiner Emeritierung*. Berlin: De Gruyter, 2008, s. 168.

³⁵¹ RONOVSÁ, K. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1347.

³⁵² Tamtéž.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ HAVEL, B. Komercializace právnických osob? (k použití pravidla podnikatelského úsudku nejen ve světě fundací). *Právník*. 2015, č. 11, s. 957.

muset vždy také spadat do sféry činnosti, k níž se nadace bude považovat za podnikatele, nebo nebude-li a půjde-li o jednání v rámci ostatní činnosti nadace, musí jít o skutečné podnikatelské rozhodnutí.³⁵⁵ B. Havel ale přiznává správní radě nadace „určitý manévrovací prostor“ i při neaplikaci pravidla podnikatelského úsudku. Předpokládá, že z § 159 odst. 1 obč. zák. ve spojení s § 2912 odst. 2 obč. zák. lze dovodit, že při uplatnění zákonem požadované pečlivosti a loajality jakožto složek péče řádného hospodáře není dána povinnost k náhradě škody, i kdyby škoda vznikla.³⁵⁶

Výše jsem dovodila, že v rámci péče řádného hospodáře existuje určitý manévrovací prostor pro uvážení člena voleného orgánu, který spočívá v tom, že dojde-li k porušení zákonné povinnosti stanovené péčí řádného hospodáře, ale nikoli k porušení standardu chování, existuje prostor pro to, aby člen voleného orgánu nebyl odpovědný za škodu, protože nejednal protiprávně, byť by škoda společnosti v důsledku jeho rozhodnutí vznikla. Tento prostor pro uvážení je vlastní členům volených orgánů všech právnických osob soukromého a veřejného práva, protože občanský zákoník zavedl koncept jednotné péče řádného hospodáře, který platí pro všechny členy volených orgánů právnických osob soukromého a veřejného práva.³⁵⁷ Z mého pohledu tedy otázka nezní, zda má člen voleného orgánu právnické osoby odlišné od obchodní korporace prostor pro uvážení při svém rozhodování a právo na čestný omyl, protože jsou mu dány v rámci péče řádného hospodáře. Otázka zní, zda mu můžeme v některých případech přiznat široké dobrodiní „neodpovědnosti“ pravidla podnikatelského úsudku jeho analogickou aplikací.

6.8 Analogická aplikace pravidla podnikatelského úsudku

Analogie legis je postup, který je v § 10 obč. zák. výslovně připouštěn, který ale nesmí být vyloučen argumentem *a contrario* či *per eliminationem*.³⁵⁸ Musíme se vyrovnat s tím, že díkce § 51 odst. 1 z. o. k. zavádí pravidlo podnikatelského úsudku jen pro obchodní korporace, čímž současně naznačuje, že jinde se nepoužije, protože jinde platí standard péče řádného hospodáře se všemi svými důsledky.³⁵⁹ Využití analogie je možné jen při existenci silného teleologického důvodu.³⁶⁰ Pouze pokud si korektně

³⁵⁵ Tamtéž, s. 956.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 957.

³⁵⁷ HAVEL, B. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I (§ 1–117)*. Praha: Leges, 2013, s. 273; souhlasně BEZOUŠKA, P., PIECHOWIZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2014, s. 49; odlišně pro veřejný ústav BERAN, K. *Právnické osoby veřejného práva*. Praha: Linde, 2006, s. 102.

³⁵⁸ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 240.

³⁵⁹ HAVEL, B. Komercializace právnických osob? (k použití pravidla podnikatelského úsudku nejen ve světě fundací). *Právník*. 2015, č. 11, s. 957.

³⁶⁰ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 245 a násl.

a obhajitelně teleologicky zdůvodníme, že analogii potřebujeme, můžeme k ní přistoupit. Musíme mít tedy najisto postavené, že použití pravidla podnikatelského úsudku na konkrétní rozhodnutí voleného orgánu právnické osoby je nezbytné a odpovídá *ratui legis*, aby se jinak solitérní úprava použila i na další, příbuzné případy.³⁶¹

V úvodu uvedený argument, že pravidlo podnikatelského úsudku by mělo zabránit riziku nepřiměřeně přísné následné soudní kontroly podnikatelských rozhodnutí soudci bez odborných znalostí v oboru podnikání, je platný i pro právnické osoby odlišné od obchodních korporací, které podnikají. Druhý argument, že by členové volených orgánů právnické osoby měli být motivováni k činění rizikových podnikatelských rozhodnutí, která mohou přinést dlouhodobý zisk, je problematický, protože různé právnické osoby jsou zakládány za různými účely a s různými očekáváním zakladatelů. Některým právnickým osobám ani není dovoleno podnikat – ať už je takový zákaz obsažen v zakladatelském právním jednání právnické osoby (např. pokud zakladatel nadace vyloučí podnikání dle § 307 odst. 1 obč. zák.), nebo je uveden přímo v zákoně (např. společenství vlastníků nesmí dle § 1194 obč. zák. podnikat ani se přímo či nepřímo podílet na podnikání nebo jiné činnosti podnikatelů nebo být jejich společníkem či členem). Z toho plyne, že v tomto ohledu je k právnickým osobám soukromého práva třeba přistupovat diferencovaně, a to dle kritéria, zda a za jakým účelem byly založeny a za jakých podmínek a jakým způsobem mohou podnikat.

Německá literatura nabízí inspirativní diferenciaci analogické aplikace pravidla podnikatelského úsudku podle typů rozhodnutí, která činí volený orgán právnické osoby.³⁶² Rozhodnutí, která činí členové voleného orgánu právnické osoby, je možné rozdělit do následujících kategorií:

- a) rozhodnutí naplňující účel právnické osoby,
- b) rozhodnutí při správě majetku,
- c) rozhodnutí při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby,
- d) rozhodnutí při přímém a nepřímém podnikání právnické osoby.

6.8.1 Rozhodnutí naplňující účel právnické osoby

Členům voleného orgánu je většinou dán zakladatelským právním jednáním určitý manévrovací prostor při naplňování statutárního účelu právnické osoby. Formulují-li zakladatelské právní jednání například, že nadace má poskytovat služby v oblasti humanitární, výchovné a zdravotně-sociální péče se zaměřením na rodinu a děti, pak například zůstává otázkou, jakou formou mají být tyto služby poskytovány.

³⁶¹ Tamtéž, s. 246.

³⁶² VON HIPPEL, T. Gilt die Business Judgement Rule auch im Stiftungsrecht? In: BAUM, H. et al. (eds.) *Perspektiven des Wirtschaftsrechts: Deutsches, europäisches und internationales Handels-, Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht. Beiträge für Klaus J. Hopt aus Anlass seiner Emeritierung*. Berlin: De Gruyter, 2008, s. 179.

Bezpochyby lze členům voleného orgánu přiznat jistou míru uvážení při rozhodování o tom, jak bude uskutečňována hlavní činnost právnické osoby. Nejedná se však o uvážení při podnikatelském rozhodování, ale o uvážení, jehož rozsah je dán formulací zakladatelského právního jednání, a spadá tedy do kategorie tzv. vázaných rozhodnutí, na které pravidlo podnikatelského úsudku není aplikovatelné ani u obchodních korporací.

6.8.2 Rozhodnutí při správě majetku

Další úlohou voleného orgánu právnické osoby je správa majetku (např. správa nemovitostí, investice apod.). Občanský zákoník často obsahuje u jednotlivých typů právnických osob speciální úpravu nakládání s majetkem (např. nadace). Takováto speciální úprava vylučuje analogickou aplikaci obecného pravidla podnikatelského úsudku, protože rozhodnutí členů voleného orgánu jsou vázána zákonem.

6.8.3 Rozhodnutí při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby

Na rozdíl od správy vlastního majetku při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu (např. nadace založená za účelem poskytovat služby v oblasti humanitární, výchovné a zdravotně-sociální péče se zaměřením na rodinu a děti provozující dětskou paliativní péči) zákonná omezení pro uvážení dána nejsou, lze tedy uvažovat o analogické aplikaci pravidla podnikatelského úsudku. Je však třeba na jedné straně rozlišovat zásadní rozhodnutí o aktivitách směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby (jako je např. rozhodnutí o založení výše uvedeného centra pro dětskou paliativní péči), u nichž je prostor pro uvážení dán zakladatelským právním jednáním – jedná se tedy o tzv. vázané rozhodnutí bez možnosti aplikace pravidla podnikatelského úsudku, a na straně druhé každodenní obchodní vedení dané aktivity, kde bude prostor pro možnou analogickou aplikaci pravidla podnikatelského úsudku otevřený.

6.8.4 Rozhodnutí při přímém a nepřímém podnikání právnické osoby

Právnické osoby mohou provozovat podnikání jako svou vedlejší činnost, nezakazuje-li jim to zákon nebo zakladatel v zakladatelském právním jednání. Podnikání mohou provozovat přímo (např. v předchozím bodě uvedená nadace vlastní a provozuje vodní elektrárnu) nebo prostřednictvím založení další právnické osoby, zejména kapitálové obchodní společnosti.

Zásadní rozhodnutí o podnikání právnické osoby se nachází ve stejném režimu jako správa majetku, protože z hlediska rozhodování členů voleného orgánu je zahájení přímého či nepřímého podnikání alternativou k jiné investici. Proto je i při těchto rozhodnutích třeba dodržet speciální předpisy upravující správu majetku ve vlastnictví jednotlivých právnických osob. Na druhé straně v rámci každodenního obchodního vedení při podnikání bude prostor pro možnou analogickou aplikaci pravidla podnikatelského úsudku otevřený.

Proti analogické aplikaci pravidla podnikatelského úsudku je argumentováno, že od členů volených orgánů právnických osob odlišných od obchodních korporací lze s ohledem na statutární účel dané právnické osoby očekávat obzvláště pečlivý a zdrženlivý způsob nakládání s prostředky právnické osoby a s tím související averzi k riziku. Silnou stránkou zde zastávaného přístupu je fakt, že rozhodnutí o naplňování statutárního účelu právnické osoby a týkající se zásadního nakládání s prostředky právnické osoby ponechává v režimu běžné péče řádného hospodáře. Prostor pro rozhodování privilegované pravidlem podnikatelského úsudku ponechává pouze při každodenním obchodním vedení právnické osoby, ať už se jedná o činnost směřující k naplnění jejího statutárního účelu, nebo o přímé či nepřímé podnikání.

6.9 Shrnutí

Občanský zákoník v § 159 odst. 1 zavedl koncept jednotné péče řádného hospodáře, který platí pro všechny členy volených orgánů právnických osob soukromého a veřejného práva. Zákon o obchodních korporacích v § 51 odst. 1 z. o. k. dává členům volených orgánů obchodních korporací privilegium pravidla podnikatelského úsudku. Toto privilegium spočívá v tom, že při loajálním jednání (pokud mohl člen voleného orgánu rozumně předpokládat, že jedná informovaně a v obhajitelném zájmu obchodní korporace) vylučuje protiprávnost takového jednání a členové voleného orgánu neodpovídají za případný škodlivý následek svého rozhodnutí pro obchodní korporaci.

Vycházím z toho, že odpovědnost za výkon funkce s péčí řádného hospodáře není objektivní odpovědností za výsledek, ale subjektivní odpovědností za řádný výkon funkce. Přikláním se ke koncepci subjektivní odpovědnosti, protože považuji člena voleného orgánu právnické osoby za zákonného zástupce právnické osoby. Byť je pravidlem o výkonu funkce uzavírat smlouvu, povinnost péče řádného hospodáře je dána zákonem, má statusovou a kogentní povahu, od níž se smlouvou nelze odchýlit, a existenci smlouvy ani nepředpokládá. Smluvně lze však sjednat povinnosti nad rámec péče řádného hospodáře. Rovněž zařazení domněnky nedbalosti do § 159 odst. 1 obč. zák., která omezuje možnosti exkulpace člena voleného orgánu právnické osoby, ukazuje na subjektivní odpovědnost.

Základními předpoklady pro vznik povinnosti k náhradě způsobené škody jsou: protiprávní jednání škůdce spočívající v porušení zákonem stanovené povinnosti, vznik

škody, která je v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním, a zavinění. Protiprávnost se tradičně chápe jako samostatný předpoklad vzniku právní odpovědnosti, který nelze směšovat se zaviněním. Protiprávnost spatřuji v jednání člena voleného orgánu v rozporu s povinnostmi uloženými péčí řádného hospodáře a v porušení standardu chování.

Dovozuji, že dojde-li k porušení zákonné povinnosti stanovené péčí řádného hospodáře, ale nikoli standardu chování, existuje prostor pro to, aby člen voleného orgánu nebyl odpovědný za škodu, protože nejednal protiprávně, byť by škoda společnosti v důsledku jeho rozhodnutí vznikla. Tento prostor pro uvážení je vlastní členům volených orgánů všech právnických osob. V takovém případě bude v rámci kritéria loajality zkoumáno, zda jedná v obhajitelném zájmu právnické osoby a nikoli v konfliktu zájmů; v rámci kritéria pečlivosti a potřebných znalostí bude zkoumána mimo jiné právě informovanost a způsob výběru informací, tedy stejná kritéria jako při zkoumání aplikace pravidla podnikatelského úsudku.

Rozdíl mezi uvážením v rámci pravidla podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 z. o. k. a uvážením v rámci péče řádného hospodáře dle § 159 odst. 1 obč. zák. však vidím ve standardu péče. Ten je v případě pravidla podnikatelského úsudku tvořen kritériem „moci rozumně předpokládat“, což nelze z dogmatických důvodů zaměňovat se zaviněním ve formě hrubé nedbalosti, ale lze jej na základě komparativní analýzy s německými judikaturními a doktrinárními závěry interpretovat jako chování objektivizované a konkretizované průměrné osoby, jež z *ex ante* hlediska takové osoby není úplně iracionální. Toto snížení standardu bude aplikováno ve vztahu ke kritériu informovanosti a jednání v obhajitelném zájmu právnické osoby. V případě uvážení v rámci péče řádného hospodáře je standard péče dovozován z domněnek nedbalosti (§ 2912 obč. zák.).

Soudím tedy, že pravidlo podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 z. o. k. je částečnou úpravou prostoru uvážení, který přísluší členu statutárního orgánu každé právnické osoby v rámci péče řádného hospodáře dle § 159 odst. 1 obč. zák. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník zavedl koncept jednotné péče řádného hospodáře, který platí pro všechny právnické osoby, dovozuji v rámci péče řádného hospodáře (tedy pro členy statutárních orgánů všech právnických osob) určitý prostor pro uvážení, jehož subjektivním limitem bude při zachování objektivního jednání *lege artis* prostá nedbalost. Pro případy každodenních obchodních rozhodnutí při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby a při rozhodování v přímém a nepřímém podnikání právnické osoby dovozuji možnou analogickou aplikaci pravidla podnikatelského úsudku.

Na základě komparativní analýzy s německou právní úpravou pravidla podnikatelského úsudku interpretuji jednotlivá kritéria následujícím způsobem: Za podnikatelská rozhodnutí můžeme považovat rozhodnutí spočívající v konání či ve vědomém opomenutí, jež jsou v důsledku jejich orientace do budoucnosti ovlivněna prognózami a odhady. Proto v sobě obsahují určitou míru rizika a jsou činěna za určité míry nejistoty, což je odlišuje od rozhodnutí činěných na základě zákona, stanov, smlouvy o výkonu funkce nebo pokynu nejvyššího orgánu (tzv. vázaná rozhodnutí), kterým není dán vlastní prostor pro tak široké uvážení.

Ke ztrátě privilegia pravidla podnikatelského úsudku nevede každý konflikt zájmů spočívající v osobě člena voleného orgánu, ale pouze takový, který má dostatečný potenciál k ovlivnění podnikatelského rozhodnutí. Splnění požadavku loajality je nezbytné posuzovat individuálně i v případě, kdy má obchodní korporace kolektivní orgán.

Za jednání činěné v obhajitelném zájmu obchodní korporace lze považovat jednání, které slouží k dlouhodobému posílení zisku a konkurenceschopnosti podniku a jeho produktů a služeb, jakož i dceřiných společností a celého koncernu. Znamená to zaměření se na komplexní splet' zájmů obchodní korporace, členů, věřitelů, zaměstnanců a veřejnosti, a nikoli jen orientaci na zájem členů. Rozhodnutí, který zájem bude v rámci rozhodovacího procesu upřednostněn, lze také považovat za podnikatelské rozhodnutí. Při posuzování, co je ještě v obhajitelném zájmu obchodní korporace, bude aplikován výše uvedený snížený standard chování.

Kritérium dostatečnosti informací znamená, že rozsah požadovaných informací bude záviset na různých okolnostech každého případu: na časovém průběhu, závažnosti činěného rozhodnutí, právní a reálné dostupnosti informací či na vztahu mezi náklady na pořízení informací a jejich užitečností pro rozhodnutí. Obecně lze říci, že podklady by měly být tím širší a podloženější, čím je rozhodnutí pro zachování a úspěch společnosti důležitější. Samotný výběr a obstarání informací, které budou podkladem pro dané rozhodnutí, vyžaduje podnikatelské rozhodnutí. Při posuzování, co jsou ještě dostatečné informace, bude aplikován výše uvedený snížený standard chování.

Kritérium dobré víry má omezený význam v případě, kdy jednající učiní objektivně obhajitelné rozhodnutí, přestože sám nevěří, že jedná informovaně a v obhajitelném zájmu společnosti, nebo v případě zjevného zneužití podnikatelské diskrece. Z praktického pohledu se tedy jedná o jakousi záchrannou brzdu při soudní kontrole rozhodnutí.

7. PROCESNÍ JEDNÁNÍ (NEJEN) PRÁVNICKÝCH OSOB

7.1 Úvodem

Jednání osob v procesních vztazích se liší od jejich jednání v poměrech upravených hmotným právem. Toto jednoduché konstatování, o němž jistě nepochybuje „ani nejmladší soudní auskultant“,³⁶³ vyžaduje bližší zdůvodnění; a to i přes skutečnost, že dualismus procesního a hmotného práva je v současné právní teorii jednoznačně uznáván.³⁶⁴ Jde o to, že se podmínky, za kterých jednání osoby vyvolává určité právní následky, mohou v hmotném a procesním právu lišit. Úkolem této kapitoly je zkoumat, za jakých předpokladů mohou osoby jednat ve vztazích upravených procesním právem. S ohledem na to, že teorie procesního jednání byla zatím nejhluběji zpracována v oblasti civilního procesu, zkoumám zde předpoklady procesního jednání právě v jeho rámci.

Z uvedeného pohledu je důležité vymežit nejprve pojem procesního úkonu, a to nejlépe na pozadí konceptu právního jednání, jež je typické pro poměry hmotného práva soukromého. Dále je třeba zabývat se otázkou, koho procesní právo považuje za osobu, tj. za subjekt procesních vztahů, a zda veškeré procesní subjekty mohou v řízení také samostatně jednat. V návaznosti na to sedmá kapitola řeší problematiku náležitostí procesního úkonu čili jinými slovy to, co musí být splněno, aby jednání procesních subjektů vyvolalo v procesních vztazích právní následky. V souvislosti s náležitostmi procesních úkonů je nutné se věnovat rovněž otázce jejich výkladu, která se může, jak si ukážeme, diametrálně rozcházet s problematikou výkladu právních jednání v soukromém právu. Vedle toho se zde zabývám otázkou vázanosti procesních úkonů na podmínky a především pak vadami procesních úkonů a jejich následky. Stranou nezůstávají ani otázky procesních úkonů, jež jsou zároveň právními jednáními podle hmotného práva, resp. problematika procesních smluv. Konečně je v textu podrobena zkoumání i otázka specifík procesního jednání právnických osob, neboť procesní právo se v tomto směru výrazně odchylovalo od koncepce jejich jednání ve vztazích hmotněprávních.

³⁶³ Srov. KNAPP, V. Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*). *Právník*. 1994, č. 9–10, s. 815.

³⁶⁴ MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 7 a násl.

7.2 Pojem procesního úkonu

Subjekty procesních vztahů v civilním řízení soudním jsou soud a strany řízení.³⁶⁵ Právní vztah, v jehož rámci subjekty civilního procesu právně jednají, nazývám civilněprocesním vztahem.³⁶⁶ Jeho vznik spadá vjedno se zahájením řízení a zaniká pak právní mocí konečného soudního rozhodnutí. Právním aktům činěným subjekty civilního procesu přísluší z hlediska existence a obsahu civilněprocesního vztahu zásadní význam. Právě v jejich důsledku civilněprocesní vztah vzniká, mění svůj obsah a zaniká.³⁶⁷ Právní akty subjektů civilněprocesního vztahu, případně dalších osob zúčastněných na řízení, jež směřují k založení, vedení a ukončení civilního řízení, nazývám – v souladu s dlouholetou procesualistickou tradicí³⁶⁸ – procesními úkony.³⁶⁹

Procesním úkonům náleží v procesním právu obdobně významné postavení jako právním jednáním v oblasti soukromého práva. Na rozdíl od právních jednání, jejichž činění je v důsledku zásady soukromoprávní autonomie omezovalo jen minimálně, čímž se osobám soukromého práva otevírají široké možnosti ovlivňování jejich právního postavení podle vlastní vůle,³⁷⁰ je prostor k podnikání procesních úkonů vymezen relativně úzce. Procesní úkony jsou omezeny pouze na oblast civilněprocesních vztahů, bez jejichž existence nejsou představitelné. Teorie procesního práva proto uzavírá, že procesní úkony mají – na rozdíl od právních jednání – nesamostatnou povahu.³⁷¹

Nelze rovněž přehlížet, že subjekty civilněprocesního vztahu v něm vystupují v rozdílném postavení. Ohledně osob soukromého práva takový závěr uplatnit nelze. Soukromoprávní regulace je založena – vedle již zmíněné autonomie vůle – právě na zásadě rovnosti osob.³⁷² To platí i v případě, že soukromoprávní jednání činí stát (§ 21 obč. zák.). Rozlišování mezi právním postavením osob stojících na jedné či druhé straně soukromoprávního vztahu tak nemá v soukromém právu význam. V civilním procesu je však rozdílný přístup odůvodněný, neboť soud vystupuje v civilněprocesním vztahu nikoli jako strana řízení, nýbrž v pozici nezávislého třetího.³⁷³ Cílem jeho činnosti tak není vítězství ve sporu, ale autoritativní rozhodnutí, které je založeno na poznání skutečných soukromoprávních poměrů. Procesní úkony, jichž soud

³⁶⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 85.

³⁶⁶ SCHUMANN, E. Einleitung, RN 228 ff. In: STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung*. Band 1. 20. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1984.

³⁶⁷ FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 392, marg. č. 744.

³⁶⁸ Srov. již OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. II. díl. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 342.

³⁶⁹ HORA, V. *Procesní úkony dle práva rakouského*. Praha: Bursík & Kohout, 1907.

³⁷⁰ FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. Band 2. *Das Rechtsgeschäft*. 4. Auflage. Berlin et al.: Springer Verlag, 1992, s. 1.

³⁷¹ Tak FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 392, marg. č. 744, s odkazem na: POLLAK, R. *System des Österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1932, s. 364.

³⁷² Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 5, marg. č. 1.

³⁷³ ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck / SEVT, 1995, s. 18.

k dosažení tohoto cíle využívá – zejména civilní soudní rozhodnutí³⁷⁴ –, se tak nutně liší od procesních úkonů stran, jimž rozhodovací pravomoc nenáleží.³⁷⁵

V dalším textu se budu zabývat výlučně procesními úkony stran (7.3) a zvláště pak procesními úkony právnických osob (7.4). Sluší se však poznamenat, že jak procesní úkony soudu, tak procesní úkony stran mají povahu veřejnoprávních aktů, přičemž podmínky jejich vzniku a právní účinky s nimi spojené jsou stanoveny výlučně procesním právem.

7.3 Procesní úkony stran

7.3.1 Obecně

Procesními úkony stran rozumím projevy vůle stran civilního řízení, jež směřují k založení, změně nebo zániku civilněprocesního vztahu. Procesní právo, vedeno snahou o zachování právní jistoty, preferuje výslovné procesní úkony. Za řízení by totiž neměla vznikat pochybnost o tom, jak v něm bude dále pokračováno. S nevýslovnými (konkludentními) volními projevy spojuje procesní právo účinky pouze výjimečně za předpokladu, že z konání strany lze její vůli ke změně procesního vztahu jednoznačně seznat.³⁷⁶ Od konkludentního volního projevu strany je třeba přísně odlišovat její pouhou nečinnost. Ta zpravidla³⁷⁷ neumožňuje učinit jasný závěr o tom, zda vůbec a případně jaké procesní následky hodlala strana svým nekonáním vyvolat. Za procesní úkon ji proto zásadně nepovažujeme. Právě z toho důvodu naráží na zcela oprávněnou kritiku domácí úprava tzv. fikce uznání procesního úkonu.³⁷⁸

V návaznosti na Goldschmidta³⁷⁹ procesní věda tradičně rozlišuje mezi procesními úkony, jež působí účinky pouze zprostředkovaně v závislosti na navazujícím procesním úkonu soudu (tzv. *Erwirkungshandlungen*), a procesními úkony, jež vyvolávají změny v procesním vztahu bez dalšího (tzv. *Bewirkungshandlungen*).

Do první skupiny procesních úkonů stran se řadí především návrhy a přednesy stran řízení.³⁸⁰ Lze přitom rozlišovat mezi návrhy týkajícími se dalšího postupu

³⁷⁴ Vedle nich rozlišuje procesní teorie ještě další druhy procesních úkonů soudu, a to zejména provádění dokazování a činění jiných vhodných opatření (srov. § 117 odst. 1 o. s. ř.).

³⁷⁵ To však neznamená, že by soudu v rámci civilněprocesního vztahu náleželo výlučně nadřazené postavení. Rovněž strany řízení svými procesními úkony mohou soud zavázat k určitému postupu v řízení či k rozhodnutí sporu (srov. WAGNER, G. *Prozeßverträge. Privatautonomie im Verfahrensrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, s. 15).

³⁷⁶ Srov. § 28 odst. 3 o. s. ř.

³⁷⁷ Jako výjimky z pravidla lze chápat § 104 odst. 1 nebo § 153b odst. 1 o. s. ř.

³⁷⁸ Srov. LAVICKÝ, P. *Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů*. *Právní fórum*. 2009, č. 10, s. 402.

³⁷⁹ GOLDSCHMIDT, J. *Prozeß als Rechtslage. Neudruck der Ausgabe Berlin 1925*. Aalen: Scientia Verlag, 1962, s. 364.

³⁸⁰ HOLZHAMMER, R. *Österreichisches Zivilprozeßrecht*. 2. Auflage. Wien – New York: Springer Verlag, 1976, s. 150.

v řízení (návrh na delegaci vhodnou, žádost o navrácení v předešlý stav, návrh na klid řízení, návrh na vydání rozsudku pro zmeškání apod.) a důkazními návrhy, jimiž se strana na soudu dožaduje provedení konkrétního důkazního prostředku k prokázání sporné skutečnosti. Přednesy stran se pak vztahují ke skutkové i právní podstatě věci a společně vytvářejí základ, na kterém soud v řízení rozhoduje o důvodnosti uplatněného procesního nároku. Přednesy stran mohou mít jak podobu skutkových tvrzení o rozhodných skutečnostech, tak jimi strana může uplatňovat hmotněprávní námítky. Především německá procesualistika používá pro tento typ procesních úkonů označení „prostředky útoku a obrany“ (*Angriffs- und Verteidigungsmittel*).³⁸¹ Rovněž nová slovenská civilněprocesní úprava je inspirována tímto pojetím.³⁸²

Druhá skupina procesních úkonů stran zakládá změnu procesního vztahu bez dalšího; v tomto smyslu lze říci, že tyto procesní úkony mají konstitutivní povahu. Patří mezi ně především tzv. dispoziční procesní úkony, které mají vliv na samotnou existenci řízení a na jeho předmět. Beze zbytku to v našich právních poměrech platí pro žalobu, méně však již pro její změnu či skončení řízení smírem. Je totiž zřejmé, že zákonodárce u posledně jmenovaných procesních úkonů ponechal soudu oprávnění zasahovat do dispoziční autonomie procesních stran, a soudu tak umožnil právní následky dispozitivního procesního úkonu strany vyloučit. Proto se podle domácí právní úpravy stále rozhoduje o připuštění změny žaloby (§ 95 odst. 2 o. s. ř.) nebo o schválení smíru (§ 99 odst. 2 o. s. ř.). Obecně lze říci, že ingerence soudu do oblasti dispozičních oprávnění stran není v souladu s převažující koncepcí sporného řízení. Zvláště markantní je to v případě nově přijatého § 96 odst. 6 o. s. ř., který omezuje žalobce dokonce v jeho oprávnění vzít žalobu zpět.

7.3.2 Náležitosti procesních úkonů stran

Zda procesní úkon strany vyvolá zamýšlené účinky, závisí v první řadě na tom, jestli splňuje potřebné náležitosti. Mezi ně náleží procesní podmínky, které se vztahují přímo k osobě procesní strany, tj. způsobilost být účastníkem, procesní způsobilost a případně i způsobilost postulační. Německá procesualistika v těchto případech hovoří o předpokladech účinnosti procesního úkonu strany (*Prozesshandlungsvoraussetzungen*).

Činí-li procesní úkon entita, které procesní předpisy nepřiznávají způsobilost být účastníkem řízení (např. zaniklá obchodní společnost), nepůsobí takový úkon žádné procesní účinky.³⁸³ Výjimku představují pouze případy, kdy dle rozhodnutí „nezpůsobilá“ procesní strana podává proti němu opravný prostředek, a to včetně opravného prostředku mimořádného.³⁸⁴ Nedostatek procesní podmínky způsobilosti

³⁸¹ ROSENBERG, L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2004, s. 401.

³⁸² Srov. § 149 až 154 slovenského Civilního sporového poriadku.

³⁸³ Srov. rozhodnutí KS v Ostravě ze dne 22. srpna 1996, sp. zn. 9 Co 452/96, uveřejněné v *Soudních rozhledech*, 1996, č. 6, s. 154.

³⁸⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 92/97, č. 10/2000 Sb. NS.

být účastníkem řízení je neodstranitelný pouze tehdy, byl-li dán již v době zahájení řízení (§ 104 odst. 1 o. s. ř.). V případě ztráty procesní subjektivity v průběhu řízení se naproti tomu otevírá otázka procesního nástupnictví (§ 107 o. s. ř.). Účinky procesních úkonů zaniklé strany v takovém případě zůstávají zachovány i pro právního nástupce (§ 107 odst. 4 o. s. ř.).

Procesní účinky nevyvolávají ani procesní úkony činěné stranou procesně nezpůsobilou (§ 20 o. s. ř.). Podaří-li se však nedostatek této procesní podmínky vhodnými opatřeními, typicky přibráním zástupce, odstranit (§ 104 odst. 2 o. s. ř.), může být procesní úkon nezpůsobilé strany s účinky *ex tunc* zhojen, jestliže jej zástupce strany dodatečně schválí.³⁸⁵

Procesní účinky nevyvolává ani procesní úkon činěný stranou, již se nedostává postulační způsobilosti.³⁸⁶ V českém civilním procesu je to především případ podání dovolání stranou, která není zastoupena advokátem (srov. § 241 odst. 1 o. s. ř.). Má-li být nedostatek postulační způsobilosti zhojen, pak podle naší úpravy nepostačuje, aby advokát dovolání podané stranou pouze schválil, nýbrž musí již učiněné podání dovolatele nahradit vlastním podáním, a to alespoň pokud jde o vymezení rozsahu, v jakém se rozhodnutí odvolacího soudu napadá, a vymezení dovolacího důvodu (srov. § 241a odst. 5 o. s. ř.).³⁸⁷

Co do formy se u procesních úkonů stran uplatňuje zásada bezformálnosti (§ 41 odst. 1 o. s. ř.). Formou procesního úkonu se rozumí jeho ústnost nebo písemnost. Zpravidla je tomu tak, že pokud je strana v osobním styku se soudem (i prostřednictvím zástupce), typicky při ústním jednání, činí procesní úkony ústně.³⁸⁸ Naproti tomu v době, kdy k osobnímu kontaktu se soudem nedochází, podniká strana procesní úkony v písemné formě (jež může mít listinnou nebo elektronickou podobu). Pro písemné procesní úkony stran používá občanský soudní řád označení podání (§ 42 odst. 1 o. s. ř.). Je-li pro procesní úkon strany předepsána zvláštní forma, nepůsobí procesní úkon, který požadavek zvláštní formy nenaplnuje, žádné účinky, ledaže by byl ve lhůtě doplněn (srov. § 42 odst. 2 o. s. ř.).

Podstatnou náležitostí procesního úkonu strany je taktéž čas jeho učinění. Některé procesní úkony tak mohou být podniknuty teprve v určitém stadiu řízení; například vzdát se odvolání lze nejdříve po vyhlášení rozsudku (§ 207 odst. 1 o. s. ř.). Obdobně zase může být sankcionováno opožděné učinění procesního úkonu stranou. Tak soud například odmítne opožděně učiněný důkazní návrh (§ 118b odst. 1 o. s. ř.) nebo odvolání podané po uplynutí odvolací lhůty (§ 208 odst. 1 o. s. ř.). Opožděný (prekludovaný) procesní úkon strany nevyvolává žádné účinky.

³⁸⁵ FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 408.

³⁸⁶ K pojmu KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien: Facultas, 2013, s. 151, marg. č. 318 a násl.

³⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2015, sp. zn. 30 Cdo 5176/2014, proti němuž podaná ústavní stížnost byla odmítnuta usnesením Ústavního soudu ze dne 22. září 2015, sp. zn. I. ÚS 2634/2015. Nesprávně však dochází k tomu, že se dovolací řízení v takovém případě zastavuje namísto toho, aby bylo dovolání odmítnuto.

³⁸⁸ ŠTAJGR, F. a kol. *Občanské právo procesní*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1968, s. 115.

Jako opožděné mohou být hodnoceny nejen procesní úkony učiněné stranou po uplynutí stanovené (soudcovské nebo zákonné) lhůty, nýbrž i takové úkony, jež byly učiněny po uplynutí příslušného soudního roku (např. prvního ústního jednání). Není tedy důsledné, jestliže naše současná právní úprava obsahuje ustanovení umožňující prominutí zmeškání lhůty, nikoli však soudního roku (srov. § 58 o. s. ř.). Pro úplnost je třeba dodat, že na rozdíl od hmotného práva je v procesních vztazích lhůta zachována, je-li během posledního dne lhůty podání odevzdáno k poštovní přepravě (§ 57 odst. 3 o. s. ř.).

Pokud jde o místo, na kterém jsou procesní úkony stranami činěny, bude to v případě ústních procesních úkonů místo konání soudního roku. Písemná podání je pak třeba adresovat na sídlo příslušného soudu. Následkem zaslání podání nepřislušnému soudu může být jeho opožděnost, není-li nepřislušným soudem před uplynutím lhůty dodáno soudu příslušnému.³⁸⁹

V případě procesních úkonů stran se bez výjimky jedná o úkony adresované. Adresátem procesních úkonů strany je obvykle soud (v případě žaloby, odvolání apod.), někdy však i druhá procesní strana (v případě kladení otázek ke skutkovým tvrzením, při návrhu na uzavření smíru apod.). Procesní úkon strany učiněný vůči třetí osobě, jež se řízení neúčastní, nevyvolává procesní účinky, ledaže by se následně dostal do dispozice soudu nebo protistrany a bylo by možno to z jeho obsahu dovozovat. Neadresovaný procesní úkon strany nemá žádné účinky.

7.3.3 Výklad procesních úkonů stran

Jeden ze zásadních rozdílů mezi právním jednáním a procesním úkonem strany vychází najevo při výkladu těchto právních aktů. Přestože právní úprava stanoví, že jak právní jednání (§ 555 odst. 1 obč. zák.), tak procesní úkon strany (§ 41 odst. 2 o. s. ř.) se posuzují podle svého obsahu, vychází se při jejich zjišťování ze zcela odlišných hledisek. Je-li pro výklad právního jednání zásadně určující skutečná (vnitřní) vůle³⁹⁰ jednajícího (srov. § 556 odst. 1 obč. zák.), staví procesní právo na objektivním významu projevu vůle procesní strany.³⁹¹ Zkrátka, jak uvádí Winterová, „u procesních úkonů je rozhodující projev vůle (platí zde tzv. teorie projevu)“.³⁹²

Za účelem zjištění obsahu vůle projevené procesním úkonem strany je proto podle H. W. Faschinga, který je rovněž zastáncem teorie projevu, třeba zohlednit „zákonnou úpravu, účel civilního řízení, jakož i soudu a protistraně známý stav

³⁸⁹ Srov. však zvláštní úpravu týkající se odvolání (§ 208 odst. 2 o. s. ř.). Tu však nelze vztáhnout na dovolání (§ 241b odst. 1 o. s. ř. a *contr.*).

³⁹⁰ Tak BERAN, V. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 593, marg. č. 3.

³⁹¹ Srov. ROSENBERG, L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2004, s. 407, marg. č. 19 a 21.

³⁹² WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 171.

věci a spisů“.³⁹³ Jestliže ani tato hlediska nevedou ke zjištění obsahu procesního jednání strany, je u písemných podání namístě, aby soud stranu vyzval k opravě či doplnění podání tak, aby bylo srozumitelné a určité (srov. § 43 odst. 1 o. s. ř.). V případě ústních přednesů strany činěných zpravidla na jednání by soud měl vhodnými opatřeními (např. dotazem na stranu, která úkon učinila) dospět k objasnění obsahu procesního úkonu strany. Nelze-li ani za použití těchto opatření obsah procesního úkonu zjistit, měl by jej soud odmítnout jako neurčitý či nesrozumitelný.

7.3.4 Vázanost procesních úkonů stran na podmínky

Podle platné právní úpravy se k procesnímu úkonu strany, který je vázán na splnění podmínky nebo na doložení času, nepřihlíží (§ 41a odst. 2 o. s. ř.). Je však na první pohled zřejmé, že procesní úprava problematiku (ne)podmíněnosti procesních úkonů stran hrubě zjednodušuje. Kdyby se totiž pravidlo o zákazu vázanosti procesních úkonů stran na podmínku mělo beze zbytku uplatnit, nesměl by soud přihlížet ani k takovému procesnímu úkonu strany, jakým je žaloba obsahující eventuální petit, nebo k žalovaným *in eventum* vznesené námitce započtení. Jak ale známo, procesní teorie³⁹⁴ i soudní praxe³⁹⁵ tyto a další podmíněné procesní úkony stran připouští. Z jakého důvodu?

Procesní věda při zkoumání podmíněnosti procesních úkonů stran rozlišuje mezi podmínkami vztahujícími se k mimoprocením skutečnostem (tzv. *außerprozessuale Bedingungen*) a podmínkami, jež se týkají skutečnosti či postupů, které mají nastat v probíhajícím řízení (tzv. *innerprozessuale Bedingungen*).³⁹⁶

Váže-li strana účinky procesního úkonu (příp. jejich pozbytí) na skutečnost, která nemá původ v probíhajícím řízení, uplatní se shora zmíněné zákonné pravidlo bez dalšího. Nelze totiž připustit, aby účinky procesního úkonu strany byly vázány na nejistou budoucí událost, jež nemá původ v probíhajícím řízení. Představme si, že žalobce podá žalobu, jež má pozbyt účinků tím, že žalovaný v poskytnuté lhůtě žalobci tvrzenou dlužnou částku zaplatí. Má se snad soud zabývat žalobou, jejíž (procesní i hmotněprávní) účinky možná zaniknou? To by činilo výsledek řízení před soudem zcela nepředvídatelným a významně by to narušovalo právní jistotu. Obdobné závěry se musejí uplatnit v situaci, kdy je procesní úkon strany vázán na doložku času.

Jiné řešení však vyžadují případy, kdy strana spojí účinky procesního úkonu se skutečnostmi či postupy, které mají nastat v již probíhajícím řízení. V takové situaci totiž splnění či nesplnění podmínky nemá vliv na samu existenci řízení, nýbrž působí výlučně na rozsah procesní látky, kterou soud projednává a o níž rozhoduje. Procesní

³⁹³ Srov. FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 400, marg. č. 757.

³⁹⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014, s. 200.

³⁹⁵ K problematice eventuálního žalobního petitu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu 18. července 2005, sp. zn. 22 Cdo 2887/2004, *Soudní rozhledy*, 2006, č. 2, s. 55.

³⁹⁶ FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 400, marg. č. 758.

věda přesto dovozuje, že ani tímto způsobem nelze podmiňovat dispoziční procesní úkony stran (v podstatě tzv. *Bewirkungshandlungen*, viz výše 7.3.1).³⁹⁷ V jejich případě by totiž mohly vznikat pochybnosti ohledně způsobu skončení řízení či vymezení jeho předmětu. Proto nelze na podmínku, jež má původ v probíhajícím řízení, vázat např. uznání procesního nároku, změnu žaloby či její zpětvzetí. Soud tak například nesmí přihlížet ke zpětvzetí žaloby, jež žalobce podmíní tím, že výslech svědka povede k prokázání jím tvrzené sporné skutečnosti.

Z uvedeného plyne, že podmínit lze pouze takové procesní úkony stran, jež působí účinky pouze zprostředkovaně v závislosti na navazujícím procesním úkonu soudu (*Erwirkunshandlungen*). Typicky půjde o eventuální procesní návrhy a eventuální přednesy stran.

Mezi prvně jmenované lze řadit již zmíněný eventuální žalobní petit; o něm soud rozhoduje pouze v případě, že nelze vyhovět primárnímu žalobnímu petitu, který je nepodmíněný.³⁹⁸ V procesním vztahu tím nevzniká žádná nejistota a přípustnost eventuálního žalobního návrhu přispívá k ekonomii řízení: umožňuje, aby v případě zamítnutí hlavního žalobního žádání nemusel být veden další proces.

Procesní právo rovněž připouští eventuální skutkové přednesy a eventuální námitky procesních stran; ty se mají v probíhajícím řízení uplatit jen v případě, že se straně nepodaří přesvědčit soud o pravdivosti základního skutkového přednesu nebo o důvodnosti hlavní vznesené námitky. V tomto směru je v praxi velmi častá tzv. eventuální námitka započtení, jež logicky předpokládá důvodnost žalobcem uplatněného nároku; žalovaný však vedle toho může vázat uplatnění námitky započtení i na skutečnost, že jiné jeho námitky nebudou shledány důvodnými.³⁹⁹

V právní teorii není pochyb ani o tom, že smír mezi procesními stranami může být uzavřen pod podmínkou, že nebude v určité lhůtě odvolán jednou nebo oběma stranami. Je však třeba zohlednit, že v případě smíru je podmiňována existence jeho hmotněprávních následků (tj. vznik subjektivních práv a povinností), čemuž právní úprava v žádném případě nebrání (srov. § 548 a násl. obč. zák.). Rovněž lhůta k odvolání smíru má hmotněprávní povahu. Z procesního hlediska je ovšem nutné, aby soud podmíněný smír schvaloval až v době, kdy lhůta k jeho odvolání již uplynula.⁴⁰⁰

7.3.5 Vady procesních úkonů stran

J. Macur správně poukázal na to, že náležitosti procesních úkonů stran nejsou právním řádem upraveny tak podrobně, jak je tomu v případě náležitostí právních jednání.⁴⁰¹

³⁹⁷ Tamtéž, s. 400, marg. č. 758.

³⁹⁸ Tamtéž.

³⁹⁹ K tomu DVOŘÁK, B. Námitka započtení. *Právní rozhledy*. 2012, č. 8, s. 271.

⁴⁰⁰ Tak DVOŘÁK, B. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 408, bod 10.

⁴⁰¹ MACUR, J. Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů? *Právní rozhledy*. 1995, č. 11, s. 440.

Z předchozího textu vyplývá, že se procesní úprava zabývá především náležitostí subjektů, které procesní úkony činí (způsobilostí být stranou řízení, procesní způsobilostí a postulační způsobilostí), popřípadě náležitostí procesních úkonů jako projevů vůle stran (srov. úpravu náležitostí podání, žaloby, odvolání či dovolání), a v té souvislosti řeší i případné odstraňování nedostatků těchto náležitostí (srov. 7.3.2 a 7.3.3). Výslovně se právní úprava zabývá rovněž otázkou podmíněnosti procesních úkonů stran (srov. 7.3.4). Co do náležitostí vůle či předmětu procesního úkonu strany však procesní předpisy – nejen u nás – zpravidla neobsahují žádnou výslovnou úpravu.

Není tedy překvapující, že se především v zahraniční procesualistice objevily názory, podle kterých je třeba na procesní úkony stran aplikovat ustanovení hmotného práva o vadách právních jednání.⁴⁰² Důsledkem uvedených názorů má být možnost domáhat se vyslovení neplatnosti procesního úkonu strany (např. žaloby) třeba z důvodu omylu, lsti či donucení, popřípadě pro jeho rozpor s dobrými mravy nebo se zákonem.

K tomu je třeba předně uvést, že procesní právo je samostatným právním odvětvím, jež disponuje vlastními prostředky nápravy vadných procesních úkonů.⁴⁰³ A nejen to – procesní právo samo stanoví, co je vůbec vadou procesního úkonu strany. Bez dalšího proto nelze požadavky kladené na právní jednání předpisy hmotného práva analogicky přenášet do oblasti procesní, konkrétně na náležitosti procesních úkonů stran.⁴⁰⁴ I když účelem právní úpravy civilního procesu je poskytnutí ochrany skutečným subjektivním právům a oprávněným zájmům osob, jež mají základ v hmotném právu, k dosahování tohoto účelu slouží výlučně procesní instituty, které se mohou od obdobných institutů hmotného práva lišit.⁴⁰⁵

Jak již bylo zmíněno shora (7.3.4), vychází procesní právo při výkladu procesního úkonu strany z objektivního významu projevu vůle a z dobrých důvodů se tím vyhýbá otázce, zda skutečná (vnitřní) vůle strany odpovídá jejímu projevu. Jinak by totiž hrozilo, že v civilním řízení soudním budou vedle vlastních sporů o subjektivní (hmotné) právo řešeny taktéž sekundární spory týkající se „platnosti“ či účinnosti samotného procesního úkonu. Tím by se ovšem řízení nepřiměřeně komplikovalo a protahovalo. Nelze proto připustit, aby se v probíhajícím řízení jako jedna z předběžných otázek řešila například otázka účinnosti podané žaloby, nebo aby se dokonce protistrana v samostatném řízení domáhala (negativního) určení, že určitá žaloba je „neplatná“.⁴⁰⁶

To však neznamená, že by procesní právo bez dalšího akceptovalo procesní úkony stran, které byly učiněny v omylu nebo byly vyvolány lstí či výhrůžkou jiného. V procesní úpravě nalézáme dostatek záruk, aby k takovým procesním úkonům stran

⁴⁰² Tak zejména ARENS, P. *Willensmängel bei Parteihandlungen im Zivilprozeß*. Bad Homburg – Berlin – Zürich: Gehlen, 1968, s. 29 a násl.

⁴⁰³ Obdobně MACUR, J. Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů? *Právní rozhledy*. 1995, č. 11, s. 440.

⁴⁰⁴ Srov. však odlišný názor MACUR, J. Důvody neplatnosti rozhodčí smlouvy. *Právní rozhledy*. 2001, č. 12, s. 582 ve vztahu k procesním smlouvám.

⁴⁰⁵ Srov. FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 402, marg. č. 762.

⁴⁰⁶ Taková negativní určovací žaloba by měla být pro nedostatek naléhavého právního zájmu zamítnuta.

nedocházelo, a v případě, že k nim výjimečně dojde, poskytuje procesní úprava jiné prostředky nápravy než pouhou deklarací jejich „neplatnosti“. V této souvislosti je důležité si uvědomit, že procesní úkony stran podléhají – na rozdíl od právních jednání – bezprostřední kontrole ze strany soudu,⁴⁰⁷ který za pomoci dotazů, upozornění či jiných vhodných opatření může nedostatek procesního úkonu zjistit a napomoci tak při jeho nápravě.

Dále nelze opomíjet, že procesní úkon, jenž je obvykle jednostranný, může strana odvolat.⁴⁰⁸ Za překážku odvolatelnosti procesního úkonu strany se považuje pouze výslovné označení procesního úkonu jakožto neodvolatelné, dále skutečnost, že se procesní úkon již stal předmětem soudního rozhodnutí, a konečně také okolnost, že z procesního úkonu již nabyla právo protistrana.⁴⁰⁹ Odvoláním procesního úkonu, který byl učiněn v omylu nebo byl vyvolán lstí či donucením, jeho účinky pominou. Procesní úprava rovněž umožňuje, aby procesní úkon byl stranou změněn či doplněn.⁴¹⁰ I tímto způsobem může dojít k odstranění nedostatků procesního úkonu strany.

Není-li odvolání, změna či doplnění procesního úkonu stranou již přípustné (především z důvodu, že na jeho základě již bylo vydáno pravomocné rozhodnutí), poskytuje právní úprava prostřednictvím žaloby na obnovu řízení, případně žaloby pro zmatečnost, postižené straně možnost, aby účinky rozhodnutí, které spočívá na vadném procesním úkonu, odstranila. Lze si proto představit, že strana například napadne pravomocný rozsudek pro uznání žalobou pro zmatečnost z důvodu, že byla k uznání procesního nároku donucena v důsledku trestného činu soudce [§ 229 odst. 1 písm. g) o. s. ř.].

Ani v případech, kdy se procesní úkon strany protívá dobrým mravům či smyslu a účelu zákona, nelze uvažovat jednoduše o jeho „neplatnosti“. I zde je třeba nastalou situaci řešit podle předpisů procesního práva (které institut neplatnosti využívá jen výjimečně). Je-li procesní úkon strany v rozporu s ustanoveními procesního práva, je podle okolností na soudu, aby jej buď odmítl, nebo k němu nepřihlížel (srov. § 41a odst. 3 o. s. ř.). Obdobně bude soud postupovat v případech, kdy se procesní úkon strany ocitá v rozporu s účelem jiného než procesního zákona nebo má-li zjevně zneužívající povahu. V posléze uvedeném případě přistupuje česká soudní praxe na základě § 2 o. s. ř. k tomu, že nerozhoduje (nepřihlíží) k návrhu procesní strany na delegaci vhodnou,⁴¹¹ resp. zamítá návrh žalobce na vstup nového účastníka do řízení.⁴¹² Avšak i bez existence obdobného výslovného ustanovení lze v civilněprocesních vztazích dovést obecný zákaz lstivého či zneužívajícího procesního jednání.⁴¹³

⁴⁰⁷ Srov. MACUR, J. Důvody neplatnosti rozhodčí smlouvy. *Právní rozhledy*. 2001, č. 12, s. 582.

⁴⁰⁸ Z tohoto pohledu je jako zavádějící třeba hodnotit úpravu § 41a odst. 4 o. s. ř. Procesní praxe totiž odvolání procesních úkonů (např. nesporných skutkových tvrzení) běžně připouští.

⁴⁰⁹ Tak KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien: Facultas, 2013, s. 240–241, marg. č. 603.

⁴¹⁰ Stejně FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 402, s. 763.

⁴¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. července 2008, sp. zn. 29 Nd 201/2008, č. 2/2009 Sb. NS.

⁴¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010, č. 46/2012 Sb. NS.

⁴¹³ Srov. ZEISS, W. *Die arglistige Prozesspartei*. Berlin: Duncker & Humblot, 1967, s. 17 a násl.

7.3.6 Procesní úkony stran s materiálněprávními účinky

Právní jednání jsou pro procesní právo významná především z toho hlediska, že ovlivňují obsah rozhodnutí ve věci samé.⁴¹⁴ Civilní soudce je při rozhodování sporu vázán platnou soukromoprávní smlouvou, a vydaný rozsudek se tak musí pohybovat ve smlouvou určeném rámci.⁴¹⁵ Skutečnost, že byla uzavřena smlouva určitého obsahu, musí strana do řízení nejprve vnést svým přednesem, který má povahu procesního úkonu. Uvedené se samozřejmě netýká jen smlouvy, ale i dalších právních skutečností, jež jsou z hlediska uplatněného procesního nároku rozhodné. Na základě aktivity procesních stran, jež svými procesními úkony vnášejí do řízení skutkový materiál, dostává soud k dispozici skutkový základ, jehož existenci musí soud posoudit a následně právně zhodnotit.

Nic samozřejmě nebrání tomu, aby v rámci skutkového přednesu či jiného procesního úkonu strany byla soudu předkládána nejen tvrzení o právním jednání již uskutečněném, nýbrž je přípustné, aby toto právní jednání bylo provedeno až spolu s procesním úkonem. Domácí právní úprava s takovou eventualitou přímo počítá, když upravuje účinky hmotněprávního jednání strany „učiněného vůči soudu“ (srov. § 41 odst. 3 o. s. ř.), tj. prostřednictvím procesního úkonu. Tak tomu může být nejen v případě námítky započtení či uzavření soudního smíru⁴¹⁶, ale i tam, kde doručení žaloby žalovanému má zároveň povahu výzvy věřitele k plnění (§ 1958 odst. 2 obč. zák.), nebo obsahuje-li žaloba výpověď z nájmu bytu⁴¹⁷ či jinde.⁴¹⁸

Jednoznačně je přitom přijímáno, že procesními úkony jsou projevy vůle stran civilního řízení, jež směřují k založení, změně nebo zániku civilněprocesního vztahu; jde tedy o úkony, jež projevují své účinky v oblasti procesního práva.⁴¹⁹ Jejich případné účinky hmotněprávní jsou podmíněny tím, zda hmotněprávní normy s určitým procesním úkonem takové účinky spojí; z procesněprávní regulace je však dovodit nelze. Tak je tomu například u stavění promlčecí lhůty (§ 640 obč. zák.).

V uvedeném smyslu není vyloučeno, aby procesní úkon strany zároveň naplňoval předpoklady skutkové podstaty normy hmotného práva, které s takovým jednáním spojuje účinky odlišné od účinků procesních. Proto uznání procesního nároku žalovaným (§ 153a odst. 1 o. s. ř.) může mít současně účinky prominutí dluhu dlužníkem

⁴¹⁴ LEIPOLD, D. Kommentar zum § 128, RN 254. In: STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 2*. 21. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1994.

⁴¹⁵ DVOŘÁK, B. In: GERLOCH, A. *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 374–375.

⁴¹⁶ Smír má z hmotněprávního hlediska obvykle povahu narovnání (§ 1903 a násl. obč. zák.).

⁴¹⁷ Srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28. února 1994, sp. zn. 2 Cdo 3/94, č. 26/1996 Sb. NS.

⁴¹⁸ Lze si například představit notifikaci postoupeného dlužníka, k níž účinně dojde tím, že mu soud (jako žalovanému) doručí návrh žalobce na vstup procesního nástupce (postupníka) do řízení podle § 107a o. s. ř.

⁴¹⁹ Tzv. teorie právního následku (*Rechtsfolgetheorie*). K ní HOLZHAMMER, R. *Österreichisches Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien – New York: Springer Verlag, 1976, s. 148; dále KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien: Facultas, 2013, s. 240, marg. č. 597 a především BAUMGÄRTEL, G. *Wesen und Begriff der Prozeßbandlung einer Partei im Zivilprozeßrecht*. Berlin – Frankfurt am Main: Vahlen, 1957, s. 291.

podle práva hmotného (§ 2053 a násl. obč. zák.). Procesní teorie v naznačené souvislosti hovoří o tzv. procesních úkonech s dvojí funkcí (*doppelfunktionelle Prozesshandlungen*), tj. s funkcí procesní i hmotněprávní. Obvykle se do této kategorie zařazuje, vedle uznání procesního nároku, ještě smír, vzdání se procesního nároku a námitka započtení. Vzniká ovšem otázka, zda a případně do jaké míry jsou obě funkce takového procesního úkonu na sobě závislé.

V civilní procesualistice se v tomto směru objevují dva zcela protichůdné názory. Jeden má za to, že neúčinnost projevu vůle v jedné právní oblasti nevylučuje, že by takový projev mohl vyvolávat právní účinky v právní oblasti druhé. V této souvislosti mluvíme o tzv. nauce o dvojité skutkové podstatě (*Doppeltatbestandslehre*). Podle ní se konkrétní projev vůle učiněný stranou řízení musí posoudit odděleně z hledisek dotčených skutkových podstat hmotného a procesního práva. Není přitom vyloučeno, aby v případě, že ten nesplní předpoklady stanovené předpisy hmotného práva, naplnil požadavky kladené na něj normami procesními a naopak. Lze si tedy představit, že žalovaný sice účinně uzná procesní nárok uplatněný proti němu žalobcem (a soud na tomto základě rozhodne rozsudkem pro uznání), avšak k naplnění skutkové podstaty uznání dluhu nedojde, neboť v daném případě není žalovaný v řízení pasivně věcně legitimován (žalovaný ve skutečnosti žalobci nic nedluží).

Naproti tomu učení o tzv. dvojité povaze procesních úkonů (*Lehre von der Doppelnatur der Parteiprozesshandlungen*) k účinnosti procesních úkonů, jež mají tzv. dvojí funkci, vyžaduje, aby současně splňovaly náležitosti předepsané jak hmotným, tak procesním právem. Je ovšem zjevné, že takovou podmínku účinnosti civilně-procesní ani soukromoprávní předpisy nestanoví. Uvedená teorie tak není způsobilá přesvědčivě zdůvodnit, proč by opožděně – například v průběhu odvolacího řízení – vznesená námitka započtení, ke které soud nemůže přihlížet, neměla působit hmotněprávní účinky, jsou-li předpoklady započtení podle hmotného práva splněny. Opačně je třeba zase uzavřít, že žalovaným v řízení včas vznesená námitka započtení nemusí být důvodná z hlediska předpokladů práva hmotného; tak tomu bude zejména tehdy, namítne-li žalovaný k započtení nezpůsobilou pohledávku (§ 1987 odst. 2 obč. zák.). Soud v takovém případě sice k námitce přihlédně, avšak nebude ji mít za důvodnou.

Uzavírám tedy, že není vyloučeno, aby určitý procesní úkon s sebou nesl též hmotněprávní účinky. Má-li tomu tak být, je třeba, aby naplňoval požadavky na něj kladené hmotným právem. Na druhé straně platí, že je-li procesní úkon z procesního pohledu vadný, neznamená to, že by nemohl působit účinky v oblasti hmotného práva. Podle mého názoru je tedy třeba dát přednost nauce o tzv. dvojité skutkové podstatě.

7.3.7 Exkurs k procesním smlouvám

Na rozdíl od soukromého práva se v civilním právu procesním, jež náleží do oblasti práva veřejného, neuplatňuje zásada autonomie vůle (viz výše 7.3.2). Překáží tomu již sama trojstranná povaha procesněprávního vztahu, jakož i zájem na efektivním

řešení sporů o právo.⁴²⁰ Představa, že by si strany mohly autonomně upravit pravidla civilního řízení,⁴²¹ či dokonce stanovit rozsah účinků civilního soudního rozhodnutí, je civilnímu procesu cizí.⁴²² Řečeno jinak, v procesním právu neplatí zásada smluvní volnosti. Smlouva uzavřená stranami civilního řízení je přípustná pouze tam, kde ji civilněprocesní normy za přípustnou prohlašují.⁴²³

Účinně je proto podle českého procesního práva možné uzavřít dohodu o místní příslušnosti soudu (§ 89a o. s. ř.), smír (§ 99 o. s. ř.) či rozhodčí smlouvu (§ 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů), nikoli však dohodu o přípustnosti či hodnocení důkazů⁴²⁴, či dokonce smlouvu o vzdání se procesní ochrany.⁴²⁵ Je přitom zřejmé, že co do náležitostí, výkladu a vad se procesní smlouvy nebudou zásadně lišit od jiných procesních úkonů stran. Skutečnost, že procesní smlouva má – na rozdíl od ostatních procesních úkonů – dvoustrannou povahu, by na posouzení jejích účinků nemělo mít vliv. Rozhodně zde je zásadně procesní právo.

J. Macur však v souvislosti s rozhodčí smlouvou správně poukázal na to, že potřeba dostatečné procesní ochrany stran řízení vyžaduje, aby každá z nich měla ještě před zahájením rozhodčího řízení možnost napadnout rozhodčí smlouvu pro její obsahové nedostatky, které ji činí neplatnou z důvodů, jež sice nejsou výslovně stanoveny procesním předpisem, které ale vyplývají z obecných právních vět.⁴²⁶ Je tomu tak z důvodu, že uvedená smlouva, jejíž procesní povaha je nesporná, je uzavírána mimo kontrolní mechanismy civilního řízení (srov. výše 7.3.5), což podstatně snižuje záruky její správnosti a zároveň omezuje možnosti odstraňování jejích vad v rámci samotného řízení.⁴²⁷ Nelze proto vyloučit, aby rozhodčí smlouva byla ještě před zahájením rozhodčího řízení napadena jednou ze stran negativní určovací žalobou, přičemž jako důvod neplatnosti smlouvy může být s úspěchem namítána vada vůle při jejím uzavírání.

Obdobný závěr je podle mého názoru – vzhledem k obdobnosti posuzované situace – zapotřebí vztáhnout i na dohodu o místní příslušnosti, neboť ani v případě

⁴²⁰ Srov. LEIPOLD, D. Kommentar zum § 128, RN 227. In: STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 2*. 21. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1994.

⁴²¹ SCHUMANN, E. Einleitung, RN 13. In: STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 1*. 20. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1984 hovoří o zákazu „konvencionálních procesů“. Pro rozhodčí řízení však srov. § 19 odst. 1 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

⁴²² Opačně WAGNER, G. *Prozeßverträge. Privatautonomie im Verfahrensrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, s. 711 a násl.

⁴²³ Stejně FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990, s. 395, marg. č. 749. Tento závěr však není přijímán jednoznačně; pro širší přípustnost procesních smluv se vyslovuje např. WAGNER, G. *Prozeßverträge. Privatautonomie im Verfahrensrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, s. 209 s násl.

⁴²⁴ Blíže k tomu KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien: Facultas, 2013, s. 283, marg. č. 784.

⁴²⁵ Tzv. *pactum de non petendo*. Pro jeho přípustnost se však v Rakousku vyslovil HOLZHAMMER, R. *Österreichisches Zivilprozeßrecht*. 2. Auflage. Wien – New York: Springer Verlag, 1976, s. 3.

⁴²⁶ MACUR, J. Důvody neplatnosti rozhodčí smlouvy. *Právní rozhledy*. 2001, č. 12, s. 582–583.

⁴²⁷ Obdobně LEIPOLD, D. Kommentar zum § 128, RN 243. In: STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 2*. 21. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1994.

jejího vzniku není k dispozici soudní kontrola. Uvedený závěr se samozřejmě nemusí týkat pouze vad vůle procesního úkonu, nýbrž i jeho vad obsahových, jež mohou mít za následek jeho rozpor s dobrými mravy či účelem zákona. Je však třeba uvážit, že případné spory o platnost prorogační dohody ztrácejí na významu poté, co soud začal jednat o věci samé (105 odst. 1 o. s. ř.). Tím totiž dochází ke zhojení případných vad místní příslušnosti soudu; žalobce pak uvedeným okamžikem ztrácí naléhavý právní zájem na určení neplatnosti dohody o prorogaci.

Od výše uvedených případů je třeba odlišovat situace, kdy předmětem dohody stran řízení je vykonání či naopak opomenutí určitého procesního úkonu. V civilním řízení se lze setkat s dohodami stran, podle kterých se jedna z nich zaváže ke zpětvzetí žaloby, ke vzdání se opravného prostředku, uplatnění části pohledávky apod. Podle výše uvedeného vymezení je třeba považovat tyto a jim podobná ujednání za procesně nepřijatelná, neboť nejsou procesním právem vůbec upravena. V rámci probíhajícího řízení proto nelze splnění takových dohod vymáhat; podá-li strana odvolání, přestože se protistraně zavázala ke vzdání se opravného prostředku, nemá to za následek nepřijatelnost podaného odvolání. Uvedené však nevylučuje, aby zmíněné smluvní ujednání splňovalo náležitosti hmotného práva, zejména lze-li usuzovat, že se nepřičí účelu zákona nebo dobrým mravům. V konkrétním případě by pak poškozená strana byla oprávněna domáhat se po protistraně náhrady škody, která jí chováním v rozporu s uzavřenou dohodou vznikla.

Konečně se v souvislosti s procesními smlouvami otevírá otázka, jak je to s přechodem či převodem práv a povinností z procesních smluv na právní nástupce. Máme za to, že ustanovení právních předpisů o procesním nástupnictví při univerzální (§ 107 o. s. ř.) i singulární sukcesi (§ 107a o. s. ř.) vyjadřují obecnou myšlenku, že by právní nástupce strany řízení měl vstupovat i do jejího procesního postavení (srov. § 107 odst. 4, resp. § 107a odst. 3 o. s. ř.). Dojde-li proto k postoupení pohledávky, o které se vede spor, je právní nástupce původní strany (postupník) vázán též platnými prorogačními a rozhodčími smlouvami (doložkami), které se v době cese vztahovaly na postupitele.⁴²⁸

7.4 Zvláštnosti procesního jednání právnických osob

Z hlediska procesního jednání právnických osob si zvláštní zřetel zaslouží otázka jejich procesní způsobilosti. Jak již bylo uvedeno výše (7.3.2), považujeme procesní způsobilost za jednu z náležitostí procesního úkonu. Není-li dána, nemůže procesní úkon strany vyvolávat žádné účinky; procesní způsobilost je totiž předpokladem účinnosti procesního úkonu strany.

⁴²⁸ DVOŘÁK, B. Komentář k § 1879, marg. č. 38. Komentář k § 1880, marg. č. 13. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.

Česká právní úprava z tohoto pohledu v § 20 odst. 1 o. s. ř. stanoví, že „každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém je svéprávný“. Podle předpisů hmotného práva ovšem právnické osoby svéprávností nedisponují, a proto za ně rozhodují a nahrazují jejich vůli členové statutárních orgánů (§ 151 odst. 1 obč. zák.). Část domácí právní teorie vede toto východisko k závěru, že právnické osoby nejsou procesně způsobilé, a mohou tak v řízení činit procesní úkony pravidelně prostřednictvím zástupců, jimiž jsou členové statutárních orgánů právnické osoby.⁴²⁹ Uvedené závěry však narážejí na kritiku.⁴³⁰

Lze mít předně za to, že závěr o procesní nezpůsobilosti právnických osob přehlíží, že domácí právní úprava v § 21 až 21b o. s. ř. stanoví předpoklady, za kterých mohou právnické osoby činit v řízení procesní úkony. Právě uvedená ustanovení tak obsahují výslovnou úpravu procesní způsobilosti právnických osob; § 20 odst. 1 o. s. ř. se proto podle našeho názoru uplatní jen na procesní jednání osob fyzických.

Zvláštní úprava procesní způsobilosti právnických osob, která se odlišuje od úpravy jejich způsobilosti k právnímu jednání (svéprávnosti), je přitom zcela pochopitelná. Již výše jsme uvedli (7.3.3), že požadavky kladené na právní jednání a na procesní úkony se významně liší. V oblasti procesněprávních vztahů, v nichž se uplatňuje tzv. teorie projevu, nikoli teorie vůle, nemá význam zabývat se rozumovou a volní vyspělostí účastníků. Rozhodné je naopak hledisko, zda jsou strany řízení schopny podniknout určitý a srozumitelný projev vůle (procesní úkon) mající veškeré požadované náležitosti. To lze jistě předpokládat u právnických osob, nikoli však u všech osob nezletilých nebo omezeně svéprávných. I takto lze vysvětlit, proč naše úprava zásadně vychází z existence procesní způsobilosti právnických osob, kdežto u nezletilých fyzických osob (a osob omezeně svéprávných) vyžaduje zpravidla zastoupení zákonným zástupcem.⁴³¹

Byl-li by naproti tomu správný závěr, podle kterého nejsou právnické osoby jako účastníci řízení schopny samostatně procesně jednat, musel by soud doručovat písemnosti nikoli přímo právnické osobě, nýbrž jejímu statutárnímu orgánu jakožto zástupci, jak plyne z ustanovení § 50b odst. 1 o. s. ř.⁴³² To by procesní styk s účastníkem – právnickou osobou významně komplikovalo.

⁴²⁹ Tak zejména ŠÍNOVÁ, R. In: SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 71, kde autorka uvádí: „V intencích nového soukromého práva musíme uzavřít, že právnická osoba nemá procesní způsobilost, protože nemá svéprávnost.“ Ve své pozdější práci autorka však již tak kategorický závěr nečiní, když procesní jednání právnické osoby podle § 21 o. s. ř. hodnotí jen jako „jakýsi zvláštní institut, jakési zastoupení účastníka *sui genesis*“. Viz ŠÍNOVÁ, R., JURÁŠ, M. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, s. 130.

⁴³⁰ Srov. DVORÁK, B. K problematice procesního jednání právnických osob. *Právní rozhledy*. 2016, č. 19, s. 649-655.

⁴³¹ Ústavní soud v nálezu ze 4. prosince 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14, č. 217/2014 Sb. n. u. ÚS, dovodil, že „[v] případech nezletilých dětí by pravidlem měl být závěr, že tyto nemají plnou procesní způsobilost ve smyslu § 20 odst. 1 o. s. ř., přičemž opačný závěr lze přijmout v konkrétních zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej rádně odůvodnit“.

⁴³² Podle § 50b odst. 1 o. s. ř. platí: „Má-li účastník zástupce, doručuje se pouze zástupci, nestanoví-li zákon jinak.“

Rovněž náklady řízení, které fyzické osobě jednající podle § 21 o. s. ř. vzniknou, by v takovém případě musely být považovány nikoli za náklady vynaložené účastníkem, nýbrž jeho zástupcem a jako takové být placeny a nahrazovány. Tento závěr by zase vyvolával komplikace v oblasti práva na náhrady nákladů řízení, když by bylo nutné náklady takového zástupce dokládat a vyčíslovat.

Obdobně se teze o zastoupení právnické osoby podle § 21 o. s. ř. dostává do konfliktu, jak si uvědomují rovněž zastánci opačného názoru,⁴³³ s § 126a o. s. ř., podle kterého jsou členové statutárního orgánu v řízení vyslyšáni jako účastníci, nikoli jako svědci. Obecná úprava však vychází ze zásady, podle níž jsou zástupci účastníků v řízení vyslyšáni jako svědci, nikoli jako účastníci (srov. § 131 o. s. ř.).

Dále je třeba upozornit, že naše úprava zastoupení na základě plné moci počítá – obdobně jako úprava německá – s tím, že zmocněncem účastníka řízení v případech § 26 a § 26a o. s. ř. může být i právnická osoba. Tuto možnost procesního zastoupení by zákonodárce jistě nevolil v případě, že by vycházel z teze o procesní nezpůsobilosti právnických osob. Vždyť i u zastoupení zmocněncem – fyzickou osobou úprava vyžaduje, aby se jednalo o osobu svéprávnou, tj. procesně způsobilou (§ 27 o. s. ř.). Zcela jasná je pak dikce zákona v případě zastupování státem (§ 26a odst. 1 o. s. ř.); měl-li by zákonodárce za to, že stát, který se v soukromoprávních vztazích považuje za právnickou osobu,⁴³⁴ nemá procesní způsobilost, jistě by s ním jako se zástupcem nepočítal.

Úprava právního jednání právnických osob v oblasti hmotného práva (§ 151 a násl. obč. zák.) nadto podle našeho názoru neodpovídá požadavkům procesního práva pro svou složitost. Odpověď na otázku, prostřednictvím koho právnická osoba v procesních vztazích jedná, by totiž v rámci soudního řízení neměla vyvolávat další (sekundární) spor. Je třeba dbát na jednoznačnost a přehlednost právní úpravy, což hmotněprávní předpis, jak se ukazuje v praxi,⁴³⁵ nezaručuje. Uvedenou skutečnost považujeme za významný důvod pro to, aby zákonodárce přistoupil k úpravě procesního jednání právnických osob zcela samostatně, tj. bez odkazu na hmotné právo.

Požadavku jednoznačnosti úpravy procesního jednání právnických osob pak rovněž odpovídá pravidlo, podle něhož procesní úkony činí vždy jedna osoba, a to osoba fyzická [§ 21 odst. 1 písm. a) o. s. ř.]. Společné (současné) procesní jednání více osob za právnickou osobu není přípustné, jak potvrzuje rovněž česká judikatura.⁴³⁶ Ačkoli tedy stanovy nebo společenská smlouva společnosti s ručením omezeným stanoví, že společnost zastupuje více jednatelů společně, musí v procesních vztazích platit, že za ni jedná každý z jednatelů samostatně.⁴³⁷ Jen tak lze zajistit jednoznačnost procesních úkonů právnické osoby.

⁴³³ ŠÍNOVÁ, R., JURÁŠ, M. *Účastensví v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, s. 130.

⁴³⁴ Podle § 21 obč. zák. platí: „Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.“

⁴³⁵ Srov. např. problematiku pověření člena statutárního orgánu k jednání vůči zaměstnancům právnické osoby podle § 164 odst. 3 obč. zák.; k tomu srov. usnesení NS z 30. září 2015, sp. zn. 29 Cdo 880/2015, č. 20/2016 Sb. NS.

⁴³⁶ Srov. usnesení NS ČR z 30. října 2001, sp. zn. 20 Cdo 2474/99, *Soudní judikatura*, č. 174/2005.

⁴³⁷ Usnesení NS ČR z 10. března 2005, sp. zn. 29 Odo 963/2003, č. 29/2006 Sb. NS.

I když se přikláním k závěru, že koncepce procesního jednání právnických osob není založena na principu zastoupení, samozřejmě tím nevylučuji, aby si právnická osoba zvolila zástupce na základě plné moci (§ 24 a násl. o. s. ř.). Tímto zástupcem však nesmí být, jak potvrzuje judikatura, statutární orgán právnické osoby, resp. jeho předseda.⁴³⁸ Není rovněž vyloučeno, aby soud – při splnění zákonných podmínek (§ 29 odst. 2 o. s. ř.) – ustanovil právnické osobě jakožto zástupce procesního opatrovníka.

Z nastíněné argumentace po mém soudu nevyplývá, že by samostatná (na hmotném právu nezávislá) právní úprava procesního jednání právnických osob vyvolávala nějaké vážné systémové nedostatky. Skutečnost, že vychází z jiného principu, než na kterém je založeno jednání právnických osob v soukromém právu, neznamená, že by do procesních vztahů vnášela právní nejistotu.⁴³⁹ Naopak. Mám ze shora uvedených důvodů za to, že v právních poměrech České republiky jsou právnické osoby i po účinnosti občanského zákoníku (1. 1. 2014) procesně způsobilé. To především znamená, že právnické osoby disponují způsobilostí samostatně v řízení činit procesní úkony.

7.5 Shrnutí

Shora uvedené vývody ukazují, že úprava jednání osob v procesních vztazích má sice mnoho styčných bodů s problematikou právního jednání podle hmotného práva, obojí však nelze zaměňovat. Procesní právo vymezuje odlišně od práva hmotného nejen samotný pojem subjektu, nýbrž i jeho procesní jednání, k němuž dochází prostřednictvím procesních úkonů, jež se liší od právního jednání upraveného předpisy hmotného práva. Diference, které jsou patrné zejména u náležitostí, výkladů a následků vad procesních úkonů, jsou podle mého názoru ovlivněny samotnou funkcí procesního práva, jež spočívá v poskytování ochrany porušeným či ohroženým subjektivním právům a oprávněným zájmům, jejichž vznik spadá do oblasti hmotněprávních vztahů. Procesní úpravy se proto v první řadě snaží o to, aby v procesních vztazích byla nastolena jistota, a aby tedy nedocházelo ke vzniku tzv. sekundárních sporů, právních konfliktů ohledně procesních otázek v samotném řízení.

Z uvedeného důvodu procesní právo zásadně odmítá konkludentní procesní úkony, staví se negativně k vázanosti procesního úkonu na podmínky nebo samostatně (a rozdílně od hmotného práva) stanoví, kdo jedná jménem právnické osoby v procesních vztazích. Důsledkem tohoto pojetí je rovněž odmítnutí pojmu neplatnosti v procesních vztazích s tím, že k nápravě vadných procesních úkonů by mělo dojít již v samotném řízení, které probíhá pod kontrolou soudu či jiného autoritativního

⁴³⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. května 2005, sp. zn. 29 Odo 560/2004, *Soudní judikatura*, č. 140/2005.

⁴³⁹ Jak se obává JURÁŠ, M. Zastoupení právnické osoby v civilním právu – aktuální problémy. *Právní rozhledy*. 2014, č. 12, s. 432.

orgánu. Důležitý je taktéž poznatek, že základním stavebním kamenem procesního práva je jednostranný procesní úkon, jímž se strana domáhá změny v civilněprocesním vztahu nebo ji přímo působí, kdežto výstavba (soukromo)právních poměrů je založena na smlouvě.

Mám tedy za to, že provedené zkoumání na jednu stranu ukázalo, že procesní právo nemůže popírat své funkční vazby s právem hmotným,⁴⁴⁰ jeho odlišná struktura však na druhou stranu vyžaduje, aby bylo vybaveno vlastním pojmovým aparátem ústícím mj. i v samostatnou teorii procesního jednání.

⁴⁴⁰ MACUR, J. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 26–27.

8. POSTAVENÍ SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOSTI V SOUKROMÉM PRÁVU Z KOMPARATIVNÍHO HLEDISKA

8.1 Úvodem

Rekodifikované soukromé právo v České republice přineslo v oblasti civilní odpovědnosti kromě jiných i zásadní koncepční změny týkající se vymezení, typů a podmínek odpovědnosti osob.

Z § 24 obč. zák. plyne, že za své jednání odpovídá (tj. má odpovědnost ve smyslu občanského zákoníku) pouze ten, kdo je způsobilý své jednání rozumem posoudit a ovládnout. Ustanovení tak vytváří základ pro posuzování odpovědnosti za zavinění, tj. odpovědnosti založené na zkoumání psychického vztahu škůdce k jeho jednání, pro něž je typická kombinace prvků vědění (intelektu) a vůle. „Subjektivní odpovědnost“ založená na zaviněném protiprávním jednání však byla tradičně považována pouze za jednu z forem civilní odpovědnosti, za její protipól, respektive za samostatný druh byla považována odpovědnost objektivní, která zavinění nevyžaduje a vzniká na základě zákonem kvalifikované události (s výjimkou smluvní odpovědnosti, jež vzniká porušením smluvní povinnosti).⁴⁴¹

V občanském zákoníku se však již v této souvislosti neseťkáváme s pojmem odpovědnosti, nýbrž pouze s povinností k náhradě újmy. Tím se naznačuje, že se o odpovědnost v pravém (tj. výše naznačeném) slova smyslu nejedná. Pojem „objektivní odpovědnost“ se tak stává – navzdory tradičnímu doktrinálnímu zakotvení – z hlediska terminologie občanského zákoníku bez dalšího vysvětlení problematickým. Jestliže je však delikttní způsobilost na základě § 24 vyhrazena explicitně pouze člověku, má to znamenat, že osoba, která nedisponuje vlastním rozumem a vůlí, tj. především osoba právnická, není „delikttně způsobilá“? A není tak na rozdíl od veřejného či trestního práva způsobilá právně odpovídat? Lze otázku „delikttní způsobilosti“ právnických osob uspokojivě vyřešit (materiálně i formálně-terminologicky) pomocí právem definované metody přiřítání konkrétního jednání či následků (tj. přiřítatelnosti) právnické osobě?

⁴⁴¹ K odchylnému postoji ke smluvní odpovědnosti dospívá K. Beran – srov. třetí kapitulu.

Jak plyne z druhé kapitoly, právnická osoba – minimálně pokud jde o smluvní odpovědnost – způsobilá odpovídat (v tradičním, širším slova smyslu) jednoduše být musí. Způsob, jakým právnické osobě vzniká právní povinnost jakožto povinnému subjektu, pachateli či škůdci, se však liší v návaznosti na to, o jakou odpovědnost jde.

Odpovědi na to tyto otázky však nelze dát izolovaně z hlediska české právní nauky, reflektující především český právní řád, nýbrž zejména s ohledem na zahraniční právní úpravy. V těch totiž nalézáme pestrou paletu přístupů k civilní odpovědnosti, jež jsou v českém právním řádu namnoze pro odlišnou genezi a tradici obtížně použitelné. S ohledem na to, že český zákonodárce čerpal inspiraci zejména z německé a rakouské právní úpravy, je třeba vysvětlit, jak je koncepčně civilní odpovědnost v těchto právních úpravách konstruována a čím se liší právní úprava 200 let starého ABGB a více než 100 let starého BGB od novějších civilněprávních úprav, ať už jde o civilní kodexy Itálie, Nizozemska, Polska či Španělska.

Alespoň stručný popis zahraničních úprav přitom napomáhá při hledání odpovědi na výše uvedené otázky, zasazuje českou úpravu do širšího evropského kontextu, ukazuje, jaký druh odpovědnosti v právních úpravách dominuje a především co z toho plyne pro použitelnost cizích právních úprav, resp. přístupů k civilním deliktům, a to vše pro pochopení a adekvátní (tj. zde míněno přijatelnou) kontextuální interpretaci nové české právní úpravy.

8.2 Pojmové vymezení subjektivní a objektivní odpovědnosti

Odpovědnost založená na zavinění, tedy subjektivní odpovědnost, představuje primární případ povinnosti k náhradě újmy, kdy povinný subjekt odpovídá za své chování, které mohl a měl ovlivnit a především u kterého mohl a měl rozpoznat jeho nebezpečnost pro právem chráněné statky. V případě subjektivní odpovědnosti je to tedy protiprávní jednání, ať již konání, či opomenutí, škůdce, které představuje základní požadavek na vznik odpovědnostního vztahu.

V kontextu českého soukromého práva platí, že subjektivní deliktní odpovědnost představuje základní a hlavní druh deliktní odpovědnosti. Tato skutečnost je projevem tradice civilního práva, která byla zcela zásadně ovlivněna platností obecného zákoníku občanského, tedy ABGB, od roku 1811, jenž byl opět základem pro rekonstrukci českého civilního práva a vzorem pro současný občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.). Hlavní role subjektivní odpovědnosti pak dále vede k jednoznačnému závěru, že veškeré jednotlivé skutkové podstaty objektivní odpovědnosti jsou pouze dílčí a speciální úpravou. Tímto přístupem se zákonodárce přiklonil k německému řešení a na rozdíl od rakouského přístupu, který se uplatňuje v judikatuře, zakázal rozšiřování objektivní odpovědnosti prostřednictvím analogie (§ 2895 obč. zák.). I nadále proto ani právní teorie nezvažuje, že by některou ze skutkových podstat

objektivní odpovědnosti považovala za generální klauzuli, jako tomu bylo v minulosti u § 421 obč. zák. č. 40/1964 Sb.

I přes výše uvedené se ale objektivní odpovědnost za škodu stává v soukromém právu – navzdory proklamovanému primátu odpovědnosti založené na zavinění (subjektivní odpovědnosti) – dominantním odpovědnostním poměrem. Nejde o vývoj posledních pár let, nýbrž o dlouhodobý trend deliktního práva v rámci celého kontinentálního práva. V evropských úpravách (Francie, Německo, Rakousko, Itálie, Polsko, Španělsko, Nizozemsko a další) tak probíhají neutuchající diskuse nad nejrůznějšími modely „zprísňování“ občanskoprávní odpovědnosti za újmu.

Hlavním motivem všech těchto snah a změn paradigmat je spravedlivá alokace rizik a důsledná ochrana poškozených. Smyslem úpravy objektivní odpovědnosti však nemá být ochromení žádoucího společenského, technického i technologického pokroku. Účelem diskusí je hledání rovnováhy mezi uvedenými společenskými zájmy.⁴⁴²

Samo označení, resp. charakteristika této odpovědnosti jakožto objektivní – v opozici k subjektivní odpovědnosti, založené na principu zavinění – je pouze jedním z mnoha teoretických přiblížení, jimiž se situace, kdy někdo nese břímě odpovědnosti bez zřetele ke svému zavinění, obvykle popisují. Jde o označení, které rezonuje především v české a ve slovenské literatuře.⁴⁴³ Vedle toho se v doktríně setkáme taktéž s pojmy odpovědnost za výsledek, odpovědnost bez zavinění, přísná odpovědnost anebo odpovědnost za zvýšené riziko či nebezpečí. Tyto termíny pak bývají užívány *promiscue*, ačkoli ne vždy vyjadřují totéž (zejména termín *strict liability* ne zcela odpovídá českému chápání objektivní odpovědnosti⁴⁴⁴). Taktéž bývají v zahraniční literatuře⁴⁴⁵ termínem přísná (objektivní) odpovědnost označovány případy, které bychom mohli nazvat i jako „zprísňená“ subjektivní odpovědnost⁴⁴⁶ (kupř. vyšší standard vyžadované péče, přenašeni důkazního břemene atd.).

⁴⁴² Objektivní odpovědnost se pod různým označením objevuje v soukromém právu evropských zemí s čím dál vyšší frekvencí zhruba od konce 19. století. Vznikala postupně, tak jak se prosazovala idea, že za určité škody (újmy) by se mělo odpovídat (hledisko ekvity, spravedlnosti), přestože vlastník či beneficent zdroje zvýšeného rizika či nebezpečí sám ničeho nezanedbal, resp. nijak nepochybil ani neporušil uznávaná pravidla společenského styku. Odpovídá to maximě, že ten, kdo má prospěch z takové (nebezpečné, rizikové) aktivity, měl by zásadně nést i riziko ze vzniklých újem (*cuius commoda, eius incommoda*).

⁴⁴³ Srov. kupř. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014; HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014; PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017.

⁴⁴⁴ K pojmu odpovědnosti vůbec a jeho vývoji v českém a československém právním prostředí, jakož i k jeho chápání dřívější i současnou naukou se v poslední době kriticky vyjádřil zejm. Václav Janeček. Srov. JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

⁴⁴⁵ KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002.

⁴⁴⁶ Za určité zprísňení odpovědnosti lze v českém prostředí jistě považovat i systém presumovaného zavinění u subjektivní občanskoprávní odpovědnosti. Kdykoli někdo poruší zákonem stanovenou povinnost, zákon presumuje, že škůdce konkrétní porušení i zavinil, a to svou nedbalostí (§ 2911 obč. zák.).

8.3 Vyloučení odpovědnosti povinného subjektu

Hlavním smyslem objektivní odpovědnosti v současném soukromém právu je především spravedlivá alokace rizik plynoucích z mnoha – společensky jinak žádoucích (tedy prospěšných) – činností a provozů, jimž je imanentní nebezpečí vzniku újmy.⁴⁴⁷ Objektivní odpovědnost má v podobných situacích zajistit důslednější ochranu poškozených na jedné straně a současně motivovat provozovatele, aby si při provozování svých činností počínali maximálně bedlivě, aby se snažili eliminovat riziko vzniku nebezpečných situací na minimální možnou míru.

Ve většině případů objektivní odpovědnosti v českém právním řádu existuje zákonem uznaný a definovaný liberační důvod (příp. důvody), který může – je-li náležitě prokázán – zprostit škůdce povinnosti k náhradě újmy. V několika výjimečných případech zákonem upravené absolutní objektivní odpovědnosti (kupř. u škod způsobených zvířetem dle § 2933 obč. zák., u škod z provozu dopravních prostředků dle § 2927 odst. 2 obč. zák., u vybraných případů škod způsobených věcí dle § 2936 a násl. obč. zák.) nicméně převažuje společenský zájem na odškodnění újmy (tedy kompenzace poškozeného) nad zkoumáním, zda provozovatel učinil vše, co po něm lze rozumně požadovat, anebo zda nad věcí či provozem vykonával náležitý dohled, či nikoli. Jak ovšem ukazuje současná česká úprava, hranice mezi prostou objektivní a absolutní odpovědností mohou být v některých případech velmi nezřetelné.⁴⁴⁸ Možná řešení naznačí čtvrtá část této kapitoly.

Jakkoli se může zdát, že díky § 2895 obč. zák.⁴⁴⁹ a zákazu analogie je hranice mezi případy obecné subjektivní odpovědnosti a zvláštní přísné či objektivní odpovědnosti zřejmá, není tomu tak. Přestože komentářová literatura hovoří o případech zvláštní odpovědnosti (§ 2920 násl. obč. zák.) a tyto kvalifikuje jako případy objektivní odpovědnosti, vzniká spor, zda tyto případy jsou takto kvalifikovatelné. V řadě případů je totiž liberace zakládána na subjektivní stránce jednání škůdce, což značně nabourává nejen představu o objektivní odpovědnosti, ale celou její systematiku. U těchto skutkových podstat tak lze spíše hovořit o případech subjektivní odpovědnosti s obráceným důkazním břemenem, kde se škůdce zproští (či vyviní) prokázáním svého konkrétního jednání, tedy typicky vynaložení veškeré péče, nezanedbání náležitého dohledu apod. Předchozí právní úprava tyto skutkové podstaty jednoznačně kvalifikovala jako případy subjektivní odpovědnosti s obráceným důkazním břemenem.

⁴⁴⁷ Jízda na eskalátoru v metru, návštěva kadeřnického či holičského salónu, projížďka na vypůjčených lodičkách, odstranění zubního kazu vrtačkou, příprava léčiva dle receptu, provoz na pozemních komunikacích, let balónem nad městem, jízda na kolotoči a jiných zábavních atrakcích, to vše se stalo pro mnohé běžnou součástí života, možná i rutinní činností. Jde však stále o činnosti, při kterých může docházet ke vzniku i velmi závažných újem, třebaže nikdo v konkrétním případě neporušil svou právní povinnost, resp. škodlivý následek nezavinil.

⁴⁴⁸ Srov. k tomu dosud publikované závěry a stanoviska v komentářové literatuře. Viz poznámku pod čarou č. 443.

⁴⁴⁹ Škůdce je povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvlášť zákonem.

8.4 Jaká je konstrukce civilní odpovědnosti ve vybraných zahraničních úpravách

V evropských úpravách, v nichž často hledáme inspiraci a poučení, se zrcadí specifický vývoj dané země, specifický vývoj právní úpravy a její judikurní reflexe. Právě z těchto důvodů je možnost přenášení (transplantace) právních konstrukcí týkajících se civilní odpovědnosti limitovaná. Východisko českého zákonodárce je totiž s ohledem na právní úpravy civilních deliktů obsažené v občanských zákonících č. 141/1950 Sb. a č. 40/1964 Sb. jiné, jak bude rozvedeno dále.

Francouzská úprava⁴⁵⁰ občanskoprávní odpovědnosti, podobně jako v ostatních státech s civilními kodifikacemi z 19. století, vycházela v původní podobě důsledně z principu subjektivní odpovědnosti (*responsabilité pour faute*), z něhož existovaly toliko dvě výjimky [odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem (čl. 1385 CC) a odpovědnost za škodu způsobenou chátřející stavbou (čl. 1386 CC)]. Zlom zde nastal až s koncem 19. a první čtvrtinou 20. století. Následující období lze charakterizovat jako upozadění *faute* a expanzi objektivních skutkových podstat, resp. forem odpovědnosti bez zřetele k zavinění.

Institut *faute* jako základní prvek zavinění byl v průběhu dalšího vývoje postupně „objektivizován“ objeováním a osvojováním nových doktrinálních i soudních přístupů. Odpovědnost bez zřetele k zavinění se navzdory původní výjimečnosti stala naprosto běžnou součástí deliktního práva (v jeho teorii i praxi), a to do té míry, že ve sféře náhrady újmy na životě a na zdraví předčila odpovědnost za nedbalost.⁴⁵¹ Je potřeba nezapomínat, že k různým formám „přísné“ a „přísnější“ odpovědnosti dospívaly francouzské soudy (a nejen ty) samy. Nejprve vyložily ustanovení čl. 1384 odst. 1 CC jako obecný princip odpovědnosti za škodu způsobenou věcí pod něčí kontrolou, přičemž tuto odpovědnost pojaly od začátku jako odpovědnost za výsledek. Vedle toho vyvinuly další mechanismy, kterými dosahovaly „přísnější“ odpovědnosti u škůdce i tam, kde se odpovídá se zřetelem k zavinění. Mezi ně patří především institut „zvýšené

⁴⁵⁰ Především francouzské právo nečiní jasný rozdíl mezi protiprávností (*illicéité*) a zaviněním (*culpabilité*) a oba pojmy splývají v konceptu *faute* jakožto jednoho ze tří předpokladů vzniku odpovědnosti. Francouzský zákonodárce dospěl k formulaci generálního deliktu založeném na principu obecné občanskoprávní odpovědnosti za zaviněné jednání způsobující jinému škodu. Legálním odrazem je čl. 1382 CC (s účinností od 1. 10. 2016 jde o čl. 1240): „Jakékoli zaviněné (protiprávní) jednání člověka, kterým způsobuje škodu jinému, jej zavazuje k její náhradě.“ Právní norma vyjádřená v tomto ustanovení byla již v době svého přijetí pokládána za obecnou maximum lidského počinání, dokonce za jednu z vůbec prvních maxim společnosti, jak ukazuje projev zpravodaje Code civil Bertranda De Greuille. In: BRUN, P. *Responsabilité civile extracontractuelle*. Paris: Litec, 2005, s. 173. Nádávno byla této zásadě dokonce přiznána Ústavní radou (Conseil Constitutionnel) hodnota ústavního principu – viz rozhodnutí Ústavní rady (Conseil Constitutionnel) ze dne 16. listopadu 1999, č. 9-419 DC, když byla představena coby nezbytný důsledek principu, že nikdo nemá právo škodit druhému (zásada *neminem laedere*), jak je formulován v Prohlášení práv člověka a občana z roku 1789, tedy v základním dokumentu ústavního charakteru. Blíže viz FLOUR, J., AUBERT, J.-L., SAVAUX, E. *Les Obligations 2. Le Fait Juridique*. Paris: Sirey, 2007, s. 97.

⁴⁵¹ GALAND-CARVAL, S. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 127.

povinnosti péče“ pro případy škůdců, kteří disponují určitými zvláštními dovednostmi, schopnostmi atd. (profesionál, odborník), a spíše *ad hoc* užívané „obrácení“, resp. přenašeni důkazního břemene. V situaci osob, které nejsou s to posoudit následky svého protiprávního jednání (dětí a osoby s duševní poruchou), pak postačuje jako předpoklad vzniku občanskoprávní odpovědnosti toliko protiprávní jednání, zavinění – jakožto vnitřní psychologický vztah škůdce k jednání a jeho následku – se nevyžaduje.⁴⁵²

Německé civilní právo je na tom v tomto ohledu velmi podobně. Východiskem občanskoprávní odpovědnosti je subjektivní odpovědnost, tj. odpovědnost založená na principu zavinění (*Verschuldensprinzip*). Povinnost k náhradě škody (újmy) je v německém občanském zákoníku (dále jen BGB) založena na třech základních skutkových podstatách. Konkrétně se jedná o § 823 odst. 1, § 823 odst. 2 a § 826 BGB.⁴⁵³ Z těchto článků plyne, že německé pojetí obecné deliktní odpovědnosti pravidelně vyžaduje k jejímu vzniku subjektivní prvek – zavinění ve formě úmyslu anebo nedbalosti. Jedná se tak o odpovědnost subjektivní.

Co je to zavinění, se však v BGB nedozvídáme, když se v konkrétních skutkových podstatách můžeme pouze dočíst, že ke vzniku odpovědnosti je zapotřebí některá z forem zavinění, tj. konkrétně buď úmysl, nebo nedbalost. Stejně tak jako zavinění není zákonem nijak definován ani úmysl. Odpověď na otázku, co je to úmysl, je ponechána na právní teorii. Ta pak vychází z přesvědčení, že úmysl znamená buď přímo znalost a vědomé způsobení škodného jednání (*dolus directus*), nebo alespoň

⁴⁵² V tomto ohledu existoval jasný průsečík trestněprávní nauky s občanskoprávní doktrínou. Francouzská judikatura se ještě koncem 19. století a během první poloviny 20. století spolu s doktrínou vzájemně utrzovaly v myšlence neodpovědnosti těch, kteří nemohou posoudit (pro nedostatek své intelektuální vyspělosti) následky svého jednání. Z režimu civilní odpovědnosti tak byly vyjímány nezletilé děti a osoby duševně nemocné. Od 60. let minulého století se stalo toto pojetí terčem značné kritiky – do té míry, že francouzský zákonodárce v kontextu novelizace občanskoprávní úpravy (ne)svěprávnosti (*les incapacités*) v roce 1968 vložil zcela nové ustanovení do čl. 489 (2) CC: „Ten, kdo způsobí druhému škodu, zatímco byl pod vlivem duševní poruchy, není o nic méně povinen k její náhradě.“ Po chvilkovém váhání doktríny nakonec převážil výklad, že se ve skutečnosti jedná o opuštění požadavku intelektuální (morální) přičitatelnosti jednání a že napříště je civilní odpovědnost osob s duševní poruchou podrobena stejnému režimu *faute*, jako je tomu u osob duševně zdravých. O 16 let později doktrína přičitatelnosti opírající se o předpoklad určovací a rozlišovací schopnosti jedince pro jeho delikttní způsobilost utrpěla další významný otřes, když se francouzský kasační soud vyslovil pro opuštění tohoto předpokladu i u nezletilých dětí a připustil, že i ony jsou způsobilé dopustit se *faute* se všemi občanskoprávními následky. Blíže viz MAZEAUD, H., MAZEAUD, L., TUNC, A. *Traité théorique et pratique de la Responsabilité délictuelle et contractuelle II*. 6. ed. Paris: Montchrestien, 1970, marg. 456; LE TOURNEAU, P. La Responsabilité civile des personnes atteintes d'un trouble mental. *La semaine juridique*, éd. G., 1971, I, 2401; VINEY, G. Réflexion sur l'article 489-2 du Code civil. *RTD civ.* 1970, s. 251 a násl.

⁴⁵³ § 823: (1) Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines anderen widerrechtlich verletzt, ist dem anderen zum Ersatz des daraus entstehenden Schadens verpflichtet. (2) Die gleiche Verpflichtung trifft denjenigen, welcher gegen ein den Schutz eines anderen bezweckendes Gesetz verstößt. Ist nach dem Inhalt des Gesetzes ein Verstoß gegen dieses auch ohne Verschulden möglich, so tritt die Ersatzpflicht nur im Falle des Verschuldens ein.

§ 826: Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung: Wer in einer gegen die guten Sitten verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens verpflichtet.

akceptaci škody jako následku vlastního jednání anebo opomenutí (*dolus eventualis*). Naproti tomu je nedbalost definována v § 276 odst. 2 BGB⁴⁵⁴ jako „zanedbání potřebné péče v běžném styku“.

V německém právu se zavinění musí vztahovat ke škodlivému jednání, které porušuje některý z právem chráněných právních statků. Aby se jednalo o právem chráněný statek, musí být uveden v některé z klauzulí zakládající odpovědnost (§ 823 nebo § 826 BGB). Škůdce proto musí buď zamýšlet, že jeho chování poruší právem chráněné statky, anebo v důsledku jeho nedbalostního opomenutí musí dojít k porušení právem chráněných statků poškozeného.

Rádná péče, v jejímž nedodržení spočívá nedbalost, vychází z objektivizovaného pojetí. Při posuzování řádné péče je tak za žádoucí kritérium považováno to, jak by se ve stejné situaci choval pečlivý člověk průměrných schopností a rozumu, aby předešel vzniku hrozící škody. Nejedná se však o čistě objektivní posouzení, ale ve vysoké míře o individualizované pojetí objektivního kritéria.

Aspekt protiprávnosti je dalším prvkem významným z hlediska povinnosti k náhradě újmy. Protiprávnost jako právní pojem charakterizuje objektivní porušení právního řádu, a to zejména absolutně chráněných právních statků (*Theorie des Erfolgsunrechts*). Protiprávnost je tak spojena s vlivem na právem chráněnou sféru jiné osoby, která není právem akceptována. Zavinění naproti tomu hledá vztah škůdce k jeho chování, tedy subjektivní aspekt jeho chování. V této souvislosti je však třeba připustit, že se stále více právních vědců hlásí k opačnému přístupu k protiprávnosti, tedy k teorii protiprávnosti jednání (*Theorie des Handlungsunrechts*).⁴⁵⁵ Zastánci tohoto názoru se domnívají, že porušení právních statků může být protiprávní jen tehdy, pokud škůdce porušil svoji povinnost péče. Zavinění se pak týká otázky, zda se škůdce může dovolat omluvitelné skutečnosti, tedy exkulpačního důvodu, kterým je např. mentální nezpůsobilost apod.⁴⁵⁶

V rakouském deliktním právu nalézáme rovněž jakožto vůdčí princip subjektivní odpovědnost, tj. odpovědnost se zřetelem k zavinění, a to dokonce i pro oblast smluvní (kontraktní) odpovědnosti (srov. § 1295 odst. 1 ABGB).⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ § 276 – Verantwortlichkeit des Schuldners: (2) Fahrlässig handelt, wer die im Verkehr erforderliche Sorgfalt außer Acht lässt.

⁴⁵⁵ K pojetí protiprávnosti srov. ELISCHER, D. Wrongfulness as a Prerequisite Giving Rise to Civil Liability in European Tort Systems. *Common Law Review*. 2017, č. 14, s. 3–12.

⁴⁵⁶ MAGNUS, U., SEHER, G. Fault under German Law. In: WIDMER, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2005, s. 105. Rozdíl mezi zaviněním a protiprávností je smýván ještě pojetím ochranné (prevenční) povinnosti (*Verkehrspflichten*), tedy doktrínou, která byla vyvinuta Říšským soudem. Jedná se o mimosmluvní povinnost jednání vedoucího k odstranění zdroje nebezpečí škody, jejíž opomenutí může vést k odpovědnosti za škodu dle § 823 BGB. Ochranné povinnosti tak představují ochranu právních statků dle § 823 BGB před poškozením opomenutím. V jejich případě je totiž nejdříve třeba definovat samotnou protiprávnost, tak aby bylo možné přejít k posuzování zavinění. BGB v takovém případě požadavek „porušení péče“ aplikuje jak na zavinění, tak na protiprávnost.

⁴⁵⁷ § 1295 ABGB: (1) Jedermann ist berechtigt, von dem Beschädiger den Ersatz des Schadens, welchen dieser ihm aus Verschulden zugefügt hat, zu fordern; der Schade mag durch Übertretung einer Vertragspflicht oder ohne Beziehung auf einen Vertrag verursacht worden sein.

V rakouském občanském zákoníku (dále jen ABGB) plyne povinnost k náhradě škody (újmy) z generální klauzule obsažené v § 1295 ABGB. Ta zakládá subjektivní odpovědnost škůdce jak za porušení smluvní, tak i mimosmluvní, tj. zákonné povinnosti. Na rozdíl od české právní úpravy je tak zavinění vyžadováno nejen v případě porušení zákonné povinnosti, nýbrž i v případě porušení povinnosti smluvní. Co je to zavinění, pak ABGB přímo stanoví v § 1294. Podle něj platí, že „samovolné poškození se zakládá jednak na zlém úmyslu, byla-li škoda způsobena vědomě a s vůlí; jednak na nedopatření, byla-li založena na zaviněné nevědomosti nebo z nedostatku náležité pozornosti nebo náležité péče. Oboje se nazývá zaviněním.“ ABGB tak výslovně stanovuje, že zavinění může spočívat buď v úmyslu, nebo v nedbalosti, přičemž obojí rámcově vymezuje.

Nedbalost je blíže vymezena v § 1297 ABGB, podle kterého „každý, kdo má užívání rozumu, je schopen takového stupně píle a pozornosti, jakého může být použito při obyčejných schopnostech. Kdo tohoto stupně píle nebo pozornosti opomene, při činech, jimiž nastává zkrácení práv jiného, je vinen nedopatřením.“ Nedbalost je tak obdobně jako v BGB definována jakožto zanedbání potřebné péče v běžném právním styku, na rozdíl od úmyslu ale škůdce neschvaluje vznik škody. Na rozdíl od německé úpravy je ale pojetí zavinění chápáno jako subjektivní s objektivizovanými prvky ve smyslu § 1299 ABGB⁴⁵⁸. Bude tedy záležet na konkrétním jednání, jakou rozumovou a volní vypělost bude mít, přičemž objektivizace spočívá v aplikaci pozornosti a řádné péče, tedy v objektivních kritériích.

V rakouském právu se tedy zavinění musí vztahovat ke škodlivému jednání, které pak vede ke vzniku škody. Postačuje však, když se zaviněné jednání vztahuje toliko k primární škodě, a nikoli již ke škodám následným. Jestliže je porušena norma, jejímž účelem je právě ochrana před vznikem újmy (*Schutzgesetz*), v takovém případě se pak zavinění vztahuje jen na jednání, tedy na jednání v rozporu s ochrannou normou, a nikoli také na následek (účinek) tohoto jednání, kterým je vznik škody.

Prvek protiprávnosti hraje v rakouském soukromém právu ještě významnější roli, než je tomu v Německu. Rakouská teorie totiž přísně rozlišuje mezi zaviněním a protiprávností. To je dáno především tím, že zavinění je chápáno subjektivně, tj. jako vada vůle konkrétní osoby. Proto musejí být posuzovány subjektivní schopnosti škůdce, a to na rozdíl od posuzování protiprávnosti, kdy jsou rozhodné výlučně objektivní skutečnosti.

Protože se v rámci zavinění posuzuje, zda se mohl škůdce chovat jinak, je protiprávnost předpokladem pro zavinění, což jednoznačně plyne z jazykového vyjádření § 1295 odst. 1 ABGB. Rakouská teorie tak zastává náhled, že protiprávnost lze

⁴⁵⁸ Wer sich zu einem Amte, zu einer Kunst, zu einem Gewerbe oder Handwerke öffentlich bekennet; oder wer ohne Noth freywillig ein Geschäft übernimmt, dessen Ausführung eigene Kunstkenntnisse, oder einen nicht gewöhnlichen Fleiß erfordert, gibt dadurch zu erkennen, daß er sich den nothwendigen Fleiß und die erforderlichen, nicht gewöhnlichen Kenntnisse zutraue; er muß daher den Mangel derselben vertreten. Hat aber derjenige, welcher ihm das Geschäft überließ, die Unerfahrenheit desselben gewußt; oder, bey gewöhnlicher Aufmerksamkeit wissen können; so fällt zugleich dem Letzteren ein Versehen zur Last.

odvozovat pouze z jednání (tzv. *Theorie des Handlungsunrechts*), neboť porušení právních statků může být protiprávní jen tehdy, pokud škůdce porušil svoji povinnost péče. Zavinění a protiprávnost se přitom doplňují, když stanovují odlišná kritéria na jednání škůdce a na to, co toto jednání způsobilo.⁴⁵⁹

Objektivní, resp. přísná odpovědnost je v Rakousku i v Německu vnímána dosud jako výjimka, její úpravu, jež je výlučně dílem zákonodárce (nikoli i rozhodovací praxe, jako je tomu kupř. ve Francii), nalézáme v naprosté většině případů ve zvláštních zákonech, nikoli v civilním kodexu. Generální skutková podstata pro odpovědnost za riziko neexistuje a dle judikatury není analogické rozšiřování objektivní odpovědnosti žádoucí.⁴⁶⁰

Smysl a účel odpovědnosti za zvýšené riziko spatřuje německá doktrína v tom, že ten, kdo drží ke svému užitku nebezpečnou věc nebo jedná nebezpečným způsobem, musí odpovídat i za případné škodlivé následky, pakliže se příslušné riziko skutečně realizuje.⁴⁶¹ Rozlišení mezi subjektivní a objektivní odpovědností, resp. akcent na hledisko zavinění se zde nadto projevuje i v oblasti náhrady újmy na zdraví, zejm. u odčinění jejich nemateriálních aspektů. Náhrada za vytrpěné bolesti (*pretium doloris*) předpokládá zásadně zavinění (ať již nedbalost, či úmysl) na straně škůdce, a to i v případech posuzovaných podle uvedených zvláštních zákonů, tj. v režimu objektivní odpovědnosti.

Rozhodujícím hlediskem pro „zprůšňování“ odpovědnosti v jednotlivých případech je nebezpečnost, resp. riziko vzniku újmy. Lapidárně řečeno, čím větší je nebezpečí újmy na životě a zdraví jiného, tím větší je míra náležité péče vyžadovaná po škůdci. V mnoha případech, kdy existuje zvýšené nebezpečí újmy spojené s určitým chováním, zakazují ochranné normy (např. pravidla silničního provozu) rakouského práva takové chování i jen kvůli abstraktní možnosti vzniku takové újmy. Konkrétní nebezpečí vzniku újmy tak není předpokladem občanskoprávní odpovědnosti.⁴⁶²

Zajímavým příkladem pozdějšího vývoje je italská kodifikace z roku 1942. Se svými dřívějšími předchůdci a zahraničními vzory má to společné, že deliktní úprava stojí stále zásadně na subjektivním principu, tj. ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti se vyžaduje zavinění. Pozdější postřehy doktríny a stanoviska judikatury našly nicméně svou odezvu a v řadě případů zvolil italský zákonodárce úpravu odpovědnosti sice na subjektivním základu, ale s tak silnými domněnkami zavinění, jež přenášejí důkazní břemeno na škůdce, že to z ní ve svém důsledku činí odpovědnost spíše přísnou, neboť zavinění se v uvedených případech neprokazuje.

⁴⁵⁹ Problematika tzv. *Verkehrssicherungspflichten* (obdoba německých *Verkehrspflichten*) vede k tomu, že rakouské právo posuzuje riziko vycházející z chování či vlastnictví určité věci a stanovuje, že čím nebezpečnější a pravděpodobnější je riziko vzniku škody, tím větší je povinnost péče v běžném styku. Vysoké riziko konkrétního jednání však nemá přesah do zavinění, nýbrž do povinnosti péče, která bude zvýšena nebo snížena v závislosti na jeho stupni. Zavinění bude adaptováno v závislosti na subjektivních vlastnostech škůdce.

⁴⁶⁰ BGHZ 55, 229, 234 in KÖTZ, H., WAGNER G. *Deliktsrecht*. München: Verlag Franz Vahlen, 2010, s. 204.

⁴⁶¹ WALTER, T., WISCHERHOFF, S. *Das Skript Deliktsrecht – Schuldrecht. Besonderer Teil*. Frankfurt am Main: Bund-Verlag GmbH, 2006, s. 133.

⁴⁶² KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 9.

Italská nauka během posledních 50 let zaujala k objektivní odpovědnosti postoj, jež lze shrnout do dvou tezí: směřuje k objektivizaci odpovědnosti i u běžných rizik, tj. rizik předvídatelných a do určité míry i odvratitelných, a ukládá povinnost k náhradě škody těm subjektům, u nichž se předpokládá ekonomická schopnost nést následky civilní odpovědnosti. V současné době se tak hovoří o objektivní odpovědnosti u podnikatelů, vlastníků zvířat, domů a vozidel (čl. 2052 až 2054 Codice civile), rodičů (čl. 2048 CC) a osob majících věc (zdroj škody) pod kontrolou (čl. 2051 CC). Zatím však nebyla objektivní odpovědnost uznána za obecný princip italského deliktního práva postavený na roveň subjektivní odpovědnosti. Objektivní odpovědnost je tedy i zde zatím stále vnímána jako výjimka z uvedeného subjektivního principu, a není proto přípustné ji dovozovat analogií.⁴⁶³

O poznání modernější kodex nizozemský⁴⁶⁴ a o něj se opírající doktrína již považují objektivní i subjektivní odpovědnost za alternativy, resp. za doplňující se rovnocenné principy. Již z úvodního ustanovení nizozemského deliktního práva je zřejmé, že se zákonodárce pokusil legislativní cestou propojit tři klíčové aspekty odpovědnosti: protiprávnost, přičitatelnost a zavinění. Článek 6:162 (1) BW říká: „Osoba, která se dopustí vůči jinému protiprávního jednání, které mu může být přičítáno, musí nahradit újmu, kterou druhá osoba tímto utrpěla.“ Přičitatelnost jako předpoklad odpovědnosti je vyvozována buď ze zavinění škůdce (ostatně v mnoha jiných úpravách je zavinění toliko subjektivní složkou přičitatelnosti), nebo z dalších zákonných důvodů, anebo dokonce bude nacházena soudním výkladem.⁴⁶⁵ Rozlišují se dále tři základní typy odpovědnosti bez zřetele k zavinění. Jejich společným znakem je riziko (nebezpečí) vzniku újmy. První skupinu tvoří případy, kdy je chování škůdce posuzováno nikoli subjektivním, ale objektivním standardem péče (některými bývá řazeno mezi subjektivní odpovědnost). Druhou skupinu představují situace, kdy je protiprávnost sama o sobě dostatečným předpokladem vzniku odpovědnosti (tj. není třeba přičitatelnosti). Do třetí množiny se zařazují případy, kdy ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti postačuje pouhý fakt materializovaného rizika (tedy není třeba protiprávnosti), ledaže existují vnější okolnosti liberující povinného z náhrady újmy.⁴⁶⁶

Z historicko-politického hlediska měl k předchozímu českému občanskému zákoníku (č. 40/1964 Sb.) blízko polský kodex, a to jak dobou svého vzniku, tak ideovými východisky. V polském civilním právu se objektivní odpovědnost stala – především z praktického hlediska náhrady újmy (zejm. svou četností výskytu) – zcela

⁴⁶³ BUSNELLI, F. D., COMANDÉ, G. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 207.

⁴⁶⁴ Nizozemský Burgerlijk Wetboek (BW) se stal pro Evropu nepochybně zdrojem mnoha nových podnětů. Tento kodex se vydal svou cestou, jež spíše eklekticky sleduje různé moderní civilistické tendence. Ve srovnání s původním nizozemským občanským zákoníkem, který býval zařazován do okruhu francouzské právní rodiny, se nový BW od tohoto východiska zřetelně vzdálil, a to již tím, že je kodifikací jak práva občanského, tak obchodního a ve významné míře i práva spotřebitelského.

⁴⁶⁵ Čl. 6:162 (3) BW: „Protiprávní jednání může být jeho původci přičítáno, jestliže vyplývá z jeho zavinění nebo z jiného důvodu, za nějž odpovídá podle práva nebo obecného mínění.“

⁴⁶⁶ VAN BOOM, W. H., DU PERRON, E. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 227.

rovnocennou podobou občanskoprávní odpovědnosti.⁴⁶⁷ Podobnost s českou úpravou lze spatřovat i v tom, že míra náležité péče je u objektivně odpovědné osoby irrelevantní a že zde rovněž nedochází k přenášení důkazního břemene na škůdce, tj. poškozený musí vždy prokázat všechny předpoklady objektivní odpovědnosti. Objektivní odpovědnost je zde – stejně jako v Německu, Rakousku a ČR – záležitostí zákonné úpravy (občanský zákoník a další zvláštní zákony), tj. nikoli výsledkem rozhodovací praxe.

Naopak ve Španělsku hrají při uplatňování objektivních schémat odpovědnosti rozhodující roli soudy, když významně „zpřísňují“ podmínky u jinak subjektivní odpovědnosti, která zde stále – soudy opakovaně tvrzeně – zůstává základním principem občanskoprávní odpovědnosti za škodu. Objektivizace cestou soudního rozhodování spočívá v tom, že soudy systematicky odmítají vyvrácení domněnky zavinění u subjektivní odpovědnosti, což v důsledku vede k tomu, že domnělý škůdce může jen velmi obtížně a omezeně prokázat, že náležitý standard péče nezanedbal. Typickými příklady této tendence jsou případy odpovědnosti rodičů za škody způsobené jejich nezletilými dětmi a případy odpovědnosti zaměstnavatelů za škody způsobené (konáním i opomenutím) jejich zaměstnanci.⁴⁶⁸ Objektivní odpovědnost se dále objevuje převážně ve zvláštních zákonech (letecká přeprava, jaderná energie, lov, provoz motorových vozidel, vada výrobku apod.). V občanském zákoníku nalézáme toliko čtyři skutkové podstaty (škoda způsobená zvířetem, škoda způsobená vyhozením nebo pádem věci z místnosti, škoda způsobená škodlivými výpary a škoda způsobená padajícími stromy).⁴⁶⁹

8.5 Úprava občanského zákoníku

Česká úprava je poznamenána jiným vývojem, pro nějž je charakteristická zvýšená dynamika civilních kodifikací. Zatímco v Německu, Francii a Rakousku dále platí původní kodexy, vystavěné na principech odpovědnosti za zavinění, na našem území aplikujeme za stejnou dobu již čtvrtou občanskoprávní úpravu. Poslední tři české (československé) civilní zákoníky vznikaly již v dobách, kdy odpovědnost za výsledek (objektivní odpovědnost) byla samozřejmou součástí zákonodárcova instrumentária, byla judikaturou dobře uchopena a doktrínou systematicky rozpracována. V našich podmínkách byla tedy od poloviny minulého století objektivní odpovědnost integrální součástí kodifikované civilní deliktní úpravy. V tomto ohledu lze říci, že české občanské právo mělo jistý náskok před citovanými úpravami nejstarších kodexů. Podobně je na tom Polsko se svým občanským zákoníkem. Proto hledáme-li

⁴⁶⁷ NESTEROWICZ, M., BAGINSKA, E. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 257.

⁴⁶⁸ MARTÍN-CASALS, M., RIBOT, J., SOLÉ, J. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002, s. 281.

⁴⁶⁹ Srov. čl. 1905, 1910 a 1908 španělského občanského zákoníku.

inspiraci v zahraničních vzorech, neměli bychom tyto aspekty ztrácet ze zřetele. Legislativně vzato představuje objektivní odpovědnost v české úpravě dále zvláštní režim, neboť zákonným principem zůstává odpovědnost za zavinění; v praxi však četností svého výskytu, jakož i rozsahem náhrad dominuje odpovědnost objektivní. Za skutečně moderní přístup lze označit přístup nizozemského zákonodárce, který považuje objektivní i subjektivní odpovědnost za alternativy, resp. za vzájemně se doplňující rovnocenné principy deliktního práva.

Současná česká právní úprava občanskoprávní odpovědnosti výslovně vychází ze subjektivní odpovědnosti, tj. škůdce je povinen k náhradě újmy zásadně s ohledem na své zavinění. Bez zřetele k zavinění, tj. objektivně, odpovídá, jen pokud to stanoví zvlášť zákon (srov. § 2895 obč. zák.), jímž je buď přímo občanský zákoník (kupř. škoda z provozní činnosti, škoda z provozu dopravních prostředků, škoda způsobená provozem zvlášť nebezpečným atd.), anebo zvláštní předpisy [např. zákon č. 263/2016 Sb., atomový zákon, zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, atd.]. Ani v českém právu není tedy možné případy objektivní odpovědnosti rozšiřovat pouhou analogií.

Jak je patrné, občanský zákoník se tak přihlásil k přístupům, jež byly vlastní kodifikacím starším (CC, BGB, ABGB). Pokud jde o obecnou občanskoprávní odpovědnost za újmu, zůstává východiskem subjektivní odpovědnost, která se uplatní jak u odpovědnosti za porušení dobrých mravů (§ 2909 obč. zák.), tak u odpovědnosti za porušení zákonem stanovené povinnosti (§ 2910 obč. zák.). Princip odpovědnosti za zavinění je potlačen u odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti (na rozdíl např. od rakouské úpravy), kdy se v české úpravě (s tradicí v obchodním zákoníku) jedná o objektivní odpovědnost (§ 2913 obč. zák.) s jedinou přípustnou liberací (mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na vůli povinného). Zvláštní případy povinnosti k náhradě újmy jsou pak až na výjimky konstruovány jako případy objektivní odpovědnosti, což je dáno – ostatně jako u jiných právních systémů – zvláštním zájmem na ochraně určitých hodnot před zdroji zvýšeného rizika a potřebou sociálně únosné alokace případných ztrát a rizik. Právě případy újem způsobených zvýšeným zdrojem nebezpečí představují v českém právním řádu nejpočetnější množinu případů objektivní odpovědnosti.

Rozdíl v legislativní konstrukci jednotlivých případů občanskoprávní odpovědnosti je přitom zásadní. Zatímco u subjektivní odpovědnosti je předpokladem jejího vzniku protiprávní jednání (komisivní či omisivní) škůdce, resp. zaviněné porušení právní povinnosti, u objektivní tomu tak není. V tomto případě postačí, že dojde k události, s níž zákon spojuje vznik přísné odpovědnosti. Na straně odpovědné osoby ponechává zákon toliko důvody liberující (exonerující) povinného z náhrady újmy. Jejich existenci musí nicméně odpovědný prokázat.

Z hlediska právní komparace je současná úprava povinnosti k náhradě škody s ohledem na zavinění jednoznačně ovlivněna ustanoveními BGB, a to konkrétně § 823 či § 826, které i v českém právu tvoří jasnou strukturu právem chráněných statků. V samotném přístupu k otázce zavinění a protiprávnosti, tak jak je obsažen v § 2911 a § 2912 a též v § 4 a § 5 obč. zák., však již lze shledat podstatně silnější vliv úpravy rakouské.

Zejména platí, že současná česká právní úprava jednoznačně vychází z odlišení zavinění a protiprávnosti, jako to činí německé i rakouské právo. V pojetí obou institutů má však česká teorie blíže k chápání rakouskému, které protiprávnost chápe jako čistě objektivní kritérium a zavinění jako kritérium subjektivní. To je rozdíl od německé úpravy, která pojímá oba instituty objektivně. Rozdíl je však v tom, že zatímco rakouská teorie bere v potaz protiprávnost jednání (*Verhaltensunrecht*), tedy chování konkrétní osoby, německá teorie přihlíží k protiprávnosti následku (*Erfolgsunrecht*), tedy porušení konkrétních právních statků chráněných právem, čímž toto kritérium odosobňuje.

Rakouské a české pojetí zavinění spočívá v chápání zavinění jako vady vůle konkrétní osoby. Vůle tak musí být posuzována vždy s ohledem na konkrétní schopnosti, volní a rozumové ve smyslu § 24 obč. zák., člověka. I když je tedy jednání např. osoby postižené duševní poruchou objektivně protiprávní, může taková osoba jednat nezaviněně. Zároveň přitom platí, že zaviněně lze jednat, jen jedná-li se o jednání protiprávní. Hovoříme-li však o rakouském subjektivním pojetí zavinění, je třeba jednání škůdce poměřovat ve smyslu § 1294 nebo § 1297 obč. zák. objektivním stupněm pozornosti a řádné péče. Další výjimky ze subjektivního hlediska posuzování nedbalosti pak vyplývají z § 1299 obč. zák. či v případech odpovědnosti za porušení smlouvy.⁴⁷⁰ Obdobné kritérium objektivizace zavinění vyžaduje i § 4⁴⁷¹ a § 5⁴⁷² obč. zák.

Německé pojetí zavinění se od výše popsaného zásadně liší v chápání subjektivních vlastností škůdce, když jednání škůdce poměřuje tzv. objektivizovaným chápáním nedbalosti (*objektivierte Fahrlässigkeitsbegriff*), tedy jednáním v rozporu s řádnou péčí. Osoba tak jedná nedbale, jestliže nejedná se stejnou péčí jako osoba stejné sociální skupiny v situaci, ve které konkrétní škoda vznikla, avšak při vynaložení řádné péče jí mohla zamezit.⁴⁷³ Právě tímto úzkým vymezením se německé pojetí blíží subjektivizaci zavinění, nenachází však stejné základy pro zohlednění konkrétních schopností jednajícího jako české nebo rakouské právo. Nedbalost, tak jak ji chápe německá doktrína, slouží jako objektivizující prvek právní odpovědnosti, a to díky existenci tzv. povinností péče v běžném právním styku. Standard chování škůdce

⁴⁷⁰ KOZIOL, H. Fault under Austrian Law. In: WIDMER, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2005, s. 16.

⁴⁷¹ Má se za to, že každá svěřávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to od ní každý může v právním styku důvodně očekávat.

⁴⁷² Kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jakožto příslušník určitého povolání nebo stavu, dává tím najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena. Jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži.

⁴⁷³ PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 77. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, § 276, marg. č. 13 a násl.

lze přitom objektivizovat do takové míry, že je tím dosaženo obdobného efektu jako při odpovědnosti za výsledek s možností liberace. Problém této právní konstrukce tak především vede k tendenci smazávat rozdíl mezi protiprávností na straně jedné, a zaviněním na straně druhé, což je dle našeho názoru českému právu cizí.

Hledisko objektivního pojetí protiprávnosti jako samostatného právního institutu je druhou z nejdůležitějších skutečností pro vznik odpovědnosti. Společně s výše uvedeným subjektivním pojetím zavinění totiž představuje vyvážení zájmů na funkčním a spravedlivém přičítání porušení řádné péče, které je založeno na objektivním standardu. Právě pojetím, že protiprávnost spočívá v porušení objektivně požadovaného jednání, je hodnocení protiprávnosti vztahováno na jednání konkrétní osoby, což vyplývá z právní úpravy § 2911 a § 2912 obč. zák.

Německé pojetí vychází z teorie následku a odhlíží od konkrétního jednání škůdce. Zásadní pro hodnocení protiprávnosti je, zda došlo k porušení práva a právních statků. Přesto ale i v německém pojetí docházíme k obdobným závěrům, neboť protiprávnost je chápána jako objektivní hledisko, ke kterému se vztahuje zavinění škůdce.

8.6 Shrnutí

Ve všech zkoumaných zahraničních úpravách existuje rozlišení mezi odpovědností za zavinění a odpovědností bez zřetele na zavinění (za výsledek), třebaže se ne vždy užívají pojmy subjektivní a objektivní odpovědnost. Rozlišení je dáno historickým vývojem právní úpravy a zejména pak dobou vzniku jednotlivých civilních kodexů.

Nejstarší občanskoprávní kodifikace (CC, ABGB a BGB) zřetelně vycházely z odpovědnosti za zaviněné porušení právní povinnosti; odpovědnost za zavinění (tj. subjektivní odpovědnost) byla od prvopočátku nepochybně vůdčím principem civilního deliktu. Bylo to logické a opodstatněné, neboť tento druh odpovědnosti skýtal v dobách nejstarších kodexů (tedy v 19. století) relativně ideální rovnováhu mezi právy poškozených a oprávněnými zájmy povinných. Povinný byl odpovědný jen za to, co zavinil, resp. co mu mohlo být kladeno k tíži minimálně z důvodu jeho nedbalého počínání (neopatrnosti, bezohlednosti či bezstarostnosti). Zároveň v těchto dobách odpovědnost za zavinění poskytovala dostatečnou (účinnou) ochranu poškozeným před riziky újem tehdejšího světa.

Následný vývoj celospolečenský, ale zejména technický, průmyslový a vědecko-technologický ukázal, že v moderních (post-industriálních) společnostech nelze odpovídat za způsobenou škodu jen na principu zavinění, že subjektivní odpovědnost neposkytuje účinnou ochranu pro poškozené. Rizika moderní společnosti bylo třeba alokovat jinak. Zkoumané deliktní systémy na to reagují s různou intenzitou a razancí. Nejprve si diskrepanci v postavení poškozených a škůdců všímají soudy, které dospívají k určitým metodám, jak „zpřísnit“ stávající odpovědnostní schéma (srov. italský systém se silnými domněnkami zavinění, které se prakticky stanou nevyvratitelnými), dospívají k vytvoření nové kategorie odpovědnosti za výsledek, kde zavinění nemá

hrát žádnou roli. Rozvoj objektivní odpovědnosti v pravém smyslu nastává pozitivněprávním uchopením jednotlivých skutkových podstat (tak, jak je přinášel reálný život), jejich definicí a kodifikací, nikoli nutně v civilních kodexech, ale typicky na úrovni zvláštních zákonů. Tím se vedle subjektivní odpovědnosti postupně prosadila ve vybraných případech odpovědnost bez zřetele na zavinění, avšak ta zůstala v pozici speciální úpravy.

Současná česká právní úprava občanskoprávní odpovědnosti výslovně vychází ze subjektivní odpovědnosti – škůdce je povinen k náhradě újmy zásadně s ohledem ke svému zavinění. Bez zřetele k zavinění, tj. objektivně, odpovídá, jen pokud to stanoví zvlášť zákon (srov. § 2895 obč. zák.), jímž je buď přímo občanský zákoník (např. škoda z provozní činnosti, škoda z provozu dopravních prostředků, škoda způsobená provozem zvlášť nebezpečným atd.), anebo zvláštní předpisy [např. zákon č. 263/2016 Sb., atomový zákon, zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, atd.]. Ani v českém právu není možné případy objektivní odpovědnosti rozšiřovat pouhou analogií.

Z hlediska právní komparace je současná česká úprava povinnosti k náhradě škody s ohledem na zavinění jednoznačně ovlivněna ustanoveními BGB, a to konkrétně § 823 či § 826, které i v českém právu tvoří jasnou strukturu právem chráněných statků. V samotném přístupu k otázce zavinění a protiprávnosti, jak jsou obsaženy v § 2911 a § 2912 a též v § 4 a § 5 obč. zák., však již lze shledat podstatně silnější vliv úpravy rakouské.

9. CO LZE PŘÍČÍTAT PRÁVNICKÝM OSOBÁM Z TITULU OBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOSTI

9.1 Úvodem

Kapitola věnovaná problematice objektivní odpovědnosti právnických osob, resp. přičitatelnosti škodlivých následků právnickým osobám, zkoumá hned několik otázek. Odpovídají právnické osoby opravdu identicky jako osoby fyzické? Komu musí svědčit existence liberačních důvodů? Jak prokazují právnické osoby, že vynaložily veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat? Jak se přičítají právnické osobě škodlivé následky způsobené provozní činností? Jaké jsou limity objektivní odpovědnosti? Konečně je třeba demonstrovat naznačené přístupy na konkrétních upravených (pojmenovaných) deliktech právnických osob, tak jak jsou upraveny občanským zákoníkem.

9.2 Odpovědnost právnických osob – přičítání následků

Teoretické posouzení odpovědnosti právnické osoby je v případech objektivní odpovědnosti jednodušší, než je tomu u odpovědnosti subjektivní, kde je třeba zvažovat, zda jsou dány důvody odpovědnosti⁴⁷⁴ právnické osoby za protiprávní čin, jehož se dopustila při plnění svých úkolů konkrétní fyzická osoba (srov. § 167 obč. zák.). Předpokladem vzniku odpovědnosti bez zřetele k zavinění totiž není protiprávní čin, nýbrž zákonem vymezená (kvalifikovaná) událost, z níž újma vzniká (škoda vzniklá z provozu, škoda vzniklá ze zdroje zvýšeného nebezpečí, škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravních prostředků atd.). Odpovědnost za takovou újmu je pak kauzálně (tj. prostřednictvím kauzálního nexu) přičítána původci, resp. vlastníkovvi procesu (provozu či věci), jehož základní charakteristiku zákon rovněž sám podává. Úprava přitom dopadá

⁴⁷⁴ Občanský zákoník v této souvislosti hovoří o zavázanosti právnické osoby, nikoli o odpovědnosti. Je tak v souladu s vlastní tezí, že odpovídat lze principiálně jen za vlastní jednání (srov. § 24 obč. zák., normující nicméně jen o fyzických osobách). Ke vztahu pojmů odpovědnost a zavázanost srov. JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

bez rozdílu jak na fyzické osoby, tak na osoby právnické. To znamená, že v případech objektivní odpovědnosti za újmy je odpovědným subjektem vůči poškozenému přímo (tj. nezprostředkovaně) právnická osoba, již se takto přičítá škodlivý následek.

Důvod přičítání také není stanoven obecně – jako v případě subjektivní odpovědnosti při vymezení protiprávního jednání, které se jako takové přičítá právnické osobě (§ 167, případně § 2914 obč. zák.) –, nýbrž je stanoven vždy konkrétně u jednotlivé skutkové podstaty zvláštní občanskoprávní odpovědnosti. Důvodem pro vznik povinnosti nahradit újmu je přičitatelnost protiprávního výsledku, který vždy konkrétně specifikuje daná skutková podstata. V případě objektivní odpovědnosti proto obecně nehovoříme o protiprávnosti jednání právnické osoby, jež musí být v příčinné souvislosti s újmou, nýbrž o existenci protiprávního výsledku, který zákon sám kvalifikuje jako škodní událost a přičítá ho škůdci. Vlastním důvodem přičítání je tak například skutečnost, že k určité újmě dojde v provozu, jehož provozovatelem a vlastníkem je právě právnická osoba. Důvodem přičítání nemusí ovšem být jen vlastnictví dotyčného provozu, ale i smluvní vztah, který implikuje, že dotyčná osoba nejedná protiprávně sama za sebe, nýbrž za právnickou osobu, která ji k výkonu určité činnosti jakožto svého zaměstnance, zmocněnce či pomocníka použila (§ 2914 obč. zák.).

Z těchto důvodů je otázka přičitatelnosti protiprávního jednání relevantní v případě objektivní odpovědnosti jen omezeně, např. pokud jde o aplikaci liberačních důvodů a případného práva postihu (regresu).

Od výše popsaných situací je třeba odlišovat případy, kdy škodu způsobí třetí osoba (tj. nikoli zaměstnanec, zmocněnec či jiný pomocník) svým neodvratitelným jednáním, přičemž se tak stane v souvislosti s provozem.⁴⁷⁵ Takové případy mají z hlediska vlastního provozu (provozní činnosti) charakter *vis maior*, za který se odpovídá toliko u absolutních objektivních skutkových podstat, případně u těch, kde je to výslovně stanoveno (škody na převzatých, odložených a vnesených věcech). Právo regresu – pakliže právnická osoba byla povinná k náhradě škody způsobené někým jiným – není nijak dotčeno. V případě odvratitelného jednání třetí osoby, kterému provozovatel nezabrání (např. svou nedbalostí⁴⁷⁶), občanský zákoník konstruuje dlužnickou solidaritu, nikoli regresní právo.

Stranou byly ponechány ty případy, kdy škoda vznikla následkem okolností, jež se přičítají poškozenému (zcela nebo zčásti). Odpovědnost, resp. rozsah povinnosti k náhradě škody právnické osoby tak může být poměrně snižován s ohledem na okolnosti vzniku škody, jež se přičítají poškozenému (srov. § 2918 obč. zák.).

Jiným druhem soukromoprávní odpovědnosti právnických i fyzických osob je odpovědnost smluvní (*ex contractu*), tj. odpovědnost nikoli delikt ní (mimosmluvní) či kvazidelikt ní. Pro ni je ovšem charakteristické, že jejím předpokladem je protiprávní jednání škůdce (porušitele) spočívající v porušení smlouvou stanovené (ujednané) povinnosti, což ji spojuje s odpovědností založenou na principu zavinění. I ta totiž

⁴⁷⁵ Viz liberační důvody u odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným (§ 2925 odst. 1 obč. zák.).

⁴⁷⁶ Srov. § 2929 obč. zák. v případě svémocného odnětí dopravního prostředku v opravě.

vyžaduje protiprávní jednání, na rozdíl od ostatních případů objektivní odpovědnosti v občanském právu.⁴⁷⁷ Rozdíl je v tom, že odpovědnost za porušení smluvní povinnosti je objektivní a případné zavinění porušitele je pro její vznik irelevantní. Nicméně není absolutní. Zákon stanoví obecně (jediný) liberační důvod, spočívající právě v existenci určité zákonem kvalifikované události (*vis maior*, tj. mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na vůli porušitele – srov. § 2913 obč. zák.). Tím se podstatně odlišuje od ostatních případů objektivní odpovědnosti za škodu (provozní odpovědnosti, škody způsobené věcí *per se*), kde se k založení občanskoprávní odpovědnosti porušení právní povinnosti nevyžaduje. Z hlediska rozsahu odpovědnosti a liberace se smluvní odpovědnost podobá prosté objektivní deliktní odpovědnosti, kde se rovněž odpovídá jen za *casus minor* (a nikoli za vyšší moc, jak je tomu v případech absolutní deliktní odpovědnosti).

Deliktní způsobilost konkrétních fyzických osob v případě objektivní odpovědnosti netřeba zkoumat (svůj význam by měla toliko při uplatnění regresního práva); způsobilost právnické osoby k povinnosti nahradit újmu vzniká se vznikem právnické osoby (a zaniká spolu s jejím zánikem) a je součástí její právní osobnosti. Přímo odpovědným subjektem tak může být právnická osoba stejně jako fyzická osoba (rovnocenně, za stejných předpokladů), pakliže je provozovatelem zvýšeného rizika či zdroje nebezpečí. Za škodu z provozní činnosti dle § 2924 obč. zák. může odpovídat jistě jak fyzická osoba (např. živnostník provozující výdělečnou činnost), tak právnická osoba provozující svůj závod (např. obchodní korporace).

9.3 Vybrané případy objektivní odpovědnosti právnických osob

Předmětem naší pozornosti nejsou a nemohou být všechny zvláštní případy občanskoprávní odpovědnosti. Odpovědnost za jiného (zaměstnance, pomocníka, zmocněnce, pověřenou osobu atd.) je obsahem jiné kapitoly, proto se zde budeme zabývat ostatními případy objektivní odpovědnosti, které lze utřídit do dvou základních skupin. První skupinu tvoří odpovědnost za činnosti (zákonem různě kvalifikované) a do druhé skupiny zařadíme případy odpovědnosti za újmy způsobené věcí. Jejich rozlišení nemusí být na úrovni jednotlivých skutkových podstat vždy důsledné, např. u provozní odpovědnosti se mísí oba typy odpovědnosti. Odpovídají v těchto případech právnické osoby opravdu identicky jako osoby fyzické? Komu musí svědčit existence liberačních důvodů? Jak prokazují právnické osoby, že vynaložily veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat?

⁴⁷⁷ Na otázku lze nahlížet i odchylně, jak činí kupř. K. Beran, když dovozuje, že i v případě smluvní odpovědnosti je základem protiprávnosti škodlivý následek (tj. protiprávní stav), nikoli protiprávní jednání porušitele. Ke vzniku smluvní odpovědnosti není dle K. Berana ve skutečnosti třeba protiprávní jednání, neboť nesplnění smluvní povinnosti chápe spíše jako protiprávní výsledek než jako protiprávní jednání. Srov. třetí kapitolu.

9.3.1 Odpovědnost za činnosti

9.3.1.1 Škoda/újma způsobená provozní činností (§ 2924 obč. zák.)

Občanský zákoník upravuje skutkovou podstatu objektivní odpovědnosti za škodu způsobenou jinému provozem určité činnosti. Jde přitom o běžnou provozní činnost, nikoli činnost zvlášť nebezpečnou. Předpoklady vzniku objektivní odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností jsou událost vyvolaná provozní činností, škoda/újma a příčinná souvislost mezi událostí vyvolanou provozní činností a touto újmou. Provozní činnost je třeba chápat široce, a sice jako soustavnou činnost spjatou s provozem, který nějakým způsobem řídí či ovlivňuje fyzické nebo právnické osoby. Není přitom rozhodující, zda škodu vyvolal sám provozovatel, jeho zaměstnanci, či jiné jím pověřené osoby. Typickým případem činností, které mají provozní povahu, jsou veškeré činnosti podnikatelské (kupř. činnost provozovaná na základě živnostenského oprávnění), obchodní, družstevní, zemědělské aj. Co se rozumí škodou (resp. událostí) vyvolanou provozní činností, je rovněž stanoveno zákonem. Bude jí škoda způsobená činností provozní povahy nebo věcí při ní použitou, dále škoda způsobená fyzikálními, chemickými či biologickými vlivy daného provozu na okolí (půjde buď o vlivy nepovolené úředně, nebo o vlivy sice úředně povolené, ovšem překračující rozsah povolení – např. zvýšené exhalace látek do ovzduší atd.). Aplikace této skutkové podstaty se ovšem nevztahuje na ty případy provozů a provozních činností, kde je odpovědnost upravena zvlášť, jako je tomu u provozu zvláště nebezpečného (§ 2925 obč. zák.), u provozu dopravních prostředků (§ 2927 a násl. obč. zák.) a u provozů spojených s vnášením, umístěním nebo odkládáním věcí (§ 2945 a násl. obč. zák.). Má tedy charakter jakési obecné (subsidiární) provozní odpovědnosti.

Konstrukcí jde sice o objektivní odpovědnost, tj. povinný odpovídá za událost vyvolanou provozní činností, způsobí-li tato škodu, ovšem jde o prostou objektivní odpovědnost, která připouští možnost liberace (zproštění odpovědnosti). Především se uplatní obecný liberační důvod, kterým je vznik škody v důsledku jednání poškozeného, resp. poškozených (zavinění nebo spolupůsobení při vzniku škody). Provozovatel se povinnosti k náhradě škody zproští především tehdy, pokud prokáže, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně očekávat.⁴⁷⁸ Má právnická osoba rozum?⁴⁷⁹ Co od ní lze rozumně požadovat v situaci, kdy má účinně předejít vzniku škod? Jen velmi obtížně budeme hledat rozum u něčeho, co je pouhým umělým útvarem, utilitárním výtvozem zákonodárce. Přesto lze po patričním zkoumání a posouzení konstatovat, že určitý postup (přístup, proces), který si osvojila právnická osoba, byl či nebyl v dané situaci rozumný, a to se zřetelem k prevenci škod. Bude totiž možné

⁴⁷⁸ Dřívější úprava (obč. zák. č. 40/1964 Sb.) byla v tomto ohledu k provozovatelům přísnější, neboť jediným liberačním důvodem byla skutečnost, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí nemající původ v provozu (typicky živelní pohroma, *vis maior*). Neodvratitelnost se přitom posuzovala objektivně, tj. neodvratitelnou není ta událost, které bylo možno předejít (§ 415 obč. zák. č. 40/1964 Sb.) nebo zabránit (§ 417 obč. zák. č. 40/1964 Sb.).

⁴⁷⁹ K otázce přičitatelnosti dobré víry právnické osoby srov. pátou kapitolu.

ex post posouzení, zda preventivní opatření, která byla na úrovni personálního (včetně manažerského), technického, výrobního, bezpečnostního a jiného řízení učiněna, byla racionální vzhledem ke všem rizikům plynoucím z konkrétního provozu. Každý provoz – i přes velké podobnosti – bude vykazovat svá větší či menší specifika (provoz nemocnice, školy, plovárny, restaurace), jež je nutno zohlednit při hodnocení naplnění liberačního důvodu. Především lze od každé právnické osoby rozumně požadovat, aby dodržovala všechny povinnosti stanovené právními předpisy (zákonnými i podzákonnými), povinnosti ujednané ve smlouvách, povinnosti plynoucí z dobré praxe a zvyklostí soukromého života a další zásady plynoucí z racionálního chodu daného provozu. Zvolená formulace – byť klade předpoklady liberace objektivně („lze očekávat“) – nemá vést k přepjatosti provozních požadavků.

9.3.1.2 Škoda/újma způsobená provozem zvlášť nebezpečným (§ 2925 obč. zák.)

Určité provozy operují s rizikem, které překračuje rámec běžného provozního rizika (doly, hutě, lomy, elektrárny, plynárny, provozy operující s jedy, municí, třaskavinami atd.). Speciálně je proto upravena odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným. Předpoklady jejího vzniku jsou: událost vyvolaná zdrojem zvýšeného nebezpečí, škoda/újma a příčinná souvislost mezi událostí vyvolanou zdrojem zvýšeného nebezpečí a touto újmou (exploze, sesuv půdy, průval vody, exhalace škodlivin atd.). Zvlášť nebezpečný je každý provoz, u něhož nelze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče (srov. § 2925 obč. zák.).⁴⁸⁰ To znamená, že kdybychom byli v režimu běžné provozní odpovědnosti, provozovatel by se poukazem na vynaložení veškeré řádné péče své povinnosti k náhradě újmy zprostil. Takový důsledek by v těchto případech ovšem nebyl žádoucí, neboť by významně oslaboval pozici poškozeného (poškozených), přičemž mnohdy by jeho (jejich) újmy zůstaly zcela ponechány bez jakékoli kompenzace.

Provozovatel (ať již fyzická, či právnická osoba), který svou činnost provozuje továrním způsobem, se ocitá procesně ve ztížené pozici, neboť je na něj nahlíženo – silou právní domněnky – jako na provozovatele zvlášť nebezpečného provozu. Musel by domněnku vyvrátit, tj. prokázat, že v jeho provozu lze při vynaložení řádné péče předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody. Ve stejné situaci se ocitá dále provozovatel, v jehož provozu se používá výbušná nebo podobně nebezpečná látka, případně se s ní obchoduje. Současně je třeba si uvědomit, že objektivní odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným se vztahuje právě jen na újmy mající svůj původ ve zdroji zvýšeného nebezpečí (sesuv půdy, zával v dole, zvýšená exhalace nebezpečných látek, exploze atd.), tj. zpřísněná možnost liberace se nemá aplikovat na případy újem, které svou povahou kvalifikujeme jako škody z běžné provozní činnosti (tj. uklouznutí na vlhké podlaze v provozovně nelze

⁴⁸⁰ Tj. provoz organizovaný lidmi, při kterém jsou využívány výrobně-technické procesy, látky, nástroje, prostředky a síly, jež nelze ani při vynaložení odborné péče zcela ovládnout, takže hrozí riziko škod na životě, zdraví, majetku, přírodě a na životním prostředí (DZ).

kvalifikovat bez dalšího jako škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným atd.).

Z hlediska jednotlivých předpokladů vzniku této objektivní odpovědnosti je zřejmé, že porušení povinnosti provozovatelem, ať už zaviněné, či nezaviněné, se nevyžaduje. Co se týče kauzality, přichází u této objektivní odpovědnosti český zákonodárce – po vzoru čl. 3:103 odst. 1 PETL – s inovací spočívající v nutnosti zohlednit vícero příčin způsobujících škodu, pokud by každá z nich byla sama dostatečnou příčinou škodlivého následku, jež odškodňujeme, a současně je nejisté, která z nich to skutečně byla. V takovém případě mají české soudy pokládat za příčinu škodlivého následku každou z několika uvedených příčin, a to v rozsahu pravděpodobnosti, s níž újmu poškozenému způsobily (proporcionální kauzalita). Pro účely povinnosti k náhradě škody způsobené provozem zvláště nebezpečným to znamená, že – je-li z okolností zřejmé, že provoz významně zvýšil nebezpečí vzniku škody, ačkoli lze důvodně poukázat i na jiné možné příčiny – soud zaváže provozovatele k náhradě škody v rozsahu, který odpovídá pravděpodobnosti způsobení škody tímto provozem. Navzdory zvýšenému riziku vzniku závažných újem není odpovědnost za škody způsobené provozem zvláště nebezpečným konstruována jako absolutní, ale připouští tři zákonem taxativně stanovené důvody liberace. Provozovatel se povinnosti k náhradě škody zproští, pokud byla zákonem kvalifikovaná škodní událost vyvolána neodvratitelným jednáním třetí osoby, zásahem vyšší moci zvnějšku anebo vlastním jednáním poškozeného. Závěrem této problematiky uvádíme, že byť lze jistě provozy jaderných reaktorů v jaderných elektrárnách a další provozy operující s ionizujícím zářením označit za provozy zvláště nebezpečné, podléhají tyto speciální právní úpravy (zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření – tzv. atomový zákon⁴⁸¹).

9.3.1.3 Škoda/újma způsobená dalšími provozními činnostmi

Vedle provozních činností, jež lze charakterizovat jako zvláště nebezpečné, existuje řada provozů, které nepředstavují zdaleka tak vysoké riziko vzniku závažných újem, přesto svou specifícností a frekvencí výskytu v praxi zasluhují zvláštní pozornost. Zvláštnosti daných provozů si vynucují pravidelně i svou zvláštní právní úpravu. Jde zejména o odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků (§ 2927 a násl. obč. zák.), odpovědnost za škodu způsobenou na převzatých, vnesených nebo odložených věcech (§ 2944 a násl.), odpovědnost za škodu na nemovité věci (§ 2926 obč. zák.) a odpovědnost za škodu způsobenou informací nebo radou (§ 2950 obč. zák.).

Úprava obsažená v § 2944 obč. zák. normuje objektivní odpovědnost za vznik škody na převzaté věci, jež má být předmětem závazku osoby (fyzické či právnické),

⁴⁸¹ V roce 2016 byla přijata nová právní úprava (zákon č. 263/2016 Sb., atomový zákon), která nahradila dosavadní úpravu obsaženou v zákoně č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon). Původní předpis byl nicméně ponechán v platnosti, neboť obsahuje ve své hlavě V občanskoprávní odpovědnost za jaderné škody, která nebyla převzata do nového atomového zákona. Úprava civilní odpovědnosti za jaderné škody tak zůstává nadále regulována původním atomovým zákonem (srov. § 32–38).

kteřá věc přejímá. Z hlediska právnické osoby není rozhodující, která fyzická osoba věc převzala, pakliže je v nějakém kvalifikovaném poměru k právnické osobě (typicky zaměstnanec, zmocněnec, pověřená osoba, člen orgánu právnické osoby atd.). U zaměstnanců právnické osoby jde přitom o výkon zástupčího oprávnění v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení (např. prodavač) nebo funkci (např. obchodní ředitel), přičemž v případě pochybnosti (příp. sporu) je rozhodující takový stav, jaký se jeví třetím osobám (tj. veřejnosti – srov. § 166 obč. zák.). Subjektem odpovědnosti nicméně zůstává vždy ten, kdo věc převzal nebo jehož jménem byla převzata, nikoli konkrétní zaměstnanec (jeho případná vnitřní, tj. pracovněprávní odpovědnost tím není dotčena).

Předpoklady vzniku této objektivní odpovědnosti jsou předně: převzetí movité věci (sako do čistírny, šperk do zlatnictví k opravě) či nemovité věci (např. obytný dům k rekonstrukci včetně jednotlivých bytových jednotek), jež je předmětem smluvního závazku (např. dílo, úschova), dále existence smluvního vztahu (resp. závazku), zákonem kvalifikovaná událost, která nastala v době od převzetí věci do doby, kdy měla být věc vrácena, a která vyvolala škodu poškozením, ztrátou nebo zničením věci. Dalším předpokladem je samotný vznik škody spočívající právě v poškození, ztrátě či zničení věci. Nezbytným předpokladem je i zde příčinná souvislost mezi zákonem kvalifikovanou událostí a vznikem škody. Provozovatel se své odpovědnosti zprostí, jen pokud prokáže, že by ke škodě došlo i jinak, tj. bez souvislosti se zákonem kvalifikovanou událostí, za niž odpovídá.⁴⁸² Důvody, které v těchto případech mohou vést k liberaci, jsou jednak tzv. vnitřní příčiny (kazivost předmětu závazku), jednak vnější příčiny (vyšší náhoda – *casus maior*, resp. událost způsobená vyšší mocí, již nebylo možné ani při vynaložení veškerého úsilí odvrátit ani předvídat). I bez výslovné zmínky bude jistě liberačním důvodem rovněž spoluzavinění poškozeného, a to buď zcela (výlučně zavinění poškozeného), anebo zčásti (částečné zavinění poškozeného).

Jak již bylo uvedeno výše, na úpravu odpovědnosti za škodu obsaženou v § 2944 obč. zák. navazuje úprava odpovědnosti za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech (§ 2945 a násl.), která rozlišuje tři okruhy odpovědných subjektů. V obou případech se jedná o rozvinutí, resp. o konkretizaci (specifikaci) běžné provozní odpovědnosti (§ 2924 obč. zák.), která se proto v těchto případech nepoužije.

Především odpovídá provozovatel poskytující ubytovací služby za škodu na věcech, které byly ubytovanými fyzickými osobami nebo pro ně vneseny, eventuálně přímo převzaty za tím účelem ubytovatelem. Provozovatelem se rozumí ten, kdo provozuje hotely, motely, lázeňské domy, penziony, horské chaty, koleje, internáty atd., nikoli však pronajímatelé bytů, domů či jejich částí a pronajímatelé zařízení určených k trvalému bydlení. Odpovědnost pronajímatelů je upravena v rámci

⁴⁸² Převzal-li např. cukrář od objednatele suroviny pro zhotovení cukrářských výrobků a ty se zkazily v důsledku výpadku elektrického proudu v oblasti, kde se nachází zhotovitel i objednatel, je zřejmé, že by k poškození surovin došlo i bez jejich předání zhotoviteli. Blíže k tomu KOBLIHA, I., ELISCHER, D., HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012.

smluvního závazku. Předpokladem vzniku této objektivní odpovědnosti je vnesení věci/věcí poškozeného do prostoru vyhrazených k ubytování nebo k uložení věci, tj. existence smluvního závazku (ubytování), událost způsobující škodu na věci (ztráta, poškození či zničení) a příčinná souvislost mezi vnesením věci a jejím poškozením. Odpovědnost provozovatelů není chápána jako absolutní, zákon připouští dva liberační důvody. Odpovědnosti se provozovatel ubytovacího zařízení zproští, pokud se mu podaří prokázat, že by ke škodě došlo i jinak (§ 2946 odst. 2 obč. zák.). O vnitřních a vnějších příčinách zde platí analogicky totéž, co platí v případě odpovědnosti za škodu na věci převzaté. Druhým exoneračním důvodem je situace, kdy by si škodu na vnesené věci způsobil sám poškozený anebo osoba, která ho doprovází. Liberační důvody jsou přitom stanoveny taxativně, není možné si ujednat další či zákonem stanovené liberační důvody vyloučit nebo omezit; takové smluvní ujednání by bylo zdánlivé (tj. nicotné). Za vnesenou věc se nepovažují vozidlo (to může být dle okolností případu věcí odloženou), věci ponechané ve vozidle ani živé zvíře. Za škody na těchto věcech by ubytovatel odpovídal jen v případě, že by je převzal do úschovy, tj. došlo by ke vzniku individualizovaného závazku z úschovy. V případě náhrady škody způsobené na věcech vnesených volí zákonodárce netradiční řešení limitace výše takových náhrad. Neuplatní se zde hledisko plné náhrady škody, nýbrž majetkové újmy se hradí do výše odpovídající stonásobku ceny ubytování za jeden den. Vytváří se tím zřejmá korelace mezi cenou ubytování a rozsahem odpovědnosti ubytovatele. Tento přístup vyjadřuje myšlenku, že čím vyšší cena ubytování za jednu noc je, tím je limit, do něž bude ubytovatel hradit škody, vyšší a naopak. Při vyšších cenách ubytování existuje předpoklad, že ubytovatel je způsobilý zajistit vyšší míru standardu péče a ochrany věci před škodou. Uvedený limit se nicméně neuplatní, tj. škoda se bude hradit do plné (skutečné) výše, pokud věc byla převzata do úschovy, pokud ubytovatel odmítl úschovu věci v rozporu se zákonem anebo škoda byla způsobena ubytovatelem nebo tím, kdo v jeho provozu pracuje. Zvláštností u toho typu odpovědnosti je způsob uplatnění práva na náhradu škody. Poškozený má své právo uplatnit především přímo u provozovatele, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději do 15 dnů po dni (lhůta ovšem není prekluzivní), kdy se o škodě musel dozvědět. Jinak soud k námitce provozovatele, že právo nebylo uplatněno včas, náhradu škody nepřizná. Časové a osobní omezení pro uplatnění práva se nicméně – k ochraně poškozeného – neaplikuje, pokud ubytovatel převzal věc do úschovy, odmítl-li ubytovatel úschovu věci v rozporu se zákonem anebo způsobil-li škodu ubytovatel nebo ten, kdo v jeho provozu pracuje.

Je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věci, což se typicky týká provozování restaurací, kaváren, barů, lékařských ordinací, diskoték, saun, divadel, kin, muzeí, kadeřnictví, knihoven, klubů, plaveckých hal, sportovních stadionů, posiloven, ale i škol, školních družin či jídelen atd., odpovídá ten, kdo ji provozuje (fyzická či právnická osoba), každému za škodu na věcech odložených na místě k tomu určenému nebo na místě, kam se obvykle odkládají. V naší úpravě byla tradičně tato odpovědnost založena na objektivním principu s připuštěným liberačním důvodem (ledaže by ke škodě došlo i jinak). Současný civilní kodex žádný liberační

důvod v tomto kontextu neupravuje ani nestanoví, že škůdce je povinen hradit škodu bez zřetele na své zavinění. Může tak vzniknout pochybnost a výkladová nejasnost o povaze této odpovědnosti. S ohledem na dosavadní úpravu, rozsudek NS 25 Cdo 5758/2015⁴⁸³, jakož i na argumenty teleologického a systematického výkladu je třeba dovodit, že odpovědnost za škodu na věcech odložených je objektivní občanskoprávní odpovědností. Vzhledem k neexistenci zvláštních liberačních důvodů lze i uvažovat o absolutním charakteru této odpovědnosti. Takový závěr se nejvíce jeví jako příliš logický, neboť neexistuje objektivní důvod činit v tomto ohledu rozdíl mezi odpovědností za škodu na věcech vnesených a převzatých a odpovědností za škodu na věcech odložených. Oprávněným z náhrady škody je především ten, kdo věc odložil, případně vlastník odložené věci. Stejnou odpovědnost mají i provozovatelé hlídaných garáží a zařízení podobného druhu (tj. parkoviště, kempy, úschovny kol, úschovny lodí atd.), pokud jde o dopravní prostředky v nich umístěné a jejich příslušenství. Ochrana se tak nevztahuje na věci, které byly v automobilu odloženy příležitostně (šaty, nákup, spotřební elektronika aj.). Oprávněným z náhrady škody je ten, kdo uzavřel dohodu o umístění dopravního prostředku v hlídané garáži či podobném zařízení a kdo jej tam také umístil, případně vlastník dopravního prostředku. Podobně jako je tomu u odpovědnosti za škodu na věcech vnesených, existuje i zde specifický režim uplatnění práva z náhrady škody v případě škody na věcech odložených. Poškozený má své právo uplatnit především přímo u provozovatele, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději do 15 dnů po dni (lhůta ovšem není prekluzivní⁴⁸⁴), kdy se o škodě musel dozvědět. Jinak soud k námitce provozovatele, že právo nebylo uplatněno včas, náhradu škody nepřizná.

9.3.1.4 Škoda/újma způsobená provozem dopravních prostředků

Zvláštním druhem provozní odpovědnosti je rovněž objektivní odpovědnost za škody způsobené provozem dopravních prostředků. Úprava je motivována specifickým charakterem provozu dopravních prostředků a možným nebezpečím vzniku škody. Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou škoda, škodní událost vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravy nebo dopravního prostředku a příčinná souvislost mezi nimi. Jde tedy o objektivní odpovědnost za škodu bez nutnosti zaviněného porušení povinnosti provozovatelem. U této odpovědnosti provozovatele, která vzniká bez zřetele na zavinění, se pak lze zprostit jen ve dvou případech. Jde předně o spoluzavinění (resp. spolupůsobení) poškozeného. Ve druhém případě se lze odpovědnosti zprostit, jestliže provozovatel prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. Avšak ani tento liberační důvod není přípustný, jestliže škoda byla způsobena okolnostmi, které mají svůj původ v provozu (§ 2927 odst. 2 obč. zák.), neboť tento typ odpovědnosti je absolutní. Mezi okolnosti vlastní provozu dopravního prostředku řadí naše rozhodovací praxe např. rychlost jízdy, selhání techniky, indispozici řidiče atd.

⁴⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. října 2016, sp. zn. 25 Cdo 5758/2015, č. 41/2018 Sb. NS.

⁴⁸⁴ Na rozdíl od úpravy dřívější, obsažené v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb.

Povinným subjektem jsou fyzické a právnické osoby, které provozují dopravu (silniční, železniční, leteckou, vodní, výtahy, eskalátory, motorovou, nemotorovou, hromadnou či nehromadnou) jako svou podnikatelskou či jinou výdělečnou činnost, přičemž současný občanský zákoník (na rozdíl od obč. zák. č. 40/1964 Sb.) klade zřejmý důraz na zvláštní povahu dopravního provozu více než na samotnou povahu dopravního prostředku. Vedle toho (tj. bez zřetele na to, zda provozuje dopravu a jak) odpovídá stejně i každý jiný provozovatel vozidla, plavidla anebo letadla, ledaže je takový dopravní prostředek poháněn lidskou silou. Provozovatelem ve výše uvedeném smyslu je osoba (fyzická či právnická) mající právo s dopravním prostředkem nakládat, tj. která se stará o jeho provoz, opravy, údržbu, platí výdaje na opravy a údržbu, na pohonné hmoty, pojistné atd. Provozovatele nelze vždy ztotožnit s vlastníkem (např. koupě automobilu na leasing), může jím být osoba od vlastníka odlišná. V situaci, kdy by nebylo možno jednoznačně určit osobu provozovatele, jím bude vlastník dopravního prostředku, a to silou nevyvratitelné právní domněnky (§ 2930 obč. zák.). Občanský zákoník nicméně pamatuje na několik zvláštních okolností, které mohou odpovědnost za tento delikt určitým způsobem modifikovat. Především pokud se nachází dopravní prostředek v opravě, finguje se, že provozovatelem (a tedy odpovědným subjektem) je osoba, která dopravní prostředek k opravě převzala (např. servis). V případě, kdy dojde k neoprávněnému použití dopravního prostředku, tj. třetí osoba použije dopravní prostředek bez vědomí nebo proti vůli provozovatele, pak je odpovědnost provozovatele vyloučena, neboť odpovídá sama třetí osoba. Povinnost k náhradě škody (a to solidárně s třetí osobou) by u provozovatele byla dána, jen pokud by třetí osobě umožnil neoprávněné použití dopravního prostředku svou vlastní nedbalostí. Pokud by však provozovatelem byla v daném případě právnická osoba, zavinění ve formě nedbalosti by bylo zkoumáno toliko u fyzických osob, které v pozici zaměstnance, zmocněnce či jiného pomocníka vykonávaly určitou činnost pro provozovatele v daném čase a místě.

9.3.1.5 Škoda/újma způsobená při výkonu veřejné moci

Odpovědnost státu a dalších veřejnoprávních korporací za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci je upravena zvláštním zákonem. Geneze zákonné úpravy je poměrně složitá.⁴⁸⁵ Současná úprava je provedena zákonem č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. I tento předpis byl již několikrát novelizován, přičemž jednou se

⁴⁸⁵ Občanský zákoník ve své původní redakci z roku 1964 stanovil odpovědnost i za škody způsobené nezákonným rozhodnutím státních orgánů (§ 426). Odkázal nicméně v podrobnostech na zvláštní úpravu. Tou se stal zákon č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem – neboli o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci. Změny po roce 1990, zejména přijetí dalších nových zvláštních předpisů (zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě) a konstituování územních samosprávných celků, učinily dosavadní předpis již nevyhovujícím.

změnou zásadního charakteru, když došlo k zavedení institutu náhrady za imateriální újmu i pro oblast této odpovědnosti (zákonem č. 160/2006 Sb.).⁴⁸⁶

S ohledem na specifika této odpovědnosti (jak z hlediska předpokladů vzniku, tak z hlediska subjektů), jakož i se zřetelem ke zvláštnímu postavení státu (coby právnické osoby *sui generis*) v právních vztazích lze jistě diskutovat o tom, zda tento typ odpovědnosti řadit mezi ostatní (standardní) soukromoprávní odpovědnosti. Pro tento závěr může svědčit fakt, že poškozeným je vždy soukromník (ať již fyzická, či právnická osoba), který újmu pocítuje ve své majetkové či nemajetkové sféře, přičemž jde o statky chráněné především civilním právem (osobnost, přirozená práva, majetek), a dále to, že příslušné žaloby projednává civilní soud ve sporném řízení.

Zákonná úprava této odpovědnosti je vybudována na několika obecných jednotných zásadách. Především jde o odpovědnost objektivní, kdy nezkoumáme zavinění jako subjektivní předpoklad této odpovědnosti. Ostatní předpoklady musejí být nicméně náležitě prokázány. Důkazní břemeno nese poškozený a musí prokázat jak protiprávnost a škodu, tak příčinnou souvislost. Co se týče povahy této zvláštní odpovědnosti, zákonodárce ji konstruuje jako absolutní, když nedává žádný liberační důvod. Ani zde však nelze vyloučit obecný liberační důvod – tj. spoluzavinění poškozeného.

Zákon blíže specifikuje tři okruhy subjektů, při jejichž činnosti může vzniknout odpovědnost státu dle zákona č. 82/1998 Sb. Jsou jimi státní orgány⁴⁸⁷, tzv. úřední osoby⁴⁸⁸ a orgány územních samosprávných celků v přenesené působnosti.⁴⁸⁹ Škodou způsobenou při výkonu veřejné moci je vydání nezákonného rozhodnutí nebo nesprávný úřední postup. Nezákonné rozhodnutí je rozhodnutí státního orgánu, při němž dochází k aplikaci právní normy na jím posuzovaný případ a je tak rozhodováno o právech a povinnostech konkrétních subjektů, a to v rozporu s objektivním právem. Jde o jakýkoli akt aplikace práva, včetně rozhodnutí procesní povahy vydaných během řízení, lhotejno, zda jde o výrok ve věci samé (meritorní rozhodování),

⁴⁸⁶ Novelou z roku 2009 došlo k upřesnění výše náhrady ušlého zisku. Náhrada ušlého zisku se poskytuje v prokázané výši; není-li to možné, pak za každý započatý den výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranné výchovy, zabezpečovací detence nebo ochranného léčení náleží poškozenému náhrada ušlého zisku ve výši 170 Kč (zákonem č. 41/2009 Sb.).

⁴⁸⁷ Za státní orgány považujeme všechny orgány, které jsou státem zřízeny, aby plnily funkce státu, a jimž proto stát přiznává určité pravomoci a působnost rozhodovat o subjektivních právech a povinnostech jemu nepodřízených subjektů. Jde především o orgány moci výkonné a moci soudní; orgány moci zákonodárné principiálně nevykonávají činnosti subsumovatelné pod § 5 cit. zákona (tj. nezákonné rozhodnutí či nesprávný úřední postup).

⁴⁸⁸ Úřední osoby jsou fyzické a právnické osoby odlišné od státu, které nicméně na základě zákona vykonávají na určitém úseku státní správu, přičemž se musí jednat o škodu způsobenou při výkonu takto definované státní správy. K zamezení výkladových potíží zákon výslovně stanoví, že úředním postupem je i určitá činnost notáře a soudního exekutora. Stát pak má regres vůči notáři a notář má eventuálně regres vůči notářským koncipientům, kandidátům a dalším pracovníkům, kteří se podíleli na nesprávném úředním postupu.

⁴⁸⁹ Pokud jde o orgány územních samosprávných celků v přenesené působnosti, odpovědnost státu je dána jen za ty činnosti, které na orgány územních samosprávných celků stát delegoval a kdy tyto orgány suplují roli státu. Stát má vůči územním samosprávným celkům regresní právo, pakliže sám škodu poškozenému nahradil.

nebo pouze o rozhodnutí procesní povahy. Zákon sám konkretizuje procesní přepisy a uvádí řízení, s nimiž spojuje odpovědnost státu.

Nesprávný úřední postup je postup v rozporu s objektivním právem, tj. jedná se o porušení pravidel předepsaných právními normami, která se vztahují na postup státního orgánu při jeho činnosti. Jde o takový postup, který se bezprostředně neodrazil v obsahu vydaného rozhodnutí, jinak by se jednalo o nezákonné rozhodnutí (např. porušení povinnosti učinit úkon nebo rozhodnutí ve stanovené nebo přiměřené lhůtě).⁴⁹⁰ Stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem, jímž je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě.

Povinným subjektem je stát – ČR –, nikoli státní orgán nebo úřední osoba nebo územní samosprávné celky v přenesené působnosti. Stát zde vystupuje jako právnická osoba a svá procesní práva a povinnosti vykonává prostřednictvím svých organizačních složek – jak definuje zvláštní předpis (zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích). Za stát jedná ta organizační složka, která je k tomu podle zákona příslušná – to je soud povinen zjistit a jednat s příslušnou složkou bez ohledu na to, jakou složku označil sám žalobce v žalobě. Jedná se o ministerstva a jiné ústřední správní úřady, přičemž u daného úřadu je potřeba nárok z titulu náhrady škody uplatnit.

Aktivně legitimována je poškozená fyzická či právnická osoba, která byla účastníkem řízení, ve kterém bylo nezákonné rozhodnutí vydáno (včetně cizinců a zahraničních právnických osob). Je povinností poškozeného uplatnit nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem u příslušného orgánu – tj. u ministerstva nebo jiného ústředního správního orgánu (tzv. předběžné projednání nároku). Účelem je vypořádat právo na náhradu škody neformálně (nejsou stanovena žádná procesní pravidla) a předejít tak zbytečným soudním sporům. Tento postup je nicméně podmínkou pro případné uplatnění nároku na náhradu škody u soudu. Přízná-li příslušný úřad náhradu škody, je třeba nahradit škodu do šesti měsíců od uplatnění nároku. Poté se stát ocitá v prodlení a vzniká povinnost platit i úroky z prodlení.

9.3.1.6 Škoda/újma na nemovité věci

Fyzické osoby, jakož i právnické osoby soukromého i veřejného práva (tj. obce, kraje, stát) mohou dále odpovídat za majetkové újmy způsobené na nemovité věci⁴⁹¹

⁴⁹⁰ V praxi se může jednat o nejrůznější – zákonnou definicí stěžejší – druhy nesprávnosti takového postupu (R 35/1977), například kdy orgán policie nezajistil dostatečně majetek osoby, kterou vzal do vazby, popř. nezajistil, aby se o takový majetek postaral někdo jiný; státní orgán coby opatrovník nezletilého dítěte neplnil dostatečně svou funkci, čímž způsobil, že nezletilé dítě přišlo o výživné; nápravně-výchovný ústav postupoval nesprávně při výkonu srážek ze mzdy na základě soudního výkonu rozhodnutí; odsouzený je ponechán ve výkonu trestu nad výměru stanovenou rozsudkem; na odsouzeném byl vykonán trest odnětí svobody, ačkoli se na něj vztahovala amnestie, apod. (zpráva pléna NS ČSSR ze dne 30. listopadu 1977, sp. zn. Plsf 3/77, č. 35/1977 Sb. NS).

⁴⁹¹ Nemovitou věcí podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. jsou pozemky, podzemní stavby se samostatným účelovým určením, věcná práva k nim, práva, která za nemovité věci prohlásí zákon (právo stavby), bytová jednotka, stavby v režimu občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., které se

(poškození omítky, narušení statiky, ztráta opory atd., zahrnuje však i újmu v podobě znemožnění nebo ztížení držby nemovité věci). Odpovědným je ten, kdo provádí nebo zajišťuje práce (lhostejno, zda tak činí oprávněně, tj. dovoleně, s příslušným veřejnoprávním či soukromoprávním povolením, či nikoli). Dříve byla tato skutková podstata odpovědnosti součástí provozní odpovědnosti (dle obč. zák. č. 40/1964 Sb.), a byl proto přípustný liberační důvod vlastní tomuto druhu objektivní odpovědnosti. Současná úprava nicméně vede k závěru, že se napříště jedná o absolutní objektivní odpovědnost, k jejímuž vzniku postačuje škodní událost, vznik škody a příčinná souvislost mezi výše uvedenými skutečnostmi, netřeba zavinění ani porušení právní povinnosti. Ostatně, ve většině případů vznikne škoda jako následek dovolené (schválené) činnosti škůdce.

9.3.2 Odpovědnost za škody/újmy způsobené věci

9.3.2.1 Škoda/újma způsobená věcí

Druhou skupinu objektivní odpovědnosti právnických osob tvoří případy, kdy je jim přičítána odpovědnost za škodu způsobenou věcí, a to buď vadnou věcí, nebo věcí samou od sebe, příp. věcí v podobě výrobku.

Rovněž bez ohledu na porušení jakékoli právní povinnosti je stanovena povinnost k náhradě škody v případě škody způsobené vadnou věcí, již bylo při plnění závazku použito (§ 2936 obč. zák.). Oproti dřívější úpravě došlo k omezení povinnosti k náhradě škody jen na případy, kdy škodu způsobila vada věci použité při plnění. Předpokladem vzniku povinnosti k náhradě škody je existence závazku (resp. povinnosti plnit) mezi povinným k náhradě škody a poškozeným. Povinnost bude vyplývat především ze smluv (např. smlouva o péči o zdraví), může však být založena i jiným způsobem (např. zákonem nebo rozhodnutím státního orgánu). Dalším předpokladem je škodní událost, která má původ v selhání nebo ve vadnosti věci (rentgenový přístroj, zubní vrtačka, injekční jehla atd.), které bylo použito při plnění uvedených povinností. Úprava obsažená v občanském zákoníku v § 2936 se však nevztahuje na vady chybného zákroku lékaře (či veterináře aj.), avšak pouze na vady mající původ v povaze použitých věcí či přístrojů.⁴⁹² Povinnost k náhradě škody dle této úpravy nastane pouze v případech, kdy k plnění povinnosti bylo použito věci – tato odpovědnost tedy nevznikne, je-li závazek plněn pouze ručně bez použití dalších věcí (přístrojů a nástrojů). Navzdory použitému pojmu „věc“ lze nicméně konstatovat, že původ

nestaly součástí pozemku, a další věci, které nejsou součástí pozemku a nelze je přenést z místa na místo bez porušení jejich podstaty.

⁴⁹² Odpovědnost za škodu způsobenou vadným postupem lékaře se posuzuje buď podle § 2910 obč. zák. (subjektivní odpovědnost za porušení zákonné povinnosti) – v případě neexistence smluvního titulu pro poskytování konkrétního druhu zdravotnické péče –, anebo jako objektivní odpovědnost kontraktuální – v případech, kdy jsou péče či zákrok poskytovány na základě smlouvy o péči o zdraví. Blíže k tomu srov. ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

škody může záležet i v určitém technologickém postupu, který daná věc (přístroj) naplňuje či napomáhá realizovat. Vedle přístrojů (např. měřidlo dodávek elektrické energie) může však jít též o složitější soubory strojů a zařízení (např. rafinérie, čistíčka odpadních vod, elektrárna), smontované stroje, smontovaná zařízení a konstrukce (důlní bagr, vysílač rádiového nebo televizního signálu, výrobní a skladové haly) atd. Věc může použít nejen osoba plnící svou povinnost (zákonnou či smluvní), ale i osoba přijímající plnění (nákupní košík v samoobsluze) nebo obě osoby současně (např. již výše uvedená měřidla dodávek energií). Dalšími předpoklady jsou vznik škody a příčinná souvislost mezi škodní událostí mající původ v použité vadné věci a vznikem škody. Tato úprava je úpravou absolutní odpovědnosti za vzniklou škodu a škůdce se nemůže své odpovědnosti za způsobenou škodu zprostit.⁴⁹³ Jediná možnost úplného zproštění nebo částečného zproštění této povinnosti je pouze taková situace, kdy by škoda vznikla zaviněním či spolupůsobením poškozeného. Tato úprava odpovědnosti k náhradě škody se vztahuje i na poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb.

Od situací popsaných výše, kdy je škoda způsobena vadnou věcí, odlišuje současná česká úprava případy, kdy je škoda způsobena věcí samou od sebe (tj. *per se*). Tím je třeba rozumět ty případy škod, které vznikly z vnitřních příčin dané věci, podmíněných charakteristikou a vlastnostmi věci (materiál, tvar, barva, odolnost, tažnost, konstrukční a strukturální vlastnosti, křehkost atp.). Povinnost k náhradě škody vznikne zásadně tomu, kdo měl nad věcí mít dohled, a nelze-li takovou osobu jinak určit, pak je vždy povinným subjektem vlastník věci. Osobou, která měla mít nad věcí dohled, je kdokoli, kdo na základě nějakého právního titulu (např. schovatel, výprosník, vypůjčitel, pachtýř, nájemce atp.) či protiprávního jednání (pachatel trestného činu) měl věc ve své moci, když došlo k samovolnému vzniku újmy. Odpovědnost za škodu způsobenou věcí samou od sebe je dalším příkladem prosté objektivní odpovědnosti, jež připouští liberaci povinného, pokud ten prokáže, že nezanedbal náležitý dohled. Použitý termín „nezanedbal“ evokuje zavinění, resp. jeho nižší formu (stupeň), tj. nedbalost, což by mohlo svádět k závěru, že jde svou povahou o odpovědnost subjektivní a o případnou exkulpaci povinného. V případě skutečné subjektivní odpovědnosti (porušení zákonné povinnosti) by se škůdce musel vyvinut poukazem na to, že v dané situaci jednal tak, jak lze od osoby průměrných vlastností v soukromém styku očekávat (tzv. obecný, běžný standard). Případně by musel prokázat, že zvláštní znalost, dovednost či pečlivost, již dal jako škůdce najevo anebo k níž se zavázal, v daném případě skutečně uplatnil (tzv. přísnější standard aplikovaný na experta, profesionála). V případě odpovědnosti za škodu způsobenou věcí samou od sebe se však má jednat o liberační důvod (srov. zákonnou textaci „zprostit“), přičemž má být zkoumáno v daném případě, co je náležitý dohled. Posouzení se bude lišit dle toho, o jaký subjekt jde. Běžný subjekt

⁴⁹³ K charakteristice absolutní odpovědnosti a k problematičnosti jejího vymezení viz SVOBODA, K. Absolutní objektivní odpovědnost za škodu. Existuje vůbec? *Právní rozhledy*. 2007, č. 23, s. 864 a násl.

má při náležitém dohledu nad věcí postupovat s rozumem průměrného člověka, s běžnou péčí a opatrností (§ 4 odst. 1 obč. zák.), zatímco na odborníka klademe vyšší nároky v podobě vyššího standardu péče (tj. péče odborná – srov. § 5 odst. 1 obč. zák.). Ve svém důsledku se tak obě situace (exkulpace a liberace) z hlediska postavení škůdce v této skutkové podstatě přibližují. Vymezením liberačního důvodu v § 2937 odst. 1 ovšem dochází oproti obecnému výměru nedbalosti dle § 2912 obč. zák. ke konkretizaci chování povinného, a to směrem k náležitému dohledu. Ostatní aktivity povinného se tak stávají irelevantní.

Česká právní úprava – po vzoru některých zahraničních přístupů – vymezuje svébytně dva zvláštní případy škody způsobené věcí samou od sebe, jež plní roli speciálních skutkových podstat. První z nich představuje škoda způsobená pádem věci nebo vyhozením z místnosti nebo podobného místa. Důvodem této zvláštní úpravy je odchylka ve způsobu stanovení okruhu povinných subjektů. I zde nahrazuje škodu primárně ten, kdo nad věcí měl mít dohled, avšak s ním společně a nerozdílně (solidární závazek) i osoba, která takové místo užívá (nájemce, pachtýř, výprosník, vypůjčitel atd.). Subsidiárně, tj. až ve chvíli, kdy nelze takovou osobu určit, přichází do úvahy vlastník nemovité věci jako odpovědný subjekt. V doktríně dosud nepanuje jednota, zda jde v tomto případě o prostou, či o absolutní objektivní odpovědnost, a to s ohledem na to, že zákon pro tento případ žádný liberační důvod zvlášť neupravuje. Je možné argumentovat pro absolutní objektivní odpovědnost⁴⁹⁴ a tím odlišit zvláštní skutkovou podstatu (§ 2937 odst. 2 obč. zák.) od obecné (§ 2937 odst. 1 obč. zák.), avšak je stejně tak možné argumentovat logicko-systematickými metodami a dospět k obdobnému řešení jako v případě obecné skutkové podstaty, tj. připustit stejnou možnost liberace i zde.⁴⁹⁵ Posledně uvedený závěr vyznívá přesvědčivěji, neboť nečiní – z hlediska liberace – rozdíl mezi osobou, která měla mít nad věcí dohled, a osobou, která takové místo jen užívá.

Konečně, samostatnou (zvláštní) skutkovou podstatou je i případ škody způsobené zřícením budovy či odloučením její části. Předpokladem vzniku povinnosti k náhradě škody je vada budovy či její nedostatečná údržba. Primárně je odpovědným vlastník budovy. Může však dojít ke vzniku solidárního závazku z deliktu, pokud má škoda příčinu v nedostatku vzniklém za trvání vlastnického práva předešlého vlastníka, který na něj zároveň nového vlastníka neupozornil, a ke škodě došlo do jednoho roku od zániku jeho vlastnického práva (všechny uvedené předpoklady musí být splněny kumulativně). Povinnost předchozího vlastníka nevznikne, jen pokud šlo o nedostatek, o kterém musel nový vlastník (tj. nástupce) vědět. I zde lze polemizovat o charakteru

⁴⁹⁴ „Jedná se objektivně postavenou povinnost k náhradě škody (tzv. za výsledek), neboť se nepočítá s porušením zákonné povinnosti či se zaviněním; škůdce podle odstavce 1 může tvrdit a prokazovat naplnění liberačního důvodu, podle odstavce 2 je povinnost k náhradě bez možnosti liberace, tedy tzv. absolutní (s výjimkou osoby dohledu).“ Srov. VOJTEK, P. In: ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1042 a násl.

⁴⁹⁵ PAŠEK, M. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2871 a násl.

odpovědnosti. Mám nicméně za to, že se jedná o objektivní odpovědnost za škodu bez možnosti liberace (tj. absolutní odpovědnost). Jedinou možností liberace je vlastní chování poškozeného, jež mohlo škodu způsobit (zcela nebo zčásti). Zpřísněná objektivní odpovědnost je namísto v případech, kdy se vlastník budovy o své vlastnictví nestará, existující vady ignoruje, tj. budovu řádně neudrzuje, čímž vystavuje ostatní subjekty zvýšenému riziku újem, a to i újem fatálních.

9.3.2.2 Škoda/újma způsobená vadou výrobku

Vedle odpovědnosti za škodu způsobenou vadnou věcí upravuje občanský zákoník specificky odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku (*product liability*)⁴⁹⁶. Navzdory pojmovým podobnostem je třeba oba případy odpovědnosti od sebe odlišit. Zatímco v prvním případě jde o věc (jakoukoli, ne nutně výrobek), kterou někdo použije při plnění své povinnosti (smluvní, zákonné, z rozhodnutí státního orgánu) jinému, v druhém případě jde o škodu způsobenou vadou movité věci, která je určena k uvedení na trh jako výrobek, a to za účelem prodeje, nájmu nebo jiného použití. Pojem „výrobek“ je tak definičně užší než pojem „věc“. Povinným k náhradě škody je především výrobce, tj. ten, kdo výrobek či jeho součást vyrobil, vytěžil, vypěstoval nebo jinak získal. Výrobce mohou být fyzické i právnické osoby. Pro větší míru ochrany poškozeného občanský zákoník (v souladu s evropskou předlohou) rozšiřuje okruh odpovědných o další subjekty. Solidárně povinným k náhradě škody vedle výrobce bude rovněž ten, kdo výrobek či jeho část označil svým jménem, ochrannou známkou, příp. jiným způsobem, a dále ten, kdo výrobek dovezl za účelem jeho uvedení na trh v rámci svého podnikání (tj. dovozce). Jedná se o případ dlužnické solidarity vznikající *ex lege*. Subsidiárně (tj. nelze-li určit osobu povinnou k náhradě škody dle postupu výše) bude povinen hradit škodu každý dodavatel, pokud poškozenému při uplatnění práva na náhradu škody do jednoho měsíce nesdělí, kdo je výrobcem nebo kdo mu výrobek dodal.⁴⁹⁷

Další rozdíl spočívá v zákonné limitaci rozsahu náhrady škody na věci (tj. majetkové újmy). Zatímco u odpovědnosti za škodu způsobenou vadnou věcí (§ 2936 obč. zák.) se uplatní princip plné náhrady škody (bez omezení), v případě odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku existuje limitace spodní hranice újmy. Dle ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku se hradí jen škoda na věci v částce převyšující částku vypočtenou z 500 eur podle kurzu devizového trhu vyhlášeného ČNB. Limitace se nedotýká újem na přirozených právech člověka (zdraví, život a další osobnostní statky). J. Hrádek k tomu dodává, že v případě škody nižší než uvedených 500 eur je poškozený odkázán na řízení o náhradě škody podle

⁴⁹⁶ Jedná se o transpozici evropské směrnice č. 85/374/EHS o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky. Problematika odpovědnosti za škody způsobené vadnými výrobky byla dříve upravena zvláštním zákonem (zákon č. 59/1998 Sb.), nyní je inkorporována do občanského zákoníku jako zvláštní případ objektivní odpovědnosti za škodu.

⁴⁹⁷ U dovezeného výrobku bude povinen hradit škodu dodavatel, i když je výrobce znám, pokud poškozenému ve lhůtě nesdělí, kdo je dovozcem.

obecných ustanovení o delikt ní odpovědnosti, případně k odpovědnosti výrobce na základě smlouvy ve prospěch třetího.⁴⁹⁸

Další rozdíl lze spatřovat v tom, že pro účely odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku přichází zákonodárce s legální definicí vady, resp. vadnosti výrobku. Za vadný se pokládá každý výrobek, který není tak bezpečný, jak to od něho lze rozumně očekávat se zřetelem ke všem okolnostem, zejména ke způsobu, jakým je výrobek na trh uveden nebo nabízen, k předpokládanému účelu, jemuž má výrobek sloužit, jakož i s přihlédnutím k době, kdy byl výrobek uveden na trh. Vadou ovšem není prostá nedokonalost, tj. výrobek nelze považovat za vadný jen proto, že byl později uveden na trh výrobek dokonalejší.

Konečně existují rozdíly i v koncepci odpovědnosti a stanovení liberačních důvodů. Zatímco u škody způsobené věcí dle § 2936 obč. zák. je povinný vázán absolutní objektivní odpovědností, u škody způsobené vadou výrobku jde o prostou objektivní odpovědnost, přičemž zákon (po vzoru směrnice) stanoví poměrně široký okruh liberačních důvodů.⁴⁹⁹

Úpravy se liší i rozsahem aplikace (resp. zaměřením ochrany, již poskytují), neboť náhrada škody způsobené vadou výrobku se neaplikuje na případy, kdy vada způsobila poškození vadného výrobku nebo poškození věci určené a užívané převážně k podnikatelským účelům.

9.4 Shrnutí

Z provedeného rozboru konceptu právnických osob ve vztahu k jejich soukromoprávní odpovědnosti a z analýzy vybraných (hlavních) skutkových podstat civilního deliktu vyplývají – kromě jiného – následující poznatky.

Povinnost k náhradě újmy, ať již v režimu subjektivní, či objektivní odpovědnosti, je povinností, jež je bez dalšího slučitelná s právní povahou právní osoby (srov. § 20 větu druhou obč. zák.), a proto jejím nositelem může být přímo sama právní osoba. Povinnost k náhradě případné újmy je tak povinností, která je součástí právní osobnosti právní osoby. Odpověď na otázku, zda v konkrétním případě bude právní osoba „objektivně“ odpovídat, závisí na přičitatelnosti zákonem kvalifikované události (výsledku) v jednotlivých skutkových podstatách.

⁴⁹⁸ HRÁDEK, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1053. Ke smlouvě ve prospěch třetí osoby srov. též FRINTOVÁ, D. Smlouva ve prospěch třetí osoby. In: BĚLOVSKÝ, P., STLOUKALOVÁ, K. (eds.) *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017, s. 157 a násl.

⁴⁹⁹ Těmi jsou případy, kdy škodu zavinil poškozený nebo ten, za jehož čin poškozený odpovídá, a dále pak pokud povinný prokáže, že: a) výrobek na trh neuvedl, b) vada neexistovala v době, kdy byl výrobek na trh uveden, nebo že nastala později, c) výrobek nevyrobil pro prodej nebo jiný způsob použití pro podnikatelské účely ani že výrobek nevyrobil nebo nešířil v rámci své podnikatelské činnosti, d) vada výrobku je důsledkem plnění závazných právních předpisů, e) stav vědeckých a technických znalostí v době, kdy uvedl výrobek na trh, neumožnil zjistit jeho vadu, f) vadu způsobila konstrukce výrobku, do něhož byla součástí zapracována, nebo ji způsobil návod k výrobku (§ 2942).

Z tohoto hlediska lze rozlišit dvě základní skupiny odpovědnosti: odpovědnost za činnost a odpovědnost za újmu způsobenou věcí. V obou stanovených případech lze dojít k závěru, že důvodem přičitatelnosti je zvláštní vztah škůdce k provozu nebo k věci, která újmu způsobila. Tento „zvláštní vztah“ je ve většině případů vztahem vlastnickým (avšak nikoli nutně), který způsobuje, že vlastník je též obvykle provozovatelem určité činnosti, z níž újma vzniká. Příkladem provozovatele, který není vlastníkem, může být situace, kdy určitá osoba provozuje určité zařízení či používá určitou věc např. na základě nájmu, pachtu, leasingu atp.

Jelikož objektivních odpovědností (myšleno pojmenovaných civilních deliktů, resp. kvazideliktů) je uzavřený počet (*numerus clausus*), přicházejí do úvahy – po jistém zobecnění a zjednodušení – tyto základní linie odpovědnostního poměru. V situacích, kdy je předpokladem vzniku odpovědnosti zákonem definovaná škodní událost (škoda vzniklá vlastní provozní činností, vlivem činnosti na okolí, škoda způsobená zdrojem zvýšeného nebezpečí, škoda způsobená provedením či zajištěním prací, škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravního prostředku atd.), jež vytvoří protiprávní stav (škodlivý následek), není zapotřebí žádného protiprávního jednání fyzické osoby. Tedy není nutné zkoumat delikt ní způsobilost konkrétních fyzických osob, škodlivý následek je přičten právnické osobě již na základě toho, že kauzálně vznikl v souvislosti s její činností, resp. provozem. Pokud by i v těchto případech bylo jednou z příčin (byť jedinou relevantní) zaviněné protiprávní jednání určité fyzické osoby, nemělo by to – s ohledem na poškozeného – vliv na vznik soukromoprávní odpovědnosti právnické osoby. Ta by mohla poté využít své právo postihu (regresu) vůči konkrétní fyzické osobě, jež vznik újmy zavinila porušením nějaké právní povinnosti.

Jiným případem je tzv. smluvní odpovědnost. V doktríně panuje obecná shoda na tom, že za porušení smluvní povinnosti se odpovídá objektivně, zároveň se však má obvykle za to,⁵⁰⁰ že porušení smluvní povinnosti lze chápat jako protiprávní jednání, které však nemusí být zaviněné. Objektivní odpovědnost v případě smluvní odpovědnosti nevzniká striktně vzato z důvodu zákonem kvalifikované „události“, nýbrž z důvodu porušení smlouvy. To však nic nemění na tom, že zákon sám kvalifikuje porušení smlouvy jako důvod pro vznik objektivní odpovědnosti.

Jinou situaci představují případy, kdy škodu v souvislosti s provozem způsobí třetí osoba (tj. nikoli zaměstnanec, zmocněnec či jiný pomocník právnické osoby) svým neodvratitelným jednáním. Takové případy mají pak z hlediska vlastního provozu (provozní činnosti) charakter *vis maior*, za který se odpovídá toliko u absolutních objektivních skutkových podstat, případně u těch, kde je to výslovně stanoveno (škody na převzatých, odložených a vnesených věcech). Ani zde ovšem není právo regresu právnické osoby nijak dotčeno. V případě odvratitelného jednání třetí osoby, kterému provozovatel nezabrání (např. svou nedbalostí), však občanský zákoník s ohledem na poškozené konstruuje dlužnickou solidaritu.

Okolnosti, jež se přičítají přímo poškozenému (zcela nebo zčásti), mohou vést toliko k modifikaci rozsahu povinnosti k náhradě škody právnické osoby.

⁵⁰⁰ Opačný názor zastává Karel Beran. K tomu srov. třetí kapitolu.

10. CO LZE PŘÍČÍTAT PRÁVNICKÝM OSOBÁM Z TITULU SUBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOSTI

10.1 Přičitatelnost jednání fyzické osoby osobě právnické

10.1.1 Obecné pravidlo (§ 167 obč. zák.)

Obecné pravidlo pro přičítání jednání fyzické osoby (zástupce) právnické osobě představuje § 167 obč. zák. Ustanovení § 167 stanovuje zásadu, že právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě. Tento přístup je poměrně logický, neboť má-li nějaká osoba zástupčí oprávnění, musí být zastoupený vázán jak za jednání po právu, tak za jednání protiprávní. Ustanovení § 167 přitom uvádí výčet osob, které budou společnost zastupovat, pouze příkladmo, a to když hovoří o členu voleného orgánu, zaměstnanci nebo jiné osobě. S každou z výše uvedených skupin se ale váže určitá podmínka pro její jednání a transparentnost vůči třetím osobám.

Právě jednání výše uvedených osob je základem pro přičítání protiprávního jednání. Dopustí-li se tedy některá z výše uvedených osob protiprávního činu, považuje se toto jednání za plně přičitatelné právnické osobě.

Rozsah použití předmětného ustanovení je však sporný a zejména není zřejmé, jaký je jeho vztah k § 2914 obč. zák.⁵⁰¹, jenž stanovuje odpovědnost za pomocné osoby při plnění existující povinnosti. Toto ustanovení konkrétně stanoví, že kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám. Budeme-li obě ustanovení hodnotit jako normy stanovující přičitatelnost jednání třetího, pak je jejich věcná působnost totožná, a dokonce lze učinit závěr, že § 2914 ve vztahu k jednání právnické osoby ztrácí význam.

⁵⁰¹ Kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám. Zavázal-li se však někdo při plnění jiné osoby provést určitou činnost samostatně, nepovažuje se za pomocníka; pokud ho však tato jiná osoba nepečlivě vybrala nebo na něj nedostatečně dohlížela, ručí za splnění jeho povinnosti k náhradě škody.

Prvním východiskem z tohoto dilematu je rozlišování obou ustanovení z hlediska speciality. Dle tohoto přístupu by sice byl § 167 chápán jako norma přičitatelnosti v rámci osobnosti právnické osoby, zároveň by ale byl v poměru speciality k § 2914 (a též k § 1935 obč. zák., který stanovuje obdobnou přičitatelnost zástupce při plnění smluvní povinnosti). Tento přístup z hlediska speciality se ale nezdá být vhodný již z hlediska systematiky, když § 167 je řazen do obecných ustanovení – a ze své podstaty by tedy měl tvořit základ právní úpravy, doplněný právě o „zvláštní“ § 2914. Navrženým přístupem by tak došlo k nelogickému obrácení těchto vztahů. Navíc je § 167 z jazykového výkladu ustanovením širším, když zahrnuje jakýkoli protiprávní čin zástupce právnické osoby (viz dále).

Druhým řešením je pak interpretace na základě jazykového výkladu. Ustanovení § 167, které lze považovat za základní ustanovení o přičitatelnosti, totiž hovoří o tom, že právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se dopustil zástupce právnické osoby, a to při plnění svých úkolů. Protiprávním činem přitom musíme chápat jak komisivní, tak omisivní jednání zástupce, které tak bude představovat způsobení jakéhokoli protiprávního následku. Nebude se tak jednat pouze o delikt ve svém úzkém slova smyslu jako protiprávní jednání, ale o jakékoli jednání, kterým se někdo dopouští porušení právní povinnosti, ať již povinnosti smluvní, či mimosmluvní.

Jsem přesvědčen, že východiskem z dilematu koexistence ustanovení § 167 a § 2914, resp. § 1935, je zásadně jejich odlišný rozsah aplikace, který též vymezuje jejich vztah. Ustanovení § 167 je třeba chápat jako ustanovení zakládající přičítání jakéhokoli protiprávního jednání fyzické osoby právnické osobě, tedy vymezení přičitatelnosti jednání třetí osoby, zatímco § 2914 představuje ustanovení o přičitatelnosti protiprávního jednání v rámci mimosmluvní odpovědnosti, a to v rozsahu ustanoveného pomocníka. Obdobně pak platí o § 1935 ve vztahu k plnění smluvní povinnosti pomocníkem. V rozsahu, v jakém budou obě ustanovení použitelná, se pak uplatní specialita § 2914, resp. § 1935, jako normy zvláštní.

10.1.2 Pomocná osoba (§ 2914 obč. zák.)

Základním ustanovením pro přičítání jednání třetí osoby jako pomocníka v rámci deliktovní odpovědnosti je již zmíněný § 2914, který upravuje situace, kdy právnická nebo fyzická osoba použije třetí osobu ke splnění již existující povinnosti plnit anebo k obstarání jiné záležitosti.

Základní ideou odpovědnosti principála za škodu způsobenou jeho pomocníkem třetí osobě je ochrana poškozeného. Je to totiž principál, kdo pomocníka využil ke splnění své povinnosti a zahrnul ho do své vlastní právní sféry za účelem plnění svých vlastních zájmů. Stejně jako § 167 je i § 2914 pouze ilustrativní, co se týče postavení pomocníka k principálovi. Může se jednat o zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, který principálovi pomáhá při jeho činnosti.

V rámci činnosti se tak bude jednat o zajištění jakékoli záležitosti principála, a § 2914 v zásadě odpovídá původní právní úpravě v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., platném do roku 2013, který v § 420 odst. 2 používal pojem „činností“. Využije-li osoba činnosti třetí osoby jako pomocníka, pak je jednání takové osoby přičítáno přímo dlužníkovi a dlužník je povinen k náhradě škody takto způsobené stejně, jako by ji způsobil sám. Dlužník se ale může dovolat i těch okolností, které by zprostily pomocníka povinnosti k náhradě škody, kdyby za splnění odpovídal přímo. Takový přístup, který osobu pomocníka osvobozuje v případech výkonu činnosti z odpovědnostního vztahu, je odůvodněn primární volbou dlužníka (principála) při volbě pomocníka.

Principál však nebude odpovídat ve všech případech, kdy pomocník způsobí škodu. Tím nejzásadnějším limitem pro vznik povinnosti k náhradě škody je skutečnost, aby pomocná osoba způsobila škodu v souvislosti s výkonem povinnosti, která na ni byla přenesena. Příčinou vzniklé škody tak nesmí být ani náhoda, která by zatěžovala poškozeného, ani tzv. *exces*, tedy vybočení z plnění konkrétní povinnosti, které právní řád kvalifikuje již jako chování čistě přičitatelné jednajícímu.

V obou případech je zásadní, aby principál dostatečně určitě definoval úkol, neboť právě vymezení úkolu představuje meze jednání pomocníka z titulu postavení k principálovi, byť by mezi nimi nebyl uzavřen závazkový vztah. Škoda musí vzniknout v příčinné souvislosti s prováděnou činností pomocníka, přičemž musí existovat bezprostřední vztah příčinnosti mezi obstarávanou činností pomocnou osobou, co se jejího způsobu a účelu týče, a škodlivým jednáním (BGH, NJW 71, 31).

10.1.2.1 Pojem pomocníka

Znění § 2914 je ale problematické i z pohledu systematiky deliktů části občanského zákoníku. Zařazení předmětného ustanovení, jeho znění a vztahy v rámci úpravy povinnosti k náhradě škody totiž vyvolávají dojem, že obsahuje pouze úpravu povinnosti k náhradě škody za pomocné osoby při porušení smluvního závazku. Jakkoli je takový názor dovoditelný z textu zákona, domníváme se, že podobný přístup nebyl cílem zákonodárce a že tento chtěl pouze upravit obecnou úpravu odpovědnosti za povinné osoby.

Argumentem je i znění § 1935 obč. zák., který je v právní teorii chápán jako základ pro přičitatelnost jednání pomocníka v rámci smluvního závazku. Podle něj platí, že plní-li dlužník pomocí jiné osoby, odpovídá tak, jako by plnil sám. České právo tak dospívá ke stejnému závěru, jaký lze nalézt v § 1313a a § 1315 ABGB, tedy k rozlišování pomocníka při plnění smluvní povinnosti a pomocníka v rámci jiného než smluvního vztahu.

Právě z těchto důvodů bude rozhodná činnost právnické osoby, která je podle českého práva omezena vymezením v zakladatelských dokumentech. Rozlišování mezi povinností k náhradě škody v případě porušení smlouvy nebo jiné obligační povinnosti a porušením mimosmluvní povinnosti je účelné, neboť umožňuje nastavit různé parametry vyloučení odpovědnosti. Německá úprava vychází z toho, že v případě

odpovědnosti za *Erfüllungsgehilfen* odpovídá dlužník, jako by plnil sám, zatímco v případech *Verrichtungsgehilfen* odpovídá jen v případě, že pomocníka nepečlivě vybral, tedy za *culpa in eligendo*.⁵⁰²

Následkem porušení řádného výběru nebo dozoru nebude odpovědnost dlužníka (principála) za škodu způsobenou pomocníkem, který provádí určitou činnost samostatně, ale vznik ručení za splnění závazku primárně odpovědného. Ručení za závazky poddodavatele bude tedy subsidiární a závislé na existenci závazku primárního a dlužník bude povinen plnit až v okamžiku, kdy poddodavatel nesplní svůj splatný závazek.

Dojde-li ke vzniku odpovědnostního vztahu a dlužník odpovídá za škodlivý následek způsobený pomocnou osobou, může se vyvinutí poukázáním na chybějící zavinění na straně pomocníka, a tedy i na své straně. Důvody, které přitom může dlužník uplatnit, se musejí vztahovat jak na jeho jednání nebo jemu přičitatelnou škodnou událost, tak na jednání pomocníka. Ačkoli toto pravidlo není explicitně uvedeno v občanském zákoníku, touto zásadou je vyjádřena myšlenka přenosu rizik z pomocné osoby na dlužníka.

10.1.2.2 Odpovědnost pomocníka a rozsah jeho povinnosti k náhradě škody

Fundamentální otázkou odpovědnosti za pomocné osoby je, zda a případně v jakém rozsahu odpovídají i pomocné osoby samotné. Současný občanský zákoník nepřevzal původní znění § 420 odst. 2 obč. zák. č. 40/1964 Sb. a explicitně nestanovuje, že principál vstupuje do všech práv a povinností pomocníka tak, že odpovídá principál.

Z hlediska přístupu k odpovědnosti pomocníka lze identifikovat dvě skupiny jurisdikcí, které buď přenášejí odpovědnost kompletně na principála, anebo ponechávají solidární odpovědnost obou osob.

První přístup, který zastává většina právních systémů, odmítá odpovědnost pomocníka za škodu způsobenou lehkou nebo běžnou nedbalostí a dovozuje ji pouze v případech hrubé nedbalosti nebo úmyslu, tedy v případech, které české právo historicky chápe jako exces. Druhý přístup umožňuje plnou odpovědnost pomocné osoby bez ohledu na stupeň zavinění, tato pozice je však doplněna právem regresu proti hlavní osobě, a to opět v případech lehké nebo běžné nedbalosti.⁵⁰³

Z platného znění občanského zákoníku nelze jednoznačně dovodit, zda český zákonodárce chtěl zachovat dosavadní právní úpravu, anebo nově založit existenci odpovědnosti pomocníka vedle principála, tato varianta se ale zdá být pravděpodobnější.⁵⁰⁴ Pro závěr o vzniku paralelní povinnosti k náhradě škody jak na straně principála, tak samotného pomocníka lze vyjít z níže uvedených argumentů.

Hlavním argumentem je, že na rozdíl od původního § 420 odst. 2 obč. zák. č. 40/1964 Sb. dnes neexistuje žádné ustanovení, které by povinnost k náhradě

⁵⁰² Srov. HRÁDEK, J. Komentář k § 2914. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI* (§ 2521–3081). Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁵⁰³ Tamtéž.

⁵⁰⁴ ČECH, P., FLÍDR, J. Odpovědnost člena statutárního orgánu za škodu způsobenou při výkonu funkce třetí osobě. *Soukromé právo*. 2017, č. 6, s. 2 a násl.

výslovně vylučovalo.⁵⁰⁵ Povinnost k náhradě na straně pomocníka ale nebude existovat ve všech případech vzniku škody na straně poškozeného. Odpovědnost za škodu způsobenou třetí osobou vzniká pouze v případech, kdy je sám pomocník osobně odpovědný z důvodu porušení řádné péče ve smyslu § 2912 obč. zák. Na straně pomocníka tedy musí existovat jednání, které vede ke vzniku povinnosti k náhradě škody dle § 2909 nebo § 2910 obč. zák., tedy v rámci deliktní odpovědnosti.

Druhým zcela zásadním argumentem je, že znění § 2915 odst. 2 obč. zák. vychází z předpokladu, že nelze rozhodnout o dílčí povinnosti k náhradě škody, je-li škoda způsobena pomocníkem a vznikne-li povinnost k náhradě také pomocníkovi. Toto ustanovení tak zcela jednoznačně předjímá, že budou existovat případy, kdy pomocník bude odpovídat vedle principála. Takto předpokládaná situace přitom bude velmi častá, neboť pokud by pomocník jednal v excessu, odpovědnost principála by v zásadě nevznikla (s výjimkou *culpa in eligendo*). Dá se proto předpokládat, že zákonodárce chtěl spíše upravit situaci, kdy pomocník odpovídá právě z titulu deliktní odpovědnosti vůči poškozenému vedle principála. V těchto případech bude odpovědnost solidární, a pomocník tak bude využívat dobrodiní silnější pozice principála. V rámci vnitřního vztahu se pak pomocník a principál vypořádají dle míry způsobení škody. Je-li přitom pomocníkem zaměstnanec v pracovním vztahu dle zákoníku práce, bude jeho odpovědnost omezena dle § 257 zákoníku práce.

Ustanovením, které by omezovalo odpovědnost zaměstnance v postavení pomocníka vůči třetím osobám, není ani § 257 odst. 2 zákoníku práce, který limituje toliko povinnost k náhradě škody mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, a to na čtyř a půl násobek průměrné mzdy. Jakkoli někteří autoři argumentují tímto ustanovením jako legální výjimkou,⁵⁰⁶ pro podobné názory dle našeho názoru nelze nalézt oporu. Je totiž skutečností, že ustanovení zákoníku práce existovalo plnohodnotně již v době přijetí občanského zákoníku, a zákonodárce tak mohl podobnou výjimku vytvořit, pokud by byla požadována.

Z hlediska vyloučení paralelní odpovědnosti nelze ani účinně namítat ochranu poškozeného. Práva poškozeného budou plnohodnotně zachována, neboť odpovědnost pomocníka a principála nebude vycházet z jednoho titulu, nýbrž každý bude odpovídat za jiný. U principála to může být buď porušení smlouvy, či mimosmluvní povinnosti, a to jak ve smyslu § 2909, tak i § 2910 obč. zák., u pomocníka bude povinnost k náhradě škody dovozena výlučně z porušení mimosmluvní povinnosti.

Jakkoliv však tyto závěry vyznívají jednoznačně, je skutečností, že samotný zákonodárce nijak takovou změnu paradigmat nekomentuje, což je vzhledem k radikální změně v přístupu a změně práv zejména zaměstnanců více než zvláštní. Nelze nevnímat, že ostatní podstatné změny oproti předchozí právní úpravě jsou v důvodové zprávě alespoň zmíněny. Důvodová zpráva naopak uvádí: „Porušení právní povinnosti dlužníkovým pomocníkem (se) přičítá dlužníkovi a dlužník je povinen k náhradě

⁵⁰⁵ ČECH, P., FLÍDR, J. Odpovídá zaměstnanec třetí osobě za škodu, kterou jí způsobí při plnění pracovních úkolů? *Rekodifikace a praxe*. 2015, č. 2, s. 15 a násl.

⁵⁰⁶ BEZOUŠKA, P. Komentář k § 2914. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.

škody takto způsobené stejně, jako by ji způsobil sám. Tím je vyjádřeno, že se dlužník může ve svůj prospěch dovolat i těch okolností, které by zprostily pomocníka povinnosti k náhradě škody, kdyby za splnění odpovídal přímo.“ Z textu tak lze implicitně dovodit neexistenci povinnosti k náhradě škody na straně pomocníka.

Učinit jednoznačný závěr o paralelní povinnosti k náhradě škody jak principála, tak pomocníka v občanském zákoníku není právě na základě uvedeného textu jednoduché. Přesto se domnívám, že lze identifikovat více argumentů pro odpovědnost pomocníka než pro její přenos na principála ve smyslu § 420 odst. 2 obč. zák. č. 40/1964 Sb.

Ačkoli není povinnost k náhradě na straně pomocníka blíže vymezena v textu občanského zákoníku, lze se pro rozsah a podmínky odpovědnost pomocníka inspirovat v sousedních právních řádech, a to zejména v Německu a v Rakousku, kde je odpovědnost pomocníka dána z titulu delikt ní odpovědnosti (§ 1315 ABGB a § 823 BGB), a poškozený tak musí prokazovat naplnění jednotlivých okolností pro vznik povinnosti k náhradě škody.

Jak již bylo zmíněno, existují přitom jurisdikce, kde je odpovědnost pomocné osoby vázána na naplnění vyšší míry nedbalosti, a to alespoň vyšší než lehké.⁵⁰⁷ Tím by se mohly inspirovat i české soudy, a pokud dovodí odpovědnost pomocníka, mohly by jeho povinnost k náhradě vázat na případy hrubé nedbalosti či úmyslu.

V současné době je však třeba zaujmout stanovisko, že neexistuje-li paralela k § 420 odst. 2 obč. zák. č. 40/1964 Sb. a jedná-li pomocník v pozici závislé osoby a dopustí se nedbalostního jednání, měl by odpovídat vedle principála, který tuto pomocnou osobu využil jako svůj nástroj k provedení činnosti. Aby však došlo k vyrovnání pozic pomocníka a principála, je nutné zajistit, aby se pomocník ve smyslu § 2915 a § 2916 obč. zák. mohl vůči principálovi dovolat regresu a vzájemného vyrovnání.⁵⁰⁸

10.2 Přičitatelnost jednání právnické osobě

Zabýváme-li se otázkou subjektivní odpovědnosti právnických osob, pak klíčovým hlediskem celého zkoumání musí být otázka přičitatelnosti jednání fyzické osoby osobě právnické, tedy položení si otázky, jaké faktory ovlivňují odpovědnost právnické osoby za jednání, které musí objektivně vykonat určitá třetí osoba v pozici zástupce, neboť přičitatelnost existuje v zásadě jenom ve vztahu k jednání určité osoby.⁵⁰⁹ Povinnost odškodnit navazuje na přičítání konkrétní, individuální osobě a jejímu jednání.

Snažíme-li se tedy o identifikaci rozhodných skutečností pro založení odpovědnosti právnické osoby, musíme zásadní důraz klást na objektivní kvalitu péče jednající osoby

⁵⁰⁷ GALAND-CARVAL, S. Comparative Report. In: SPIER, J. (ed.) *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2003, marg. č. 57.

⁵⁰⁸ Srov. PETL, čl. 6:102, marg. č. 19.

⁵⁰⁹ TICHÝ, L., HRÁDEK, J. *Delikt ní právo*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 147.

a zároveň na její schopnosti jednat protiprávně – tedy na delikttní způsobilost. Přitom bude zásadní, jak jednání zástupce právnické osoby bude vnímat třetí osoba, zda tedy upřednostnit hledisko a požadavky na fakticky jednající osobu, anebo zda právnická osoba představuje natolik významný aspekt, který jednání zástupce upozadí.

V další části proto budeme analyzovat jednotlivé požadavky na zaviněné jednání v rozsahu nedbalosti.

10.2.1 Nedbalost

Zkoumáme-li přičitatelnost jednání fyzické osoby, ať již zástupce, nebo pomocníka, v rámci subjektivní odpovědnosti, klíčovým pojmem je zaviněné jednání, tedy takové jednání, které porušuje povinnost řádné péče vyplývající ze zákonné povinnosti.

Nejvyšší soud definoval (ještě podle původní právní úpravy) zavinění v rozsudku NS 25 Cdo 3550/2009⁵¹⁰ jako „vnitřní, psychický vztah jednajícího k jeho vlastnímu protiprávnímu jednání a k výsledku tohoto jednání. Je založeno jednak na prvku poznání spočívajícího ve vědomosti a předvídání určitého výsledku a jednak na prvku vůle spočívajícího v tom, že subjekt projevuje svou vůli tím, že něco chce, ale také tím, že je s něčím srozuměn. Pro zkoumání zavinění se používá tzv. objektivní měřítko s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu a na postavení a poměry eventuálního škůdce. Východiskem by však vždy mělo být chování a jednání řádné a rozumné osoby“.

Nedbalost je proto třeba chápat jako základní institut, v jehož důsledku dochází k přičitatelnosti škody k jednání konkrétní osoby. Jednou z nejzásadnějších otázek, která se vztahuje k problematice nedbalosti, je charakter posuzování jednání škůdce ve vztahu ke standardu chování, tedy v § 2912 obč. zák. stanovené řádné péči.

Posuzování nedbalosti lze přitom rozdělit na hledisko osobních kvalit škůdce, zahrnující delikttní způsobilost, a hledisko chápání řádné péče, ke které je škůdce povinen ze zákona.

10.3 Způsobilost právnické osoby k zaviněnému protiprávnímu jednání

Delikttní způsobilost, jak je chápána v českém právu, výrazným způsobem ovlivňuje pojetí nedbalosti jako subjektivního chápání deliktu ze strany škůdce. Nedbalost jako jednání škůdce v rozporu s požadovaným standardem chování tak vyžaduje, aby si škůdce byl vědom svého jednání a dokázal nejen posoudit své chování, ale též jej ovládnout a stanovit meze svého chování.

Občanský zákoník stanovuje definici způsobilosti fyzické osoby k zaviněnému protiprávnímu jednání v § 24 obč. zák. Toto ustanovení určuje, že každý člověk

⁵¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2011, sp. zn. 25 Cdo 3550/2009.

odpovídá za své jednání, je-li s to je posoudit a ovládnout. Přebírá se tak úprava podle předchozí právní úpravy, že k deliktní způsobilosti jsou potřeba obě složky deliktní způsobilosti, tedy schopnost ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Splnění pouze jedné z těchto složek nebylo a ani v současnosti není považováno za dostatečné a nevede ke vzniku deliktní odpovědnosti. Přesto ale i v oblasti pojetí deliktní odpovědnosti dochází k významnému posunu, kdy občanský zákoník nestanovuje konkrétní věkovou hranici, a není tak, alespoň implicitně, stanovena spodní hranice 18 let pro plnou způsobilost škůdce. V každém jednotlivém případě je proto třeba posuzovat individuální schopnosti osoby, vůči níž je namítáno způsobení újmy, a u níž tedy v případě subjektivní odpovědnosti bude hodnoceno zavinění.

Způsobilost právnické osoby k zaviněnému protiprávnímu jednání, na rozdíl od podmínek deliktní způsobilosti stanovených v § 24 obč. zák., není v občanském zákoníku výslovně upravena. Důvodem je skutečnost, že z pohledu zákonných ustanovení občanského zákoníku právnická osoba sama není deliktně způsobilá a pouze se jí přiřítá nedbalost třetí osoby. Co do rozsahu způsobilosti mít práva a povinnosti tak není možné klást absolutní rovnítko mezi fyzické a právnické osoby. Jednání fyzické osoby je substrátem vůle právnické osoby, bez něhož by žádná v reálném světě rozpoznatelná vůle nevznikla. To vyplývá i ze znění § 151 odst. 1 obč. zák., podle kterého teprve zakladatelské právní jednání určuje, v jakém rozsahu a jakým způsobem rozhodují členové orgánů společnosti a nahrazují její vůli.⁵¹¹

Právě tyto skutečnosti by ale měly vést k dovození analogického konceptu deliktní způsobilosti u právnické osoby, tedy ke vzniku kategorie přiřítání jednání fyzické osoby osobě právnické. Nejedná se přitom o žádné specifikum, které by český právní řád neznal, a které by tak vystupovalo jako zcela nový komplex. Existují totiž úpravy, například dle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, které z jednání konkrétního člověka na základě právního institutu pachatele konstituují způsobilost právnické osoby spáchat trestný čin. Jedná se o konstrukt zcela umělý – bez vazby na reálné jednání, resp. na vůli právnické osoby. Bez tohoto konstrukt je ale pojetí právnické osoby jako pachatele, který se vlastním zaviněným jednáním dopustí trestného činu, nemyšlitelné.

Zejména s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob se stále častěji setkáváme s názory, které (dle našeho názoru zcela oprávněně) právnické osobě přiřítávají deliktní způsobilost, byť jsou tyto závěry dovozovány z trestněprávní odpovědnosti. Příkladem jsou J. Dědič a P. Šámal, kteří dovozují způsobilost právnických osob k zaviněnému jednání jak v oblasti občanskoprávní, tak v oblasti administrativně-právní.⁵¹²

J. Dědič a P. Šámal konkrétně uvádějí: „Právnické osoby jsou reálně způsobilé jednat, a to jak v souladu s příkazem právní normy, tak v rozporu s ním. Přitom z toho, že za právnickou osobu jednájí vždy fyzické osoby, nelze dovozovat, že by tím byla

⁵¹¹ JANEČEK, V. Nerovná subjektivní odpovědnost. *Jurisprudence*. 2016, č. 5, s. 17.

⁵¹² BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie právnických osob. In: GERLOCH, A., BERAN, K. a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 77.

vyloučena způsobilost právnických osob k zaviněnému jednání, neboť podle sociologických výzkumů mají právnické osoby jako kolektivy osob vůli odlišnou od osob, které je tvoří.⁵¹³

Právě přijetí trestní odpovědnosti právnických osob přineslo zcela nové argumenty pro dovození deliktní způsobilosti právnických osob. Pojetí trestněprávní odpovědnosti je totiž zcela v rozporu s teorií fikce, na které je bezpochyby současná právnická osoba vystavěna; občanský zákoník v § 20 přiznává právnické osobě osobnost, nepřiznává jí ale svéprávnost. Členové statutárních orgánů tak nejednají jménem společnosti, jako tomu bylo např. dle § 191 obch. zák., ale tuto zastupují, což platí i o jiných osobách (§ 151 obč. zák.).

Z hlediska zákona o trestní odpovědnosti právnických osob tak musí platit, že pokud nebudeme považovat protiprávní jednání zástupce za jednání za právnickou osobu, nebude nikdy splněn předpoklad, že protiprávní čin bude spáchán jménem právnické osoby.⁵¹⁴ To ale automaticky vede k možným implikacím pro chápání deliktní způsobilosti právnických osob v civilním právu, neboť v rámci jednoty právního řádu a možnosti postihovat civilní delikty v rámci trestního procesu je odlišné chápání zaviněného jednání problematické. Z hlediska systematiky je proto třeba se s danou problematikou vypořádat sjednocením obou přístupů.⁵¹⁵

Analogický přístup jako v případě trestní odpovědnosti právnických osob lze přitom nalézt i v předpisech správně-právního trestání, kde se též dovozuje spáchání deliktu přímo právnickou osobou (viz třináctá kapitola).

Domnívám se proto, že analogií deliktní způsobilosti fyzických osob, která vyplývá z § 24 obč. zák. a je reálným odrazem existence lidské bytosti jako subjektu rozumu a vůle, je konstrukt deliktní způsobilosti právnické osoby založený na přičitatelnosti jednání konkrétní fyzické osoby.

Základem těchto zcela nových úvah je skutečnost, že má-li právnická osoba osobnost ve smyslu § 118 obč. zák., tedy ve smyslu § 15 obč. zák. způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, musí mezi tyto povinnosti jednoznačně patřit i povinnosti vzniklé na základě skutkových podstat subjektivní nebo objektivní odpovědnosti. Právě na příkladech objektivní odpovědnosti je tento způsob přičitatelnosti jednoznačný, neboť právnické osobě budou na základě protiprávního stavu nebo následku protiprávního jednání přičítány povinnosti takovým způsobem, jako by právnická osoba nebyla ideální právním útvarem.

Správnost těchto úvah potvrzuje i znění § 17 obč. zák., podle kterého povinnost lze uložit jen osobě, ať již fyzické, nebo právnické, a jen vůči ní lze plnění povinností vymáhat. Pokud by byla uložena povinnost „ne-osobě“, přičte se povinnost osobě,

⁵¹³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 169, § 8.

⁵¹⁴ BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7–8, 179 a násl.

⁵¹⁵ Kategorické závěry popírají P. Šámal a K. Eliáš in ŠÁMAL, P., ELIÁŠ, K. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 3, s. 59 a násl.

kteří dle povahy právního případu náleží. V tomto případě tak občanský zákoník přiřítatelností práv a povinností rozumí přiřítání jednání osoby „ne-osobě“, zatímco právníkem osobu jako osobu nijak nezpochybňuje. Jestliže tedy nikdo jiný než právníká a fyzická osoba nemůže nést práva a povinnosti, které vznikají ve vnějším světě, musíme dovést, že povinnosti jsou právníké osobě vlastní.

Koncept analogické deliktní způsobilosti je přitom zcela odlišný od svéprávnosti jako způsobilosti nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy právně jednat. Smyslem totiž není vytvářet svéprávnost právníké osoby, tedy právního útvaru založeného na teorii fikce, nýbrž následek jednání fyzické osoby jako substrátu jednání pro přiřítání osobě právníké této právníké osobě skutečně příznat a dovozovat z toho pro právníkou osobu následek.

K obdobnému závěru dochází J. Hurdík⁵¹⁶, když uvádí, že zatímco svéprávnost a deliktní způsobilost fyzické osoby je výrazem jejích schopností rozumových a volních, ohledně právníkých osob občanský zákoník popírá možnost právníké osoby jednat sama za sebe a stanoví svéprávnost a deliktní způsobilost jako výsledek přiřítání právně relevantního jednání osob fyzických v určitém vztahu k právníké osobě této právníké osobě na základě konstrukce zastoupení. „Deliktní způsobilost“ v rozsahu přiřítatelnosti protiprávního činu právníké osobě pak J. Hurdík dovozuje z § 167 obč. zák.

V rámci analogie deliktní způsobilosti právníkých osob tak docházíme k jednoznačnému přiřítání cizího rozumu a vůle ve smyslu § 24 ve spojení s § 151 obč. zák. tak, že tento rozum a vůle jsou považovány za obsah jednání právníké osoby. Z komparačního a historického hlediska tento přístup odpovídá dosavadním tendencím, kdy odpovědnost za třetího⁵¹⁷ byla základem odpovědnosti právníké osoby v Německu; v Anglii tento koncept vycházel z tzv. *vicarious liability*, tedy obdobného přístupu, ale následně byl změněn do přímé odpovědnosti právníké osoby na základě přiřítání jednání fyzických osob.

Úprava deliktní způsobilosti právníkých osob je na základě výše uvedeného dovozována z § 118 ve spojení s § 167 obč. zák.,⁵¹⁸ který stanoví, že právníkou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě. Zákonodárce touto širokou definicí dává najevo ideální charakter právníké osoby a stanovuje, že se právníká osoba sama o sobě protiprávního jednání dopustit nemůže; vždy je k tomu nutné zprostředkování jednáním konkrétní fyzické osoby – člověka. Ke stejnému závěru dochází i rakouský a německý právní řád, byť každý z nich přiřítatelnost jednání dovozuje z jiných skutečností a právních úprav.⁵¹⁹

⁵¹⁶ HURDÍK, J. Komentář k § 15. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁵¹⁷ BRÜGGEMEIER, G. Organisationshaftung – Deliktsrechtliche Aspekte innerorganisatorischer Funktionsdifferenzierung. *AcP* 1991 (191), s. 33 a násl.

⁵¹⁸ HURDÍK, J. Komentář k § 15. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁵¹⁹ KLEINDIEK, D. *Deliktshaftung und juristische Person: zugleich zur Eigenhaftung von Unternehmensleitern*. Tübingen: Mohr, 1997, s. 167 a násl.

Jako další důvod pro dovození analogické deliktní způsobilosti je třeba uvést, že přístup upravený v § 167 obč. zák. ale nezohledňuje veškeré okolnosti, které mohou na straně právnické osoby nastat. Skutečnost, na kterou poukazuje § 167, je aktivní konání nebo opomenutí některého ze zástupců právnické osoby, resp. jednání, pokud vůbec nějaký zástupce existuje. To však nemusí být vždy ten případ, byť jednání fyzické osoby musí být klíčové pro přičítání projevu vůle právnické osobě.

Z důvodu opomenutí konkrétní povinnosti k jednání totiž právnická osoba může způsobit škodu, která jí bude přičitatelná, byť toto opomenutí nebude způsobeno žádným zástupcem. Pokud totiž společnost zástupce (a to ani statutární) nemá, pak je jen velmi složité dovést, že existuje konkrétní subjekt, který by opomenutí způsobil. I v takových případech ale lze určitou fyzickou osobu jako původce jednání právnické osoby najít. Zpravidla bude takovou jedinou osobou (nebo skupinou osob) společník, jehož nekonání při obsazení funkce voleného orgánu lze ale jen stěží kvalifikovat jako přímou příčinu vzniklého opomenutí. Ačkoli totiž za důvod přičitatelnosti budeme chápat jednání fyzické osoby, je i přesto stále třeba chápat právnickou osobu jako samostatnou osobu s nezávislým osobnostním a majetkovým substrátem, kde společník primárně neodpovídá za porušení jejích povinností, na rozdíl od osob vyjmenovaných v § 167.

Způsobilost nést subjektivní odpovědnost právnické osoby je proto třeba dovést i v případě, kdy se § 167 explicitně neuplatní, neboť osoba, jejíž jednání lze právnické osobě přičítat, bude skryta za pojmem společníka. Protože právní řád jiný základ pro dovození nestanovuje, je třeba vyjít z analogické aplikace § 118 a § 167 obč. zák. jako normy stanovující zásadu přičitatelnosti jednání třetích osob.

10.3.1 Hledisko posuzování nedbalosti

Nedbalost se může vztahovat především k tomu, jak se škůdce – ať už komisivně, či omisivně – choval, dále se může vztahovat ke způsobenému následku jeho chování (účinku) a dále také k tomu, jaký právem chráněný objekt způsobený následek zasáhl. Zjednodušeně tak lze říci, že nedbalost se může vztahovat k vlastnímu chování, k tomu, co toto chování způsobilo (následek), jakož i k právem chráněným hodnotám, které takové chování zasáhlo (objekt). Nedbalost se proto musí vždy nutně vztahovat k chování škůdce, neboť tam, kde v důsledku chování škůdce (tj. i nekonání) nevznikl následek, nemá smysl uvažovat o nedbalosti ve vztahu k následku či objektu, který takový následek vyvolal. Následek je totiž z hlediska zavinění třeba chápat nikoli jako protiprávní zásah do právem chráněných hodnot, nýbrž spíše jako cíl jednání, který škůdce v případě úmyslu chtěl, a tedy si nutně i představoval, v případě nedbalosti sice nechtěl, avšak věděl o tom, že může nastat, a předpokládal, že nenastane, a tudíž byl představitelný, nebo sice nevěděl, že může nastat, ale měl si představit, že nastane. V trestněprávním pojetí se jedná o nedbalost nevědomou a vědomou, v současném pojetí o nedbalost prostou.⁵²⁰

⁵²⁰ BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 17.

Při posuzování nedbalosti je proto třeba odpovědět na dvě základní otázky, a to:

- a) zda jednající osoba jednala objektivně tak, jak „měla“, dodržela tedy řádnou péči, ke které je zavázána ze zákona, a
- b) zda jednající osoba byla subjektivně způsobilá co do rozumové a volní vyspělosti, a „mohla“ tak tuto řádnou péči dodržet.

10.3.2 Pojetí nedbalosti u fyzické osoby

Většina západoevropských právních řádů posuzuje jak způsobilost škůdce, tak rozsah povinnosti péče objektivně. V těchto právních rádech lze ale dospět ke dvěma zcela protichůdným režimům. Zejména v jurisdikcích ovlivněných francouzským Code civil je zavinění spojováno s protiprávností a u tohoto pojetí je samozřejmé, že protiprávnost nelze směřovat se subjektivním hlediskem škůdce – hodnocení tak musí být objektivní. Jurisdikce, které tyto dva instituty odlišují, ale mohou hodnocení zvolit buď na subjektivní bázi, či na objektivní. Je-li zvoleno objektivní hledisko, pak právní řády používají objektivizované pojetí nedbalosti, tedy posuzování řádné péče tak, jak by ji použil ve stejné situaci pečlivý člověk průměrných schopností a rozumu k tomu, aby předešel vzniku hrozící škody. Je-li zvoleno subjektivní hledisko, zkoumá právní řád, zda konkrétní škůdce byl na základě svých schopností schopen rozpoznat vznik škody a protiprávnost a jednat podle tohoto závěru.

Zejména v Německu se jak přístup subjektivní, tak objektivní stále více přibližují, neboť zastánci objektivního hodnocení schopnosti a pozornost poměřují stále k méně obecnému principu chování *pater familias*, tento princip je pak poměřován s úkoly v konkrétní oblasti života či podnikání. Odborná literatura tak hovoří o tzv. kategorizaci či zúžení objektivního standardu. Schopnosti proto nejsou poměřovány ve vztahu k průměrnému řidiči či lékaři, ale vždy k řidiči určitého typu vozidla nebo k postavení lékaře v rámci zákroku.

V České republice je sporné, zda má hledisko posouzení individuálních schopností vyplývat ze subjektivních schopností konkrétní osoby, anebo se má způsobilost posuzovat objektivně, tedy ve vztahu k ideální osobě ve stejném postavení, se stejnými zkušenostmi a stejného věku. Zatímco první přístup jednoznačně hovoří ve prospěch potenciálního škůdce, objektivní posuzování naopak ochraňuje poškozeného, neboť ten se může dovolávat svých zkušeností a nemusí brát v potaz konkrétní schopnosti škůdce.

Občanský zákoník explicitně neuvádí, jaké hledisko by mělo být rozhodné. Významným argumentem může být skutečnost, že většina jurisdikcí se řídí objektivním přístupem, a české právo by tak mělo sledovat obecný trend. Stejně tak lze ale dospět na základě systematického a logického výkladu k tomu, že díky spojení podmínek v § 2911 a § 2912 obč. zák. má být zohledněno subjektivní hledisko, neboť nedbalost jednoznačně odráží schopnosti jednající osoby rozpoznat následky svého jednání a schopnost je ovlivnit.⁵²¹

⁵²¹ Srov. BEZOUŠKA, P. Komentář k § 2914, marg. č. 8 a násl. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.

Jakkoli přitom výklad § 2911 a § 2912 není jednoznačný, z jejich existence lze dovozovat poměrně závažné důsledky. Především lze konstatovat, že občanský zákoník na rozdíl od občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. nemluví o zavinění, nýbrž přímo o jedné z jeho forem, tj. o nedbalosti. Jednání je dále nedbalé bez ohledu na to, co dotyčný škůdce subjektivně „vědět mohl“, přičemž je naopak podstatné, „jak jednal“, tj. zdali jednal tak, jak měl.⁵²²

Ustanovení § 2911 je pak třeba vyložit jen jako domněnku nedbalosti ve smyslu, jak to činil § 420 odst. 3 obč. zák. č. 40/1964 Sb., tj. pouze ve smyslu ustanovení, které stanovuje, co se má skutkově za nedbalost, aniž by tím jakkoli vymezovalo to, co se rozumí nedbalostí, tj. zejména že z porušení zákonné povinnosti plyne toliko „protiprávnost“, která však nijak nepresumuje „zavinění“ (protiprávnost a zavinění tak zůstávají samostatnými předpoklady, které stojí vedle sebe). Samotná protiprávnost pak plyne z § 2912 obč. zák.

Nelze však ani opomenout, že právní teorie do roku 2013 zastávala hledisko objektivní. Tento přístup byl ale založen na konkrétním a diferencovaném objektivním měřítku chápání osoby, což vedlo k atomizaci požadavku na zavinění. Pro dovození zavinění tak byly zohledněny konkrétní podmínky nastalé situace, za kterých k protiprávnímu úkonu a následné škodě došlo, a přihlíženo muselo být i k postavení určité osoby, kterou ve společnosti zaujímá. Takové zkoumání ale bylo natolik konkrétní, že se již v zásadě vztahovalo na konkrétního škůdce.

Základem obhajoby objektivního přístupu je ale bezesporu § 4 obč. zák., který stanoví domněnku, že „každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat“. Objektivní chápání delikttní způsobilosti tedy primárně vychází z pojmu rozumné osoby obsaženého v § 4. Je však třeba vzít v potaz, že se jedná pouze o vyvratitelnou právní domněnku, která připouští důkaz opaku pro své vyloučení – a v zásadě tak vede k obratu břemene tvrzení a důkazního.

Ačkoli je jisté hledisko poškozeného důležité a nesmí být podceněno, je poškozený dostatečně chráněn jinými instituty delikttního práva, a to zejména presumpcí nedbalosti. Ta totiž v zásadě převrací důkazní břemeno v neprospěch škůdce, který naopak musí tvrdit, že v předmětném rozsahu svého jednání nebyl schopen rozpoznat následky svého jednání anebo je ovlivnit.

Podmínku subjektivního hodnocení lze dovodit již ze samostatného § 24 věty druhé obč. zák., který stanoví výjimku pro odmítnutí delikttní nezpůsobilosti v případech, kdy se škůdce vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl. Uvedené ustanovení je projevem přičitatelnosti jednání před samotným způsobením škody, a tedy přivedením se do stavu, který by jinak způsobil neodpovědnost osoby.

Jestliže přitom zavinění považujeme za vnitřní vztah škůdce k jednání v rozporu s objektivním standardem chování a k následku,⁵²³ pak je zavinění založeno nejen na

⁵²² BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 15.

⁵²³ PAŠEK, M. Komentář k § 2895. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017.

volních a rozhodovacích schopnostech škůdce, kdy v případě chybějící složky již ve smyslu § 24 nelze hovořit o zavinění. Ustanovení § 24 totiž stanoví předpoklad dostatečné rozumové a volní vyspělosti. Jsou tak vzaty v potaz intelektuální, emoční, ale též tělesné schopnosti jednatelů. Zkoumání vůle škůdce proto může být prováděno jen ve vztahu ke konkrétní osobě, která by byla schopna posoudit své jednání a jeho následky, a podle takového závěru jednat odlišně. Zavinění je proto založeno na vadě vůle (*Willensmangel, blameworthy will*) škůdce.⁵²⁴

Ačkoli i právní teorie v České republice má tendenci k objektivizaci posuzování,⁵²⁵ právě na základě výše uvedených argumentů jsem přesvědčen, že je to tendence nepravá. Objektivní posuzování schopností škůdce nezohledňuje požadavek na jeho volní a rozumovou vyspělost a ve svém důsledku by vedlo k chápání zavinění jako objektivního prvku odpovědnostního vztahu. Zavinění by se tak nelišilo od ostatních podmínek odpovědnosti, zejména od protiprávnosti, které jsou též objektivního charakteru, a odpovědnost na zavinění by se tak nebezpečně přiblížila případům objektivní odpovědnosti.

Hledisko ochrany poškozeného, které za klíčový argument považují zastánci objektivního hlediska, je nepopíratelně důležité, jsem však přesvědčen, že poškozený je již dostatečně chráněn domněnkou nedbalosti, kterou musí vyvracet škůdce, a který tak musí přinést dostatečné argumenty pro skutečnost, proč pro poškozeného bylo rozpoznatelné, že škůdce nemá dostatečné volní a rozumové vlastnosti. Osoby, které by byly vybaveny nižší schopností, by totiž odpovídaly za svoji nebezpečnost bez možnosti vyvinění se, kterou jim při objektivním chápání protiprávnosti a standardu chování umožňuje subjektivní prvek v zavinění zohledňující jejich schopnosti.

Subjektivizace zavinění má své odůvodnění i ve vztahu k pojetí povinnosti k náhradě škody bez ohledu na zavinění a jednotlivým liberačním důvodům, které jsou založeny na objektivním standardu péče. Pokud by zavinění nezohledňovalo subjektivní schopnosti škůdce, vycházelo by jak zavinění, tak i liberace (např. § 2920, § 2927 obč. zák. a další) z objektivního přístupu ke standardu péče.

Jakkoli je ale posuzována subjektivizace přístupu škůdce k protiprávnímu jednání, hledisko řádné péče je a zůstane zcela jasně objektivní, když § 2912 obč. zák. nepřipouští jiný výklad. Proto se spíše než o subjektivnost zavinění musí hovořit o jeho subjektivizaci, přičemž veškeré subjektivní námitky musí v procesu unést škůdce.

10.3.3 Pojetí nedbalosti u právnické osoby

V okamžiku, kdy si klademe otázku, zda právnická osoba vlastní nedbalostí porušila povinnost stanovenou zákonem, musíme nejprve vyjasnit, zdali budeme na

⁵²⁴ HRÁDEK, J. Komentář k § 2911, bod 31. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁵²⁵ TICHÝ, L., HRÁDEK, J. *Deliktivní právo*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 174 a násl.

právníckou osobu nahlížet stejně jako na osobu fyzickou. To je sporné, zejména co se týče subjektivního kritéria posuzování nedbalosti.

Objektivní posuzování nedbalosti vychází z očekávání normálního chodu věcí, resp. z chodu věcí odpovídajícího v daném místě a čase existujícím okolnostem. Účelem subjektivizace přístupu škůdce k protiprávnímu jednání je naproti tomu ochrana osoby, která nemusí vykazovat veškeré rozhodné vlastnosti požadované pro dovození deliktní způsobilosti, tedy jak vlastnosti volní, tak rozumové.

Právě posledně uvedený argument je rozhodný pro závěr, zda aplikovat subjektivizaci přístupu. Lidské chování je totiž pro účely posuzování nedbalosti na straně právnícké osoby pouze zprostředkující, neboť zástupce sice vykonává vůli a jedná rozumně v rozsahu svých schopností, tyto jsou ale plně přičítány právnícké osobě a pro třetí osobu není rozhodná schopnost zástupce, nýbrž právnícké osoby jako subjektu práv a povinností.

Není proto legální důvod, aby při posuzování nedbalosti byla zohledňována limitovaná volní nebo rozumová způsobilost jednatelky osoby ve smyslu § 24 obč. zák. V takovém případě lze dovodit, že posuzování jednání právnícké osoby v rozsahu nedbalosti musí být chápáno objektivně s ohledem na jinou průměrnou právníckou osobu.

Ovšem i mezi právníckými osobami je možné, a dokonce i vhodné činit rozdíly. Zcela jiné postavení bude mít společenství vlastníků jednotek nebo malá nadace bez zásadního personálního substrátu, finanční a právní vybavenosti a nadnárodní koncern s rozsáhlým administrativním aparátem. Rozlišovat tak lze standard na základě činnosti, velikosti a dalších aktivit právnícké osoby, půjde tedy o jakési zohlednění „rozhledu“ právnícké osoby s ohledem na její personální vybavení, strukturu anebo zaměření.

Argumentem pro obhajobu objektivního hodnocení způsobilosti právnícké osoby je i ochrana poškozených před zneužitím subjektivního přístupu. Jestliže připustíme, že rozhodným je jen jednání fyzické osoby, pak umožňujeme snížení standardu jednání na libovolnou mez, což jak u zástupců dle § 167, tak u pomocníků dle § 2914 obč. zák. bezpochyby povede ke zneužití takového postavení zástupce. Řešením tedy může být, aby měřítkem jednání nebylo, co zástupce činit „mohl“, ale výlučně, co objektivně činit „měl“.

10.3.4 Standard chování

Pro stanovení požadovaného standardu chování je rozhodné ustanovení § 2912 obč. zák. Ten stanovuje v souvislosti s definicí zavinění, resp. nedbalosti, základní předpoklad pro existenci zavinění, kterým je porušení obecného standardu péče, jež musí dodržovat každá jednotlivá osoba. V případě jeho porušení dochází k protiprávnímu jednání.

Občanský zákoník přitom pojem standard chování nepoužívá a užívá pojem běžné jednání v soukromém styku (§ 2912), tuto terminologickou zkratku ale nelze považovat za rozhodnou, neboť význam požadovaného chování je jednoznačný.

Zákonodárce se snažil nastavit pravidla pro jednání, kterým každá osoba naplňuje své povinnosti v soukromoprávních vztazích.

Základ definice standardu chování v § 2912 musí vycházet z charakteru chráněného zájmu. Čím vyšší je jeho hodnota, přesnější jeho určení a jeho očitost, tím rozsáhlejší je jeho ochrana. Nejvyšší ochraně tak zákonitě budou podléhat statky, jako jsou život a zdraví, a pak teprve materiální hodnoty.

Jedním z pilířů stanovení a identifikace „řádné péče“ je § 4 obč. zák., jenž stanoví domněnku, že „každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat“. Ve spojení s § 2912 pak lze dovodit, že kritérium dbalého chování by mělo zřejmě spočívat pouze v objektivním standardu péče (dbalosti), který by měla zachovávat řádně se chovající osoba. Dá-li pak škůdce najevo konkrétní znalosti, dovednost či pečlivost, přebírá tím automaticky vyšší standard svého chování.⁵²⁶

Standard chování musí být kvalifikován přísně objektivně, neboť objektivita jeho posuzování je základem pro ochranu každé osoby v běžném životě. U standardu chování tak dochází ke sledování požadavků na průměrné osoby, povětšinou v postavení škůdce, ať již z hlediska profesního, či zájmového – podle konkrétní situace. Rozhodným tak nebude okruh znalostí dané osoby či jejích zkušeností, nýbrž schopnost a znalost osob, kterou lze očekávat od průměrné osoby. Hledisko tak nebude odvozováno od premianta, nýbrž od studenta příslušné školy, stejně jako od lékaře se standardní znalostí, nikoli špičkového chirurga s konkrétní znalostí.

Odchyly od tohoto standardu umožňuje až § 2912 odst. 2, který ale podmiňuje zpřísnění objektivizace standardu chování určitými prohlášeními a tvrzeními škůdce, a tak jasným a deklarovaným způsobem zvyšuje očekávání třetích osob ve svůj standard chování. Podle tohoto ustanovení tak má každý vynaložit takovou dovednost, pečlivost a pozornost, které by vynaložila osoba průměrných vlastností, přičemž co se požadované dovednosti, pečlivosti a pozornosti týče, tato je určována zvláštními poměry, které na sebe v daném případě jednající osoba vztáhla. Deklarované schopnosti vedou ke konkretizaci míry péče, nikoli však ve smyslu subjektivizace požadované péče, ale jisté fragmentizace standardu péče na okruh osob, kterých se svými tvrzeními škůdce dovolával.

Standard péče může být i snížen, a to v závislosti na objektivních kritériích v souvislosti s předpoklady stanovenými v § 4 a § 5 obč. zák. jako obecnými normami pro stanovení řádné péče.

V rámci posuzování standardu chování právnické osoby je třeba, stejně jako u osoby fyzické, vyjít z § 2912 a § 4 a § 5. Jsou zde však některé zásadní rozdíly plynoucí z fiktivní povahy právnické osoby, na základě nichž lze mj. dovodit, že rozsah subjektivní odpovědnosti u právnických osob bude často větší, než je tomu u osob fyzických.⁵²⁷

⁵²⁶ BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 15.

⁵²⁷ Takto v české literatuře argumentuje např. JANEČEK, V. Nerovná subjektivní odpovědnost. *Jurisprudence*. 2016, č. 5, s. 15–21.

Ustanovení § 2912 jako objektivní standard chování i pro právnickou osobu chápe jednání, které lze očekávat od osoby průměrných vlastností. Jakékoli jednání tedy bude posuzováno pouze ve vztahu k řádné péči, kterou by měla zachovávat řádně se chovající právnická osoba. Dá-li pak škůdce najevo konkrétní znalosti, dovednost či pečlivost, přebírá tím automaticky vyšší standard svého chování.

Pro zkoumání zaviněného jednání se používá tzv. objektivní měřítko s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu (tzv. konkrétnost objektivního měřítka) a na postavení a poměry eventuálního škůdce (tzv. diferencovanost objektivního měřítka). Východiskem by však vždy mělo být chování a jednání řádné a rozumné osoby, jak ji definuje § 4.

Právě s ohledem na objektivní měřítko je zásadní, že z hlediska pojetí právnické osoby je tato ideální právní útvary (teorie fikce), a proto nelze dovodit důvod pro odchýlení se od standardního objektivního měřítka. Výjimkou je situace, kdy na sebe klade vyšší nárok na znalosti, dovednost či pečlivost. Lidské chování je i v tomto případě pro účely posuzování standardu péče na straně právnické osoby toliko zprostředkující, neboť zástupce sice koná v rozsahu svých schopností, tyto jsou ale plně přičítány právnické osobě a pro třetí osobu nejsou rozhodné schopnosti zástupce, nýbrž právnické osoby jakožto subjektu práv a povinností.

Vyšší požadavek na standard chování lze jednoznačně dovodit s ohledem na § 5, nebude se tak ale dít automaticky jen na základě určitého předmětu podnikání. Z hlediska uplatnění vyššího nároku na znalosti, dovednost či pečlivost musí být k právnické osobě přístupováno jako k osobě fyzické, a vyšší nároky tak vyplývají z projevu této osoby navenek. Právnická osoba se jich tedy musí dovolávat aktivní propagací, byť postačí, je-li daná osoba součástí konkrétního odborného stavu (např. lékařského zařízení, advokátní kanceláře apod.).

Obranu proti porušení standardu péče nemůže právnická osoba založit na subjektivních předpokladech, ale výlučně na tvrzení, že jednala s řádnou péčí. V tomto se ale přístup nijak neliší od osob fyzických, u nichž je též objektivní posouzení základem kvalifikace standardu péče.

10.4 Shrnutí

Ačkoli má deliktní právo v České republice významně dlouhou tradici, která byla přerušena pouze obdobím socialistického práva, problematika deliktního jednání právnických osob nebyla nikdy zcela v hledáčku právní teorie. Většina autorů se v minulosti zabývala obecným pojetím deliktu a vystačila si přitom s jednáním osob fyzických.

Zde docházím k zásadním závěrům, které mění pohled na deliktní odpovědnost právnických a fyzických osob.

Ustanovení § 167 lze považovat za základní ustanovení o přičitatelnosti. Hovoří o tom, že právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se dopustil zástupce

právnícké osoby, a to při plnění svých úkolů. Protiprávním činem přitom musíme chápat jak komisivní, tak omisivní jednání zástupce, které tak bude představovat způsobení jakéhokoli protiprávního následku (vada, prodlení, delikt, porušení smlouvy). Nebude se tak jednat pouze o delikt ve svém úzkém slova smyslu jakožto protiprávní jednání, ale o jakékoli jednání, kterým se někdo dopouští porušení právní povinnosti, ať již povinnosti smluvní či mimosmluvní. Východiskem z dilematu koexistence § 167 a § 2914, resp. § 1935 obč. zák. je proto závěr, že § 167 je třeba chápat jako ustanovení zakládající přičítání jakéhokoli protiprávního jednání fyzické osoby právnícké osobě, tedy vymezení přičitatelnosti jednání třetí osoby, zatímco § 2914 představuje ustanovení o přičitatelnosti protiprávního jednání v rámci mimosmluvní odpovědnosti, a to v rozsahu ustanoveného pomocníka. Obdobné pak platí o § 1935 ve vztahu k plnění smluvní povinnosti pomocníkem.

Ačkoli občanský zákoník právnícké osobě přiznává toliko osobnost, a nikoli svéprávnost či deliktní způsobilost, tento stav je z hlediska právní teorie neudržitelný. Domnívám se proto, že analogií deliktní způsobilosti fyzických osob, která vyplývá z § 24 obč. zák. a je reálným odrazem existence lidské bytosti jako subjektu rozumu a vůle, je konstrukt deliktní způsobilosti právnícké osoby založený na přičitatelnosti jednání konkrétní fyzické osoby. Základem těchto zcela nových úvah je skutečnost, že má-li právnícká osoba osobnost ve smyslu § 118 obč. zák., tedy ve smyslu § 15 obč. zák. způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, musí mezi tyto povinnosti jednoznačně patřit i povinnosti vzniklé na základě skutkových podstat subjektivní nebo objektivní odpovědnosti. Právě na příkladech objektivní odpovědnosti je tento způsob přičitatelnosti jednoznačný, neboť právnícké osobě budou na základě protiprávního stavu nebo následku protiprávního jednání přičítány povinnosti, jako by právnícká osoba nebyla ideálním právním útvarem.

Současná úprava deliktní způsobilosti právnícké osoby, resp. přičítání jednání fyzické osoby ve smyslu § 167, není navíc dostatečná pro pokrytí veškerých okolností, za nichž bude dovozena povinnost k náhradě. Ustanovení § 167 vychází z předpokladu, že právnícká osoba způsobí protiprávní následek aktivním konáním nebo opomenutím některého ze zástupců právnícké osoby, resp. jednáním, pokud vůbec nějaký zástupce existuje. Právnícká osoba ale může způsobit škodu, která jí bude přičitatelná, byť toto opomenutí nebude způsobeno žádným zástupcem. Pokud totiž společnost zástupce, a to ani statutární, nemá, pak je jen velmi složité dovodit, že existuje konkrétní subjekt, který by opomenutí způsobil. Deliktní odpovědnost právnícké osoby je proto třeba dovodit i v případě, kdy se § 167 neuplatní, neboť nebude osoba, jejíž jednání lze právnícké osobě přičítat. Protože právní řád jiný základ pro dovození nestanovuje, je třeba vyjít z analogické aplikace § 118 a § 167.

V případě fyzické osoby lze vyjít ze subjektivizace zavinění, tedy zohlednění konkrétních schopností škůdce. Lidské chování je pro účely posuzování zavinění na straně právnícké osoby ale toliko zprostředkující, neboť zástupce sice vykonává vůli a jedná rozumně v rozsahu svých schopností, pro třetí osobu však není rozhodná schopnost zástupce, nýbrž právnícké osoby jakožto subjektu práv a povinností. Právnícká osoba se přitom nemůže odchylovat od požadovaného standardu, neboť

není legální důvod k tomu, aby jí byla přičítána limitovaná volní nebo rozumová způsobilost. Tu může vykazovat pouze fyzická osoba. Dospěl jsem proto k závěru, že není důvod, aby byly konstituovány nižší nároky na zaviněné jednání, tedy na subjektivní stránku přičitatelného jednání. V takovém případě lze dovodit, že posuzování jednání právnické osoby v rozsahu, co „měla vědět“, musí být chápáno objektivně s ohledem na jinou průměrnou právnickou osobu. Rozlišovat lze pouze standard na základě činnosti, velikosti a dalších aktivit právnické osoby, tedy jakési zohlednění „rozhledu“ právnické osoby s ohledem na její personální vybavení anebo zaměření.

Naopak v případě standardu péče by přístup k požadavkům na jednání přičitatelné právnické osobě měl být stejný jako v případě osoby fyzické. U standardu chování dochází ke sledování požadavků na průměrné osoby, povětšinou v postavení škůdce, ať již z hlediska profesního, či zájmového, podle konkrétní situace, neboť požadavek na jednání nelze podrobovat subjektivnímu chápání. Rozhodný tak nebude okruh znalostí dané osoby či jejich zkušeností, nýbrž schopnosti a znalosti, které lze očekávat od průměrné osoby. Právě s ohledem na objektivní měřítko je zásadní, že právnická osoba je hodnotově neutrální, ledaže na sebe klade vyšší nárok na znalosti, dovednost či pečlivost. I proto lze na ni klást nároky vyšší, pro snížení standardu chování již ale rozhodnou skutečnost nenalezneme.

11. ODPOVĚDNOST A ZAVÁZANOST PRÁVNICKÝCH OSOB

11.1 Úvodem

Úvahy o právním jednání a odpovědnosti právnických osob se zcela jistě nemohou vyhnout úvahám o institutu tzv. delegované závaznosti, jehož obdobu najdeme například v angloamerickém *common law* pod označením *vicarious liability*.⁵²⁸ Delegovaná závaznost (*vicarious liability*) je založena na myšlence, že osobu lze právně zavázat za cizí delikt, tedy za porušení povinnosti jiné osoby touto jinou osobou.⁵²⁹ V takovém případě dochází k delegaci závaznosti z delikventa na zavázanou osobu, která má s přímým porušitelem povinnosti nějaký právní vztah. Tak například k náhradě škody způsobené při provozu firemního vozidla lze delegovaně zavázat vlastníka takového dopravního prostředku, tj. typicky právnickou osobu, na niž je vozidlo registrováno. K delegaci závaznosti tu dochází přesto, že je jasné, že škodu musel způsobit konkrétní řidič, člověk, fyzická osoba, a nikoli osoba právnická. Podobná delegace je často ospravedlňována sociálními či obecněji společenskými důvody, jakými jsou například účinnější kompenzace a prevence vzniklých škod.⁵³⁰ Delegovaně zavázaná osoba, kterou bychom dříve bychom označili jako rukojmí (k tomu více později), je totiž ekonomicky často v lepší pozici, aby mohla nahradit

⁵²⁸ Z terminologického hlediska je třeba podotknout, že zde zcela cíleně užívám termín „závaznost“ namísto u nás běžnějšího pojmu „odpovědnost“, abych tak mohl lépe srovnat odpovědnost (*responsibility*, *Verantwortung*) se závazností (*liability*, *Haftung*) dotčených osob a v teoretické rovině pak především osoby právnické. K tomuto terminologickému rozlišení viz blíže publikaci JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 51–83, s. 138–151, z níž tato studie částečně vychází.

Stejně tak zde zcela cíleně užívám spojení „delegovaná závaznost“ namísto u nás běžnějšího pojmu „zástupná odpovědnost“, abych lépe zdůraznil, že závaznost zde není nijak pojmově spjata s institutem zastoupení (což by mohl výraz „zástupná“ napovídát). Navíc se domnívám, že vzhledem k anglickému původu označení *vicarious liability* je takovýto překlad jazykově přesnější.

⁵²⁹ Např. GILIKER, P. *Vicarious Liability in Tort: A Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 1.

⁵³⁰ V jednom ze základních děl o delegované závaznosti se Patrick S. Atiyah pokoušel překlenout tradiční teorie pána a služebníka, pomocí nichž byla delegovaná závaznost vysvětlována a zdůvodňována, a to vysvětlením, že jde v konečném důsledku jen o politické rozhodnutí suveréna založené na společenském ospravedlnění takovéto formy odpovědnosti (delegované závaznosti). Viz ATIYAH, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. London: Butterworths, 1967, kap. 2: The Social Justification for Vicarious Liability.

škodu, a také mocensky v účinnější pozici, aby mohla vyžadovat a vynucovat dodržování pravidel ze strany skutečných škůdců, k nimž má zvláštní vztah. Příklady delegované závaznosti tak v soukromém právu najdeme nejen ve vztahu vlastníka vozu a konkrétního provozovatele vozidla, ale také mezi zaměstnavatelem a jeho zaměstnancem, rodičem a jeho ratolestmi atd.

Delegovaná závaznost tak do značné míry rozpouští ideu individuální odpovědnosti ve prospěch vyšší sociální a právní soudržnosti osob. Ponechává totiž na delegované závazných osobách (tj. zaměstnavateli, rodičích atd.), aby si takříkajíc zametli před vlastním prahem. Delegovaná závaznost takto odlehčuje soudnímu systému, neboť žalobce (poškozený) může vůči delegované závazné osobě snáze dosáhnout nápravy. K delegaci totiž dochází přímo ze zákona a není ji třeba dokazovat. Nejedná se tedy o odpovědnost za zavinění či o objektivní odpovědnost, ale o pouhé delegování, přesunutí či přičtení závaznosti osobně odlišné od delikventa.⁵³¹ Delegovaná závaznost zároveň odlehčuje soudnímu systému tím, že těžiště za vynucení individuální odpovědnosti přesouvá do sféry vlivu zaměstnavatele, rodičů či obdobně postavených osob. Ti pak mohou dosáhnout nápravy a vynucení individuální odpovědnosti i mimosoudní cestou.

Hlavním cílem této kapitoly je ukázat, že právnícká osoba nemůže být po přijetí nového občanského zákoníku v soukromém právu odpovědná jinak než formou delegované závaznosti. Chceme-li totiž udržet výsadní postavení člověka v právu a přirozenoprávní základ jeho odpovědnosti, musíme ve světle občanského zákoníku namísto uvažování o odpovědnosti právnícké osoby uvažovat pouze o její delegované závaznosti a o pozitivněprávních či společenských důvodech, které k takové závaznosti vedou. Starší českou právníckou terminologií bychom mohli říci, že právnícká osoba za delikty neodpovídá, nýbrž za ně jen ručí. Následující text předkládá důvody i výhody tohoto odlišného teoretického přístupu k chápání soukromoprávní odpovědnosti právníckých osob.

Ačkoli české právo nezná kategorii delegované závaznosti jako takovou (podobně jako ji neznají další kontinentální právní řády),⁵³² obsahuje celou řadu konkrétních pravidel, která se obecnému institutu delegované závaznosti nápadně podobají. Tak například § 2914 obč. zák. upravuje odpovědnost za delikty pomocníka, § 1935 obč. zák. za plnění smluvního dluhu pomocí jiné osoby nebo § 167 obč. zák. za protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu společnosti, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě. Žádné z těchto pravidel se však s institutem delegované závaznosti svým obsahem neshoduje.

V české teorii – tedy v poněkud abstraktnější rovině myšlení – však situace vypadá jinak. Již ve třicátých letech minulého století u nás normativní právní věda (krátce „normativismus“) dospěla k pojmu obsahově velice blízkému delegované závaznosti, a totiž k pojmu ručení. Jak níže vysvětlím, ručení mělo tehdy jiný význam

⁵³¹ Viz desátou a jedenáctou kapitolu.

⁵³² Srov. GILIKER, P. *Vicarious Liability in Tort: A Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, zejména kap. 9.

než v pozitivním právu a právní nauce od druhé poloviny 20. století. Podle normativistů, představovaných v této kapitole především F. Weyrem,⁵³³ můžeme rozlišovat mezi ručením za vlastní povinnost a ručením za povinnosti cizí. Právě ručení za cizí povinnost je pak v podstatě obdobou institutu delegované závazanosti (*vicarious liability*). Doslovně vzato sice normativisté s konceptem delegované závazanosti nepřišli, přesto se pokusím ukázat, že lze jejich pojetí ručení za cizí povinnost rozvinout a interpretovat jako delegovanou závazanost a že takovéto specifické pojetí odpovědnosti (delegované závazanosti) postihuje způsob, jímž jediné může právníká osoba odpovídat.

Prvním úkolem této kapitoly tak bude představit stručnou genealogii pojmu ručení v české právní teorii a tím vysvětlit institut delegované závazanosti v kontextu českého práva, právní terminologie a systematiky. Konkrétně zde budu rekonstruovat a dále rozvíjet argument normativismu, podle něhož je z teoretického hlediska institut delegované závazanosti (resp. ručení) pojmově nutnou součástí každého právního systému. Druhým úkolem této kapitoly bude prozkoumat pojetí delegované závazanosti ve vztahu k právníkům osobám a jejich deliktní odpovědnosti. Předložím zde argument, podle něhož právníké osoby nemohou být individuálně odpovědné nebo přímo odpovědné. Namísto toho vysvětlím, že kvůli jejich povaze a povaze pravidel přičitatelnosti, které vedou k odpovědnosti právníků osob,⁵³⁴ můžeme jejich odpovědnost koncipovat pouze jako delegovanou závazanost.

Můj argument je v textu jedenácté kapitoly rozvržen následovně. Nejprve vymezím současnou českou terminologii vůči *vicarious liability* ve smyslu *common law* (oddíl 11.2). Jinak totiž hrozí, že se čtenář dostane při mém vysvětlování normativistické teorie delegované závazanosti (ručení) do pasti technického právního jazyka. Po této předběžné práci seznámím čtenáře s historickým kontextem normativistické teorie ručení, abych ukázal, že F. Weyr dospěl k pojmu ručení (delegované závazanosti), když se zabýval jinými pojmovými obtížemi československého práva, a totiž jeho neschopností rozlišit mezi odpovědností a závazaností (oddíly 11.3 a 11.4). V následujícím oddíle (oddíl 11.5) rekonstruuji Weyrovu argumentaci k obhajobě delegované závazanosti (ručení) a rozvinu tvrzení, že delegovaná závazanost je nezbytnou teoretickou konstrukcí v každém normativním systému. V témže oddílu se pokusím odhadnout a vypořádat kritiku, kterou může toto tvrzení vyvolat. Konečně ukážu (oddíl 11.6), že kombinací normativistické teorie ručení a přísného rozlišení mezi odpovědností a závazaností musíme dospět k závěru, že právníké osoby mohou být pouze zavázané, a to pouze delegovaně. Vedle důvodů tohoto přístupu ukážu také některé jeho výhody.

⁵³³ WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právníké fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 16–36.

⁵³⁴ Blíže k otázce povahy právníků osoby a povahy pravidel přičitatelnosti viz druhou kapitolu.

11.2 Delegovaná zavázanost (*vicarious liability*) a podobné pojmy v českém právu

V platném soukromém právu ani v judikatuře se u nás o delegované zavázanosti (*vicarious liability*) nepíše. Pouze v teorii se místy hovoří o doktríně „zástupné odpovědnosti“, která bývá spojována s doktrínou odpovědnosti nadřízeného (*respondeat superior*).⁵³⁵ Jak ovšem přesvědčivě ukázal již před několika lety O. Svaček, odpovědnost nadřízeného (*respondeat superior*) je odpovědností za vlastní nečinnost, nikoli za jednání podřízených, a proto se od zástupné odpovědnosti, resp. delegované zavázanosti zcela zásadním způsobem odlišuje.⁵³⁶

V trestním právu se otázka „zástupné odpovědnosti“, jak se termín *vicarious liability* u nás nejčastěji překládá, vcelku obširně probírala v souvislosti s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.⁵³⁷ Ačkoliv výsledný text zákona ani judikatura tuto terminologii nepřejala, může se český čtenář studiem debat okolo trestní odpovědnosti právnických osob dozvědět alespoň pár poznatků o *vicarious liability*. Tak například P. Šámal uvádí, že „*vicarious liability* je založena na myšlence ‚zástupné trestní odpovědnosti‘ [… podle níž] právnická osoba ručí za protiprávní jednání svých pracovníků (za cizí zavinění), pokud toto jednání spadá do rámce působnosti právnické osoby. Svými kořeny je tento druh odpovědnosti odvozen od občanskoprávní odpovědnosti za protiprávní jednání.“⁵³⁸ Podobně M. Čep vyzdvihuje souvislost mezi *vicarious liability* (jeho slovy „zástupčí odpovědností“ či „ručením“) právnické osoby za cizí jednání a soukromoprávním pojetím přičitatelnosti.⁵³⁹ O mnoho dále však komparativní poznatky o *vicarious liability* ani v trestním právu prozatím nesahají. Vraťme se tedy do soukromého práva, které je hlavním předmětem zájmu této kapitoly.

Jak již bylo naznačeno v úvodu, můžeme v českém soukromém právu najít nejméně tři obecná pravidla, která se delegované zavázanosti právnických osob svým obsahem podobají. Jde o § 2914 (odpovědnost za pomocníka), § 1935 (odpovědnost za plnění dluhu jinou osobou) a § 167 obč. zák. (odpovědnost za jednání zástupců právnické osoby). Podle § 2914 bude povinnost k náhradě škody přisouzena tomu, kdo „při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka“. Takový subjekt nahradí škodu způsobenou zmocněncem, zaměstnancem nebo pomocníkem

⁵³⁵ Viz např. PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přihlédnutím k návrhu nového občanského zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 54; JANKŮ, M. Přičitatelnost jednání jako základ trestněprávní odpovědnosti právnických osob v kontextu doktríny v členských státech EU. *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*. 2016, č. 1, s. 11–12.

⁵³⁶ SVAČEK, O. Odpovědnost nadřízeného v mezinárodním právu trestním, její implementace a vnitrostátní aplikace. *Právník*. 2009, č. 11, s. 1211–1235.

⁵³⁷ Viz důvodovou zprávu k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (*passim*).

⁵³⁸ ŠÁMAL, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. 2017, č. 5, s. 169 a násl.

⁵³⁹ ČEP, M. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*. 2016, č. 15–16, s. 531 a násl.

„stejně, jako by ji způsobil sám. Zavázal-li se však někdo při plnění jiné osoby provést určitou činnost samostatně, nepovažuje se za pomocníka; pokud ho však tato jiná osoba nepečlivě vybrala nebo na něho nedostatečně dohlížela, ručí za splnění jeho povinnosti k náhradě škody.“ Na rozdíl od § 1935, který zavazuje osobu k náhradě škody v rámci smluvního vztahu, u nějž je smluvní dluh plněn pomocí třetí osoby, se § 2914 použije na mimosmluvní náhradu škody. Ani v případě § 2914 (smluvní zavázanost), ani v případě § 1935 (mimosmluvní zavázanost) nicméně občanský zákoník neříká, že by osoba, která má povinnost nahradit škodu, byla delegovaně zavázaná (či zástupně odpovědná). Občanský zákoník dokonce ani neuvádí, že by taková osoba byla zavázaná či odpovědná (*liable*). Myšlenková konstrukce obou zmiňovaných ustanovení se dotýká pouze pravidel přiřítání „povinnosti“ k náhradě škody. Aniž bychom tak šli za text zákona, můžeme pouze uvést, že občanský zákoník tu připisuje povinnost k náhradě škody, nikoli zavázanost či odpovědnost. Na první pohled je tak situace podobná tomu, když například pojišťovna hradí újmu způsobenou pojištěncem. Ani tehdy bychom neřekli, že pojišťovna je za protiprávní jednání a způsobení škody odpovědná, ale pouze, že má povinnost nahradit škodu.

V § 167 obč. zák. (závaznost protiprávního činu) je myšlenková konstrukce odlišná. Zde je jasně stanoveno, že právníkem osobu „zavazuje protiprávní čin“, kterého se dopustí člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný zástupce. Případně povinnosti k náhradě škody tak pojmově ze zákona předchází úvaha o tom, že právníká osoba je z deliktu členů svých orgánů, svých zaměstnanců či zástupců „zavázaná“, a to způsobem, jako by delikt způsobilá sama právníká osoba. Vzhledem k § 167 obč. zák. je možné obecně říci, že jak § 2914, tak § 1935 obč. zák. (které se nevztahují pouze na právníké osoby) zakládají zavázanost právníkých osob. Tento závěr plyne z úvahy, že zákon v obecném ustanovení § 167 připisuje právníké osobě zavázanost za protiprávní činy jejich představitelů, tj. i těch, kteří za právníkou osobu jednají ve smyslu § 2914 a § 1935. Důležité přitom je, že zavázanost se tu odvozuje od přiřítání jednání a vědomí členů jejich orgánů, zaměstnanců či zástupců. Na jiném místě jsem ukázal, že rozsah zavázanosti právníké osoby musí být, právě kvůli této myšlenkové konstrukci, vždy nejméně stejně velký, jako je rozsah odpovědnosti člověka jednajícího za právníkou osobu.⁵⁴⁰ Hlavní nejasnost spočívá nicméně v tom, že platné právo nespecifikuje, zda je právníká osoba zavázána delegovaně za protiprávní čin jiných osob, nebo přímo za vlastní protiprávní čin (byť spáchaný skrze třetí osobu, jejíž jednání se právníké osobě přiřítá).

Ve skutečnosti je vyhnutí se otázkám odpovědnosti, resp. zavázanosti v občanském zákoníku zcela záměrné a vychází z dlouhotrvajícího teoretického sporu o povahu odpovědnosti, který vyústil v paradox sankční a aktivní koncepce odpovědnosti. Podle tohoto paradoxu člověk odpovídá, protože je sankcionován, a zároveň je sankcionován, protože je odpovědný. Tato kruhová argumentace vedla k celé řadě logických rozporů a antinomií, pročež se zákonodárce rozhodl pojem odpovědnosti v platném občanském právu opustit. Stalo se tak v době, kdy české právo (kvůli

⁵⁴⁰ JANEČEK, V. Nerovná subjektivní odpovědnost. *Jurisprudence*. 2016, č. 5, s. 15–21.

specifickému historickému vývoji) již nedokázalo pojmově rozlišit mezi odpovědností (*responsibility*, *Verantwortung*) a závázaností (*liability*, *Haftung*).⁵⁴¹ Na tyto poznámky ještě navážu v posledním oddíle 11.6, kde rozvedu vliv tohoto historického vývoje na celkovou koncepci odpovědnosti právnických osob po rekodifikaci soukromého práva u nás.

Na tomto místě je konečně důležité poznamenat, že odpovědnost (závazanost) právnické osoby ve smyslu § 167 obč. zák. je jedním z mála případů, kdy text platného práva jasně přisuzuje právnické osobě závazanost za protiprávní činy (arg.: „Právnickou osobu zavazuje protiprávní čin...“). Nejde tak o delegaci povinnosti k náhradě škody. Ustanovení § 167 nicméně nespecifikuje, zdali se jedná o delegování závazanosti za cizí protiprávní činy nebo za protiprávní činy právnické osoby. Teoreticky je však možné, že české soukromé právo implicitně obsahuje institut delegované závazanosti, a to právě ve vztahu k závazanosti právnických osob. Abychom tuto hypotézu prověřili, budeme se muset nejprve zaměřit na genealogii konceptů závazanost, ručení a na povinnost a odpovědnost v českém právu. Tím se lépe ukáže, v jakém vztahu je či může být závazanost a povinnost, za jejíž porušení právní řád zavazuje k náhradě škody a k jiným sankcím, tj. vlastní či cizí povinnost právnické osoby. Později díky tomu uvidíme, zdali a v jakém rozsahu může být právnická osoba delegovaně zavázaná za protiprávní činy jiných osob.

11.3 Závazanost a odpovědnost v české právní teorii

Uvažování o české teorii delegované závazanosti se neobejde bez historického exkurzu, který alespoň stručně ukáže, proč se v českém právním uvažování přestalo rozlišovat mezi závazaností, resp. ručením (*liability*) a odpovědností (*responsibility*). V bližších podrobnostech se může čtenář s touto genealogií odpovědnosti seznámit v knize *Kritika právní odpovědnosti*,⁵⁴² zde však postačí nastínit základní obrysy tohoto vývoje.

Pokud se na vývoj vztahu závazanosti (resp. ručení) a odpovědnosti podíváme s odstupem, lze myslím v období do druhé světové války jednoznačně vysledovat tři zásadní etapy. V první etapě před přijetím ABGB se odpovídání a ručení jasně odlišovalo, když ručení představovalo jen specifickou formu odpovídání, tj. jen určitou samostatnou právní povinnost. Následně, ve druhé etapě, tj. po přijetí ABGB, se rozdíl obou pojmů stíral, až konečně ve třetí etapě, tj. od konce 19. století, došlo k jejich ztotožnění a k postupnému vytěsnění pojmu ručení pojmem odpovědnost. Paradoxně se tak poměr ručení a odpovědnosti vývojem obrátil ve svůj naprostý opak. Z rozdílnosti se stala stejnost.

Historicky toto směřování ručení a odpovědnosti plynulo z toho, že již v době přijímání ABGB (1811) byl v českém jazyce pojem ručení spojen jak s ručením

⁵⁴¹ K tomu více JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

⁵⁴² Tamtéž.

v technickém slova smyslu, tak s ručením implicitním (tj. obecné ručení jměním a obecné ručení ctí a vírou, které ještě před přijetím ABGB zajišťovalo jakýkoli dluh). V roce 1811 proto nebylo možno z jazykového hlediska zcela jasně oddělit univerzální ručení, jehož závaznost šlo zdůvodnit jak implicitní dohodou stran, tak existencí přirozenoprávního závazku dodržet daný slib, od ručení technického, jehož závaznost pocházela v podstatě z faktu dodržení předepsané formy při sjednávání tohoto zajišťovacího pozitivněprávního závazku. Právě ono obecné implicitní ručení, k jehož vzniku nebyla zapotřebí žádná speciální smluvní dohoda, tak ve spojení s přirozenoprávním chápáním závazků v době přijetí ABGB umožnilo prolomit terminologické hranice mezi odpovědností a ručením. Pozitivněprávní ručení i přirozenoprávní odpovědnost byly obecným znakem závazku. To se projevilo například v nekonzistentním překladu ABGB z němčiny do češtiny. Srovnávací textuální analýzou ABGB lze dospět k závěru, že české termíny ručení a odpovědnost (obojí v překladu německého *Haftung*) se v ABGB prolínají, čímž se zastírá rozdíl v jejich právněteoretickém základu. Mezi ručením a odpovědností tak v českém jazyce existovalo terminologické propojení, které v němčině absentovalo.

Důležitý vliv tu sehrálo i teoretické propojení římskoprávní obligace se starým německým dlužním a ručním právem. To se projevilo vznikem doktríny *Schuld und Haftung* (1874), která u nás byla následně převzata.⁵⁴³ Podle ní je ručení definičně součástí jakékoli obligace a je stínem každého dluhu, resp. povinnosti. Dluh nově implikuje ručení, stejně jako ručení implikuje dluh,⁵⁴⁴ a ve svém spojení pak tvoří obligaci. Takto u nás v roce 1924 J. Vážný již celkem samozřejmě uvádí, že „[o]bligace jest právní poměr mezi dvěma osobami, záležející v tom, že jedna jest povinna druhé něco vykonati (platiti, prověsti nějakou činnost, dílo atd.) a ručí svým majetkem za to, že své povinnosti dostojí“.⁵⁴⁵ Obligace tedy nově znamená tolik, že „dlužník jest povinen a ručí“.⁵⁴⁶ To pro české právo představovalo poměrně zásadní skok v chápání institutu ručení, závazku a samotné odpovědnosti.

Myšlenka univerzální římskoprávní obligace, jejímž pojmovým prvkem je sankce (ručení), se tedy do českého právního myšlení dostala až v důsledku postupného rozvoje právní vědy, která přepracovala a změnila smysl institutu ručení.⁵⁴⁷ Ručení mělo do té doby sice povahu odpovědnostního *závazku*, avšak bylo svým funkčním významem podstatně užší. Textace ABGB přitom umožňovala extenzivní interpretaci, podle které by toto obecné ručení mohlo být definičním znakem každého dluhu, resp. každé povinnosti. Jinak řečeno, ABGB byl slučitelný s ideou obligace jakožto pojmově vnutitelné povinnosti, jež je vždy zajištěna ručením. Přijetím doktríny *Schuld und Haftung* se tak nově i u nás začala obligace juristicky pojímat jako „právní poměr,

⁵⁴³ BRINZ, A. Der Begriff Obligatio. *Zeitschrift für das Privat- und Öffentliches Recht*. 1874, č. 1, s. 11–40.

⁵⁴⁴ Včetně dluhu čestného, u něž se ručí ctí.

⁵⁴⁵ VÁŽNÝ, J. Římské právo obligační. Část I. Bratislava: Univerzita Komenského, 1924, s. 5. Vážný se přitom výslovně odkazuje na původní německý text von Brinze z roku 1874.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

⁵⁴⁷ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě*. Praha: vl. nákladem, 1930, s. 153.

kteřý pozůstává v tom, že právo objektivn[ě] přiznává osobě nějaké z určitého důvodu licenci žádati nějaké plnění (konání, snášení neb opomíjení) na osobě jiné, této osobě pak ukládá povinnost plnění to poskytnouti a pro případ nesplnění vyhrožuje určitými prostředky“.⁵⁴⁸ „Dluh sám je bez moci. Toliko z ručení jde síla.“⁵⁴⁹

Problémem českého práva přitom bylo, že v tu dobu už byl u nás německý termín *Haftung*, s nímž tato doktrína operovala, značně rozvolněn a svým smyslem ani významem se již s německým pojmem *Haftung* zcela nepřekrýval. Tato nepodobnost české a německé právní terminologie však, nakolik lze soudit z dobových i pozdějších pramenů, zůstala zcela stranou pozornosti právních akademiků i praktiků. To bylo pravděpodobně jednou z hlavních příčin následného celkového ztotožnění ručení a odpovědnosti. Počátkem 20. století navíc platilo, že za dluhy se zásadně ručí jměním, a nikoli již ctí a vírou, jak tomu bylo ve starším slovanském právu. Jinak řečeno, odpovědnost za dluh se vyčerpávala názorem, že člověk odpovídá jen za majetkový dluh. Ručení tak nově znamenalo jen ručení jměním, o němž platí ona univerzálnost a zaměnitelnost s odpovědností. Výsledkem této konceptualizace odpovědnosti a tohoto nenápadného (a z dnešního pohledu spíše implicitního) vývoje ve způsobu uvažování o soukromém právu nakonec bylo vymizení, či přesněji zúžení přirozeného smyslu odpovědnosti a jeho nahrazení smyslem právnickým. Odpovědnost se stala ručením. Ručení se stalo odpovědností. Dobové publikace, včetně těch nejrepresentativnějších a nejvlivnějších, začaly pojmy odpovědnost a ručení užívat ve zcela totožném významu.⁵⁵⁰

11.4 Kruhovost odpovědnosti (ručení) a povinnosti

V první polovině 20. století platilo, že pokud někdo za svůj dluh ručí nebo odpovídá, je tento dluh zkrátka a dobře právně vynutitelnou povinností. To byl jistě z teoretického hlediska zajímavý a nový poznatek,⁵⁵¹ ovšem předurčil další osud odpovědnosti

⁵⁴⁸ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligační*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (reprint), s. 4. Viz dále například SATURNÍK, T. *O právu soukromém u Slovanů v dobách starších*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1934, s. 131–132 a 226; RAUSCHER, R. *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1934, s. 48; ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 5 a násl.; WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 16–36; TILSCH, E. O příčinném spojení v právu soukromém. In: *Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904*. Praha: Bursík & Kohout, 1904, s. 277–298 a další.

⁵⁴⁹ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě*. Praha: vl. nákladem, 1930, s. 22.

⁵⁵⁰ Srov. například publikace uvedené v poznámce pod čarou č. 548 či SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. 2. vydání. Brno: Právnick, 1933, s. 268–272.

⁵⁵¹ Například E. Svoboda dokládá, že Randa ve svém vlivném díle *O závazcích k náhradě škody* s přidavkem o úrocích (6. vydání z roku 1899, 7. vydání z roku 1912) ještě tento posun vůbec nerefletoval. Nicméně podle E. Svobody i u Randy implicitně najdeme tutéž myšlenku, že „kdo ručí, je povinen nahradit škodu – a kdo není povinen, neručí“. – SVOBODA, E. K otázce ručení za náhodu. In:

u nás. Z odpovědnosti se stalo obecné zajištění dluhu (povinnosti), tedy vlastně jen sekundární odpovědnostní povinnost sankční (negativní) povahy. Civilistické uvažování se tak zjednodušeně přiklání k tautologické úvaze, podle níž ten, kdo má povinnost, je odpovědný (ručí) a ten, kdo není odpovědný (neručí), ten nemá povinnost.

Výrazy povinnost, ručení i odpovědnost se v předestřené úvaze navzájem implikují, což vyvolalo odezvu v právní vědě, která se nově začala otázkou poměru ručení/odpovědnosti a povinnosti seriózně zabývat. Klíčovou nesnázi přitom zpočátku působil nově vyvstalý problém kruhovosti poměru mezi povinností a odpovědností (ručením). O co šlo?

Závaznost právních povinností plynula podle většinového názoru české právní vědy první poloviny 20. století ze sankce. Například podle Weyra „ze skutečnosti, že někomu jest vyhrožováno trestem nebo exekucí pro případ určitého chování, plyne teprve, že opačné chování ‚má být‘ čili jest jeho povinností“.⁵⁵² V té době totiž už jasně převládalo chápání právní normy (tj. povinnostního výroku) jako hypotetického imperativu: Je-li A, má být B.⁵⁵³ Předmětem právní vědy a vědeckého zkoumání v tomto ohledu nemohly být psychologizující tendence, podle nichž práva a povinnosti chápeme v subjektivním smyslu jako určitý pocit závaznosti, že má být B (například protože B je jednoduše ctnostné). Pojem povinnosti bylo naopak třeba v rámci právního normativismu analyzovat objektivně.⁵⁵⁴

Co může být tedy objektivním příznakem povinnosti? Sankce. To v civilním právu první poloviny 20. století zásadně znamená ručení. Jestliže jsem k něčemu povinován, pak ručím; jestliže za něco ručím, pak jsem k tomu povinován. Ručení coby sekundární odpovědnost je ovšem také určitou povinností. To znamená, že i ručení bude závaznou povinností jen tehdy, pokud bude zajištěna sankcí. Takto se pojmy povinnosti, ručení a odpovědnosti tedy vzájemně implikovaly a do značné míry splývaly. Navíc se zdá, že ručení i odpovědnost implikovaly povinnost ve stejném smyslu. Povinnost je totiž zajištěna (sankcionována) ručením i odpovědností. Zároveň je tato sankce v objektivním smyslu právní povinností (sankční povinností). Ručení je tak povinností a zároveň odpovědností, což z odpovědnosti činí logickou úvahou též povinnost. Takováto kruhovost musela být pochopitelně trnem v oku každé právní

KRČMÁŘ, J. (ed.) *Randův jubilejní památník*. Praha: Právnická fakulta University Karlovy, 1934, s. 483–484.

⁵⁵² WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 22.

⁵⁵³ Takto například WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 21; KELSEN, H. *Ryzí nauka právní*. Praha: Orbis, 1933, s. 15 a násl.; ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V*. Praha: V. Linhart, 1937, s. 669–670; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 3. díl. 2., přepr. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint), s. 23; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 1. díl. 2., přepr. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint), s. 3–4; WEYR, F. *Teorie práva*. Praha: Orbis, 1936, s. 34–35.

⁵⁵⁴ WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 20, 23; KELSEN, H. *Ryzí nauka právní*. Praha: Orbis, 1933, s. 24–31.

teorii, která se snaží naše poznání práva systematizovat a logicky vyjasnit. Nejinak tomu bylo pro normativisty.

11.4.1 Řešení kruhovosti v opuštění pojmu ručení

Normativisté k řešení předestřené kruhovosti nabídli zajímavé řešení, jež se u nás posléze plně uchytilo. Podle tohoto řešení je lépe pojem ručení ponechat případům odpovědnosti za povinnost třetí osoby. „Směřuje-li donucovací akt proti jinému člověku než onomu, jehož chování tvoří podmínku donucovacího aktu, pokud se týče obsah[u] povinnosti, lze mluvit o ručení; tímto způsobem se liší od sebe pojem povinnosti a ručení a ručení jeví se jako zvláštní druh povinnosti,“ napsal H. Kelsen v roce 1933.⁵⁵⁵ F. Weyr pak uvádí: „Předpokladem pro splynutí obou pojmů – povinnosti a ručení – je tedy něco negativního, že totiž skutková podstata, za kterou se ručí, není zároveň podmínkou pro vznik povinnosti subjektu jiného[,] než jest ten, který ručí.“⁵⁵⁶ Pojem ručení se od pojmu povinnosti podle F. Weyra odlišuje až tím, že „na místo širší představy ‚ručení za něco‘ nastupuje pregnančnější představa ‚ručení za někoho‘.“⁵⁵⁷

Předpokladem ručení tedy podle normativistů není povinnost (toho, kdo ručí), ale třetí osoby. Vezměme si například odpovědnost majitele auta za nehodu způsobenou řidičem (třetí osobou). Ačkoli majitel auta vlastní povinnost neporušit, právní řád na něj uvaluje povinnost za řidiče ručit. Tímto došlo k opětovné implicitní redefinici odpovědnosti a k jejímu zatemnění. Z dostupných pramenů totiž nelze s jistotou například uzavřít ani to, zdali měla být odpovědnost napříště vyhrazena již jen pro odpovědnost-ručení (*Haftung*) za vlastní povinnost, nebo i pro odpovědnost – ručení za jiného.

Je zajímavé, že H. Kelsen ani F. Weyr, kteří se o redefinici ručení ve vztahu k povinnosti zasloužili hlavní měrou, ve svých publikacích nijak netematizují samotný koncept odpovědnosti, ale jen ručení. Terminologicky svou úvahu udržují čistě mezi pojmy povinnosti a ručení (na rozdíl od ABGB a tendenci civilistiky z počátku 20. století). To ovšem dle mého mínění přispělo k vyostření celé otázky odpovědnosti. Z problému kruhovosti ručení a povinnosti se totiž vytěsněním pojmu ručení stal zřetelný problém kruhovosti odpovědnosti a povinnosti. Ve chvíli, kdy znakem povinnosti přestalo být ručení (za vlastní povinnost), připadla tato úloha v plném rozsahu odpovědnosti.

To se může zdát překvapivé ve vztahu k textu ABGB, který termín ručení užíval v odlišném smyslu. Jak je patrné, normativisté o ručení uvažují jako o teoretickém konceptu, nikoli jako o pojmu pozitivního práva. Z hlediska normativismu však takový postoj nebyl ničím ojedinělým. „Normativisté poukazovali na logickou

⁵⁵⁵ KELSEN, H. *Ryzí nauka právní*. Praha: Orbis, 1933, s. 28.

⁵⁵⁶ WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 28–29.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 29.

nedůslednost mnoha pojmů tzv. tradiční právní nauky a nabídli vlastní terminologii, [... přičemž centrálním] bodem jejich nauky se stal pojem normy[, z níž] vždy vyplývají povinnosti.⁵⁵⁸ Není tedy divu, že si normativisté vzali na paškál institut ručení, který považovali za významný sankční prvek právní normy, a teoreticky jej přepracovali.

S normativismem a s normativistickým pojetím právní normy se navíc v té či oné míře ztotožnila řada klíčových osobností české civilistiky, včetně F. Roučka, J. Sedláčka či J. Krčmáře.⁵⁵⁹ To umožnilo tomuto novému teoretickému normativistickému výměru ručení najít rychlou cestu do české právní nauky. Koncem první poloviny 20. století tak již bylo ručení za vlastní povinnost v právních úvahách terminologicky nahrazeno odpovědností (*Haftung*) a pojem ručení byl vyhrazen pro dodatečné ručení třetí osoby za cizí povinnost. O významnosti tohoto řešení a o tom, že toto řešení mělo skutečný dopad na pojetí odpovědnosti v soukromém právu, pak svědčí nejen návrh občanského zákoníku z roku 1937, který již po vzoru normativistů pojmově mezi ručením a odpovědností rozlišoval, ale především pak legislativní úprava ručení po druhé světové válce. Normativistické pojetí ručení tu našlo své autoritativní pozitivněprávní zakotvení, což nám zůstalo dodnes.

11.4.2 Odpovědnost a závazanost

Z uvedeného plyne, že přepracováním a následným opuštěním pojmu ručení a jeho nahrazením obecným pojmem odpovědnost se zcela změnil kontext, v němž odpovědnost nabývá svůj smysl. Pojmem odpovědnost se u nás tak označuje totéž, co dříve čeští právníci označovali termínem ručení. Ztotožnění ručení (*Haftung*) a odpovědnosti (*Verantwortung*) se jaksi mimochodem považuje za samozřejmé a v těchto kategoriích se v české teorii uvažuje, po mém soudu nesprávně, i o zahraničním právu, vč. institutu *vicarious liability*. Je však důležité připomenout, že *vicarious liability* označuje dřívější institut ručení (*liability, Haftung*), a to ručení za cizí povinnost.

Problém je, že české právní názvosloví dnes jednotně užívá pojem odpovědnosti jak pro odpovědnost ve smyslu *Verantwortung, responsibility*, tak pro odpovědnost

⁵⁵⁸ MARŠÁLEK, P. Česká právní věda mezi dvěma světovými válkami a její metodologie. In: MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.) *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě. Sv. I.* Praha: Karolinum, 2010, s. 68.

⁵⁵⁹ K tomu viz například ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha: V. Linhart, 1937, s. 669–670; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 3. díl. 2., přepr. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint), s. 23; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 1. díl. 2., přepr. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint), s. 3–4; KRČMÁŘ, J. *Právo občanské I. díl: Výklady úvodní a část všeobecná.* Praha: Všehrd, 1927, s. 70–71. V sekundární literatuře WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII.* Praha: Orbis, 1933, s. 30–31; MARŠÁLEK, P. Česká právní věda mezi dvěma světovými válkami a její metodologie. In: MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.) *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě. Sv. I.* Praha: Karolinum, 2010, s. 69.

ve smyslu (*Haftung, liability*), tj. ve smyslu staršího ručení. Tím se však v právním jazyce stírá rozdíl mezi odpovědností pozitivněprávní (*liability*) a přirozenoprávní (*responsibility*). V souladu s mým dřívějším výzkumem⁵⁶⁰ proto navrhuji zavést přesnější pojmovou a terminologickou distinkci, a to mezi „odpovědností“ a „zavázaností“, a tím vrátit do českého práva rozlišení, které zde bylo historicky přítomno. Odpovědností (*Verantwortung, responsibility*) tu rozumím materiální povinnost dát právně relevantní odpověď dle pořadu práva, tj. nejčastěji odpověď dle pořadu práva přirozeného, resp. jakéhokoli práva bez nutné vazby na pozitivní právo. Odpovědnost jako závazek podat odpověď dle pořadu práva tak pro odpovědný subjekt vyvěrá primárně z non-pozitivních důvodů vázaných na člověka (lidské individuum). Odpovědnost je v tomto smyslu spíše přirozenou povinností udávat ospravedlňující důvody jednání člověka, které jsou založeny v rozumu, vůli či přirozenosti. Naproti tomu zavázaností (*Haftung, liability*) rozumím formální povinnost dát právně relevantní odpověď dle pořadu práva, tj. dle pořadu práva pozitivního. Zavázanost jako závazek podat odpověď dle pořadu práva tak pro zavázaný subjekt plyne primárně z pozitivněprávních důvodů vázaných na osobu *qua* osobu v právu (právní subjekt). Zavázanost je v tomto smyslu spíše formální pozitivněprávní povinností udávat ospravedlňující důvody jednání osoby (například nahradit škodu), které této osobě přičítá pozitivní právo.

Spojnicí mezi oběma pojmy je pojem právní povinnosti. Pojem právní povinnosti tu funguje jako můstek mezi odpovědností a zavázaností. Ostatně v angličtině znamená i dnes slovo odpovědnost (*responsibility*) nejčastěji něco jako povinnost poskytnout odpověď (*liability to respond*).⁵⁶¹ Podobně na slovo odpovědnost (*Verantwortung*) nahlíží němčina, kde se rovněž odpovědnost spojuje se schopností a povinností poskytnout důvody či ospravedlnění.⁵⁶² Odpovědnost i zavázanost jsou tedy právní povinností podat právně relevantní odpověď, avšak dle různých pořadů práva (přirozeného a pozitivního). Zavázanost se váže k pozitivněprávní osobě, odpovědnost se váže k přirozenoprávní osobě, tj. k člověku.

11.4.3 Na cestě k ručení jako delegované zavázanosti

Pokusme se nyní shrnout zásadní poznatky ohledně vývoje pojmu ručení, abychom mohli o *vicarious liability* začít pojmově uvažovat jako o typu zavázanosti (tj. období

⁵⁶⁰ JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017 nebo JANEČEK, V. *Vicarious Liability of Juristic Persons: A Historical, Comparative and Philosophical Study*. In: BERAN, K. (ed.) *Artificial Legal Entities. Essays on Legal Agency and Liability*. Praha – Bratislava – Varšava – Budapešť: Wolters Kluwer, 2019 (v tisku).

⁵⁶¹ Takto například JANSEN, N. *The Idea of Legal Responsibility*. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2014, č. 2, s. 222. Lucas zase uvádí, že odpovědnost (*responsibility*) je spojena se závazkem říct, proč člověk něco udělal – LUCAS, J. R. *Responsibility*. Oxford: Clarendon Press, 1993, s. 5–13.

⁵⁶² Například NIJMEGEN, C. L. *Zur Entwicklung des Verantwortungsbegriffs in den Naturwissenschaften*. In: WINIGER, B., MAHLMANN, M., AVRAMOV, P., GAILHOFER, P. (Hrsg.) *Recht und Verantwortung / Droit et responsabilité*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012, s. 142 a násl.

dřívějšího ručení) a odlišili ji tak od odpovědnosti. Doposud se analýza zaobírala institutem ručení jak před přijetím ABGB, tak jeho podobou a rozvojem v době kolem a po přijetí ABGB, včetně jeho poměru k institutu odpovědnosti, a to až do konce první poloviny 20. století, či přesněji do období před druhou světovou válkou. Ve stručnosti lze uvést, že vztah ručení a odpovědnosti se během této doby proměnil ve svůj naprostý opak. Nejprve se od sebe odpovědnost a ručení jasně odlišovaly (odpovědnost za jednání, dluh či za závazek nebyla podmíněna ručením, nebyla spjata s vynutitelností a ručení bylo samostatným závazkem), s přijetím ABGB začaly oba instituty splývat a na přelomu 19. a 20. století byly vlivem doktríny *Schuld und Haftung* a dalších okolností ztotožněny úplně, tedy alespoň z hlediska dobové teorie. Odpovědnost se v tu dobu, tedy na sklonku 19. století, zúžila na majetkovou zajišťovací povinnost nahrazovací či sankční povahy, tedy v podstatě na obecné ručení jměním. Kde byla povinnost, tam bylo ručení, a kde bylo ručení, tam byla povinnost. Ručení i odpovědnost byly tedy stínem jakéhokoli dluhu.

Později se zdůrazňovalo, že ručení může dlužníka zavazovat i bez ohledu na to, zda jím byla zajištěna povinnost (závazek), nebo jen prostá právní skutečnost. Ručením se mohl rozumět jednak stín dluhu (vlastní povinnosti), ale také samostatný závazek. Tak tomu bylo v případech smluvního ručení za třetí osobu a mimosmluvního ručení za náhodu. Ručení totiž nezajišťovalo vlastní povinnost rukojmího, ale bylo samo zajištěnou povinností, tj. závazkem. Normativní právní věda proto podrobila institut ručení metodickému zkoumání, při němž dospěla k analyticky nevyhnutelnému závěru, že závaznost povinnosti v právní normě nemůže plynout z ručení. Z toho důvodu vyhradila normativní právní věda termín ručení pro samostatný závazek, který nezajišťuje vlastní povinnost ručitele, ale povinnost cizí. Tím došlo zároveň k implicitní redefinici odpovědnosti. Závaznost primární povinnosti pro dlužníka tak napříště plynula z toho, že byl odpovědný.

Novou terminologií bychom však také mohli říci, že závaznost každé právní povinnosti plynula z obecného konceptu zavázanosti (*Haftung, liability*), tj. z pozitivněprávního zajištění jak vlastní, tak cizí povinnosti. Zavázanost (*Haftung, liability*) tak mohla mít podobu zavázanosti za vlastní povinnost (v první polovině 20. století označovanou jako odpovědnost) a zavázanosti za cizí povinnost (v první polovině 20. století označovanou jako ručení). V základech dalšího rozvoje české právní vědy tak stojí poměrně nový obraz právní odpovědnosti, který však umožnil normativistům, aby si položili otázku, v čem spočívá rozdíl mezi oběma druhy zavázaností. Již nyní tak lze myslím vidět nápadnou podobnost mezi normativistickým pojetím odpovědnosti a ručení a *common law* pojetím *liability* a *vicarious liability*. Ačkoliv se normativismus a *common law* terminologicky neshodují, rozlišení mezi oběma druhy zavázanosti je jim společné. V dalším oddíle se tedy na normativistické pojetí zavázanosti za cizí povinnost, tj. na delegovanou zavázanost (*vicarious liability*), podíváme podrobněji.

11.5 Normativistická teorie delegované závazanosti (*vicarious liability*)

Nyní jsme viděli kontext, ve kterém F. Weyr předložil svůj argument⁵⁶³ ve prospěch chápání ručení, které se nápadně podobá *common law* institutu *vicarious liability* neboli delegované závazanosti. Viděli jsme, že Weyrova argumentace nebyla zaměřena primárně na obhajobu delegované závazanosti (ručení za cizí povinnost), ale na obhajobu řešení jiného problému, a to kruhovosti ručení, odpovědnosti a povinnosti. Teoretická koncepce delegované závazanosti může být tedy považována za vedlejší produkt Weyrovy teoretické analýzy. Pokusme se však normativistickou teorií delegované závazanosti rozvinout, a to právě na základě Weyrovy vlastní argumentace.

F. Weyr obhajoval přísné teoretické oddělení obecné závazanosti (ručení) za vlastní povinnost od zvláštní závazanosti (ručení) za povinnost jiné osoby. Navrhl, že bychom měli nazvat první typ závazanosti „odpovědností“, zatímco druhý typ by podle něj měl zůstat označen jako „ručení“ (závazanost). Z teoretického hlediska však mohl také navrhnout, abychom nazývali první typ závazanosti jednoduše jako závazanost a druhý jako delegovaná závazanost, neboť tu na základě právem stanovených důvodů dochází k delegaci závazanosti z povinného subjektu na osobu druhou. Obligace (spojení povinnosti a závazanosti, resp. ručení) se tak rozděluje mezi povinnou osobu a delegovaně závazanou osobu. V případě prosté závazanosti se přitom obligace koncentruje do jediného subjektu. Ačkoli F. Weyr k takovému pojmovému rozlišení nepřistoupil, lze ve světle předchozích výkladů jasně vidět, že byl tento krok možný. S ohledem na pojmové obtíže současného právního diskurzu přitom není důvod, abychom takový krok neučinili my sami nyní, na počátku třetího tisíciletí.

F. Weyr však použil jinou strategii a terminologii, čímž ovlivnil to, jak normativní a pozdější česká právní teorie rozuměla pojmu odpovědnosti. Konkrétně šlo o to, že vyčlenil pojem odpovědnosti pro případy závazanosti za vlastní právní nebo protiprávní jednání, čímž zároveň implicitně do tohoto pojmu zahrnul význam, podle něž závazaná (odpovědná) osoba je schopna podat důvody svých vlastních činů, a tedy svého vlastního právní či protiprávního jednání. Analyticky pak platí, že osoba, která je závazaná za jednání druhých, musí za takové jednání pouze ručit, nikoli odpovídat, neboť nedokáže sama podat důvody takového jednání. Závazanost (ručení) se tak na tuto osobu pouze deleguje.

Je důležité opět zdůraznit, že normativismus chápal závazanost i odpovědnost jako pojmy spjaté s konceptem právní obligace, resp. právní normy, v níž závazanost a odpovědnost mohou vyvstat pouze jako důsledek nějaké zavazující události – v tomto případě porušení povinnosti. V případech, které bychom dnes nazývali objektivní odpovědností, tj. tam, kde zavazující událostí je pouhý výsledek, nikoli porušení povinnosti, by normativismus označil takovou závazanost termínem „primární právní povinnost“ nebo jednoduše jen „dluh“. Nejednalo by se totiž o sekundární povinnost,

⁵⁶³ WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933, s. 16–36.

kteřá plyne z deliktu. Jinými slovy, z pohledu normativismu by taková objektivní odpovědnost (např. za škodu) byla přesněji označena spíše jako primární povinnost než jako sekundární náprava. Tak je tomu například v již zmiňovaném § 2914 nebo § 1935 obč. zák.

Pokud ovšem přijmeme normativistický pohled, v němž omezíme význam pojmů odpovědnosti a zavázanosti na *sekundární* sankční odpověď na porušení primární povinnosti (tj. na odpověď na delikt), pak musí být platit, že každý právní systém, který obsahuje sankční normy, musí být schopen alespoň teoreticky konstruovat institut delegované zavázanosti. Důvodem je to, že osoba, jíž právní systém připisuje sekundární nápravnou povinnost v důsledku porušení primární povinnosti, může odpovídat či být zavázaná jedinečně za porušení buď své vlastní primární povinnosti, nebo primární povinnosti cizí. *Tertium non datur*. V prvním případě je taková osoba individuálně odpovědná za své povinnosti, zatímco ve druhém případě je delegované zavázaná za povinnosti jiných. Lze tak shrnout, že delegovaná zavázanost za cizí povinnost je teoreticky nezbytnou vlastností každého právního systému, který obsahuje sankční právní normy.

Rozvíňme tuto úvahu dále a zaměřme se na pojmy povinnosti a chování. Analyticky je možné tvrdit, že osoba může být zavázaná za porušení své vlastní primární povinnosti dvěma způsoby: buď právně relevantním chováním zavázané osoby samotné, nebo chováním třetí osoby. Totéž bude platit o delegované zavázanosti za porušení cizích primárních povinností: tyto povinnosti mohou být porušeny buď chováním zavázané osoby, nebo chováním třetí osoby. Takový přístup se zdá být analyticky správný a poukazuje na jiný rozdíl, a to na rozdíl mezi zavázaností za vlastní chování a zavázaností za chování druhých.

Z této pozice lze pak formulovat kritiku, že pokud bychom takový rozdíl přijali, myšlenka normativismu o delegované zavázanosti by ztratila svůj význam. Pokud bychom totiž rozlišovali typy zavázanosti s odkazem na extra-normativní pojem chování (faktické chování) zavázané osoby a osoby třetí, pak by se tím zároveň rozpustil rozdíl mezi zavázaností za vlastní chování a zavázaností za porušení vlastní povinnosti. Otázky, zda je právnická osoba zavázaná za své vlastní protisoutěžní chování a zda je zavázaná za porušení vlastní povinnosti nejednat protisoutěžně, jsou však dva odlišné problémy. Stejně tak jakmile začneme kombinovat právní (delikt) s faktickými úvahami (chování), přestaneme být schopni rozlišit mezi delegovanou zavázaností za delikty druhých a delegovanou zavázaností za chování druhých. Otázky, zda lze na právnickou osobu delegovat zavázanost za porušení povinnosti jednatele nechovat se za právnickou osobu protisoutěžně a zda lze na právnickou osobu delegovat zavázanost za protisoutěžní chování jednatele určité obchodní společnosti, jsou dva odlišné problémy. Z pohledu normativismu je zavázanost i delegovaná zavázanost čistě právním pojmem, a proto nemůže být směřována s delegací či přičítáním skutečného faktického chování. Tato námitka musí být tudíž odmítnuta.

11.6 Delegovaná závazanost jako jediná forma sekundární odpovědnosti právnických osob

Poslední bod o faktickém chování nás konečně přivádí ke zvláštnímu závěru ohledně závazanosti právnických osob. Z faktického hlediska se totiž právnické osoby nemohou samy nijak chovat či jednat, nýbrž tak mohou činit jediné skrze člověka, tj. cizí osobu. Z normativního hlediska tedy zákon nemůže žádat, aby právnická osoba sama poskytla sekundární vysvětlení (důvody) pro své vlastní činy nebo pro své vlastní právní jednání, neboť takový požadavek je fakticky nesplnitelný. Všechna jednání právnické osoby jsou fakticky odvozena z právně relevantních jednání fyzických osob (lidských jedinců). To z koncepčního hlediska znamená, že právnickým osobám lze připsat pouze jednání druhých, a proto nemohou fakticky samy porušit ani svou vlastní, ani žádnou cizí primární právní povinnost. Jinými slovy právnické osoby nemohou být samy přímo zavázány, ale závazanost jim musí být (pojmově) přičtena za chování třetích osob.

Pokud bychom tedy měli přijmout rozlišování normativismu mezi odpovědností za vlastní právní delikt a ručením (resp. delegovanou závazaností) za delikty třetích osob, je pojmově myslitelné pouze to, že právnické osoby budou zavázány delegovaně. Důvodem je to, že právnická osoba nemůže být sama odpovědná za své vlastní povinnosti, neboť tyto primární povinnosti musejí vždy (analyticky) být také povinnostmi členů volených orgánů právnických osob, jejich zaměstnanců nebo jiných zástupců, jejichž protiprávní činy lze přičíst právnické osobě. Jinými slovy právnická osoba může být zavázána jen derivativně (jak je výslovně uvedeno v § 167 obč. zák.), což znamená, že může být zavázána pouze delegovaně.⁵⁶⁴

Lze tak shrnout, že přijetím a drobnou adaptací normativistické terminologie a teorie odpovědnosti a závazanosti můžeme dospět k závěru, že právnické osoby nemohou být individuálně odpovědné ani přímo zavázané za své vlastní činy. Mohou být zavázané pouze delegovaně za delikty jiných osob, jimiž v konečném důsledku musejí být lidé. Toto chápání delegované závazanosti právnických osob se silně podobá konceptu *vicarious liability*, jak jej známe v *common law*. Bylo by tak žádoucí provést další srovnání těchto dvou podobných institutů, abychom mohli podnětně rozvíjet naši teorii soukromoprávní odpovědnosti, resp. závazanosti právnických osob. Možná by se také ukázalo, že jsou si oba instituty natolik podobné, že bychom mohli řadu poznatků z *common law* doktríny ohledně *vicarious liability* přenést do našeho právního řádu. Konečně je třeba zdůraznit, že argument týkající se delegované závazanosti právnických osob se nevztahuje na odpovědnost za výsledek (objektivní odpovědnost), nýbrž platí pouze pro odpovědnost za porušení povinností, tedy pro tzv. sekundární závazanost.

Zjevnou výhodou tohoto přístupu či způsobu uvažování o odpovědnosti právnických osob je její jasné odlišení od odpovědnosti člověka. Teoretické i pojmové

⁵⁶⁴ Tento závěr přitom konvenuje výsledkům druhé kapitoly této knihy.

zdůraznění toho, že právo právnické osoby pouze zavazuje, nepožaduje (a ani nemůže požadovat), aby právnické osoby uváděly důvody svého vlastního jednání a aby plnily své povinnosti, nám pomáhá pochopit, že odpovědnost právnických osob je pouhým narativním mýtem. Na právnickou osobu lze delegovat zavázanost za splnění cizí právní povinnosti, lze ji zavázat za výsledek, avšak nelze ji přimět k odpovědnosti. Přístup obhajovaný v této kapitole tak umožňuje plněji nahlédnout povahu normativity a právních povinností ve vztahu k právnickým osobám. Zároveň tento přístup banalizuje poetický jazyk, ve kterém se o právnické osobě nadějně hovoří jako o odpovědnostním subjektu. Nahlédnutí, že právnická osoba může být pouze delegovaně zavázaná, totiž zbavuje odpovědnost právnické osoby vší poetiky.

11.7 Shrnutí

Institut právní odpovědnosti a s ním související koncept ručení prošly v historii českého právního myšlení výraznými proměnami. Viděli jsme, že pozitivněprávní institut ručení (v zahraničí označovaný jako *Haftung* či *liability*) dříve v mnoha kontextech fungoval jako ekvivalent přirozenoprávního institutu odpovědnosti (v zahraničí označovaného jako *Verantwortung* či *responsibility*). V první polovině 20. století byl však pojem ručení vyhrazen pouze ručení za cizí povinnost, a to zejména zásluhou F. Weyra. Tato relativně nenápadná historicky (a nikoli konceptuálně) vynucená změna vedla nepřímo k tomu, že se význam termínu „ručení“ zúžil na ručení za cizí povinnost (a nikoli již vlastní povinnost) a význam termínu „odpovědnost“ se rozšířil na závazek podat odpověď dle pořadu práva pozitivněprávní (a nikoli již jen přirozenoprávní). To byla historická část mého argumentu.

Z této historické premisy pak vyplynula konceptuální možnost zachovat rozlišení mezi odpovědností dle pořadu práva přirozeného a odpovědností dle pořadu práva pozitivního, a to zavedením termínu „zavázanost“ (tj. ekvivalentu pozitivněprávních konceptů *Haftung* či *liability*). Sám toto terminologické rozlišení upřednostňuji, neboť nám umožňuje oddělit od sebe pozitivněprávní „zavázanost“ a přirozenoprávní „odpovědnost“. V témže duchu lze dále rozlišit zavázanost za vlastní povinnost (či delikt) a zavázanost za cizí povinnost (či delikt). Právě pozitivněprávní zavázanost za cizí povinnost (či delikt), tj. povinnost podat odpověď dle pořadu práva pozitivního, je třeba chápat jako ekvivalent dřívějšího institutu ručení, kterému normativisté vyhradili pouze význam ručení za cizí povinnost. Takováto forma ručení, resp. zavázanosti plyne z pozitivního práva v tom smyslu, že právě pozitivněprávní předpisy jsou autoritativním důvodem, proč je za právní povinnost (či delikt) zavázaná osoba odlišná od subjektu, na nějž zmiňovaná primární právní povinnost dopadá. Z titulu pozitivního práva tu tak dochází k delegaci zavázanosti na osobu, která by v přirozenoprávním slova smyslu za danou právní povinnost (či delikt) nemohla neodpovídat. Důvody této delegace zavázanosti mohou být různé, avšak jejich společným jmenovatelem jsou často důvody sociální či společenské, obhajované zákonodárným sborem.

Na závěr jsem se proto snažil ukázat, že z tohoto pojetí odpovědnosti a závaznosti plyne nemožnost, aby právnická osoba sama přirozenoprávně odpovídala, neboť sama nikdy nemůže uvést důvody svého jednání. Za právnickou osobu musí vždy jednat konkrétní lidé, jejichž důvody je nutno právnické osobě teprve pozitivněprávně přičíst. To znamená, že právnická osoba může být pouze zavázaná, a nikoli odpovědná. Ve vztahu k odpovědnosti za porušení povinnosti (na rozdíl od odpovědnosti za výsledek) pak nelze ve světle uvedených premis koncipovat zavázanost právnické osoby jinak než jako zavázanost delegovanou, neboť po přijetí občanského zákoníku je pojmově nemyslitelné, že by se právnická osoba vlastním jednáním a na základě vlastních důvodů mohla dopustit deliktu. Naznačil jsem přitom některé výhody tohoto přístupu a jeho analogie s institutem *vicarious liability*, který považuji za přínosné z uvedených důvodů dále zkoumat.

12. ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB ZA VEŘEJNOPRÁVNÍ DELIKT

12.1 Úvodem

Právní úprava veřejnoprávní (správní) odpovědnosti právnických osob prošla během posledního půlstoletí v českém právu značným vývojem.⁵⁶⁵ Na původní koncepci správních deliktů organizací v době reálného socialismu navázala po roce 1989 modifikovaná koncepce tzv. jiných správních deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob. Během bezmála tří dekad po roce 1989 však vygradoval problém nedostatečného legislativního zakotvení tohoto typu správního trestání, a to zejména v situaci, kdy jde i o trestání ve smyslu čl. 6 Úmluvy, na které by se měly klást zvýšené ústavněprávní požadavky. Zásadní změna přišla v červenci 2017, kdy vstoupil v účinnost nový zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Nový zákon kodifikoval základní procesní i hmotněprávní otázky správního trestání, koncepčně sjednotil přestupky a správní delikty pod jednotnou kategorií přestupků a současně pro přestupky právnických osob a podnikajících fyzických osob ponechal některá velmi významná specifika. Hmotněprávní vymezení skutkových podstat přestupků právnických a podnikajících fyzických osob však zůstává roztroušeno ve stovkách zvláštních zákonů. O těchto přestupcích se navíc nadále povedou oddělená řízení před různými správními orgány. Na závěr proto věnuji pozornost souladu této situace s požadavky judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

12.2 Správní delikty právnických osob v letech 1990–2017

Správněprávní odpovědnost právnických osob není v českém právu nikterak nová. Svůj původ má již v první republice před druhou světovou válkou. V nové podobě, podmíněně proměnou ekonomických vztahů po nastolení komunistické diktatury, znárodněním a omezením podnikání jen na etatizované subjekty (tzv. socialistické organizace), pak získává na významu zejména od 60. let minulého století v režimu

⁵⁶⁵ Srov. obecně k tomuto tématu též PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013.

správních deliktů socialistických organizací.⁵⁶⁶ Právě socialistické organizace byly až do sklonku socialismu zcela dominujícím podnikatelským subjektem v československém znárodněném hospodářství.

V roce 1989 byly správní delikty socialistických organizací obsaženy v téměř padesáti zákonech.⁵⁶⁷ Po pádu socialistického režimu v roce 1989 a s ním souvisejících změnách ve společnosti byly zvláštní správní delikty „organizací“ (nově samozřejmě právnických osob) rozšířeny i na podnikající fyzické osoby. Jak lapidárně říká V. Mikule: „Když bylo umožněno hospodářské a jiné podnikání také fyzickým osobám, zvláštní správní delikty organizací se jednoduše přeměnily v delikty právnických a podnikajících fyzických osob.“⁵⁶⁸ Adjektivum „podnikající“ se samozřejmě vztahuje pouze k fyzickým osobám, naopak pro správní trestání právnických osob tato podmínka neplatí.⁵⁶⁹

Právní úprava správních deliktů byla až do roku 2017 důsledkem živelného a nestructurálního vývoje. Ani v 21. století tak nebylo mnoha právníkům jasné, „zda má tato koncepce za současného stavu společenského a právního vývoje stále své odůvodnění, či zda byla pouhou reakcí na novou situaci po roce 1989. Do té doby totiž podnikatelská činnost fyzických osob byla v právu téměř neznámá, fyzické osoby začaly vykonávat činnosti, které byly dosud monopolem organizací.“⁵⁷⁰ Modifikovaná koncepce správněprávní odpovědnosti právnických a podnikajících fyzických osob však, podle mého názoru správně, přejde i do třetí dekády 21. století. Smyslem této úpravy je „zejména velká ekonomická síla, rostoucí vliv a význam průmyslových a obchodních společností, rozsah jejich práv a povinností, s jejichž výkonem jsou spojena značná rizika a mnohdy závažná protiprávní jednání“.⁵⁷¹

Živelný vývoj právní úpravy tzv. jiných správních deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob (dříve socialistických organizací) měl také vliv na to, jak vypadala úprava správních deliktů až do přijetí komplexní redefinice v roce 2016

⁵⁶⁶ MATES, P., PRÁŠKOVÁ, H., STAŠA, J. *Základy správního práva trestního*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 10 a násl. Jak poznamenal V. Mikule: „Již před válkou a během ní byly činěny občasně pokusy vtáhnout do lůna odpovědnosti za přešůpek také právnické osoby [...] Později, po téměř úplné etatizaci hospodářství, začalo být tohoto cíle dosahováno jednoduchou cestou, totiž vytvářením zvláštních správních deliktů státních, družstevních a jiných organizací (tedy právnických osob), pro něž přešůpkové kodexy podpůrně neplatily.“ MIKULE, V. Ústavní zakotvení a historické aspekty správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002, č. 1, s. 4.

⁵⁶⁷ Viz VLÁDA ČR. Věcný záměr zákona o odpovědnosti za přešůpky a řízení o nich (zákon o přešůpcích), pozn. pod čarou č. 26. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/lrv/ria/databaze/Revize-Zaverecne-zpavy-RIA-k-VZZ-o-prestupcich.pdf>.

⁵⁶⁸ MIKULE, V. Ústavní zakotvení a historické aspekty správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002, č. 1, s. 4.

⁵⁶⁹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. července 2009, čj. 7 As 17/2009-61, č. 2408/2011 Sb. NSS, *Zayferus o. p. s.*

⁵⁷⁰ PRÁŠKOVÁ, H. K některým otázkám reformy správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002, č. 1, s. 10. Srov. obecně PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁵⁷¹ Tak zachování modifikované koncepce odpovědnosti právnických osob za správní delikt (počínaje rokem 2017 za „přešůpek“) hájí důvodová zpráva k zákonu č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přešůpky a řízení o nich.

(provedené zákonem č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, s účinností od 1. 7. 2017). Jiné správní delikty byly roztroušeny ve stovkách až tisících různých zákonů a jejich úprava byla různorodá a nahodilá. Zcela například chyběl předpis, který by upravoval obecné otázky trestání; specifika procesního práva pro správní delikty (aplikace obecné úpravy správního řádu, který není koncipován pro správní trestání) vyvolávala nezřídka velké problémy. Nebylo ani jasné, co se děje s deliktvní odpovědností při přeměně právnické osoby, při jejím zániku s právním nástupcem (nebo bez právního nástupce) atd.

Jak poznamenala dobová právní doktrína, rychlý nárůst správního trestání „je namnoze živelný, skutkové podstaty nejsou pečlivě, určitě a konkrétně zpracovány, výše sankcí není stanovena na základě analýzy typové závažnosti deliktů a jejich srovnání s delikty v jiných oborech veřejné správy, ale nahodile, podle představ a potřeb rezortů. [...] Závažnost a přísnost pokut ukládaných správními úřady za správní delikty kontrastuje s možnostmi soudů ve vztahu k trestným činům a je předmětem oprávněné kritiky.“⁵⁷²

Do roku 2002, kdy se ve větší míře odehrála diskuse o správním trestání spojená i s diskusí o věcném záměru zákona o správním trestání, postrádala normotvorba v oblasti správního práva trestního logický základ a jednotlivé úpravy vznikaly bez jakéhokoli systémového přístupu. Jak poznamenala k problematice sazeb pokut H. Prášková, „zákony tyto sazby nediferencují podle typové závažnosti protiprávních činů a hlediska pro výměru sankce buď zcela chybí, nebo nejsou dostatečně určita.“⁵⁷³

Od roku 2002 se legislativa pokoušela alespoň o jakási jednotící kritéria, např. co se týče kritérií pro ukládání trestů. V praxi tak vznikaly iracionální rozdíly pro ukládání trestů mezi staršími normami a normami novějšími, ale třeba i mezi normami novými (ovšem z produkce vlády) a normami nahodile formulovanými teprve v průběhu zákonodárského procesu v parlamentu.

Pro ilustraci můžeme zmínit takové zákony, které jsou si účelem a chráněným objektem natolik podobné, že je jen velmi obtížné vysvětlit odlišně nastavená kritéria pro ukládání sankcí. Na jedné straně stál zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), na straně druhé pak o rok novější zákon č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší (zrušený v roce 2012). Účelem obou zákonů bylo chránit některou ze složek životního prostředí, zamezit jejich znečišťování či jinému poškození (nepovolené odběry vod, znečišťování vod či ovzduší atd.). Oba zákony stanovily za správní delikty různě diferencované sankce, maximální hranice pokuty v obou zákonech však byla 10 000 000 Kč. I přes podobnost účelu obou zákonů se zásady ukládání sankcí za porušení jejich ustanovení lišily – zákon o ochraně ovzduší stanovil kritéria ukládání pokut taxativně,⁵⁷⁴ zatímco vodní zákon obsahoval převážně

⁵⁷² PRÁŠKOVÁ, H. K některým otázkám reformy správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002, č. 1, s. 6.

⁵⁷³ Tamtéž, s. 7.

⁵⁷⁴ Ustanovení § 41 odst. 3 zákona č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší, zněl: „Při rozhodování o výši pokuty přihlíží orgán ochrany ovzduší k závažnosti porušení zákonné povinnosti, době trvání protiprávního stavu, k výši vzniklé nebo hrozící škody a k případným následkům protiprávního stavu.“

demonstrativní výčty kritérií.⁵⁷⁵ Při snaze dopátrat se toho, co vedlo zákonodárce k výběru jednotlivých kritérií, se čtenář mohl z důvodových zpráv dozvědět jen to, že „ustanovení je v upřesněné podobě převzato ze současné právní úpravy“ a „v rámci tohoto ustanovení byly navrženy zásady při rozhodování o výši pokuty“.⁵⁷⁶ Vysvětlení, proč byly tyto zásady navrženy zvoleným způsobem, však důvodová zpráva k zákonu o ochraně ovzduší neobsahuje a žádná další rozprava se k tomuto tématu v Parlamentu ČR nevedla.⁵⁷⁷

Obdobných příkladů by bylo možné uvést nepočítaně. Týkaly by se nejenom kritérií ukládání sankcí, ale zejména též druhů objektivní odpovědnosti, (ne)možnosti liberace atd. Řada zákonů byla založena na absolutní objektivní odpovědnosti bez možnosti liberace,⁵⁷⁸ řada jiných zákonů sice obsahovala liberační důvody, ty se však lišily zákon od zákona. Právní úprava jiných správních deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob se proměnila v nepřehlednou džungli, kde se odpovědnost za delikt lišila nejenom zákon od zákona, ale dokonce v jednotlivých ustanoveních téhož zákona.

Podstatnou část otázek dotvářela až kreativní judikatura správních soudů, zejména Nejvyššího správního soudu. Ta vytvářela analogií s trestním právem tak důležité normy a pravidla, jako byly např. koncepce trvajících a pokračujících deliktu, pravidla trestání, řízení o sbíhajících se (konkurujících) deliktech včetně ukládání trestů za ně, přechod odpovědnosti za delikt apod. Zcela v rozporu s teoretickými postuláty tudíž

⁵⁷⁵ Např. § 118 odst. 2, § 119 odst. 2, § 122 odst. 2 vodního zákona, vše ve znění do 31. 7. 2010. Naproti tomu však za porušení povinnosti týkající se užívání povrchových vod k plavbě ukládal správní orgán pokutu podle taxativně vymezených kritérií (§ 121 odst. 2 vodního zákona).

⁵⁷⁶ PS PČR. Sněmovní tisk 912/0, volební období 1998–2002, důvodová zpráva k § 40 a § 41 zákona o ochraně ovzduší. Dostupné z: www.psp.cz.

⁵⁷⁷ U zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), je navíc zajímavé, že § 121, obsahující (na rozdíl od ostatních ustanovení) taxativně vymezená kritéria pro určení výše pokuty, se do zákona dostal jako pozměňovací návrh, přestože se svým charakterem liší od ostatních ustanovení (ze stenoáznamu z 3. čtení k tisku 688, které se konalo na 36. schůzi dne 18. 5. 2001, v němž se o tomto pozměňovacím návrhu hlasovalo, se dozvíme jenom to, že se pro něj z přítomných 174 poslanců vyslovilo 106 a 56 jich bylo proti – viz údaje na internetovém repozitáři Poslanecké sněmovny <http://www.psp.cz/>).

⁵⁷⁸ Judikatura však i v těchto případech některé liberační důvody dovodila, např. v situacích, kdy k nastolení protiprávního stavu vydatnou měrou přispěla dysfunkce veřejné správy. Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. dubna 2013, čj. 1 As 188/2012-30, č. 2872/2013 Sb. NSS, *Zayferus o. p. s.*, bod 26: „Zákonodárce při koncipování pravidel exkulpace či liberace v oblasti odpovědnosti za správní delikty zcela oprávněně vychází z předpokladu, že správní orgány postupují v případě výkonu veřejné moci v souladu se zákonem. Proto nelze ani očekávat, že by např. v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, byl upraven liberační důvod umožňující jednotlivci zprostit se odpovědnosti v případě, že se na vzniku protiprávního stavu významnou měrou podílely samy správní orgány. [...] To ovšem neznamená, že by soud neměl při přezkumu zákonnosti správního rozhodnutí vzít do úvahy, jakou měrou se na protiprávním jednání jednotlivce podílely správní orgány. Tím spíše, jde-li o rozhodnutí ve věci správního deliktu založené na principu objektivní odpovědnosti bez možnosti liberace. V nyní posuzovaném případě se stěžovatel svým nezákonným postupem při vydávání registračních karet podílel na objektivně protiprávním jednání žalobkyně takovou měrou, že jediným spravedlivým řešením sporu je liberace žalobkyně z odpovědnosti za správní delikt, a tedy zrušení rozhodnutí o uložení pokuty.“

byla procesní úprava správního trestání výtvorem *judge-made law*, práva soudcovského, což samozřejmě nikterak nepřidávalo v této oblasti na právní jistotě.

Roztříštěnost této úpravy byla předmětem značné kritiky právní doktrínou. Podle ní pokud „existence různých druhů správních deliktů s odlišnými objektivními a subjektivními předpoklady odpovědnosti a odlišným systémem sankcí“ není odůvodněna „funkčností, racionálností a nezbytností“, není naplněn požadavek rovnosti občanů před zákonem.⁵⁷⁹ Požadavek rovnosti před zákonem byl ohrožen i v případě, kdy zákonodárce svévolně stanovuje hlediska pro výměru sankcí, čímž dává do nerovného postavení osoby, které jsou trestány za podobně závažné ohrožení veřejného zájmu (viz shora podaný příklad).

12.3 Odpovědnost právnických osob za správní delikty od roku 2017

Absence jakékoli jednoty a logiky v oblasti správního trestání přiměla Ministerstvo vnitra na přelomu 20. a 21. století k vypracování nové koncepce správního trestání, která směřovala k navrácení úpravy správního trestání „do jedné koleje po stránce materiální i procesní“⁵⁸⁰. Důvodem bylo, že dosavadní právní úprava správních deliktů byla nesourodá, nejednotná a postrádala logický základ. Taktéž návrh věcného záměru zákona o správním trestání hodnotil tuto úpravu negativně: „Dnešní stav je charakteristický nepřehledným množstvím zákonů přijatých v různých dobách, tomu odpovídají i výše pokut. Jestliže starší zákony počítají s pokutami v řádu stovek tisíc, novější stanoví maximální hranice v milionech. Koordinace v této oblasti není žádná.“⁵⁸¹

Iniciativy z počátku 21. století se dovršily teprve na sklonku druhé dekády tohoto století. V červenci 2016 byl přijat zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon je to ambiciózní, protože podle původních plánů sjednocuje po stránce procesní i hmotněprávní dosavadní úpravu přestupků (které mohly páchat jen fyzické osoby) a jiných deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob. Nově již terminologicky nejsou rozlišovány přestupky (fyzických osob) a „jiné správní delikty“ právnických a podnikajících fyzických osob. Zákon obojí jednotně nazývá přestupky. Navíc pak výslovně stanoví, že na přestupky a dosavadní jiné správní delikty, s výjimkou disciplinárních deliktů, se ode dne nabytí účinnosti (1. 7. 2017) hledí jako na přestupky podle tohoto zákona (§ 112 odst. 1). Základní pravidla jsou stejná, pro odpovědnost právnických osob za přestupky však zákon obsahuje některá specifická pravidla.

⁵⁷⁹ HENDRYCH, D. *Správní právo. Obecná část*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 415.

⁵⁸⁰ MIKULE, V. Ústavní zakotvení a historické aspekty správního trestání. *Kolokvium o správním trestání. Správní právo*. 2002, č. 1, s. 4.

⁵⁸¹ VLÁDA ČR. Věcný záměr zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (zákon o přestupcích), s. 10.

Nová úprava se do jisté míry inspirovala logikou trestněprávní odpovědnosti právnické osoby.⁵⁸² Ta je založena na fikční teorii právnické osoby, která sama nejděná, ale k jejíž tíži mohou jít (přestupkovou odpovědnost mohou zakládat) fyzické osoby, které za ni nebo v její prospěch jednájí. Zákon tedy v duchu trestněprávní odpovědnosti právnických osob konstruuje přičitatelnost jednání určitých fyzických osob osobě právnické.

Právnická osoba tak může být pachatelem přestupku, jestliže k naplnění znaků přestupku došlo jednáním fyzické osoby, která se za účelem posuzování odpovědnosti právnické osoby za přestupek považuje za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě⁵⁸³, a která porušila právní povinnost uloženou právnické osobě, a to při činnosti právnické osoby, v přímé souvislosti s činností právnické osoby, ku prospěchu právnické osoby nebo v jejím zájmu. Za porušení právní povinnosti uložené právnické osobě se považuje též porušení právní povinnosti uložené organizační složce nebo jinému útvaru, který je součástí právnické osoby (§ 20 odst. 1 přestupkového zákona).⁵⁸⁴ Důležité tedy je, aby šlo o porušení povinnosti uložené právnické osobě (např. řidič vozidla právnické osoby v průběhu práce pro tuto osobu, překročí-li povolenou rychlost jízdy, nemůže za právnickou osobu spáchat přestupek, neboť tato povinnost právnickou osobu neváže).⁵⁸⁵

Zjištění konkrétní jednáající fyzické osoby, která se považuje za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, by však mohlo v mnoha případech představovat překážku k potrestání právnické osoby. V mnoha rutinních případech je totiž zjevné, že přestupek spáchala při své činnosti právnická osoba, konkrétního člověka se však nikdy nepodaří dohledat. Typicky tomu bude v případech různých environmentálních přestupků, jaké představují např. úniky látek z továrny ohrožující životní prostředí, kdy se často nepodaří dohledat konkrétní osobu, která látku vypustila. Jiným typickým příkladem bude kauza, kdy prodejna nevydá účtenku zákazníkovi,⁵⁸⁶ nebo například situace, kdy v restauraci personál podá alkohol osobě mladší 18 let.⁵⁸⁷ V obou příkladech není rozhodující, který zaměstnanec konkrétně povinnost vydat účtenku nebo zákaz prodat alkohol nesplnil, nepochybné totiž bude, že se přestupek stal při činnosti právnické osoby.

⁵⁸² Viz zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁵⁸³ Podle § 20 odst. 2 se za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, za účelem posuzování odpovědnosti právnické osoby za přestupek považuje: a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, b) jiný orgán právnické osoby nebo jeho člen, c) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění úkolů vyplývajících z tohoto postavení, d) fyzická osoba, která plní úkoly právnické osoby, e) fyzická osoba, kterou právnická osoba používá při své činnosti, nebo f) fyzická osoba, která za právnickou osobu jednala, jestliže právnická osoba výsledku takového jednání využila.

⁵⁸⁴ Inspirace § 8 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, je tu zjevná.

⁵⁸⁵ Něco jiného je subsidiární odpovědnost provozovatele vozidla podle § 125f zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), která nastupuje jen tehdy, nepodaří-li se zjistit skutečného pachatele přestupku, tedy fyzickou osobu.

⁵⁸⁶ Viz § 29 odst. 1 písm. b) zákona č. 112/2016 Sb., o evidenci tržeb: „Právnická nebo podnikající fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že jako osoba, která eviduje tržby, poruší povinnost vystavit účtenku tomu, od koho evidovaná tržba plyne.“

⁵⁸⁷ Viz § 36 odst. 1 zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.

Zákon proto dále upřesňuje, že odpovědnost právnické osoby za přestupek není podmíněna zjištěním konkrétní fyzické osoby zejména tehdy, je-li ze zjištěných skutečností zřejmé, že k jednání zakládajícímu odpovědnost právnické osoby za přestupek došlo při činnosti právnické osoby (§ 20 odst. 6 přestupkového zákona). Zákon je tu navenek přísnější než srovnatelné ustanovení zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, které jen lakonicky stanoví, že trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v zákoně (§ 8 odst. 3). Nejde však o žádný dramatický rozdíl. Ve správních věcech je totiž skutečnost, že k přestupku došlo při činnosti právnické osoby, základem právní odpovědnosti.

S ohledem na novou konstrukci přičitatelnosti se však zdá, že zákon již nedovoluje trestání právnické osoby – tedy „prázdné skořápky“, nedisponující žádným personálním substrátem. Praktickou může být tato úvaha třeba u environmentálních přestupků, např. při úniku určitých látek z tovární budovy do přírody. Pokud právnická osoba nedisponuje žádnými osobami, zaměstnanci, společníky, statutárním orgánem apod. a současně ani neexistuje nikdo, kdo by měl povinnost tento stav napravit a o záležitosti právnické osoby se postarat, nebude asi možno shledat právnickou osobu odpovědnou. Neexistuje totiž ani teoreticky nikdo, jehož jednání by bylo právnické osobě přičitatelné.

Zásadní novinkou je, že zákon opouští koncepci absolutní objektivní odpovědnosti právnických osob a podnikajících fyzických osob za jiné správní delikty, upravenou některými zákony. Nově je pro všechny bývalé jiné správní delikty (novou terminologií přestupky) vytvořena odpovědnost objektivní s možností liberace. Podle § 21 přestupkového zákona právnická osoba za přestupek neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila (§ 21 odst. 1).⁵⁸⁸ Výklad tohoto ustanovení nechává zákon následně správní praxi, výslovně však uvádí alespoň jeden příklad (§ 21 odst. 2), kdy k liberaci nemůže dojít: „Právnická osoba se nemůže odpovědnosti za přestupek zprostit, jestliže z její strany nebyla vykonávána povinná nebo potřebná kontrola nad fyzickou osobou, která se za účelem posuzování odpovědnosti právnické osoby za přestupek považuje za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, nebo nebyla učiněna nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení přestupku.“

Všimněme si, že § 21 přestupkového zákona zakládá právnické osobě břemeno tvrzení a břemeno důkazní ve vztahu k prokázání, že vynaložila „veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila“. Důvodová zpráva k tomuto paragrafu dodává, že jde „o opatření, která byla objektivně způsobila provést (zejména zajištění dostatečné a pravidelné kontroly ze strany zaměstnavatele vůči jeho zaměstnancům, různá preventivní opatření, ochrana majetku, úrovně řízení apod.). Vynaložení veškerého úsilí je nutno posuzovat objektivně, a nikoli subjektivně, liberační důvod

⁵⁸⁸ Srov. § 8 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, podle něhož se právnická osoba trestní odpovědnosti zprostit, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami, jejichž jednání se právnické osobě přičítá, zabránila.

proto nebude dopadat na případy subjektivních hospodářských potíží, na případy, kdy překážky nesplnění povinnosti byla odpovědná osoba povinna překonat nebo odstranit (např. nedostatek úředního povolení), apod.“

Samotný povinný nebo potřebný výkon kontroly nad zaměstnanci a dalšími osobami ještě neznamená, že se odpovědnosti právnická osoba zprostití. Ustanovení § 21 odst. 2 přestupkového zákona chápou tak, že upravuje situace, kdy se odpovědnosti zprostit nelze. Rozhodně však toto ustanovení nelze vykládat arg. *a contrario*, tedy že snad při jeho splnění se právnická osoba odpovědnosti zprostití. Liberaci formuluje zákon úmyslně obecně, což znamená, že bude vždy záležet na celkovém kontextu kauzy, druhu porušené povinnosti atd.

Další zásadní změnou je, že zákon, v reakci na dosavadní výkladové pochybnosti,⁵⁸⁹ výslovně stanoví, že odpovědnost právnické osoby za přestupek přechází na právního nástupce. Má-li právnická osoba více právních nástupců, odpovídá za přestupek každý z nich, jako by přestupek spáchal sám (§ 33 přestupkového zákona). K tomu se sluší poznamenat, že při ukládání trestu právnímu nástupci přihledne správní orgán k tomu, v jakém rozsahu na něj přešly výnosy, užítky a jiné výhody ze spáchaného přestupku, a v případě více právních nástupců také přihledne k tomu, zda některý z nich pokračuje v činnosti, při níž byl přestupek spáchán – § 37 písm. h) přestupkového zákona. Pokud však právnická osoba zaniká bez právního nástupce, zaniká i odpovědnost za přestupek – § 29 písm. c) přestupkového zákona.

S tímto též souvisí nová možnost správního orgánu zakázat zrušení, zánik nebo přeměnu obviněné právnické osoby, pokud má důvodné podezření, že by se právnická osoba mohla svým zánikem vyhnout potrestání za přestupek nebo výkonu správního trestu nebo že by mohla zmařit uspokojení nároku na náhradu škody či nároku na vydání bezdůvodného obohacení, není-li takový postup zjevně nepřiměřený vzhledem k povaze a závažnosti přestupku, ze kterého je obviněna (§ 84 odst. 1 přestupkového zákona).⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ Srov. obecně PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 41 a násl. Správní soudy sice přechod delikttní odpovědnosti za předchozí právní úpravy obecně nepřipouštěly, výjimečně však bylo možné k přechodu delikttní odpovědnosti dojít aplikací zákazu zneužití práva: „Změna právní formy, restrukturalizace nebo organizační změny v průběhu správního řízení mohou, ale i nemusí, být provedeny (ovšem nikoli pouze) za účelem vyhnout se sankčnímu postihu. Došlo-li však k zániku porušitele soutěžních pravidel bez likvidace, přičemž jeho ekonomická (materiální i nemateriální) složka má svého nástupce v podobě jiného právního subjektu, stále se jedná o tutéž ekonomickou entitu; nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že se porušitel touto právní transformací pokusil obejít zákon o ochraně hospodářské soutěže, pak přesun sankční odpovědnosti na tuto – byť právně jinou – osobu se děje po právu. Je třeba mít rovněž na vědomí dynamickou podstatu existence právnických osob, které na rozdíl od osob fyzických mohou, i účelově, manipulovat se svými základními charakteristickými rysy kupř. ve formě organizačních změn; zánik právnické osoby bez likvidace nelze připodobňovat ke smrti fyzické osoby.“ (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. prosince 2009, čj. 8 Afs 56/2007-479, č. 2295/2011 Sb. NSS).

⁵⁹⁰ Byla-li právnická osoba založena nebo zřízena na dobu určitou nebo k dosažení určitého účelu a po zahájení řízení o přestupku uplynula doba, na niž byla založena nebo zřízena, nebo se naplnil účel, pro který byla založena nebo zřízena, hledí se na ni od tohoto okamžiku do pravomocného ukončení řízení, jako by byla založena nebo zřízena na dobu neurčitou. Viz tamtéž, § 84 odst. 1.

Zákon dále pro jistotu deklaruje zjevně, totiž že odpovědností právnické osoby za přestupek není dotčena odpovědnost za přestupek fyzických osob a že odpovědností za přestupek těchto fyzických osob není dotčena odpovědnost právnické osoby za přestupek (§ 20 odst. 6 přestupkového zákona).⁵⁹¹

Zákon bohužel stále výslovně nepočítá s majetkovými poměry jakožto s kritériem pro ukládání peněžitého trestu.⁵⁹² Ustanovení § 37 písm. f) přestupkového zákona ve vztahu k fyzické osobě říká, jen že při určení druhu správního trestu a jeho výměry se přihlédne též k jejím osobním poměrům,⁵⁹³ podle písm. g) se u právnické nebo podnikající fyzické osoby přihlíží též k povaze její činnosti. Jakkoli výčet kritérií v § 37 je jen demonstrativní, mlčení zákona je příznačné. Zákon dokonce ani nezná adjektivum „majetkový“ ve smyslu majetkových poměrů a o nějakých majetkových poměrech vůbec nehovoří.

S ohledem na výši pokut, které české přestupkové právo umožňuje ukládat, je totální ignorování majetkových poměrů jen obtížně akceptovatelné. Na druhou stranu výčet kritérií pro ukládání trestu je pouze demonstrativní. Tím se nový zákon liší od většiny dosavadních úprav, roztroušených různě ve stovkách veřejnoprávních zákonů, které často stanovily kritéria taxativně, ale majetková kritéria mezi nimi zpravidla chyběla.⁵⁹⁴ Judikatuře ani správní praxi tedy nynější zákon nebrání majetkové poměry právnické osoby alespoň v některých případech vzít v potaz. Vůle zákonodárce, který je k majetkovým kritériím pro určení výše trestu velmi rezervovaný, je však poměrně jasná a judikatura by tento jasný záměr neměla ignorovat. Majetkové poměry právnické osoby by tedy měly být brány na zřetel spíše výjimečně, pouze v případech, kde to bude skutečně důvodné.

V přístupu k majetkovým poměrům sankcionované osoby se zákon o odpovědnosti za přestupky liší dokonce i od zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Zákon č. 418/2011 Sb. totiž obecně stanoví, že při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud mj. k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů (§ 14 odst. 1). Koncepce ukládání pokut je pak v zákoně č. 418/2011 Sb. založena, obdobně jako v trestním zákoníku, na tzv. denních pokutách (§ 18 odst. 2): „Denní sazba činí nejméně 1 000 Kč a nejvíce 2 000 000 Kč. Při určení výše denní sazby zohlední soud majetkové poměry právnické osoby.“

⁵⁹¹ K témuž závěru dospěla i judikatura za platnosti předchozí právní úpravy – srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. ledna 2017, čj. 10 As 225/2016-57, body 45–49. Srov. § 9 odst. 3 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který stanoví, že trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby.

⁵⁹² Srov. ve vztahu k předchozí právní úpravě kriticky KÚHN, Z. Přiměřenost správních sankcí ve vztahu k majetkovým poměrům delikventa. In: VANDUCHOVÁ, M., HOŘÁK, J. (eds.) *Na křižovatkách práva – Pocta prof. J. Musilovi*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 337–350.

⁵⁹³ Při širokém výkladu se pod osobní poměry dají zařadit i skutečnosti odpovídající poměrům majetkovým.

⁵⁹⁴ Srov. usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. dubna 2010, čj. 1 As 9/2008-133, č. 2092/2010 Sb. NSS, bod 26.

12.4 Zásada *ne bis in idem* a česká vnitrostátní praxe správního trestání

Neexistuje dnes asi žádný větší spor o to, že sankce ukládané v rámci tzv. jiných správních deliktů jsou „trestními“ sankcemi ve smyslu čl. 6 Úmluvy.⁵⁹⁵ To pak ale přináší problém, jak daleko aplikovat zásady vytvořené Evropským soudem pro lidská práva mimo oblast klasického trestního práva, tedy na „trestní“ právo v širším slova smyslu – na přestupky a bývalé jiné správní delikty. Při řízení o jiných správních deliktech právnických osob a podnikajících fyzických osob, tedy dnes o přestupcích právnických osob a podnikajících fyzických osob, přináší největší problémy výklad principu zákazu dvojího trestání za tutéž věc (*ne bis in idem*).⁵⁹⁶

Analyzovanou problematiku odstartoval rozsudek velkého senátu ESLP *Zolotukhin proti Rusku*.⁵⁹⁷ V tomto rozsudku ESLP sjednotil do té doby rozporný přístup k problematice zákazu dvojího postihu za tentýž čin tak, že otázka stejného činu (skutku) se má hodnotit *de facto*, nikoli *de iure* (se zřetelem na právem chráněné hodnoty). Stanovení, zda se jedná o tytéž trestné činy (*idem*), závisí na skutkovém posouzení (tamtéž, § 84), nikoli například na formálním posouzení založeném na porovnání „základních znaků“ dotčených trestných činů. Zákaz se týká stíhání nebo řízení ve vztahu ke druhému „trestnému činu“, pokud se tento zakládá na týchž skutkových okolnostech či na skutečnostech, které jsou v podstatě stejné.

Klíčovým okamžikem, kdy se aktivuje čl. 4 Protokolu č. 7, je zahájení nového (druhého) trestního stíhání v případě, kdy předchází osvobozující či odsuzující rozsudek nabytí právní moci. Popisy skutkového stavu v obou řízeních představují vhodný odrazový můstek pro posouzení otázky, zda jsou skutky v obou řízeních totožné (resp. zda jsou totožné alespoň v podstatných rysech), a to bez ohledu na případné odlišnosti v právní kvalifikaci tohoto skutku v obou řízeních.⁵⁹⁸ Totožnost skutku je dána tehdy, pokud se konkrétní skutkové okolnosti týkají téhož obžalovaného a pokud ty jsou neoddělitelně spjatý v čase a místě.⁵⁹⁹

Z judikatury ESLP tedy jasně vyplývá, že pro určení totožnosti skutku je rozhodující skutek jako takový, fakta skutku (tedy skutek *de facto, idem factum*), nikoli jeho

⁵⁹⁵ V judikatuře Nejvyššího správního soudu srov. rozsudek ze dne 20. ledna 2006, čj. 4 As 2/2005-62, č. 847/2006 Sb. NSS, v judikatuře ESLP srov. např. rozsudek ze dne 8. června 1996, *Engel a další proti Nizozemsku*, č. 5100/71 až 5102/71, 5354/72 a 5370/72, český překlad: BERGER, V. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. Praha: IFEC, 2006, s. 262; rozsudek ze dne 21. února 1984, *Öztürk proti Německu*, č. 8544/79, český překlad tamtéž, s. 329 atd.

⁵⁹⁶ Čl. 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě, který upravuje právo nebýt souzen nebo trestán dvakrát: „Nikdo nemůže být stíhán nebo potrestán v trestním řízení podléhajícím pravomoci téhož státu za trestný čin, za který již byl osvobozen nebo odsouzen konečným rozsudkem podle zákona a trestního řádu tohoto státu.“ Judikatorní kritéria vztahující se k trestnímu obvinění podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy (viz předchozí poznámka pod čarou) jsou plně aplikovatelná též na určení řízení jako trestního ve smyslu čl. 4 Protokolu č. 7 (viz rozsudek velkého senátu ze dne 16. listopadu 2016, *A a B proti Norsku*, č. 24130/11, § 105–107).

⁵⁹⁷ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. února 2009, *Sergey Zolotukhin proti Rusku*, č. 14939/03.

⁵⁹⁸ Tamtéž, § 83.

⁵⁹⁹ Tamtéž, § 84.

právní kvalifikace, případně odlišné právem chráněné hodnoty (skutek *de iure*). ESLP to posléze shrnul jako „totéž jednání týchž osob v tentýž čas“.⁶⁰⁰ Skutek je v tomto chápání rozlišován jím samým, fakta utvářející skutek jsou chápána jako objektivní, sama o sobě stojící kategorie.

Kritici tohoto pojetí však upozorňují na filozofickou i praktickou neudržitelnost těchto premis. V podstatě celá moderní filozofie dovozuje, že proces poznání nelze pojímat jako pouhou fyzicko-empirickou příčinnou souvislost. Veškerá zkušenost předpokládá apriorní formy (pojmy, zásady, ideje), které nepocházejí ze zkušenosti.⁶⁰¹ Fakta tedy nikdy neexistují sama o sobě. Jistá fakta sice aktivují použití určité právní kvalifikace, avšak teprve daná právní kvalifikace činí některá fakta relevantní a jiná naopak irelevantní. Z tohoto důvodu skutkový základ konkrétní kauzy není nikdy zcela oddělitelný od norem, které jej regulují. Nemá-li být proces vymezení konkrétního skutku zcela arbitrární, pak je při rozhodování o tom, které z nepřeborného množství rozličných skutkových okolností budou k danému skutku vztaženy, vždy nutno určitým způsobem zohlednit právní kvalifikaci dotčeného deliktu.⁶⁰²

Právě podané dilema není pouhou prázdnou filozofickou disputací. V praxi správního trestání totiž faktické (*de facto*) pojetí skutku vyvolává dlouhodobé problémy.⁶⁰³ Těmi jsou jednak otázky kolem dvojího trestání za různé správní delikty upravené různými zákony chránícími různé hodnoty a jednak specifická situace souběžného trestního stíhání za daňové trestné činy a ukládání daňového penále daňovou správou. Jakkoli je v poslední době českou právníckou debatou akcentována spíše otázka druhá, tvrdím, že reálně představuje ještě větší problém (přímo časovanou bombu českého správního trestání) situace prvně zmíněná, tedy problematika souběžného správního trestání různými správními orgány za různé správní delikty mající původ ve stejném skutku.

Ve správním právu je častá situace, že totéž jednání naplňuje skutkové znaky různých správních deliktů v různých sektorových zákonech, a to v závislosti na odlišných následcích jednání a odlišných právem chráněných hodnotách. Jinými slovy, ve správním právu se neustále střetáváme s vymezením skutku *de facto* a *de iure*. Příkladem je situace řešená rozsudkem Nejvyššího správního soudu ve věci kasační stížnosti obce Kralice nad Oslavou.⁶⁰⁴ Obec byla potrestána třemi rozhodnutími za následující skutek (nebo tři skutky?):

- delikt podle zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), spočívající v tom, že po nahromadění zeminy a stavební sutě na pozemku

⁶⁰⁰ Rozsudek ESLP ze dne 25. června 2009, *Maresti proti Chorvatsku*, č. 55759/07, § 63.

⁶⁰¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha: Portál, 2004, s. 101–132.

⁶⁰² Podobné úvahy se objevují též v rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 11. ledna 2012, čj. 1 As 125/2011-163, bod 33, na kterém, dlužno říci, participoval též autor této stati. Srov. též ZUPAN-ČIČ, B. *Ne bis in idem* (zabrána ponovnog suđenja za isto delo). *La belle dame sans merci*. *Crimen*. 2012, č. 2, s. 172–173.

⁶⁰³ Pro početný sumář judikatury k tomuto tématu srov. BURDA, Z. *Nad judikaturou v oblasti dvojího trestání za jedno provinění*. *Daně a právo v praxi*. 2017, č. 6, s. 47.

⁶⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. ledna 2012, čj. 1 As 125/2011-163, obec *Kralice nad Oslavou*.

p. č. 781/1 v k. ú. Kralice nad Oslavou nechala vícekrát provést jejich shrnutí směrem k toku Jinošovského potoka, naposledy na začátku července 2009; v den kontroly 27. 7. 2009 byla inspekcí nalezena zemina a stavební suť na uvedeném pozemku na místech, z nichž by mohly být splaveny do Jinošovského potoka;

- delikt podle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, spočívající v tom, že nejméně od počátku roku 2008 do dne kontroly (27. 7. 2009) umožňovala navážení odpadů, zejména zeminy a kamení, stavebních a demoličních odpadů na pozemek p. č. 781/1 v k. ú. Kralice nad Oslavou, tedy nakládala s odpady v zařízeních, ve kterých je nakládání s odpady zakázáno nebo není povoleno;
- delikt podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, neboť od roku 2008 do 27. 7. 2009 ukládala a následně rozhrnovala odpady, zeminu a kamení na pozemku p. č. 781/1 v k. ú. Kralice nad Oslavou, který je součástí přírodní rezervace „Údolí Oslavy a Chvojnice“ a stejnojmenné evropsky významné lokality, ačkoli je tato činnost v daném území zakázána.

V daném případě se tedy zdálo, že ve smyslu rozhodnutí *Zolotukhin* byla obec potrestána třikrát za stejný skutek. Jakkoli se všech tří deliktů obec dopustila v podstatě jedním jednáním, v sázce byly tři zcela odlišné, různými zákony chráněné hodnoty: ochrana vodního toku, regulace odpadového hospodářství, ochrana přírody a krajiny (přírodní rezervace). Dle NSS šlo proto o tři různé skutky. NSS v tomto polemizoval rovněž s rozhodnutím *Zolotukhin*. Jak totiž NSS uvedl, nepřehlédl, že velký senát ESLP v rozsudku *Zolotukhin proti Rusku* při posuzování zásady *ne bis in idem* odmítl přístup kladoucí důraz na právní kvalifikaci deliktu. Přesto je NSS toho názoru, že „za rozhodný komparátor pro stanovení prvku *idem* je nutno považovat skutek *de iure*“.⁶⁰⁵

NSS v tomto poukázal na specifika systému správního trestání. K řízení o jednotlivých správních deliktech jsou totiž mnohdy věcně příslušné různé správní orgány. Shodným jednáním pachatele tak může dojít k vyvolání různých právních následků (a k porušení či ohrožení zcela odlišných zájmů a hodnot), a tedy ke spáchání správních deliktů stanovených různými právními předpisy a sankcionovaných různými správními orgány. V takových případech je to právě konstrukce skutku *de iure*, která umožňuje postižení pachatele za všechny právně relevantní následky jeho jednání: „Pokud by tomu tak nebylo a uložení sankce jedním z dotčených správních orgánů by znamenalo založení překážky *ne bis in idem*, docházelo by k situacím, kdy by určitým zájmům a hodnotám nemohla být ze strany správních orgánů poskytována ochrana, byť jsou právě k jejich ochraně zákonem povinovány. Nepřípustnost takového stavu by byla patrná zejména v momentu, kdy by byl pachatel nejprve postižen jedním správním orgánem za určitý nepříliš závažný následek svého jednání, čímž by bylo znemožněno jeho potrestání za jiný, daleko závažnější následek.“⁶⁰⁶

Nejvyšší správní soud si je samozřejmě vědom, že roztržičnost úpravy skutkových podstat jednotlivých správních deliktů může někdy vést k částečnému překrývání se

⁶⁰⁵ Tamtéž, bod 30.

⁶⁰⁶ Tamtéž, bod 31.

těchto skutkových podstat. „Avšak jsou to právě tyto případy, kdy je na místě chránit pachatele protiprávní činnosti proti dvojímu trestání aplikací zásady *ne bis in idem*.“ K tomu, aby bylo možné postihnout pachatele na základě totožného jednání za dva různé delikty, nestačí samotná existence dvou nominálně odlišných skutkových podstat deliktu. Teprve „odlišnost v právně významném následku jednání“ zakládá existenci dvou samostatných skutků, o nichž je možné vést samostatná řízení.⁶⁰⁷

Právě uvedený příklad ukazuje, že pojetí *ne bis in idem*, které zaujal ESLP v kauze *Zolotukhin*, je ve velkém napětí s pojetím správního trestání v České republice.⁶⁰⁸ Protože přehodnocení skutku *de facto* ze strany ESLP není reálné, bude třeba do budoucna přehodnotit judikaturu NSS. Správní trestání právnických osob a podnikajících fyzických osob by nemělo být nadále sektorově rozděleno. Různé správní orgány jednající v rámci různých zákonů by o sobě navzájem měly vědět, jednotlivá řízení by měla být buď spojena v jedno, nebo alespoň koordinována. Právě to přitom judikatura ESLP požaduje (viz dále analyzovaná kauza *A a B proti Norsku*). Nezakazuje totiž v různých řízeních zohlednit rozdílné zákonem chráněné zájmy. Prikazuje však, aby tato rozdílná řízení byla vzájemně sladěna (viz dále). Tím padá i základní argument, který proti rozhodnutí *Zolotukhin* vznesl v kauze obce *Kralice nad Oslavou* Nejvyšší správní soud.

Právě nastíněný problém koordinace různých trestních (v širokém slova smyslu) řízení nedávno vygradoval v českém právu v souvislosti se vztahem daňového penále a trestní sankce za zkrácení daně. Česká judikatura se tomuto problému donedávna vyhýbala tím, že na daňové penále nenazírala jako na trestní obvinění ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy.⁶⁰⁹ Rozšířený senát NSS však v listopadu 2015 ve věci *Odeř Agrar*⁶¹⁰ vyslovil názor, že daňové penále dle § 251 daňového řádu má povahu trestu. Rozšířený senát zde vyšel z judikatury ESLP, kterou v podstatě bez dalšího aplikoval. Rozšířený senát se otázce zákazu dvojího trestání za stejný skutek nevěnoval (podstatou sporu před NSS byla jen otázka, zda je daňové penále trestem ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a zda je proto třeba aplikovat právní úpravu pro delikventa

⁶⁰⁷ Tamtéž, bod 34.

⁶⁰⁸ Problémy ale vyvstávají i mimo oblast správního práva. Slavným příkladem problematických dopadů kauzy *Zolotukhin* v judikatuře je např. rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího soudu ze dne 30. října 2008, sp. zn. 1 SKNO 10/2008, kterým bylo potvrzeno zastavení kárného řízení proti soudci Z. Sovákovi s ohledem na to, že byl za tentýž skutek (porušování autorského práva) postižen v trestním řízení. Nijak nebylo zohledněno to, že kárné řízení proti soudci vycházelo z naprosto odlišných právem chráněných hodnot, totiž z toho, že soudce „vykradením“ cizího autorského díla a jeho prezentováním jako svého zásadně zpochybňuje soudcovský slib a zpochybňuje postavení justice ve společnosti.

⁶⁰⁹ Jak uvedl již rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. dubna 2011, čj. 1 Afs 1/2011-82, daňové penále (zde podle § 63 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků) „nepochybně zasahuje do majetkové sféry daňového dlužníka, nicméně s ohledem na jeho základní funkci (paušalizovaná náhrada eventuální škody, jež by státu mohla vzniknout zpožděním daňových příjmů) je nelze chápat jako správní delikt či trestní obvinění ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.)“. Obdobně např. rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 2. prosince 2011, čj. 2 Afs 13/2011-73, č. 2567/2012 Sb. NSS, a ze dne 7. srpna 2014, čj. 10 As 48/2014-35, bod 19.

⁶¹⁰ Usnesení rozšířeného senátu NSS ze dne 24. listopadu 2015, čj. 4 Afs 210/2014-57, č. 3348/2016 Sb. NSS, *Odeř Agrar*.

příznivější, jakkoli časově vzdálenější). Jde nicméně o problém, kterému se musí věnovat judikatura trestní, a to nejen v České republice.

Význam tohoto problému ukazuje i to, že jej v listopadu 2016 řešil též velký senát ESLP.⁶¹¹ Dospěl k závěru, že „je legitimní, aby si státy mohly vybrat vzájemně se doplňující právní odpovědi na společensky nepřijatelné jednání (například nedodržování pravidel silničního provozu či krácení daní) pomocí různých řízení, která tvoří souvislý celek, s cílem uchopit různé aspekty daného společenského problému za předpokladu, že kumulace těchto právních odpovědí nepředstavuje pro dotčeného jednotlivce nadměrnou zátěž“,⁶¹² resp. aby využily „uceleného“ přístupu k danému společensky škodlivému jednání, zejména jeho postihem v rámci souběžných řízení vedených různými orgány za různým účelem.⁶¹³ Dvojí stíhání však nesmí jít k tíži jednotlivce, ale mělo by být výsledkem uceleného systému umožňujícího odpovědět na různé aspekty provinění „předvídatelným a přiměřeným způsobem, který vytváří souvislý celek, takže dotyčný jedinec není vystaven nespravedlnosti“. ⁶¹⁴ Otázka, kdy přesně jedno řízení pravomocně skončí, resp. v jakém pořadí jsou řízení vedena, proto není sama o sobě podstatná.⁶¹⁵

ESLP zdůraznil test „dostatečně úzké věcné a časové spojitosti“, z něhož plyne, že musí být kumulativně dána spojitost věcná i časová dvojího trestního stíhání.⁶¹⁶ Sledované účely i použité prostředky se musejí vzájemně věcně doplňovat a být spojeny v čase, možné důsledky takové organizace právního řešení daného jednání musejí být ve vztahu k dotčenému jednotlivci přiměřené a předvídatelné.⁶¹⁷

ESLP byl poněkud strohý při analýze časové souvislosti dvojího stíhání. Časová spojitost obou řízení totiž neznamená, že obě řízení musejí být od začátku do konce vedena současně. Časová souvislost však musí být dostatečně těsná, aby jednotlivce chránila před nejistotou, zdlouhavostí a průtahy v řízení.

Na rozdíl od poměrně strohého vypořádání se s časovou spojitostí byl ESLP mnohem detailnější u vysvětlení spojitosti věcné. Přitom poskytl též příklady faktorů rozhodných pro určení, zda mezi dvěma řízeními existuje dostatečně úzká věcná spojitost. Bude tak podstatné:

⁶¹¹ Rozsudek velkého senátu ze dne 16. 11. 2016, *A a B proti Norsku*, č. 24130/11. Pro českou vnitrostátní reflexi tohoto rozsudku srov. usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. ledna 2017, sp. zn. 15 Tdo 832/2016, č. 15/2017 Sb. rozh. tr. Pro konkrétní aplikaci pak srov. body 75 až 90 usnesení. Podle NS byla kritéria nastavená rozhodnutím ESLP *A a B proti Norsku* splněna. Třebaže byly uloženy různé sankce dvěma různými orgány v různých řízeních (správcem daně v daňovém řízení a trestním soudem v řízení trestním), existovala mezi nimi dostatečně úzká věcná a časová souvislost, aby na ně bylo nahlíženo jako na součást celistvého systému sankcí, který komplexně vystihuje povahu jednání obviněného a nepředstavuje pro něj nepředvídané a neúnosné břemeno.

⁶¹² *A a B proti Norsku*, § 121.

⁶¹³ Tamtéž, § 123.

⁶¹⁴ Tamtéž, § 122.

⁶¹⁵ Tamtéž, § 126 až 128. Srov. též rozsudek ESLP ze dne 18. května 2017, *Jóhannesson a ostatní proti Islandu*, č. 22007/11, § 48.

⁶¹⁶ *A a B proti Norsku*, § 125.

⁶¹⁷ Tamtéž, § 130.

- zda obě samostatná řízení sledují vzájemně se doplňující cíle – a tedy zda se týkají nikoli pouze *in abstracto*, ale také *in concreto* různých aspektů daného protispoločenského jednání;
- zda je kombinace daných řízení předvídatelným důsledkem téhož postihovaného jednání, a to v právu i v praxi;
- zda jsou příslušná řízení vedena takovým způsobem, kterým se v maximální možné míře zabrání opakování při shromažďování a hodnocení důkazů, zejména skrze odpovídající vzájemnou součinnost mezi jednotlivými příslušnými orgány, díky které se prokázané skutkové okolnosti využijí i ve druhém řízení;
- především pak zda je sankce uložená v řízení, které bylo skončeno jako první, zohledněna v řízení, které je skončeno jako poslední, s cílem zamezit, aby byl dotčený jednotlivec v konečném důsledku vystaven nadměrné zátěži, přičemž pravděpodobnost poslední zmiňovaného rizika je nejnižší, pokud existuje mechanismus započtení, kterým se zajistí přiměřenost celkové výše všech uložených sankcí (§ 132 rozsudku *A a B proti Norsku*).

ESLP právě uvedenými kritérii vlastně *ex post* a poměrně dost komplikovaně napravuje škodu spáchanou předchozím striktním vymezením totožnosti skutku *de facto* v kauze *Zolotukhin*.⁶¹⁸ Všimněme si totiž, že jakkoli rozdílné právem chráněné hodnoty nemají význam pro určení totožnosti skutku (*idem*), drží si význam pro akceptovatelnost dvojího řízení o tomtéž skutku (*bis*). ESLP tak vlastně přesunul problém aplikace zákazu *ne bis in idem* ze skutku (*idem*) do opakovaného řízení (*bis*). O jasnosti a předvídatelnosti nového postoje ESLP mám však hluboké pochyby.

ESLP zde navázal i na svou dosavadní judikaturu, která rozlišuje tradiční trestní věci na straně jedné („tvrdé jádro trestního práva“) a věci, které striktně vzato nepatří do tradičních kategorií trestního práva (například správní sankce, vězeňská kárná řízení, celní právo, právo hospodářské soutěže atd.), na straně druhé. Existují proto „obvinění z trestného činu“ (ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy) různé závažnosti.⁶¹⁹ Skutečnost, že jedno z obvinění se vztahuje k oblasti mimo „tvrdé jádro trestního práva“ (což budou pravidelně i případy českého trestního práva), je tak dodatečným faktorem pro závěr, že kombinace řízení (asi) nebude znamenat nepřiměřenou zátěž pro obviněnou osobu.⁶²⁰ Nutno nicméně upozornit, že pouhá skutečnost, že jde o obvinění mimo oblast „tvrdého jádra trestního práva“, sama o sobě (bez přistoupení dalších zde analyzovaných podmínek) dvojí trestání rozhodně neospravedlní.

V praxi tak bylo jako porušení zásady *ne bis in idem* shledáno samostatné trestní stíhání a samostatné daňové řízení, která ve svém celku probíhala přes devět let, byť

⁶¹⁸ Disentující soudce v kauze *A a B proti Norsku* de Albuquerque má za to, že ESLP nám novým rozhodnutím bere zpět hlavní výdobytky rozhodnutí *Zolotukhin*.

⁶¹⁹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. listopadu 2006, *Jussila proti Finsku*, č. 73053/01, § 43; shodně *A a B proti Norsku*, § 133. Pravdu má nicméně dissentující soudce de Albuquerque v poslední uvedené kauze, podle něhož „[n]aneštěstí soud ani ve věci Jussila, ani poté nevynaložil žádnou snahu, aby rozvinul souvislý přístup k *magna quaestio* dělicí linie mezi „tvrdým jádrem trestního práva“ a „zbytkem trestního práva“, aby vysvětlil, jaké odlišné dopady v praxi z hlediska lidskoprávní ochrany budou vyplývat atd.“

⁶²⁰ *A a B proti Norsku*, § 133.

současně probíhala jen o něco málo déle než jeden rok. Navíc ESLP upozornil na převážně nezávislé shromažďování a posuzování důkazů. Proto v dané věci nebyla dostatečná časová a věcná spojitost mezi oběma řízeními, což vedlo k porušení čl. 4 Protokolu č. 7 Úmluvy.⁶²¹

Lze tedy shrnout, že ESLP v roce 2016 potvrdil chápání totožnosti skutku (*idem*) jako *de facto*, tedy jako souhrnu faktů bez ohledu na právem chráněné hodnoty. Vzápětí však musel životaschopnost této dogmatické koncepce „zachraňovat“ přihlédnutím k právem chráněným hodnotám při legitimizaci souběžného řízení o tomtéž skutku.

12.5 Shrnutí

České správní trestání právnických osob a podnikajících fyzických osob je od roku 2017 založeno na nové procesní a hmotněprávní kodifikaci, která přes všechna negativa a výkladové otázky zvýšila právní jistotu sankcionovaných osob. Skutkové podstaty jednotlivých deliktů (přestupků) však stále zůstávají roztroušeny ve stovkách zákonů. Základním problémem nadále bude problematika dvojího trestání v nejrůznějších sektorových zákonech. Různé, nebo dokonce i stejné správní orgány vedou na sobě zcela nezávislá řízení, kterými sankcionují stejné osoby za porušení různých zákonů stejným jednáním (stejným skutkem). Takovéto postupy jsou s ohledem na judikaturu ESLP neakceptovatelné. Současně judikatura ESLP nabízí rozumnou možnost, jak zabezpečit různé hodnoty chráněné různými zákony proti deliktům majícím původ ve stejném jednání. Takováto řízení je však třeba sladit časově i věcně, orgány musejí mít vzájemný přehled, co se ve druhém řízení děje, při výměře sankce musejí přihlížet k sankci již udělené a rovněž dokazování by v těchto řízeních mělo být sladěné. Jen tak bude česká úprava správního trestání taková, že garance stanovené čl. 4 Protokolu č. 7 Úmluvy budou respektovány.

⁶²¹ Srov. též rozsudek ESLP ze dne 18. května 2017, *Jóhannesson a ostatní proti Islandu*, č. 22007/11, § 55.

13. ZÁVĚR (ANEB JAK PRÁVNICKÉ OSOBY JEDNAJÍ A ODPOVÍDAJÍ V ČESKÉM SOUKROMÉM PRÁVU)

13.1 Obecně

Pro každou osobu v právu, tedy i pro osobu právnickou, musí platit, že důvodem vzniku subjektivního práva či povinnosti může být buď právní předpis sám, nebo právní předpis ve spojení s nějakou právní skutečností. Za předpoklad pro nabývání práv a povinností se často považuje způsobilost právně jednat. To však není úplně přesné. Práva a povinnosti lze totiž nabývat nejen na základě právního jednání, nýbrž i na základě protiprávního jednání, protiprávního stavu či právní události. Ukazuje to však, že způsobilost osoby nabývat práva a povinnosti na základě právního jednání je s pojmem osoby a její osobnosti neoddělitelně spojena. Osoba, které by sice náležela právní osobnost, avšak nebyla by způsobilá – ať už sama, či na základě jednání svého zástupce – právně jednat, by byla spíše právním mrzákem než osobou.⁶²²

Pokud však jde o právní jednání, je třeba si uvědomit, že se jedná o výraz, který v sobě zahrnuje nikoli jeden pojem, nýbrž vlastně pojmy dva. V okamžiku, kdy o právním jednání uvažujeme jako o právním titulu, myslí se tím právní jednání jakožto výsledek, a nikoli ve smyslu jednání jako pouhého předpokladu vzniku právního titulu. To lze nejlépe demonstrovat na typickém právním titulu, kterým je smlouva. Smlouva představuje dvoustranné právní jednání, které vzniká na základě konsenzu smluvních stran. Smlouva je tedy výsledkem dvou nezávislých jednostranných právních jednání, která se na základě konsenzu transformují do smlouvy jakožto dvoustranného právního jednání – právního titulu. To ukazuje, že právní jednání je jednak používáno jako termín, který označuje předpoklad (právní jednání směřující např. ke vzniku smlouvy), ale zároveň je používáno i jako termín, který označuje výsledek (smlouvu). Proto se také s pojmem právního jednání v občanském zákoníku setkáváme hned na dvou místech. „Právní jednání“ je jednak vymezeno jako

⁶²² Takové konstatování však v případě ostatních právních skutečností neplatí. To dokazuje § 1481 obč. zák., podle kterého je z dědického práva vyloučena osoba v důsledku svého předchozího protiprávního jednání. Taková osoba bude nezpůsobilá k nabytí dědictví na základě právní události – smrti zůstavitele. Taková nezpůsobilost však nijak nenarušuje funkčnost konstrukce osoby v právu.

druh právní skutečnosti, která způsobuje vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv a povinností, zároveň se však s právním jednáním setkáváme i v souvislosti se svéprávností, tj. se způsobilostí osoby nabývat vlastním právním jednáním práva a povinnosti. Tyto dva pojmy právního jednání je však třeba rozlišovat. V případě, že uvažujeme o právním jednání osob, nemáme na mysli onen výsledek, nýbrž právě onen předpoklad, který je teprve nezbytný ke vzniku právního titulu.

Tato právní konstrukce, která vychází ze schématu předpoklad – následek, se uplatňuje nejen v případě právního jednání, nýbrž i v případě všech právních skutečností. Rozdíl spočívá jen v tom, že v případě právních skutečností nezávislých na lidské vůli vzniká subjektivní právo či povinnost určité konkrétní osobě bez ohledu na její jednání (ať už je právní, či protiprávní). To znamená, že přičitatelnost práva a povinnosti, která vzniká v důsledku protiprávního stavu či právní události, je upravena v souvislosti s dotýcnou právní skutečností. Příkladem mohou být případy objektivní odpovědnosti, kdy k přičítání povinnosti určité konkrétní osobě dochází na základě protiprávního stavu jakožto protiprávního výsledku sil působících nezávisle na lidské vůli. Tato skutečnost je zaznamenáníhodná zejména proto, že otázka způsobilosti k přičítání objektivní odpovědnosti vůbec nemusí být vyřešena v souvislosti s obecnou způsobilostí osoby, nýbrž speciálně (*ad hoc*) v případě konkrétního práva či povinnosti.

Tím se již dostáváme k vysvětlení vzájemné souvislosti právního jednání a právní odpovědnosti právnických osob. Budeme-li totiž právní jednání chápat ve smyslu právního titulu, tj. výsledku, kterým může být například smlouva, potom je tento právní titul pouhým prostředkem na cestě k tomu, aby určité konkrétní právnické osobě mohla – nikoli již jen potenciálně, nýbrž reálně – určitá práva a povinnosti náležet. Předtím než však právní titul (smlouva) vznikne, musí být k dispozici právně relevantní jednání, které se osobě přičítá a které je (pouhým) předpokladem vzniku právního titulu jakožto následku. Obdobně to musí platit i v případě právní odpovědnosti. Vycházíme-li z toho, že právní odpovědnost vzniká na základě protiprávního jednání nebo protiprávního stavu, které v souladu s výše řečeným můžeme chápat jako následek, musíme si položit otázku, co vzniku tohoto právního titulu z hlediska osoby předcházelo. V tomto smyslu jsme konfrontováni s existencí protiprávního jednání či protiprávního výsledku sil působících nezávisle na lidské vůli jakožto předpokladu pro vznik právního titulu, obdobně jako v případě právního jednání osoby jakožto předpokladu vzniku smlouvy.

Z toho plyne, že jak v případě právního jednání právnických osob, tak v případě právní odpovědnosti právnických osob je třeba vycházet z obdobné konstrukce vzniku subjektivního práva a povinnosti. Jak v případě povinnosti, která vzniká na základě smlouvy, tak v případě povinnosti, která vzniká na základě právní odpovědnosti, je třeba si klást otázku, co ke vzniku této povinnosti vedlo. Oběma případům je však společné, že právo musí stanovit způsob, jakým jsou konkrétní osobě přičítány právní tituly jako důvody vzniku subjektivních práv a povinností. Způsob přičítání se však v případě právnických a fyzických osob liší. Z toho důvodu byla obsahem jednotlivých kapitol této monografie právě odpověď na otázku, jakým způsobem k takovému přičítání dochází v souvislosti s právním jednáním, protiprávním jednáním a s protiprávním stavem.

13.2 Osoba jako personifikovaná jednotka zájmů

Osoba v právu představuje konstrukci, jejímž účelem je vytvořit nositele subjektivních práv a povinností. Každá osoba v právu tak musí disponovat právní osobností, tj. potenciální způsobilostí k nabytí práv. Důvod, proč je člověku nebo i jiné entitě od něj tak či onak odvozené přiznána právní osobnost, spočívá v tom, že právní řád uznává a chrání její zájmy a umožňuje tak „osobě“, aby je autonomně sledovala. Proto lze také osobu považovat za personifikovanou jednotku zájmů. Právní osobnost však sama o sobě k nabytí práva nestačí. K tomu, aby osoba mohla skutečně subjektivní právo nabýt, je nezbytně nutný právní titul – právní jednání.

Odpověď na otázku, kdo může právně jednat, úzce souvisí s odpovědí na otázku, kdo může vlastně vůbec jednat, a tedy co vlastně jednání vůbec je. Jednání lze vymezit jako účelově zaměřené chování, jehož cílem je uspokojení zájmu. Účelem právního jednání je vznik subjektivního práva. Subjektivní právo však není ničím jiným než prostředkem k uspokojení zájmu. Společným znakem jak jednání v obecném slova smyslu, tak právního jednání je uspokojení zájmu. Aby mohl kdokoli posoudit, zdali je dosažení cíle (tj. např. vznik subjektivního práva) v jeho zájmu, a zároveň o dosažení takového zájmu skutečně usilovat, musí disponovat rozumem a vůlí. V případě právního jednání, musí navíc jednající vzít v úvahu i to, zdali je vůbec vznik určitého subjektivního práva možný s ohledem na objektivní právo. Objektivní právo totiž určité zájmy přikazuje, zakazuje anebo dovoluje, tj. ponechává na rozhodnutí těch, kteří ony zájmy chtějí, mohou, ale nemusejí sledovat. K odpovědi na otázku, zdali dosažení určitého zájmu jednající skutečně chce a zároveň zdali je dosažení takového zájmu v podobě subjektivního práva právem dovoleno, je nutný rozum. K jeho sledování je nutná vůle. Rozumem a vůlí ve výše uvedeném smyslu však disponuje pouze člověk. Osobami v právu jsou však pravidelně i lidé, kteří rozumem a vůlí nedisponují. Jak je ale možné, že předpokladem právního jednání je rozum a vůle jednajícího, zároveň však osobou v právu může být i člověk, který rozumem a vůlí nedisponuje?

Řešení tohoto rozporu spočívá v tzv. přičitatelnosti. Každý člověk, který disponuje rozumem a vůlí (i kdyby mu právo nepřiznávalo právní osobnost – a byl by tak otrokem), může jednat, tj. sledovat své zájmy (zájem otroka však může spočívat pouze v plnění heteronomně stanovených povinností). Člověk, který je navíc osobou, může též právně jednat sám za sebe a pomocí práva dosahovat uspokojení svých zájmů. V takovém případě mluvíme o vlastním právním jednání. Tentýž člověk však může sledovat i cizí zájmy od něj odlišných osob. Jeho rozum a vůle tak nejsou přičítány jemu samému, ale jiné osobě a v takovém případě mluvíme o cizím právním jednání. Rozum a vůle člověka tak mohou být přičítány jemu samotnému jakožto svéprávné fyzické osobě anebo také jiné, nesvéprávné osobě. Důvod, proč v právu nalézáme nesvéprávné osoby, spočívá v tom, že právní řád respektuje a uznává nejen zájmy osob, které jsou vlastním rozumem a vůlí způsobilé stanovit, sledovat a ochránit své vlastní zájmy, ale i těch, které toho schopny nejsou. Právě z těchto důvodů je takovým lidem přiznána právní osobnost, zároveň však jejich zájmy stanovují osoby od nich odlišné.

Tyto osoby se jakožto zástupci mohou v různé míře podílet na stanovení zájmu či zájmů zastoupené osoby. Z tohoto pohledu je nesvéprávná osoba i v současnosti vlastně podřízena moci cizí osoby, i když ji dnes už nenazýváme *dominica potestas*.

13.3 Způsobilost právnické osoby „právně jednat“ a „právně odpovídat“

K tomu, aby mohla každá, tedy i právnická osoba právně jednat, musí disponovat rozumem a vůlí. Co jsou rozum a vůle, lze empiricky zjistit pouze u fyzické osoby. U právnické osoby to možné není. V případě právnické osoby můžeme o rozumu a vůli uvažovat pouze teoreticky, tedy na základě analogie s člověkem. K odpovědi na otázku, co jsou rozum a vůle právnické osoby, je třeba začít u toho, čím rozum a vůle právnické osoby nejsou, resp. být nemohou. Právnická osoba je entita odlišná od osoby fyzické – tedy člověka. Z toho plyne, že její rozum nemůže být jen tak jednoduše rozumem individuálního člověka. Zároveň však musí platit, že je od rozumu individuálního člověka, resp. lidí nějakým způsobem odvozen. Z toho důvodu je třeba za rozum právnické osoby považovat „rozum kolektivní“. Ten sice tvoří lidé, avšak nikoli jakožto fyzické osoby, nýbrž jako orgány osoby právnické. Můžeme přitom rozlišovat orgány, které rozum právnické osoby tvoří, a dále orgány, které tento rozum jakožto vůli společenství projevují navenek.

V okamžiku, kdy člověk jakožto „orgán“ projevuje vůli právnické osoby, by vlastně neměl používat „vlastní rozum“, nýbrž by měl být pouhým médiem, jehož prostřednictvím je projevován rozum právnické osoby. To také znamená, že člověk jednající jako orgán by měl zapomenout na své ego, na jehož místo by mělo nastoupit *alter ego* právnické osoby. Úvaha o tom, že člověk používá jiný rozum v okamžiku, kdy jedná jako orgán, a jiný rozum, když jedná jako fyzická osoba, vede nutně k tomu, že každý člověk, který zastává funkci orgánu právnické osoby, musí tak či onak trpět právem naoktrojovanou schizofrenií, neboť jeho osobnost musí být nutně rozštěpena. Taková schizofrenie je také předpokladem uvažování o „vlastním rozumu a vůli právnické osoby“. Problém je však v tom, že přestože člověk jedná jako orgán právnické osoby, rozhodně to neznámá, že by musel nutně zapomenout na své zájmy, a tedy na svoje ego. Proto také může vyvstat konflikt zájmů mezi člověkem v pozici fyzické osoby a člověkem jakožto orgánem právnické osoby. Tento potenciální konflikt řeší povinnost loajality, která zakazuje orgánům právnických osob sledovat jiné zájmy než zájmy právnické osoby. Avšak už sama skutečnost, že konflikt zájmů může nastat, je důkazem, že otázka o vlastním rozumu a vůli právnické osoby a tedy nutně i o schizofrenii člověka jako jejího orgánu není správně položena.

Rozum a vůle právnické osoby totiž vždy musejí pocházet od jiné fyzické osoby. Z toho důvodu jsou také vždy rozum a vůle právnické osoby cizím rozumem a vůlí, které jako vlastní rozum a vůle mohou náležet pouze konkrétní svéprávné fyzické osobě. Rozdíl mezi fyzickou a právnickou osobou z tohoto hlediska spočívá v tom, že

nesvéprávná fyzická osoba obvykle rozumu a vůle nabude a stane se tak svéprávnou, což v případě právnické osoby nemůže nikdy nastat. Přičítání cizího rozumu a vůle je v jejím případě bezvýjimečné. Z tohoto hlediska také právnická osoba nemůže být nikdy svéprávná v obdobném slova smyslu, jako je svéprávná osoba fyzická. Nikdy totiž nemůže být způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, neboť jí nemůže náležet vlastní rozum a vůle.

Jestliže právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, potom nemůže být způsobilá ani k vlastnímu protiprávnímu jednání. Jestliže však není způsobilá protiprávně jednat, jak může být způsobilá právně odpovídat? Odpověď je jednoduchá, právní řád totiž právnické osobě jako součást její právní osobnosti tuto způsobilost přiznává. Jinými slovy stanoví, že povinnost, která na základě odpovědnosti vzniká, může být přičítána právnické osobě. Zároveň je pravdou, že způsobilost právně odpovídat sama o sobě nestačí k tomu, aby určitý odpovědností závazek vznikl. Jinými slovy, potenciální způsobilost být pachatelem či škůdcem nestačí k tomu, aby se jakákoli osoba pachatelem či škůdcem také skutečně stala. Způsob, jakým vzniká odpovědnostní závazek za způsobenou újmu, je však třeba rozlišovat v případě objektivní a subjektivní právní odpovědnosti.

V případě objektivní odpovědnosti není důležité, proč k újmě došlo, nýbrž postačuje už samo to, že újma vznikla. Právní řád totiž sám kvalifikuje způsobenou újmu jako protiprávní stav a již na základě samotného právního řádu je stanovena přičitatelnost odpovědnosti právnické osoby za tuto újmu. Obdobná situace nastává i v případě smluvní odpovědnosti. Smluvní závazek právnické osoby totiž spočívá ve výsledku, nikoli v jednání, které k tomuto výsledku vede. Z toho plyne, že nesplnění smluvního závazku lze kvalifikovat jako protiprávní výsledek, tj. protiprávní stav. Ani ke vzniku smluvní odpovědnosti není nezbytné protiprávní jednání.

Složitější situace nastává v případě subjektivní právní odpovědnosti. Pokud bychom totiž vycházeli z úvahy, že právnická osoba nemá vlastní rozum a vůli, potom to musí znamenat, že není svéprávná. Jestliže však není svéprávná, nemůže být ani přičetná – obdobně, jako je nepřičetná fyzická osoba jakožto pachatel trestného činu. Jestliže však nesvéprávnost právnické osoby nebrání v tom, aby právně jednala pomocí cizího rozumu a vůle, potom je ze stejného důvodu možné, aby jednala i protiprávně, opět prostřednictvím cizího rozumu a vůle. To jinými slovy znamená, že se právnické osobě přičítají cizí rozum a vůle jakožto její protiprávní jednání. O tom, že taková právní konstrukce je možná, svědčí jak trestní, tak přestupková odpovědnost právnických osob v ČR.

13.4 Působení základních práv na právní vztahy právnických osob

Cílem čtvrté kapitoly bylo odpovědět na otázku, jakým způsobem základní práva ovlivňují právní jednání a odpovědnost právnických osob. Tento vliv základních práv – v současné době extenzivně vykládaných soudy – se projevuje především na

postavení právnické osoby jako beneficenta základních práv, jako adresáta základních práv, tj. povinného subjektu, a zároveň též na pozitivních závazcích státu základní práva garantovat. Už samo to, že právnické osobě mají náležet základní práva, působí kontroverzně. Je tomu tak nejspíše proto, že právnická osoba jako beneficiant základních práv nezapadá do tradičního lidskoprávního diskurzu, odvozujícího tato práva z morálky, případně z podstaty „člověčenství“. Vzhledem k základnímu historickému účelu institutu právnické osoby, kterým je majetková samostatnost a ochrana majetku členů právnické osoby, justifikace základních práv právnických osob souvisí více s podporou ekonomiky než s morálkou.

Důvod, proč je právům právnických osob přiznána ochrana též na ústavní úrovni, ať už je to v lidskoprávních dokumentech, anebo v judikatuře soudních orgánů, souvisí s vývojem společnosti, ve které právnické osoby a korporace hrají stále větší a větší úlohu. Přesto je však třeba zdůraznit, že základní práva právnických osob nenahrazují lidská práva člověka, lze je spíše chápat jako uznání další úrovně ochrany lidských práv.

Odpovědi na otázku, jaká práva jsou slučitelná s právní povahou právnických osob a jaká naopak nejsou, však nelze hledat pouze v doktríně, nýbrž zejména také v praktickém soudním rozhodování. Z provedené analýzy rozhodovací činnosti Ústavního soudu plyne jednak to, jaké právnické osoby se domáhají ochrany svých základních práv, a zároveň také, jaká základní práva si právnické osoby nárokují. Lze přitom konstatovat, že dominují stížnosti obchodních korporací, přičemž hlavní ústavně garantovaná práva, jejichž porušení je tvrzeno, představuje právo na soudní a jinou právní ochranu a právo vlastnické. Celkově lze vysledovat rostoucí počet stížností právnických osob, a to nejen absolutně, nýbrž i v poměru ke stížnostem osob fyzických.

Další z teoreticky sporných otázek představuje přiznání ochrany základních práv právnickým osobám veřejného práva. S ohledem na strohou právní úpravu v této oblasti je nejen v České republice významná rozhodovací činnost soudů. Praxe českého Ústavního soudu staví na doktríně rozlišující postavení veřejnoprávních korporací v soukromoprávních a veřejnoprávních vztazích. Není tedy rozhodné, zdali v pozici ústavního stěžovatele vystupuje stát sám nebo jeho organizační složky (takřikajíc sám proti sobě), nýbrž v jakém postavení vystupuje.

Podobně jako otázky přiznání základních práv právnickým osobám je kontroverzní dovozování povinností, které právnickým osobám plynou v soukromoprávních jednáních v situacích, kdy se druhá strana dovolává svých základních práv. Kromě obecných otázek nepřímého horizontálního účinku základních práv a vázanosti zákonodárce ústavou při tvorbě práva zde vyvstává otázka faktické nerovnosti v právních vztazích ekonomicky silné právnické osoby a jednotlivce anebo otázka důsledků plnění určitých veřejných funkcí některými právnickými osobami (například politickými stranami).

V samotném závěru této kapitoly je pak ukázáno, jak souvisejí pozitivní závazky státu při garantování základních práv a svobod s postavením právnických osob. Přestože doktrína pozitivních závazků státu je již dnes kanonizována v právní teorii

i praxi, je třeba zdůraznit, že rozsah pozitivních závazků musí být diferencovaný s ohledem na různé modely vztahu státu a právnických osob.

13.5 Jednání člena statutárního orgánu právnické osoby jako zastoupení *sui generis*

Cílem páté kapitoly bylo na podkladě platného práva a jeho dotváření českými soudy odpovědět na otázku, jakou povahu má jednání člena statutárního orgánu za právnickou osobu. Občanský zákoník totiž statuární orgán prohlašuje za zástupce právnické osoby, zároveň však rozlišuje pouze mezi smluvním a zákonným zastoupením. Z toho by bylo možno usuzovat, že jednání statutárního orgánu právnické osoby musí spadat buď pod jednu, či druhou kategorii. Znamená to však, že třetí možnost neexistuje? Odpověď nabízí část teorie, ale třeba i usnesení sp. zn. 14 Cmo 184/2014⁶²³, ve kterém VS v Praze kromě jiného uzavřel: „Právní úprava účinná od 1. 1. 2014, jak je patrné z citovaného § 164 odst. 1 a 2 o. z., stojí nově na tom, že člen statutárního orgánu jedná jako zástupce právnické osoby *sui generis* (nejedná se o zastoupení zákonné ani o zastoupení smluvní).“⁶²⁴ K témuž konceptu se hlásí autor čtvrté kapitoly. Pojetí zastoupení svého druhu podle něj nejlépe vystihuje specifčnost postavení statutárního orgánu oproti všem ostatním zástupcům. Jen výjimečně, za podmínek vymezených zákonem (např. v § 164 odst. 2 či § 430 obč. zák.), se člen statutárního orgánu při zastupování právnické osoby ocitne v pozici jejího smluvního či zákonného zástupce. Ze specifické povahy zastoupení právnických osob členy jejich statutárních orgánů se podává, že se na jednání těchto členů zásadně nepoužijí ustanovení upravující smluvní ani zákonné zastoupení. Aplikuje se pouze obecná úprava společná pro oba typy zastoupení (§ 436 až 440 obč. zák.), a to ještě jen v rozsahu, v němž zde není zvláštní úprava v hlavě II díle 3 občanského zákoníku, popř. v zákoně o obchodních korporacích.

Z těchto zvláštností především plyne, že oproti § 436 odst. 2 věta první obč. zák., dle níž lze právnické osobě přičíst dobrou či zlou víru, respektive vědomí o určité právně relevantní skutečnosti, které mají osoby, jež za ni jednaly ve věci dotčené touto vírou či vědomostí, jen ohledně skutečností, o kterých se tito zástupci dozvěděli po vzniku svého oprávnění pro dotčenou záležitost, u členů statutárního orgánu bude třeba preferovat režim § 151 odst. 2 obč. zák., který takové časové rozlišení neumožňuje. Ani právnická osoba se ovšem nemůže dovolat dobré víry svého zástupce, jestliže takovou víru sama neměla (§ 436 odst. 2 věta druhá obč. zák.). Na takto pojatou dobrou víru právnické osoby, nezávislou na osobě zástupce, bude v souladu s § 151

⁶²³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. srpna 2015, sp. zn. 14 Cmo 184/2014, č. 42/2016 Sb. NS.

⁶²⁴ Je třeba též podotknout, že na sklonku roku 2017 rozhodoval Nejvyšší soud na základě dovolání podaného právě proti shora citovanému rozhodnutí Vrchního soudu v Praze. V usnesení ze dne 31. října 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016, Nejvyšší soud závěry Vrchního soudu v Praze nejen plně podpořil, ale též hlouběji argumentoval a částečně doplnil.

odst. 2 obč. zák. nutno usuzovat především z dobré víry členů jejího statutárního orgánu. V případě orgánu kolektivního bude nutné právnické osobě přičíst vědomost byt' i jen jediného z takových členů. Přitom ani v tomto případě nemůže hrát roli, zda se o relevantní skutečnosti dozvěděl po vzniku funkce, či dříve.

Autor páté kapitoly rovněž podporuje závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu o tom, že na jednání statutárního orgánu za právnickou osobu se (v případě obchodních korporací při nedodržení zvláštních požadavků stanovených zákonem o obchodních korporacích) použije § 437 odst. 1 obč. zák. a z něj plynoucí zákaz zastupovat v situaci zájmového střetu, a to včetně důsledků jeho porušení. Nad rámec odůvodnění tohoto rozhodnutí autor nepochybuje, že tímto důsledkem bude v souladu s § 437 odst. 2 obč. zák. relativní neplatnost jednání učiněného v rozporu s tímto zákazem, jíž se bude moci právnická osoba (v obecné promlčecí lhůtě) dovolat, jestliže třetí osoba o kolizi věděla či musela vědět.

Kladně autor páté kapitoly zodpovídá také otázku, nakolik lze dodatečně schválit jednání zástupce, který nedodržel způsob zastupování a jednal samostatně tam, kde měli jednat členové orgánu společně. Rovněž na člena statutárního orgánu právnické osoby bude použitelná úprava ratihabice zakotvená v § 440 odst. 1 obč. zák. Poruší-li člen statutárního orgánu pravidlo čtyř očí, jeho jednání právnickou osobu sice nezáváže, právní význam přesto bude mít. Může se k němu připojit sukcesivní jednání dalšího z členů téhož orgánu, čímž (*ex nunc*) nastolí vázanost takovým jednáním ze strany právnické osoby, vyloučit však nelze ani to, že právnická osoba takové jednání člena svého statutárního orgánu dodatečně schválí, a to s účinky *ex tunc*. Jelikož tato ratihabice představuje (od schvalovaného jednání odlišné) právní jednání, musí být za právnickou osobu projevono předepsaným způsobem. Mohli by je za ni učinit opět členové statutárního orgánu (společným zastupováním, jak předepisuje zakladatelské právní jednání). Stejně tak by je ale mohla projevit kterákoli jiná osoba, jejíž zástupčí oprávnění zahrne i jednání, jehož se schválení týká, tedy logicky i jeho dodatečné schválení. Podle povahy takového právního jednání by se mohlo jednat kupříkladu o smluvního zástupce (například prokuristu), ale i o zástupce zákonného dle § 430 odst. 1 obč. zák. (třeba generálního či úsekového ředitele, jehož pověření – a tedy i zákonné zmocnění dle uvedeného ustanovení – takové jednání zahrnuje).

Z nastíněného pojetí zastupování právnické osoby členy jejího statutárního orgánu (i z dalších argumentů) se konečně podává závěr, dle něhož způsob zastupování právnické osoby těmito členy nelze kombinovat s jinými typy zastoupení, a to včetně prokury. Ujednání společníků (obsažené v zakladatelském právním jednání) kombinující společné zastoupení člena statutárního orgánu a prokuristy by účinně neomezilo ani člena statutárního orgánu, ani prokuristu v oprávnění zastupovat obchodní korporaci navenek. Založilo by nanejvýš vnitřní omezení, které by vůči třetím osobám nemělo účinky. Právnickou osobu, která by měla jako způsob zastupování ve veřejném rejstříku zapsáno společné jednání člena statutárního orgánu a prokuristy, by tak zavázalo jednání i jen jediného člena statutárního orgánu, jakož i samotného prokuristy (bylo-li by učiněno při provozu závodu).

13.6 Podnikatelské uvážení a odpovědnost členů statutárních orgánů právnických osob

Cílem šesté kapitoly bylo odpovědět na otázku, jaké požadavky lze klást na fyzické osoby, které vystupují jako zástupci právnických osob a nahrazují tak jejich vůli. Dodržení zákonné péče řádného hospodáře – v okamžiku, kdy nejednají za sebe, nýbrž za právnickou osobu – je rozhodujícím kritériem pro posouzení, zda budou, či nebudou právnické osobě odpovídat škodu. V případě, že je odpověď záporná, potom se jedná o legitimní sebepoškození právnické osoby jejím vlastním orgánem. V případě, že je kladná, vznikla na straně právnické osoby škoda, a právnická osoba je tak oprávněna domáhat se její náhrady po fyzické osobě, jež jako člen voleného orgánu právnické osoby tuto škodu způsobila. Jaký standard péče je však možné požadovat po fyzických osobách, které jednají jako orgány osob právnických?

V této souvislosti je třeba především vyjasnit, zdali členové volených orgánů právnických osob odpovídají objektivně, anebo na základě svého zavinění, tj. subjektivně. Odpověď na tuto otázku je v české právní doktríně nejednotná, přičemž existují dobré argumenty jak pro první, tak pro druhé řešení. Varianta, že členové volených orgánů odpovídají objektivně, je založena na tom, že vztah člena voleného orgánu a právnické osoby je vztahem smluvním, proto také člen voleného orgánu – jakožto fyzická osoba – odpovídá právnické osobě objektivně na základě smluvní odpovědnosti⁶²⁵ podle § 2913 obč. zák. Druhá možná konstrukce, jež chápe odpovědnost člena orgánu právnické osoby jako odpovědnost subjektivní, je založena na úvaze, že důvodem vzniku této odpovědnosti není smlouva, nýbrž zákon sám. V okamžiku, kdy se členové voleného orgánu ocitnou ve své funkci, ať už se tak stane z jakéhokoli důvodu, jsou povinni – na základě zákona – dodržovat péči řádného hospodáře, kterou jim zákon ukládá. Z toho důvodu se jedná o odpovědnost zákonnou podle § 2910 obč. zák., což znamená, že k jejímu vzniku je nutné zavinění na straně škůdce, tj. fyzické osoby v pozici člena voleného orgánu.

Skutečnost, zdali budeme chápat odpovědnost členů volených orgánů právnických osob jako o subjektivní, či objektivní, je rozhodná z hlediska posouzení kritérií, na základě nichž tyto osoby budou či nebudou odpovídat. V případě, že budeme chápat odpovědnost statutárního orgánu jako objektivní, znamená to, že zavinění zde nehraje roli a jde jen o to, zdali dotyčná osoba porušila, či neporušila stanovené kritérium péče řádného hospodáře, které může být eventuálně zmírněno privilegiem podnikatelského úsudku (je ovšem možné, aby se tato osoba své odpovědnosti zprostila na základě liberačních důvodů). Pokud budeme odpovědnost považovat za subjektivní, potom je protiprávnost pouhým předpokladem k dalšímu

⁶²⁵ V této souvislosti je však třeba podotknout že zastánci této konstrukce chápou objektivní odpovědnost jako odpovědnost za porušení právní povinnosti (protiprávní jednání), aniž se však jedná o „zaviněné“ protiprávní jednání. Tím se konstrukce smluvní objektivní odpovědnosti zásadním způsobem odlišuje od koncepce objektivní odpovědnosti za delikt, jež tradičně vzniká na základě zákonem kvalifikované události (k tomu srov. devátou kapitolu).

kroku, který spočívá v odpovědi na otázku, zdali škoda byla, či nebyla dotyčnou osobou zaviněna.

Autorka šesté kapitoly se přiklání ke koncepci subjektivní odpovědnosti, protože považuje člena voleného orgánu právnické osoby za zákonného zástupce právnické osoby. Byť je pravidlem o výkonu funkce uzavírat smlouvu, povinnost péče řádného hospodáře je dána zákonem, má statusovou, a tedy kogentní povahu, od níž se smlouvou nelze odchýlit, a existenci smlouvy tedy nepředpokládá. Závěru o zákonně, a tedy subjektivní odpovědnosti nasvědčuje rovněž zařazení domněnky nedbalosti do § 159 odst. 1 obč. zák., která omezuje možnosti exkulpace člena voleného orgánu právnické osoby. To však nevylučuje možnost smluvně sjednat povinnosti nad rámec péče řádného hospodáře. Autorka soudí, že je z právně-politického hlediska obhajitelné, aby členové voleného orgánu odpovídali za porušení péče řádného hospodáře v základním režimu subjektivní odpovědnosti, která jim dává možnost limitované exkulpace. Pokud však jde o porušení smluvně převzatého závazku přísnější péče řádného hospodáře v režimu objektivní odpovědnosti, potom mají členové voleného orgánu pouze možnost liberace za *vis major*. Autorka považuje za obhajitelné také německé řešení, kdy členové statutárního orgánu akciové společnosti odpovídají za porušení povinností uložených smlouvou o výkonu funkce, které přípustně modifikují jejich postavení, podle § 93 AktG, tedy jako by byly vtaženy smluvní povinnosti do jejich zákonného postavení člena statutárního orgánu.

V čem tedy spočívá konstrukce subjektivní odpovědnosti? Protiprávnost jednání autorka spatřuje v souladu s teorií protiprávnosti jednání (*Handlungsunrecht*) v jednání člena voleného orgánu v rozporu se zákonem, a tedy v porušení standardu požadovaného chování. Generální klauzulí určující obsah povinností členů představenstva je péče řádného hospodáře, upravená v § 159 odst. 1 obč. zák. Standard chování je objektivní (§ 2912 odst. 1 obč. zák.), deklaruje-li však člen voleného orgánu nějakou zvláštní znalost, dovednost nebo pečlivost, standard se dle toho konkretizuje. Standard se také konkretizuje na péči, kterou by vynaložila rozumně pečlivá osoba, byla-li by v postavení člena obdobného orgánu právnické osoby. Autorka dovozuje, že dojde-li k porušení zákonné povinnosti, ale nikoli k porušení standardu chování, existuje prostor pro to, aby člen voleného orgánu nebyl odpovědný za škodu, protože nejednal protiprávně, byť by škoda společnosti v důsledku jeho rozhodnutí vznikla. Tento prostor pro uvážení je vlastní členům volených orgánů všech právnických osob.

Autorka této kapitoly považuje zavinění za vnitřní vztah škůdce k jednání v rozporu s objektivním standardem chování a k následku. Zavinění posuzuje v subjektivizovaném pojetí a bere do úvahy individuální intelektuální, emoční, ale též tělesné schopnosti škůdce. Podle § 159 odst. 1 obč. zák. se však nikdy individuální neschopností člena voleného orgánu nemůže standard péče řádného hospodáře snížit pod objektivně dané minimum, jinými slovy individuální neschopnost člena voleného orgánu nikdy nevyviní.

Otázka kritérií, podle nichž se odpovědnost členů volených orgánů posuzuje, je navíc komplikovaná tím, že je třeba rozlišovat jednak mezi právnickými osobami a obchodními korporacemi a zároveň mezi právnickými osobami, které při výkonu

své činnosti „také“ provozují podnikatelskou činnost. Autorka dovozuje pro případy každodenních obchodních rozhodnutí při provozování aktivit směřujících k naplnění statutárního účelu právnické osoby a rozhodování při přímém a nepřímém podnikání právnické osoby možnou analogickou aplikaci pravidla podnikatelského úsudku.

Autorka této kapitoly považuje pravidlo podnikatelského úsudku dle § 51 odst. 1 z. o. k. za částečnou úpravu širšího prostoru uvážení, který přísluší členu voleného orgánu v rámci péče řádného hospodáře dle § 159 odst. 1 obč. zák. Následek aplikace pravidla podnikatelského úsudku spočívá v tom, že není dána protiprávnost jednání. Autorka spatřuje privilegium pravidla podnikatelského úsudku ve snížení standardu požadovaného chování na chování objektivizované a konkretizované průměrné osoby, jež z *ex ante* hlediska takové osoby není úplně iracionální. Toto snížení standardu bude aplikováno ve vztahu ke kritériu informovanosti a jednání v obhajitelném zájmu právnické osoby.

Na základě komparativní analýzy s německou právní úpravou pravidla podnikatelského úsudku interpretuje autorka jednotlivá kritéria následujícím způsobem:

- Za podnikatelská můžeme považovat rozhodnutí spočívající v konání či ve vědomém opomenutí, jež jsou v důsledku své orientace do budoucnosti ovlivněna prognózami a odhady. Proto v sobě obsahují určitou míru rizika a jsou činěna za určité míry nejistoty, což je odlišuje od rozhodnutí činěných na základě zákona, stanov, smlouvy o výkonu funkce nebo pokynu nejvyššího orgánu (tzv. vázaná rozhodnutí), kterým není prostor pro tak široké uvážení vlastní.
- Ke ztrátě privilegia pravidla podnikatelského úsudku nevede každý konflikt zájmů spočívající v osobě člena voleného orgánu, ale pouze takový konflikt zájmů, který má dostatečný potenciál k ovlivnění podnikatelského rozhodnutí. Splnění požadavku loajality je nezbytné posuzovat individuálně i v případě, kdy má obchodní korporace kolektivní orgán.
- Za jednání činěné v obhajitelném zájmu obchodní korporace lze považovat takové jednání, které slouží ke dlouhodobému posílení zisku a konkurenceschopnosti podniku a jeho produktů a služeb, jakož i dceřiných společností a celého koncernu. To znamená směřování na komplexní spleť zájmů obchodní korporace, členů, věřitelů, zaměstnanců a veřejnosti, nikoli jen orientaci na zájem členů. Rozhodnutí, který zájem bude v rámci rozhodovacího procesu upřednostněn, lze také považovat za podnikatelské rozhodnutí. Při posuzování, co je ještě v obhajitelném zájmu obchodní korporace, bude aplikován výše uvedený snížený standard chování.
- Kritérium moci rozumně předpokládat dostatečnost informací znamená, že rozsah požadovaných informací bude záviset na různých okolnostech každého případu: na časovém průběhu, závažnosti činěného rozhodnutí, právní a reálné dostupnosti informací či vztahu mezi náklady na pořízení informací a jejich užitečností pro rozhodnutí. Obecně lze říci, že podklady by měly být tím širší a podloženější, čím je rozhodnutí pro zachování a úspěch společnosti důležitější. Samotný výběr a obstarání informací, které budou podkladem pro dané rozhodnutí, vyžadují podnikatelské rozhodnutí. Při posuzování, co jsou ještě dostatečné informace, bude aplikován výše uvedený snížený standard chování.

- Kritérium dobré víry má význam omezený na případy, kdy jednající učiní objektivně obhajitelné rozhodnutí, přestože sám nevěří, že jedná informovaně a v obhajitelném zájmu společnosti, nebo v případě zjevného zneužití podnikatelské diskrece. Z praktického pohledu se tedy jedná o jakousi záchrannou brzdu při soudní kontrole rozhodnutí.

13.7 Procesní jednání (nejen) právnických osob

Primárním cílem sedmé kapitoly bylo odpovědět na otázku, jaké jsou rozdíly mezi jednáním (nejen právnických) osob v hmotněprávních vztazích na straně jedné a ve vztazích procesních na straně druhé. Lze přitom konstatovat, že „právní jednání“ a „procesní úkony“ se od sebe velmi liší. Ukazuje se to již na úpravě jejich účinnosti, kdy účinná procesní jednání mohou činit i takové entity (např. zaniklé právnické osoby), kterým podle hmotného práva nenáleží právní osobnost. Významná odlišnost se vztahuje rovněž k výkladu procesních úkonů, neboť v procesních vztazích (zásadně) nerozhoduje skutečná vůle stran, nýbrž rozhodující je objektivní význam jejího projevu. Co do následků vad procesních úkonů bylo ukázáno, že na ně bez dalšího nelze aplikovat ustanovení hmotného soukromého práva o vadách právních jednání. Zásadně proto platí, že u procesního úkonu nemůžeme hovořit o jeho neplatnosti z důvodu omylu, nebo dokonce o procesním úkonu „zdanlivém“ v případě, kdy vůbec chybí vůle procesní strany. Podrobně byla v sedmé kapitole zkoumána otázka podmíněnosti procesních úkonů, a to s výsledkem, že ani procesní právo nemůže uplatnění podmínek zcela bránit. Jejich existenci je třeba připustit v případě, že v důsledku toho nebude vznikat nejistota ohledně dalšího postupu v řízení. Stranou zájmu uvedené kapitoly nezůstala ani problematika právních jednání, jež jsou činěna v rámci probíhajícího řízení. Autor této kapitoly v ní dospěl k závěru, že sama skutečnost, že právní jednání bylo učiněno v době řízení, nemění nic na jeho hmotněprávní povaze. K jeho platnosti je proto nutné, aby byly dodrženy veškeré předpoklady stanovené hmotným právem. Započtení pohledávky provedené v průběhu řízení tak samozřejmě – z hlediska hmotněprávních vztahů – působí zánik protipohledávky. Uvedená skutečnost však bude v konečném rozsudku zohledněna pouze tehdy, jestliže ji strana – prostřednictvím vlastního procesního úkonu (námitky započtení) – v řízení uplatní. Rozdílnost předpokladů stanovených hmotným a procesním právem je dobře patrná i u takových jednání, jakými jsou uznání dluhu a uznání procesního nároku. Předpoklady jejich platnosti (účinnosti) i jejich následky jsou zcela odlišné, přičemž musí platit, že uznání dluhu samo o sobě nevyvolává uznání procesního nároku a naopak. Co se úpravy procesních smluv týče, dochází se k poznatku, že je lze účinně uzavírat pouze tam, kde to právní úprava připouští. To vyplývá z jejich veřejnoprávní povahy; v procesním právu se zásada autonomie vůle nemůže uplatnit. Analýze byla též podrobena otázka, proč existuje odchylná úprava jednání právnické osoby v hmotněprávních a v procesních vztazích. Autor této kapitoly dospěl k důležitému závěru,

a totiž že důraz zákonodárce na hodnotu právní jistoty jej v procesním právu vedl – na rozdíl od hmotného práva – k úpravě, která jednoznačně stanoví (srov. § 21 až 21b o. s. ř.), že právnická osoba má vlastní vůli a také kdo konkrétně její vůli vyjadřuje.

13.8 Obecné vymezení subjektivní a objektivní odpovědnosti z komparativního pohledu

Subjektivní a objektivní odpovědnost představuje v české právní doktríně pojmy, o jejichž významu, smyslu a zakotvení pochybuje snad jen málokdo. Subjektivní odpovědnost je důsledkem zaviněného protiprávního jednání škůdce, a to na rozdíl od odpovědnosti objektivní, která vzniká na základě protiprávního stavu, jenž je tradičně chápán jako protiprávní výsledek sil působících nezávisle na lidské vůli. Objektivní odpovědnost úzce souvisí s vědeckotechnickým rozvojem společnosti spojeným s industrializací – a tedy i s výskytem činností a provozů, které s sebou nesou na jedné straně výhody a zisk pro ty, kdo je provozují, ale zároveň také zvýšenou míru rizika pro třetí osoby, kterým v důsledku takové (zejména provozní) činnosti může vzniknout újma. Dokazovat zavinění na straně provozovatele oné rizikové činnosti může být pro poškozeného obtížné, nebo dokonce nemožné. Na druhou stranu se však nejvíce spravedlivým, aby ten, kdo z rizikové činnosti profituje, nenesl zároveň odpovědnost v případě, že taková činnost způsobí třetím osobám újmu.⁶²⁶ Objektivní odpovědnost proto našla v české právní doktríně své pevné místo. Za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. byla nepochybně považována za rovnoprávnou formu odpovědnosti ve vztahu k odpovědnosti subjektivní. To se však s přijetím občanského zákoníku v roce 2013 změnilo. Je tomu tak proto, že se občanský zákoník významně inspiroval ve 100 let staré úpravě německého BGB a ve 200 let starém ABGB. To, co je oběma kodexům společné, je jejich východisko, spočívající v odpovědnosti založené na zaviněném protiprávním jednání. To velmi pravděpodobně souvisí s dobou jejich vzniku. Koncept odpovědnosti, který nevyžaduje zavinění – jakožto samostatnou právní kategorii –, v době přijetí těchto kodexů teprve čekal na své objevení. Snaha o spravedlivou alokaci rizik však musela být přítomna i v právních rádech, jejichž kodifikace s objektivní odpovědností výslovně nepočítaly. Z těchto důvodů tyto letité kodifikace dosahovaly obdobných výsledků (stejně jako v případě odpovědnosti objektivní), ovšem pomocí poněkud odlišných právních konstrukcí. To se týká zejména právní úpravy německé. Přestože je v BGB civilní odpovědnost primárně chápána jako odpovědnost za zaviněné jednání, dosahuje německé civilní právo obdobných výsledků jako v případě objektivní odpovědnosti – pomocí svébytného pojetí nedbalosti. Nedbalost, tak jak ji chápe německá doktrína, totiž může sloužit jako objektivizující prvek právní

⁶²⁶ To ovšem neznamená, že by objektivní odpovědnost byla zcela bezbřehá a nebylo by možné se jí nikdy a v žádném případě zprostit. Právě z těchto důvodů existuje v případě jednotlivých skutkových podstat možnost liberace, která přísný charakter objektivní odpovědnosti zmírňuje.

odpovědnosti, a to díky existenci tzv. povinnosti péče v běžném právním styku. Tato povinnost péče totiž není odvozována od „subjektivní“ způsobilosti škůdce, nýbrž od „ideální pečlivé osoby“, která by se v konkrétním případě měla chovat v souladu s obecně přijímaným standardem péče a pozornosti. Standard chování škůdce lze přitom objektivizovat do takové míry, že je tím dosaženo obdobného efektu jako při odpovědnosti za výsledek s možností liberace. Problém této právní konstrukce však souvisí s tendencí smazávat rozdíl mezi protiprávností na straně jedné a zaviněním na straně opačné. Je pravděpodobné, že koncept protiprávnosti, který nelze oddělit od zavinění, má své nejhlubší kořeny ve francouzském pojetí tzv. *faute*. Původní německé pojetí však mezi zaviněním a protiprávností striktně rozlišovalo, když se protiprávnost tradičně vztahovala k porušení právem chráněných statků, zatímco zavinění se vztahovalo k jednání. Tento koncept je však v poslední době stále více relativizován, když se protiprávnost nevztahuje jen k následku, nýbrž také k jednání. Tím se také německé právo začíná vzdalovat od práva rakouského, které mezi zaviněním a protiprávností stále striktně rozlišuje.

Jestliže tak český občanský zákoník koncepčně vychází z německé právní úpravy, znamená to, že prim z hlediska civilní odpovědnosti by měla hrát odpovědnost subjektivní, zatímco objektivní odpovědnost by měla představovat jen jakýsi zvláštní, či dokonce doplňkový případ odpovědnosti. To souvisí i s tím, že objektivní odpovědnost nelze podle současné právní úpravy analogicky rozšiřovat. Jak se ukazuje na komparaci s dalšími evropskými kodexy, není však tento model jediný možný. O tom svědčí prakticky všechny modernější kodifikace, ať už se jedná o nizozemskou, italskou, či polskou právní úpravu, které se od německého řešení výrazným způsobem odlišují. Všechny tyto koncepce je nutné vzít v potaz v okamžiku, kdy chceme pochopit nejen to, co je objektivní a subjektivní odpovědnost, ale také proč současný občanský zákoník chápe subjektivní odpovědnost jako základní generální skutkovou podstatu soukromoprávní odpovědnosti, vůči které jsou případy objektivní odpovědnosti pouze zvláštními případy. Stejně tak umožňuje lépe pochopit význam a dopad domněnek nedbalosti, které jsou určující pro vymezení standardu péče, jehož porušení je předpokladem vzniku újmy.

13.9 Co lze přičítat právníkům osobám z titulu objektivní odpovědnosti

Ke vzniku objektivní odpovědnosti (na rozdíl od odpovědnosti subjektivní) není třeba zaviněného protiprávního jednání. Už z toho plyne, že o způsobilosti právnické osoby odpovídat nemůže být v tomto případě pochyb. Způsobilost odpovídat z titulu objektivní odpovědnosti plyne již z toho, že právnické osobě náleží právní osobnost – a tedy i způsobilost nést právní povinnost. V případě objektivní odpovědnosti totiž právní povinnost vzniká právnické osobě v důsledku újmy, jejíž vznik stanoví přímo zákon, proto také mluvíme o „zákonem kvalifikované škodní události“ jakožto

o důvodu vzniku objektivní odpovědnosti. Tato zákonem kvalifikovaná událost je také důvodem, proč je právnické osobě přičítána povinnost k náhradě újmy. V tomto případě totiž vůbec není rozhodné, zdali je subjektem odpovědnosti osoba právnická, či fyzická. Přičitatelnost neplyne z protiprávního jednání škůdce, nýbrž přímo ze zákona. Mezi fyzickou a právnickou osobou tak z hlediska přičítání povinností vzniklé z titulu objektivní odpovědnosti není rozdíl.

V této souvislosti je třeba též podotknout, že objektivní odpovědnost musí vždy vzniknout na základě přičitatelnosti stanovené zákonem, není však zcela jednoznačné, zda tímto důvodem musí být vždy zákonem kvalifikovaná „událost“. To souvisí s problematikou tzv. smluvní odpovědnosti. V doktríně panuje obecná shoda na tom, že se za porušení smluvní povinnosti odpovídá objektivně, zároveň se však má také obvykle za to,⁶²⁷ že porušení smluvní povinnosti lze chápat jako protiprávní jednání, které však nemusí být zaviněné. Objektivní odpovědnost v případě smluvní odpovědnosti nevzniká striktně vzato z důvodu zákonem kvalifikované „události“, nýbrž z důvodu zákonem kvalifikovaného porušení smlouvy. To však nic nemění na tom, že zákon sám kvalifikuje porušení smlouvy jako důvod pro vznik objektivní odpovědnosti.

Jestliže je v případě objektivní odpovědnosti důvodem přičítání vždy konkrétní skutková podstata, potom je nutné demonstrovat vznik závazku v návaznosti na konkrétní skutkové podstaty. Z tohoto hlediska lze rozlišit dvě základní skupiny odpovědnosti: odpovědnost za činnost a odpovědnost za újmu způsobenou věcí. V obou stanovených případech lze dojít k závěru, že důvodem přičitatelnosti je zvláštní vztah škůdce k provozu nebo k věci, která újmu způsobila. Tento „zvláštní vztah“ je ve většině případů – nikoli však výlučně – vztahem vlastnickým, který způsobuje, že vlastník je též obvykle provozovatelem určité činnosti, z níž újma vzniká. Příkladem provozovatele, který není vlastníkem, může být situace, kdy určitá osoba provozuje určité zařízení či používá určitou věc např. na základě nájmu, pachtu, leasingu atd.

Jen z toho, že objektivní odpovědnost nevzniká v důsledku zaviněného protiprávního jednání, však nelze usuzovat, že je v případě objektivní odpovědnosti zcela bez významu. Tak tomu není. Zaviněné protiprávní jednání může být totiž relevantní z hlediska liberačních důvodů, které budou zejména v případě právnické osoby hrát významnou roli. I právnické osoby totiž nepochybně mohou tvrdit, že vynaložily veškerou péči, kterou po nich lze rozumně požadovat, tj. konkrétně že nezanedbaly náležitý dohled, resp. že ke vzniku újmy vedlo (zcela nebo zčásti) zavinění poškozeného. Jedná se však stále o liberační důvody, nikoli o vyvinění (exkulpací), tj. o důvody, které na základě objektivních kritérií vedou k její exoneraci.

⁶²⁷ Opačný názor zastává K. Beran. K tomu srov. třetí kapitolu.

13.10 Co lze přičítat právníkům osobám z titulu subjektivní odpovědnosti

Při úvahách nad subjektivní odpovědností právnícké osoby bylo třeba začít terminologickým vyjasněním pojmu „delikttní způsobilost“ právnícké osoby a jeho odlišením od právnícké osoby jako „odpovědnostního subjektu“. Způsobilost právnícké osoby právně odpovídat plyne již z toho, že je osobou – náleží jí tak právní osobnost. Tím je však jen řečeno, že je právnícká osoba potenciálně způsobilá nést právní povinnost, která jí může vzniknout např. z titulu právní odpovědnosti. Předpokladem vzniku subjektivní odpovědnosti je však zaviněné protiprávní jednání. Budeme-li delikt chápat jako zaviněné porušení právní povinnosti, klade se otázka, zdali je právnícká osoba vůbec delikttně způsobilá. Z jazykového znění § 24 obč. zák. totiž plyne, že delikttní způsobilost může náležet pouze člověku – fyzické osobě. Pouze člověk může být způsobilý své jednání posoudit a ovládnout, a tedy také za své jednání odpovídat. Takto úzce vymezené pojetí delikttní způsobilosti vede k závěru, že právnícká osoba nemůže být vůbec způsobilá subjektivně odpovídat, neboť – jak bylo ukázáno ve třetí kapitole – nemůže mít vlastní, tedy od jiné fyzické osoby nijak neodvozený rozum a vůli. Přestože však právnícká osoba z právně analytického hlediska nemůže mít vlastní rozum a vůli, nijak to nebrání tomu, aby jí zákon přičítal cizí rozum a vůli fyzických osob, které působí ve smyslu § 167 obč. zák. jako členové jejich orgánů, zaměstnanci nebo její jiní zástupci. Cizí rozum a vůle přičítané právnícké osobě na základě zvláštních zákonů jsou přitom plně dostačující k tomu, aby právnícká osoba mohla trestněprávně či administrativně odpovídat. Bylo by absurdní, aby právnícká osoba ve veřejném právu byla způsobilá subjektivně odpovídat za spáchání trestního nebo správního deliktu a aby v soukromém právu toho schopná nebyla. Zejména z toho důvodu dospívá autor deváté kapitoly k závěru, že právnícká osoba musí být analogickým způsobem delikttně způsobilá stejně, jako je způsobilá osoba fyzická (člověk) v návaznosti na § 24 obč. zák. U právnícké osoby však nastává komplikovaný problém přičítání jednání fyzické osoby osobě právnícké.

Přičitatelnost protiprávního jednání právnícké osobě nemůže být stanovena jinak než zákonem. To musí platit jak v případě trestní či administrativně právní, tak také v případě soukromoprávní odpovědnosti. Základní ustanovení, které tuto přičitatelnost v soukromém právu stanoví, je § 167 obč. zák. Rozsah aplikace § 167 je však do jisté míry sporný s ohledem na § 2914 obč. zák., který také stanoví pravidla pro přičítání a odpovědnost. Aplikací rozsah a vzájemný vztah těchto dvou ustanovení dosud nebyl ani v doktríně, natož pak v judikatuře uspokojivě vyřešen. V úvahu přichází interpretace, podle které lze § 167 považovat za speciální ustanovení, které se vztahuje na právnícké osoby, zatímco § 2914 představuje obecné řešení, které se vztahuje na všechny případy osob (nejen právníckých), jež pro svoji činnost použijí pomocníka. Další možná interpretace spočívá v tom, že v případě § 167 dochází k přičítání protiprávního jednání, jehož výsledkem je „protiprávní čin“. Protiprávním činem lze v nejširším slova smyslu rozumět předpoklad ke vzniku právní povinnosti,

příčemž touto právní povinností nemusí být jen náhrada škody, nýbrž například i neplatnost, odpovědnost za vady, odpovědnost z prodlení apod. Naopak § 2914 se z tohoto pohledu vztahuje pouze na případy náhrady škody. Autor desáté kapitoly k této otázce zaujímá vlastní stanovisko, vycházející ze speciality § 2914, který lze podle jeho názoru aplikovat pouze na případy vzniku zákonné civilní odpovědnosti.

Jak v případě fyzické, tak v případě právnické osoby musí platit, že protiprávní jednání samo o sobě nestačí. Musí se jednat o protiprávní jednání zaviněné, a to alespoň v té nejmírnější formě zavinění, tj. nedbalosti. Odpověď na otázku, zdali bylo, či nebylo protiprávní jednání právnické osoby nedbalé, předpokládá odpověď na otázku, co je to nedbalost, a to jak ve vztahu k fyzické, tak ve vztahu k právnické osobě. V případě nedbalosti se totiž za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. vycházelo z jejího vymezení v trestním právu. Bylo tak rozhodné, co každá osoba objektivně „vědět měla“ a zároveň co subjektivně „vědět mohla“. S účinností současného občanského zákoníku je však třeba vzít na vědomí, že v něm nalézáme domněnky nedbalosti (§ 2911 a § 2912 obč. zák.), které zřejmě obsahují vlastní definici toho, co lze za nedbalé jednání považovat v soukromém právu. S ohledem na to nelze vyloučit interpretaci, že v soukromém právu je třeba preferovat objektivní standard toho, co každá osoba „objektivně vědět měla“, bez ohledu na to, co „subjektivně vědět mohla“. Tuto interpretaci však autor desáté kapitoly nesdílí a domnívá se, že občanský zákoník umožňuje v případě fyzické osoby (člověka) aplikovat i subjektivní kritéria toho, co dotčená osoba vědět mohla.⁶²⁸ To však neplatí v případě právnické osoby. Právnická osoba je pouhou právní konstrukcí, u které nelze s ohledem na konkrétní protiprávní jednání fyzických osob usuzovat, co subjektivně vědět mohla, nýbrž je třeba vycházet z ideálního standardu toho, co právnická osoba objektivně vědět měla. Z toho plyne, že se při nedbalostním jednání právnické osoby bude uplatňovat přísnější kritérium objektivního standardu, který nemůže být v případě právnické osoby zmírněn hlediskem subjektivním.

13.11 Odpovědnost a zavázanost právnických osob

Náhled na odpovědnost právnické osoby, kterou autor této kapitoly chápe jako „delegovanou zavázanost“, souvisí s jeho vlastní teorií odpovědnosti jako takové. V souladu se svými dřívějšími publikovanými závěry⁶²⁹ se autor domnívá, že zavedené české právní názvosloví není trefné. Pojem odpovědnosti se totiž používá jak pro odpovědnost ve smyslu *Verantwortung*, *responsibility*, tak pro odpovědnost ve smyslu *Haftung*, *liability* (tj. ve smyslu staršího ručení). Tím se však podle něj v právním jazyce stírá rozdíl mezi odpovědností pozitivněprávní (*liability*) a přirozenoprávní (*responsibility*). Z těchto důvodů též navrhuje zavést přesnější pojmovou a terminologickou

⁶²⁸ Z hlediska objektivního standardu péče však již autor tento požadavek nijak nesubjektivizuje a ponechává přísná objektivní hlediska platná jak pro osoby fyzické, tak osoby právnické. Je to způsobeno tím, že pohled na právní povinnost a její řádný výkon musí být bez dalšího aplikovatelný stejně na každou osobu, již je přiznána osobnost dle civilního práva.

⁶²⁹ JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

distinkci, a to mezi „odpovědností“ a „zavázaností“, a tím vrátit do českého práva rozlišení, které zde podle něj – v návaznosti na chápání ručení jako zavázanosti za závazek (později pouze cizí závazek) – bylo historicky přítomno. Odpovědnost (*Verantwortung, responsibility*) tak rozumí materiální povinnost dát právně relevantní odpověď dle pořadu práva, tj. nejčastěji odpověď dle pořadu práva přirozeného, resp. jakéhokoli práva bez nutné vazby na pozitivní právo. Odpovědnost jako povinnost podat odpověď dle pořadu práva tak pro odpovědný subjekt vyvěrá primárně z non-positivních důvodů vázaných na člověka (lidské individuum). Odpovědnost je v tomto smyslu spíše přirozenou povinností udávat ospravedlňující důvody jednání člověka, které jsou založeny v rozumu, vůli či přirozenosti. Naproti tomu zavázanost (*Haftung, liability*) rozumí formální povinnost dát právně relevantní odpověď dle pořadu práva, tj. dle pořadu práva pozitivního. Zavázanost jako závazek podat odpověď dle pořadu práva tak pro zavázaný subjekt plyne primárně z pozitivněprávních důvodů vázaných na *qua* osobu v právu (právní subjekt). Zavázanost je v tomto smyslu spíše formální pozitivněprávní povinností udávat ospravedlňující důvody jednání osoby (například nahradit škodu), které této osobě přičítá pozitivní právo.

Pokud přijmeme rozlišování mezi odpovědností za vlastní právní delikt a ručením (resp. delegovanou zavázaností) za delikty třetích osob, je podle autora pojmově myslitelné pouze to, že právnické osoby budou zavázány delegovaně. Důvodem je to, že právnická osoba nemůže být sama odpovědná za své vlastní povinnosti, neboť tyto primární povinnosti musejí vždy (analyticky) být také povinnostmi členů volených orgánů právnických osob, jejich zaměstnanců nebo jiných zástupců, jejichž protiprávní činy lze přičíst právnické osobě. Jinými slovy, právnická osoba může být zavázána jen derivativně (jak je výslovně uvedeno v § 167 obč. zák.), což znamená, že může být zavázána pouze delegovaně.

Na základě autorovy vlastní teorie odpovědnosti a také díky adaptaci normativistické terminologie lze dospět k závěru, že právnické osoby nemohou být individuálně odpovědné ani přímo zavázané za své vlastní činy. Mohou být zavázané pouze delegovaně za delikty jiných osob, jimiž v konečném důsledku musejí být lidé. Toto chápání delegované zavázanosti právnických osob se silně podobá konceptu *vicarious liability*, jak jej známe z *common law*. Zjevnou výhodou tohoto přístupu je podle autora jasné odlišení odpovědnosti právnických osob od odpovědnosti fyzických osob, resp. od člověka.

13.12 Odpovědnost právnických osob za veřejnoprávní delikt

Dvanáctá kapitola nejprve popisuje vývoj právní úpravy veřejnoprávní (správní) odpovědnosti právnických osob, která prošla za poslední půlstoletí v českém právu dramatickými změnami. Na původní koncepci správních deliktů organizací v době socialismu navázala po roce 1989 modifikovaná koncepce tzv. jiných správních deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob. Během bezmála tří dekad po

roce 1989 však vygradoval problém nedostatečného legislativního zakotvení tohoto typu správního trestání, a to zejména v situaci, kdy jde i o trestání ve smyslu čl. 6 Úmluvy, na které by se měly klást zvýšené ústavněprávní požadavky. Zásadní změna přišla v červenci 2017, kdy vstoupil v účinnost nový zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Nový zákon kodifikoval základní procesní i hmotněprávní otázky správního trestání, koncepčně sjednotil přestupky a správní delikty pod jednotnou kategorií přestupků a současně pro přestupky právnických osob a podnikajících fyzických osob ponechal některá velmi významná specifika. Cílem dvanácté kapitoly proto bylo zejména objasnit některé sporné otázky, které souvisejí s právníkou osobou jako pachatelem veřejnoprávního deliktu.

Při odpovědi na otázku, kdy lze přičítat protiprávní jednání fyzických osob (anebo výsledky takového jednání) osobě právnické, je třeba vzít především (také) v úvahu, zda jednáním fyzické osoby došlo k „porušení povinnosti uložené právnické osobě“. Z toho plyne, že pokud např. řidič vozidla právnické osoby v průběhu práce pro tuto osobu překročí povolenou rychlost jízdy, nemůže za právnickou osobu spáchat přestupek, neboť tato povinnost právnickou osobu neváže. To však na druhou stranu vůbec neznamená, že v případech, kdy k „porušení povinnosti uložené právnické osobě“ nepochybně dojde, a nelze přitom dohledat konkrétního člověka, není odpovědnost právnické osoby podmíněna zjištěním konkrétní fyzické osoby. Ani tato přičitatelnost však nemůže být bezbřehá. Proto se autor této kapitoly přiklání k interpretaci, že zákon již nedovoluje potrestání právnické osoby („prázdné skořápky“), která nedisponuje vůbec žádným personálním substrátem. Stejně tak má za to – přestože zákon opustil koncepci absolutní objektivní odpovědnosti právnických osob a umožnil tak možnost liberace (§ 21 obč. zák.) –, že „samotný povinný nebo potřebný výkon kontroly nad zaměstnanci“ nemusí ještě znamenat, že se právnická osoba odpovědnosti zproští. Podle něj bude možnost zproštění se odpovědnosti záležet na celkovém kontextu kauzy, druhu porušené povinnosti apod. Pokud jde o majetkové poměry právnické osoby, jež by měly být zohledněny při ukládání sankcí, domnívá se autor, že by měly být brány v potaz spíše výjimečně, a to s ohledem na platnou právní úpravu, která jejich zohlednění *experssis verbis* neumožňuje. Jeden z nejdůležitějších problémů z hlediska správního trestání (nejen) právnických osob pak představuje aplikace zásady *ne bis in idem* s ohledem na možnost dvojího potrestání podle nej-různějších sektorových zákonů. Dosavadní praxe v České republice totiž spočívá v tom, že různé, nebo dokonce i stejné správní orgány vedou na sobě zcela nezávislá řízení, kterými sankcionují stejné osoby za porušení různých zákonů stejným jednáním (tedy stejným skutkem). Takovéto postupy jsou s ohledem na judikaturu ESLP neakceptovatelné. Judikatura ESLP nabízí rozumnou možnost, jak pečovat o různé hodnoty chráněné různými zákony proti deliktům majícím původ ve stejném jednání. Je však třeba takováto řízení sladit časově i věcně. Orgány musejí mít vzájemný přehled o tom, co se v druhém řízení děje, při výměře sankce musejí přihlížet k sankci již udělené a rovněž dokazování by v těchto řízeních mělo být sladěné. Jen tak bude česká úprava správního trestání taková, že garance stanovené v čl. 4 Protokolu č. 7 Úmluvy budou respektovány.

SUMMARY

Recodification of private law in the Czech Republic resulted in fundamental changes regarding legal acts as well as responsibility (liability) of juristic persons. Indeed, when the Civil Code entered into effect in 2014, the concept of a juristic person entirely changed, as follows both from the explanatory memorandum and from the actual wording of the Civil Code, i.e. especially Section 151 (1) of the Civil Code, according to which “[the law] provides, or the [founding] juridical act determines, the manner and scope in which members of a [juristic] person make decisions for and replace the will of the [juristic] person”. If the governing body of a juristic person replaces (through its own will) the will of the juristic person, then it can be inferred from the legislature’s intention expressed in the explanatory memorandum, as well as from the linguistic and systematic interpretation of Section 151 of the Civil Code that a juristic person, in fact, lacks its own will. This however, has a fundamental impact on the construction of legal acts performed by the juristic person and also of its potential unlawful conduct and liability. This is also closely related to the issue of the capacity of a juristic person to be liable for wrongs. Indeed, it follows from Section 24 of the Civil Code that a human being is liable for his/her conduct provided that he or she is capable of assessing and controlling his/her conduct. It can be inferred from the above that liability, in the true sense of the word, can only be borne by a human being – natural person – since only a human being has his/her own reason and will. This construct can then cause doubts regarding the capacity of a juristic person to be liable for a wrong (*ex delicto*) and its position as a subject of liability under private law. For this very reason, the present monograph aims to answer the question of how juristic persons can perform legal acts (i.e. engage in legal conduct) and in what way they can potentially become legally liable (not only for their conduct) under the Czech laws. This is reflected in its structure and arrangement of the individual chapters.

The aim of the **first chapter** is primarily to point out the problems and issues ensuing from the recodified private law, and explain why it is crucial at the present time to deal with the question of how juristic persons can perform legal acts and be legally liable (not only for their conduct) under the Czech laws. Therefore, it is explained in the introductory chapter what is comprised in the concept of legal acts and liability of juristic persons, how the individual chapters are arranged and, in particular, what questions are answered in the individual chapters.

The objective of the **second chapter**, titled “Person as a personified unit of interests”, is to explain why each and every person (in order to be considered a person under the law) must be granted “legal personhood” and, at the same time, also the capacity to “perform legal acts”, whether independently or via a legal representative or curator. The reason why a human (an individual), or even some other entity derived

from a human in one way or the other, is granted a legal personhood lies in the fact that the legal order recognises and protects that person's interests and thus enables the same "person" to autonomously pursue those interests. In a situation where that person is not capable of doing so because he or she lacks own reason and will, he/she is considered to lack legal capacity. The question of legal capacity, or lack thereof, thus in fact lies in the question as to whose reason and will are imputed to a specific person. The applicable Czech law confirms this in Section 31 of the Civil Code, which stipulates that "[a]ny minor who has not yet acquired full legal capacity is presumed to be capable of making legal transactions which are, as to their nature, proportionate to the intellectual and volitional maturity of minors of his age". The above-cited provision confirms that, if a person who would normally lack legal capacity, is able to apply his reason and will, the law vests in such a person at least limited legal capacity. Where reason and will cannot be imputed because there are none, it is necessary to impute "someone else's" reason and will, replacing "own" reason and will. A person lacking legal capacity differs from one that enjoys legal capacity in that it is imputed the reason and will of other persons who, when performing legal acts for the person lacking legal capacity, may not pursue their own interests, but must rather follow the interests of the person they represent. Therefore, a person can also be considered a personified unity of interests.

The aim of the **third chapter** is to explain what constitutes the capacity of a juristic person to engage in "legal conduct" (perform legal acts), on the one hand, and to bear legal responsibility (liability), on the other hand. The author concludes that, for a juristic person to be able to engage in legal conduct and bear legal responsibility (liability), it must be imputed with reason and will. Considering that reason and will are imputed to a human being, who is simultaneously always also a natural person, the reason and will of a juristic person are in fact necessarily "someone else's" reason and will. From this perspective, "lawful" or "unlawful" conduct of a juristic person cannot be considered to be that person's own, genuine conduct; however, this in no way prevents imputing someone else's reason and will to a specific juristic person, thus causing the legal consequences foreseen by the legislation both for legal conduct and for legal responsibility.

The **fourth chapter**, titled "Effects of fundamental rights on legal relationships of juristic persons", answers the following question: In what way do fundamental rights, as currently broadly construed by the courts, affect legal acts and responsibility (liability) of juristic persons? This is a very important topic in terms of examination of legal acts performed and the responsibility (liability) borne by juristic persons because, in contemporary law, both legal acts and liability of juristic persons are inherently associated with certain limits as well as with new entitlements that follow from constitutionally guaranteed fundamental rights and freedoms. The chapter deals with the doctrinal background regarding the effects of fundamental rights on legal relationships of juristic persons, the duties ensuing for juristic persons from fundamental rights, and also the position of the state and its positive obligations. This chapter aims not only to provide a theoretical analysis of the given subject,

but also to examine practical application of the law, especially in courts' decision-making. Therefore, the fourth chapter offers not only theoretical conclusions, but also a quantitative and qualitative analysis of the decisions rendered by the Constitutional Court of the Czech Republic over the past two decades.

The objective of the **fifth chapter**, titled "Acts performed by a member of the juristic person's governing body within representation *sui generis*" is to explain under what conditions it is possible to impute to a juristic person the will of a member of the governing body, and an expression of this will or good faith, what the nature is of representation of the juristic person by body members, and what consequences follow from the above in terms of applicability of the individual legal rules on representation comprised in the Civil Code. The unique position of members of the governing body within the structure of a juristic person, the manner of their appointment, the broad statutory scope of their authority to represent, the specific features regarding imputability of will, its expression and good faith, as well as further differences, require a special legal regime (*sui generis*) which is dissimilar to representation based on the law and contractual representation. The only provisions of the law regarding representation that might be applicable are the general rules common to all types of representation (Sections 436 to 440 of the Civil Code), which are moreover modified by the special provisions laid down by the law in respect of the governing body; the present chapter also examines the mentioned rules and modifications (including the rules on representation in case of a conflict of interests). Only absolutely exceptionally, if so envisaged by the law, will a member of the governing body find him/herself in the position of a representative of the juristic person based on the law or contract. On the other hand, without an explicit basis in the law, it is not admissible for a juristic person to be represented in a single act jointly by a member of the governing body and a representative of some other type (namely, by a corporate agent).

The aim of the **sixth chapter**, named "Business considerations and liability of members of the governing bodies of juristic persons" is to answer the question of what requirements can be placed on natural persons who act as representatives of juristic persons and thus replace their will. Compliance with due managerial care required by the law under Section 159 (1) of the Civil Code – where the members of a juristic person's governing body do not act for themselves, but rather for the juristic person – is then the decisive criterion for assessing whether or not they will be liable to the juristic person for damage caused in the discharge of office. However, it is questionable whether this is a case of fault-based liability for breach of a legal duty or no-fault liability for breach of a contractual obligation. Liability for failure to exert due managerial care could be regarded under Section 2910 of the Civil Code as fault-based liability for breach of a legal duty in view of the status-related and mandatory nature of the duty to exert due managerial care, the position of a member of the governing body as a legal representative of the juristic person, and comparison with the corresponding German legislation. The thus-based liability concept is then affected by the rule of business judgement under Section 51 of the Corporations Act. It is necessary to explain the substance of that provision, to what it relates and what its personal scope is.

The objective of the **seventh chapter** is to clarify the difference between acts taken by (not only juristic) persons in substantive relations, on the one hand, and in procedural relations, on the other hand. It becomes clear that the conditions under which acts taken by a juristic person cause legal consequences can differ under substantive and procedural laws. This is why the author of this chapter distinguishes between legal and procedural acts and attempts to define the two notions. He arrives at the conclusion that legal and procedural acts differ from each other not only in terms of their requisites, but also the legal consequences ensuing from the lack thereof. In particular, procedural law does not work with the concept of “invalidity” because it uses other means to remedy defects of procedural acts. What is characteristic of procedural law is the supervisory activity of the courts, which can determine any shortcomings of procedural acts through enquiries, advice or other suitable measures, and thus facilitate remedying any such defects. Further differences in acts taken by persons under substantive law, on the one hand, and procedural acts, on the other hand, can be seen in their interpretation, the possibility of subjecting them to certain conditions, etc. Special attention is paid in this chapter to distinguishing between procedural and substantive-law effects of procedural acts made by a party (person) in court proceedings, and also to procedural agreements. In conclusion of the chapter, the author also explains why the Czech legislature opted for a different concept of acts performed by juristic persons in substantive and procedural law. He believes that the different approach in civil procedure (Sections 21 to 21b of the Civil Code) is warranted by the considerable complexity of the regulation of acts taken by juristic persons in substantive law (Sections 161 to 167 of the Civil Code), which would cause problems in procedural relations.

The objective of the **eighth chapter**, titled “Respective positions of fault-based and no-fault liability in private law in terms of mutual comparison” is to explicate in general the notions of fault-based and no-fault liability and the differences between these two systems of liability. However, this question cannot be answered in isolation, just from the viewpoint of the Czech jurisprudence or Czech legislation, but rather especially with regard to foreign laws. The latter, indeed, comprise a number of approaches to civil liability, which are then fully or at least partly applicable in Czech law, or can at least serve as a reference in this respect. Comparison is also desirable because the Czech legislature found inspiration especially in the German and Austrian laws, which thus provide a valuable source of opinions regarding interpretation and application. Consequently, it is also necessary to explain the concept of legal responsibility (liability) in these legal orders and in what way the provisions of the 200-year-old ABGB and more than 100-year-old BGB differ from the newer civil legislation, whether this means the civil codes in Italy, the Netherlands, Poland or Spain. At least a brief description of foreign laws enables to provide explanation and a response to the question of what type of liability predominates in the Czech laws, and what ensues from this fact for applicability of foreign laws in an attempt to comprehend and interpret the Czech legislation.

The **ninth chapter** dealing with the aspects of no-fault liability of juristic persons, or more specifically the imputability of harmful consequences to juristic persons,

examines several issues. Is liability of juristic persons truly identical to liability of natural persons? Who is to benefit from the existence of grounds for exoneration? How can juristic persons prove that they exercised all the care that can be reasonably required? How are harmful consequences caused by operation imputed to juristic persons? What are the limits of no-fault liability? Finally, the relevant approaches need to be demonstrated with reference to specific wrongs of juristic persons as described in the Civil Code. This chapter also deals with the question of differences between contractual liability (*ex contractu*) and non-contractual liability (*ex delicto*).

The aim of the **tenth chapter**, titled “What can be imputed to juristic persons on the grounds of fault-based liability” is to answer key questions regarding the creation and imputing to a juristic person of the duty to compensate damage. Based on the current concept of juristic persons, a juristic person never acts itself, but is rather always dependent on natural persons, whose acts are imputed to it within the meaning of Section 167 of the Civil Code, possibly in conjunction with Section 2914 of the Civil Code. The author thus first deals with the aspects of imputing unlawful conduct of a natural person – a human being – to a juristic person, with the circumstances under which this occurs and the scope within which the capacity of a juristic person to be liable for a wrong can be inferred. However, fault-based liability requires not only the existence of unlawful conduct, but in the case of a juristic person, such conduct must also be culpable. This is why, in the second part of his chapter, the author endeavours to clarify what constitutes negligence on the part of a juristic person and how unlawfulness of its conduct can be defined. At the same time, an answer to this question first requires a general analysis of negligence, i.e. not only with respect to a juristic person, but also in relation to a natural person.

The **eleventh chapter** shows that, following the enactment of the Civil Code of 2012, a juristic person can no longer be liable under private law in any other form of liability than delegated liability (*in Czech: “delegovaná závaznost”*). If we differentiate between responsibility (*in Czech: “odpovědnost”*) for one’s own wrong and liability (*in Czech: “ručení”*) (including delegated liability) for wrongs committed by third parties, the author believes that the only conceivable conclusion is that juristic persons are liable based on delegation. Although the idea of delegated liability draws upon the Anglo-American concept of vicarious liability, the author arrives at this notion using his own path, via a historical analysis of the development of notions of responsibility and suretyship (later denoted by the author as “liability”) in Czech law. Thanks to adaptation of former Czech legal terminology and thanks to adoption of the author’s own theory of responsibility (liability), it is thus possible to conclude that juristic persons cannot be individually responsible or directly liable for their own acts. They can only be liable based on delegation, for wrongs of other persons who must ultimately be human beings. A clear advantage of this approach lies, according to the author, in a clear distinction of responsibility (liability) of juristic persons from that of natural persons—human beings. This is why, in respect of juristic persons, the author considers the notion of “responsibility” (*in Czech: “odpovědnost”*) misleading and suggests that it be replaced by the concept of “liability” (*in Czech: “závaznost”*), or

delegated liability. The similarity of this notion with the Anglo-American concept of vicarious liability then indicates a need for a further comparative research in this field.

The **twelfth chapter** first describes the development of administrative legal liability of juristic persons, which can be traced back to the legislation preceding the onset of the Communist regime. Based on historical comparison, the author shows the fundamental change introduced by Act No. 250/2016 Coll., on liability for infractions and proceedings concerning infractions (effective from 1 July 2017). This piece of legislation, which is under scrutiny in the second part of the chapter, unified the regulation of administrative punishment; however, juristic persons exhibit significant specificities within this framework. The Act stipulated how unlawful conduct of natural persons (or consequences of such conduct) could be imputed to a juristic person. Since liability is conceived as no-fault liability, it is necessary to deal with issues related to exoneration (as the new codification rejected absolute (strict) liability). A crucial aspect from the viewpoint of administrative punishment of juristic persons is the prohibition of double punishment for the same act. The final part of the chapter deals extensively with this issue.

The **thirteenth chapter** aims to summarise the findings made by the authors of the individual chapters and, based on this summary, answer the question of how juristic persons can perform legal acts and bear liability under the recodified Czech law. The structure and contents of the summary thus fully corresponds to the structure of the presented monograph and is divided into the following subchapters: Person as a personified unit of interests; Capacity of a juristic person to “legally act” and “be legally liable”; Effects of fundamental rights on legal relationships of juristic persons; Acts performed by a member of the juristic person’s governing body within representation *sui generis*; Business considerations and liability of members of the governing bodies of juristic persons; Procedural acts performed by juristic persons (and not only by such persons); Respective positions of fault-based and no-fault liability in private law in terms of mutual comparison; What can be imputed to juristic persons on the grounds of no-fault liability; What can be imputed to juristic persons on the grounds of fault-based liability; Responsibility and liability of juristic persons; Liability of juristic persons for an offence under public law.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004.
- ARENS, P. *Willensmängel bei Parteihandlungen im Zivilprozeß*. Bad Homburg – Berlin – Zürich: Gehlen, 1968.
- ARNOLD, A. Die Organhaftung in Verein und Stiftung (unter besonderer Berücksichtigung des neuen § 31a BGB). In: HÜTTEMANN, R., RAWERT, P., SCHMIDT, K., WEITEMEIER, B. (Hrsg.) *Non Profit Law Yearbook 2009*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2010.
- ATIYAH, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. London: Butterworths, 1967.
- BACHMAN, G. Das „vernünftige“ Vorstandsmitglied – Zum richtigen Verständnis der deutschen Business Judgment Rule (§ 93 Abs. 1 Satz 2 AktG). In: HABERSACK, M., HUBER, K., SPINDLER, G. *Festschrift für Eberhard Stolz zum 65. Geburtstag*. München: C. H. Beck, 2014.
- BALÝOVÁ, L. Péče řádného hospodáře ve volených orgánech obchodních korporací ve světle rekodifikace. *Obchodněprávní revue*. 2014, č. 7–8.
- BARÁKOVÁ, M. *Aktivní legitimace státu k podávání ústavních stížností*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2015.
- BAROŠ, J., DUFEK, P. Teorie lidských práv. In: HOLZER, J., MOLEK, P. (eds.) *Demokratická a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství, 2013.
- BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016.
- BAUMGÄRTEL, G. *Wesen und Begriff der Prozeßandlung einer Partei im Zivilprozeßrecht*. Berlin – Frankfurt am Main: Vahlen, 1957.
- BEDKOVSKI, D. *Die Geschäftsleiterpflichten. Eine Rechtsvergleichende Abhandlung zum deutschen und englischen Kapitalgesellschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humboldt GmbH, 2006.
- BERAN, K. Význam právních posudků vypracovaných advokáty v souvislosti s povinností reprezentantů kapitálových společností jednat s péčí řádného hospodáře. *Bulletin advokacie*. 2004, č. 9.
- BERAN, K. *Právnícké osoby veřejného práva*. Praha: Linde, 2006.
- BERAN, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnícká osoba*. Praha: Leges, 2012.
- BERAN, K. Proč byla morální osoba nahrazena osobou právníckou? Přírozenoprávní kořeny pojmu „morální osoby“. *Právník*. 2012, č. 2.
- BERAN, K. *Teoretická koncepce právníckých osob podle Viktora Knappa. Viktor Knapp: vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.
- BERAN, K. Trestní odpovědnost právníckých osob z hlediska teorie právníckých osob. In: GERLOCH, A., BERAN, K. a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014.

- BERAN, K. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7–8.
- BERAN, K. Osoba jako bod přičitatelnosti. *Právník*. 2017, č. 6.
- BERAN, K. Osoba v právu z hlediska Vídeňské a Brněnské právní školy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017, č. 4.
- BERAN, K. Persona servilis. In: BĚLOVSKÝ, P., STLOUKALOVÁ, K. (eds.) *Caro Amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017.
- BERAN, K. Může být právnická osoba svéprávná? *Právník*. 2018, č. 8.
- BERAN, K., HRÁDEK, J. K čemu se vztahuje a co zahrnuje nedbalost v soukromém právu. *Jurisprudence*. 2017, č. 1.
- BEZOUŠKA, P., PIECHOWIZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2014.
- BIELEFELD, H. Philosophical and Historical Foundations of Human Rights. In: KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.) *International Protection of Human Rights: A Textbook*. Turku: Åbo Akademi University, 2009.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004.
- BORSÍK, D. Péče řádného hospodáře a pravidlo podnikatelského úsudku bez legend. *Obchodněprávní revue*. 2015, č. 7–8.
- BRINZ, A. Der Begriff Obligatio. *Zeitschrift für das Privat- und Öffentliches Recht*. 1874, č. 1.
- BROULÍK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku a riziko. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 6.
- BROZ, J., ONDŘEJEK, P. Pluralita dimenzí základních práv v současném státě. In: KYSELA, J., ONDŘEJEK, P. a kol. *Kolos na hliněných nohou? K proměnam státu a jeho roli*. Praha: Leges, 2016.
- BRÜGGERMEIER, G. Organisationshaftung – Deliktsrechtliche Aspekte innerorganisatorischer Funktionsdifferenzierung. *AcP*. 1991 (191).
- BRUN, P. *Responsabilité civile extracontractuelle*. Paris: Litec, 2005.
- BURDA, Z. Nad judikaturou v oblasti dvojího trestání za jedno provinění. *Daně a právo v praxi*. 2017, č. 6.
- BURGARD, U. Organhaftung in Verein und Stiftung. In: KRIEGER, G., SCHNEIDER, U. H. (eds.) *Handbuch der Managerhaftung*. 2. Auflage. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2010.
- BUSNELLI, F. D., COMANDÉ, G. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002.
- BYDLINSKI, F. Die „Person“ im Recht. In: KALSS, S., NOWOTNY, CH., SCHAUER, M. (eds.) *Festschrift Peter Doralt zum 65. Geburtstag*. Wien: Manz, 2004.
- ČECH, P. Péče řádného hospodáře a povinnost loajality. *Právní rádce*. 2007, č. 3.
- ČECH, P. K náhradě újmy způsobené porušením péče řádného hospodáře po rekodifikaci. *Pojistné rozpravy*. 2013, č. 31.
- ČECH, P. Ke svéprávnosti právnické osoby a postavení člena statutárního orgánu při jednání za ni (nejen) v situaci zájmového střetu. *Právní rozhledy*. 2016, č. 23–24.
- ČECH, P. Přičitatelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě. *Právní rozhledy*. 2018, č. 6.
- ČECH, P., FLÍDR, J. Odpovídá zaměstnanec třetí osobě za škodu, kterou jí způsobí při plnění pracovních úkolů? *Rekodifikace a praxe*. 2015, č. 2.
- ČECH, P., FLÍDR, J. Odpovědnost člena statutárního orgánu za škodu způsobenou při výkonu funkce třetí osobě. *Soukromé právo*. 2017, č. 6.

- ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Bova Polygon, 2016.
- ČEP, M. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*. 2016, č. 15–16.
- ČERNÁ, S., PLÍVA, S. a kol. *Podnikatel a jeho právní vztahy*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2013.
- DAVID, L. Ústavní soud a soukromé právo: Příliš mnoho dobra? In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.
- DE SCHUTTER, O. The Accountability of Multinationals for Human Rights Violations in European Law. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- DĚDIČ, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16.
- DĚDIČ, J. Porušení pravidla „čtyř očí“ při zastupování právnické osoby členy statutárního orgánu (s akcentem na obchodní korporace). *XXV. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2017.
- DĚDIČ, J., ŠTENGLOVÁ, I., ČECH, P., KRÍŽ, R. *Akciové společnosti*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.
- DEUTSCH, E. *Haftungsrecht. Erster Band*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 1996.
- DIESSELHORST, M. Zur Theorie der juristischen Person bei Carl Friedrich von Savigny. In: *Quaderni Fiorentini*. 1982/83, č. 11/12.
- DVOŘÁK, B. Námitka započtení. *Právní rozhledy*. 2012, č. 8.
- DVOŘÁK, B. In: GERLOCH, A. *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.
- DVOŘÁK, B. K problematice procesního jednání právnických osob. *Právní rozhledy*. 2016, č. 19.
- DVOŘÁK, B. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*. 2018, č. 3.
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.
- ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012.
- ELISCHER, D. Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 4.
- ELISCHER, D. Wrongfulness as a Prerequisite Giving Rise to Civil Liability in European Tort Systems. *Common Law Review*. 2017, č. 14.
- FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. Auflage. Wien: Manz, 1990.
- FLEISCHER, H. *Handbuch des Vorstandrechts*. München: C. H. Beck, 2006.
- FLOUR, J., AUBERT, J-L., SAVAUX, E. *Les Obligations 2. Le Fait Juridique*. Paris: Sirey, 2007.
- FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band I. Zweiter Teil: Die juristische Person*. Berlin: Heidelberg, 1983.
- FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 2. Das Rechtsgeschäft*. 4. Auflage. Berlin et al.: Springer Verlag, 1992.

- FRANCIONI, F. The Role of the Home State in Ensuring Compliance with Human Rights by Private Military Companies. In: FRANCIONI, F., RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- FREDMAN, S. *Human rights transformed. Positive rights and positive duties*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- FRINTA, O. *Právnícké osoby*. Prameny a nové proudy právní vědy č. 40. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnícká fakulta, ediční středisko, 2008.
- FRINTA, O. Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 1–2.
- FRINTOVÁ, D. Smlouva ve prospěch třetí osoby. In: BĚLOVSKÝ, P., STLOUKALOVÁ, K. (eds.) *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017.
- FRINTOVÁ, D., FRINTA, O. Obecně o subjektech občanského práva. In: DVORÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.
- GALAND-CARVAL, S. Comparative Report. In: SPIER, J. (ed.) *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2003.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- GIERKE, O. *Das Deutsche Genossenschaftsrecht. Band I–III*. Berlin: Weidmann, 1868 (Band I), 1873 (Band II), 1881 (Band III).
- GIERKE, O. *Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*. Berlin: Weidmann, 1887.
- GIERKE, O. *Deutsches Privatrecht. Erster Teil: Allgemeiner Teil und Personenrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895.
- GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*. Berlin: Duncker & Humblot, 1902.
- GILIKER, P. *Vicarious Liability in Tort: A Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- GOETTE, W., HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2014.
- GOLDSCHMIDT, J. *Prozeß als Rechtslage. Neudruck der Ausgabe Berlin 1925*. Aalen: Scientia Verlag, 1962.
- GREAR, A. Challenging Corporate ‚Humanity‘: Legal Disembodiment, Embodiment and Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2017, č. 3.
- HÁMORSKÁ, A. Povinnost členů orgánů obchodních korporací jednat s péčí řádného hospodáře po rekodifikaci. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 9.
- HAMPEL, P. Statutární orgán a jeho základní povinnosti. *Rekodifikace a praxe*. 2014, č. 11.
- HAPLA, M. *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: Právnícká fakulta Masarykovy univerzity, 2016.
- HAPLA, M. Idea přirozeného práva a občanský zákoník. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2017, č. 2.
- HAVEL, B. Synergie péče řádného hospodáře a podnikatelského úsudku. *Právní rozhledy*. 2007, č. 11.
- HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn: Variace na neuzavřené téma*. Praha: Auditorium, 2010.
- HAVEL, B. a kol. *Zákon o obchodních korporacích s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012.

- HAVEL, B. Výkon funkce člena statutárního orgánu, včetně smlouvy o výkonu funkce v pro-
nutí ZOK a NOZ. *XXII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2014.
- HAVEL, B. Komercializace právnických osob? K použitelnosti pravidla podnikatelského
úsudku nejen ve světě fundací. *Právník*. 2015, č. 11.
- HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54
a násl. ZOK). *Právní rozhledy*. 2015, č. 8.
- HAVEL, B. Povinnost poslušnosti jako složka fiduciární obligace (závaznost pokynů v koncer-
nu?). In: HURYCHOVÁ, K., BORSÍK, D. (eds.) *Corporate Governance*. Praha: Wolters
Kluwer, 2015.
- HEERMANN, R. W. Haftung des Vereinsvorstands bei Ressortaufteilung sowie für unterneh-
merische Entscheidungen. *Neue Juristische Wochenschrift*. 2016.
- HENDRYCH, D. *Správní právo. Obecná část*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006.
- HERMANN-OTAVSKÝ, K. *Všeobecný zákoník obchodní a pozdější normy obchodního práva
v zemích historických. Díl I*. Praha: Československý kompas, 1929.
- HILL, J. G., CONAGLEN, M. Directors' Duties and Legal Safe Harbours: A Comparative
Analysis. In: SMITH, D. G., GOLD, A. S. (eds.) *Research Handbook on Fiduciary Law*
[online]. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2942758&download=yes.
- HIRTE, H., MÜLBERT, P. O., ROTH, M. (Hrsg.) *Aktiengesetz. Grosskommentar. Vierter
Band. Teilband 2. §§ 92–94*. 5. Auflage. Berlin: De Gruyter, 2015.
- HÖLTERS, W. *Aktiengesetz*. 3. Auflage. München: C. H. Beck / Verlag Vahlen, 2017.
- HOLZHAMMER, R. *Österreichisches Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien – New York: Sprin-
ger Verlag, 1976.
- HORA, V. *Processní úkony dle práva rakouského*. Praha: Bursík & Kohout, 1907.
- HÜFFER, U. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 9., neubearbeitete Auflage. Mün-
chen: C. H. Beck, 2010.
- HÜFFER, U., KOCH, J. *Aktiengesetz. Beck'sche Kurz-Kommentare*. 12. Auflage. München:
C. H. Beck, 2016.
- HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014).
Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.
- HURDÍK, J. Právnícké osoby – realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, č. 3.
- HÜTTEMANN, R., HERZOG, R. Organhaftung bei Non Profit Organisationen. In:
WALZ, W. R., HÜTTEMANN, R., RAWERT, P., SCHMIDT, K. (Hrsg.) *Non Profit Law
Yearbook 2006*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2007.
- CHMEL, J. Konstitucionalizace soukromých subjektivních práv v judikatuře Ústavního soudu
ČR. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institu-
cionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.
- ISENSEE, J. Anwendung der Grundrechte auf juristische Personen. In: ISENSEE, J.,
KIRCHHOF, P. (eds.) *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Hei-
delberg: C. F. Müller Juristische Verlag, 2000.
- IVIČIČ, M. Stát a některé zvláštní případy působení základních práv a svobod. *Časopis pro
právní vědu a praxi*. 2012, č. 1.
- JANEČEK, V. Kauzalita a rozsah odpovědnosti. *Právník*. 2016, č. 11.
- JANEČEK, V. Kdy lze de lege lata poškozenému přiznat preventivně-sankční složku přimě-
řeného zadostiučnění. *Právní rozhledy*. 2016, č. 22.

- JANEČEK, V. Nerovná subjektivní odpovědnost. *Jurisprudence*. 2016, č. 5.
- JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.
- JANEČEK, V. Vicarious Liability of Juristic Persons: A Historical, Comparative and Philosophical Study. In: BERAN, K. (ed.) *Artificial Legal Entities. Essays on Legal Agency and Liability*. Praha – Bratislava – Varšava – Budapešť: Wolters Kluwer, 2019 (v tisku).
- JANKŮ, M. Přičitatelnost jednání jako základ trestněprávní odpovědnosti právnických osob v kontextu doktríny v členských státech EU. *Forezní vědy, právo, kriminalistika*. 2016, č. 1.
- JANSEN, N. The Idea of Legal Responsibility. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2014, č. 2.
- JOSKOVÁ, L. Je podle NOZ možná kombinace jednání jednatele (člena představenstva) a prokuristy? *Rekodifikace a praxe*. 2013, č. 4.
- JURÁŠ, M. Zastoupení právnické osoby v civilním právu – aktuální problémy. *Právní rozhledy*. 2014, č. 12.
- KARAVIAS, M. *Corporate Obligations under International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- KELSEN, H. *Ryzí nauka právní*. Praha: Orbis, 1933.
- KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Auflage. Wien: Deuticke, 1960.
- KELSEN, H. *Pure theory of law*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. New Brunswick (USA): Transaction Publishers, 2007.
- KLABBERS, J. Setting the Scene. In: KLABBERS, J., PETERS, A., ULFSTEIN, G. *The Constitutionalization of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- KLEINDIEK, D. *Deliktshaftung und juristische Person: zugleich zur Eigenhaftung von Unternehmensleitern*. Tübingen: Mohr, 1997.
- KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.
- KNAPP, V. Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*). *Právník*. 1994, č. 9–10.
- KNAPP, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, č. 10–11.
- KOBLIHA, I., ELISCHER, D., HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012.
- KODEK, G., SCHWIMANN, M. *ABGB. Praxiskommentar. Band 2. §§ 285–530 ABGB*. NWG und EPG. 4. Auflage. Wien: LexisNexis, ARD Orac, 2012.
- KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 2. Auflage. Wien: Facultas, 2013.
- KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002.
- KOZIOL, H. Fault under Austrian Law. In: WIDMER, P. (ed.) *Unification of Tort Law: Fault*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2005.
- KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R. a kol. *Kurzkommentar zum ABGB. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*. 3. Auflage. Wien – New York: Springer, 2010.
- KOŽIAK, J. Pravidlo podnikatelského úsudku v návrhu zákona o obchodních korporacích (a zahraničních právních úpravách). *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 4.

- KRATOCHVÍLOVÁ, P. Péče řádného hospodáře dříve a dnes. *Rekodifikace a praxe*. 2015, č. 12.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (reprint).
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligacní*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (reprint).
- KROPFF, B., SEMLER, J. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Bd. 2, §§ 76–117 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2008.
- KRTOUŠOVÁ, L. Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of care, skill and diligence? *Obchodněprávní revue*. 2013, č. 10.
- KÜHN, Z. Přiměřenost správních sankcí ve vztahu k majetkovým poměrům delikventa. In: VANDUCHOVÁ, M., HOŘÁK, J. (eds.) *Na křižovatkách práva – pocta prof. J. Musilovi*. Praha: C. H. Beck, 2011.
- KÜHN, Z. Lidská práva v zajetí dvě stě let starých doktrín. In: AGHA, P. (ed.) a kol. *Budoucnost státu?* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, Nakladatelství Academia, 2017.
- LASÁK, J., POKORNÁ, J., ČÁP, Z., DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- LAVICKÝ, P. Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů. *Právní fórum*. 2009, č. 10.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- LE TOURNEAU, P. La Responsabilité civile des personnes atteintes d'un trouble mental. *La semaine juridique, éd. G*, 1971, I, 2401.
- LUCAS, J. R. *Responsibility*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- LUTTER, M. Die Business Judgement Rule und ihre praktische Anwendung. *ZIP*. 2007.
- MACUR, J. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- MACUR, J. Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů? *Právní rozhledy*. 1995, č. 11.
- MACUR, J. Důvody neplatnosti rozhodčí smlouvy. *Právní rozhledy*. 2001, č. 12.
- MARŠÁLEK, P. Česká právní věda mezi dvěma světovými válkami a její metodologie. In: MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.) *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě. Sv. I*. Praha: Karolinum, 2010.
- MARŠÁLEK, P. *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018.
- MATES, P., PRÁŠKOVÁ, H., STAŠA, J. *Základy správního práva trestního*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
- MAZEAUD, H., MAZEAUD, L., TUNC, A. *Traité théorique et pratique de la Responsabilité délictuelle et contractuelle II*. 6. ed. Paris: Montchrestien, 1970.
- MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2010.
- MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I (§ 1–117)*. Praha: Leges, 2013.

- MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III (§ 419–654)*. Praha: Leges, 2014.
- MICKLITZ, H.-W. Introduction. In: MICKLITZ, H.-W. (ed.) *Constitutionalization of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- MIKULE, V. Ústavní zakotvení a historické aspekty správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002, č. 1.
- MUMMENHOFF, W. *Gründungssysteme und Rechtsfähigkeit*. Köln: Heymanns, 1979.
- NESTEROWICZ, M., BAGINSKA, E. In: KOCH, B. A., KOZIOL, H. (eds.) *Unification of tort law: Strict liability*. Alphen van Rijn: Kluwer Law International, 2002.
- NIJMEGEN, C. L. Zur Entwicklung des Verantwortungsbegriffs in den Naturwissenschaften. In: WINIGER, B., MAHLMANN, M., AVRAMOV, P., GAILHOFER, P. (Hrsg.) *Recht und Verantwortung / Droit et responsabilité*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2012.
- NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17.
- NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Zákaz konfliktu zájmů jako jádro fiduciární povinnosti loajality. *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 6.
- ONDŘEJEK, P. Proměny veřejného práva a jejich vliv na ochranu lidských práv. *Jurisprudence*. 2015, č. 3.
- ONDŘEJEK, P. Konstitucionalizace soukromého práva na příkladu limitů jednání právnických osob. *Jurisprudence*. 2016, č. 4.
- ONDŘEJEK, P. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 3.
- ONDŘEJEK, P. A Structural Approach to the Effects of Fundamental Rights on Legal Transactions in Private Law. *European Constitutional Law Review*. 2017, č. 2.
- ONDŘEJEK, P. Can Positive Obligations of States Serve as a Remedy for Human Rights Violations Committed by Juristic Persons? *Espaço Jurídico Journal of Law*. 2018, č. 1.
- ONDŘEJEK, P. Juristic Persons as Holders of Fundamental Rights. In: BERAN, K. (ed.) *Artificial Legal Entities. Essays on Legal Agency and Liability*. Praha – Bratislava – Varšava – Budapešť: Wolters Kluwer, 2019 (v tisku).
- ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017.
- OSTHEIM, R. *Zur Rechtsfähigkeit von Verbänden im österreichischen bürgerlichen Recht*. Wien: Manz, 1967.
- OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. II. díl*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898.
- PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 77. Auflage. München: C. H. Beck, 2017.
- PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přihlédnutím k návrhu nového občanského zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
- PETERS, A. Conclusions. In: KLABBERS, J., PETERS, A., ULFSTEIN, G. *The Constitutionalization of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017.
- PIHERA, V. Tvrdé jádro a měkká slupka. Úvaha o odpovědnosti managementu kapitálových společností. *Obchodněprávní revue*. 2012.
- PINZAUTI, G. Adjudicating Human Rights Violations Committed by Private Contractors in Conflict Situations before the European Court of Human Rights. In: FRANCONI, F.,

- RONZITTI, N. (eds.) *War by Contract. Human Rights, Humanitarian Law and Private Contractors*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- PRÁŠKOVÁ, H. K některým otázkám reformy správního trestání. Kolokvium o správním trestání. *Správní právo*. 2002.
- PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. Praha: C. H. Beck, 2013.
- RAUSCHER, R. *Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1934.
- REINISCH, A. The Changing International Legal Framework for Dealing with Non-State Actors. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- ROSENBERG, L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2004.
- ROSICKÝ, Z. Může podle nové úpravy jednat prokurista společně s jednatelem? *Bulletin advokacie* [online]. 2. 12. 2012. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/muze-podle-nove-upravy-jednat-prokurista-spolecne-s-jednatelem>.
- ROTH, M. *Unternehmerisches Ermessen und Haftung des Vorstands*. München: C. H. Beck, 2001.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II*. Praha: V. Linhart, 1935.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V*. Praha: V. Linhart, 1937.
- SATURNÍK, T. *O právu soukromém u Slovanů v dobách starších*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1934.
- SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Band II*. Berlin: Veit, 1840.
- SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 1. díl. 2., přepr. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint).
- SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. 3. díl. 2., přepr. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2010 (reprint).
- SCHAUER, F. *The force of law*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2015.
- SCHMIDT, K. Die Juristische Person (§ 8 II). In: *Gesellschaftsrecht*. 4. Auflage. Köln: KC. Heymann, 2002.
- SOBEK, T. Právní welfarismus. In: MACHALOVÁ, T., VEČEŘA, M. a kol. *Aktuální otázky metodologie právního myšlení*. Praha: Leges, 2014.
- SPINDLER, G., STILZ, E. *Aktiengesetz. Bd. 1, §§ 1–149 AktG*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 2015.
- STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 1*. 20. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1984.
- STEIN, F., JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 2*. 21. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1994.
- STERN, K. *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Band III/1. Allgemeine Lehren der Grundrechte*. München: C. H. Beck, 1988.

- STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva v střední Evropě*. Praha: vl. nákladem, 1930.
- SVAČEK, O. Odpovědnost nadřízeného v mezinárodním právu trestním, její implementace a vnitrostátní aplikace. *Právník*. 2009, č. 11.
- SVOBODA, E. K otázce ručení za náhodu. In: KRČMÁŘ, J. (ed.) *Randív jubilejní památník*. Praha: Právnická fakulta University Karlovy, 1934.
- SVOBODA, K. *Absolutní objektivní odpovědnost za škodu*. Existuje vůbec? *Právní rozhledy*. 2007, č. 23.
- SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013.
- SZTEFEK, M. Delikt ní odpovědnost principálů za pomoc níky: srovnávac í a právn ě-ekonomická analýza § 2914 ObčZ. *Právní rozhledy*. 2017, č. 1.
- SZTEFEK, M. Kritické poznámky k prevenční povinnosti v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2018, č. 2.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- ŠÁMAL, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. 2017, č. 5.
- ŠÁMAL, P., ELIÁŠ, K. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 3.
- ŠEJDL, J. Několik odrazů „umění dobrého a spravedlivého“ na nauku služebnosti. In: *Umenie a právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2016.
- ŠÍNOVÁ, R., JURÁŠ, M. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015.
- ŠTAJGR, F. a kol. *Občanské právo procesní*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1968.
- ŠTENGLOVÁ, I. Odpovědnost statutárních orgánů obchodních společností po rekodifikaci. *XIX. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2011.
- ŠTENGLOVÁ, I. Pokyny týkající se obchodního vedení kapitálových obchodních společností. *XXII. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2014.
- ŠTENGLOVÁ, I., DĚDIČ, J., TOMSA, M. a kol. *Základy obchodního práva*. Praha: Leges, 2014.
- ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
- ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017.
- ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2008.
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- THÜMMEL, R. C. *Persönliche Haftung von Managern und Aufsichtsräten: Haftungsrisiken bei Managementfehlern, Risikobegrenzung und D & O-Versicherung*. 4., völlig neu bearb. Auflage. Stuttgart: Boorberg, 2008.
- TICHÝ, L., HRÁDEK, J. *Delikt ní právo*. Praha: C. H. Beck, 2016.

- TILSCH, E. O příčinném spojení v právu soukromém. In: *Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904*. Praha: Bursík & Kohout, 1904.
- TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012 (reprint).
- TOMUSCHAT, Ch. *Human Rights between Idealism and Realism*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- VÁŽNÝ, J. *Římské právo obligační. Část I*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1924.
- VINEY, G. Réflexion sur l'article 489-2 du Code civil. *RTD civ*. 1970.
- VON HIPPEL, T. Gilt die Business Judgement Rule auch im Stiftungsrecht? In: BAUM, H. et al. (eds.) *Perspektiven des Wirtschaftsrechts: Deutsches, europäisches und internationales Handels-, Gesellschafts- und Kapitalmarktrecht. Beiträge für Klaus J. Hopt aus Anlass seiner Emeritierung*. Berlin: De Gruyter, 2008.
- VON MANGOLDT, H., KLEIN, F., STARCK, Ch. (eds.) *Das Bonner Grundgesetz. Kommentar. Band I*. 4. Auflage. München: Franz Vahlen, 1999.
- WAGNER, G. *Prozeßverträge. Privatautonomie im Verfahrensrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.
- WAGNEROVÁ, E., DOSTÁL, M., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Praha: ASPI, 2007.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
- WALTER, T., WISCHERHOFF, S. *Das Skript Deliktsrecht – Schuldrecht. Besonderer Teil*. Frankfurt am Main: Bund-Verlag GmbH, 2006.
- WELLS, C., ELIAS, J. Catching the Conscience of the King: Corporate Players on the International Stage. In: ALSTON, P. (ed.) *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- WEYR, F. Povinnost a ručení. In: ENGLIŠ, K., WEYR, F. (eds.) *Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně. Díl XII*. Praha: Orbis, 1933.
- WEYR, F. *Teorie práva*. Brno – Praha: Orbis, 1936.
- WIEDEMANN, H. *Organverantwortung und Gesellschafterklagen in der Aktiengesellschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1989.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014.
- WINTR, J. Má stát základní práva? Glosa k nálezu Pl. ÚS 20/15. In: GERLOCH, A., ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. (eds.) *Soukromé a veřejné v institucionálních a normativních proměnách práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017.
- ZEISS, W. *Die arglistige Prozesspartei*. Berlin: Duncker & Humblot, 1967.
- ZITELMANN, E. *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1873.
- ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck / SEVT, 1995.
- ZUPANČIČ, B. Ne bis in idem (zabrána ponovnog suđenja za isto delo). *La belle dame sans merci. Crimen*. 2012, č. 2.

SEZNAM CITOVANÉ JUDIKATURY

Česká republika

- Nález Ústavního soudu ze dne 8. července 1997, sp. zn. III. ÚS 77/97, č. 94/1997 Sb. n. u. ÚS.
Stanovisko Ústavního soudu ze dne 9. listopadu 1999, sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03, č. 84/2005 Sb. n. u. ÚS.
Nález Ústavního soudu ze dne 27. prosince 2011, sp. zn. II. ÚS 1969/10, č. 219/2011 Sb. n. u. ÚS.
Nález Ústavního soudu ze dne 10. července 2014, sp. zn. Pl. ÚS 28/13, č. 137/2014 Sb. n. u. ÚS.
Nález Ústavního soudu ze dne 4. prosince 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14, č. 217/2014 Sb. n. u. ÚS.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. září 2015, sp. zn. I. ÚS 2634/2015.
Nález Ústavního soudu ze dne 19. července 2016, sp. zn. Pl. ÚS 20/15, č. 127/2016 Sb. n. u. ÚS.
Zpráva pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30. listopadu 1977, sp. zn. Plsf 3/77, č. 35/1977 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. listopadu 1998, sp. zn. 21 Cdo 11/98, č. 63/1999 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. února 1999, sp. zn. 2 Cdon 92/97, č. 10/2000 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. listopadu 1999, sp. zn. 29 Cdo 1162/99, *Soudní judikatura*, č. 103/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2000, sp. zn. 20 Cdo 2018/98, č. 35/2001 Sb. NS.
Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 28. června 2000, sp. zn. Cpjn 38/98, č. 44/2000 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. července 2000, sp. zn. 8 Tz 136/2000, č. 5/2002 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. října 2001, sp. zn. 20 Cdo 2474/99, *Soudní judikatura*, č. 174/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. ledna 2002, sp. zn. 22 Cdo 870/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. ledna 2003, sp. zn. 32 Odo 99/2002.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 20 Cdo 1291/2003, č. 230/2004 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. března 2005, sp. zn. 29 Odo 963/2003, č. 29/2006 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. května 2005, sp. zn. 29 Odo 560/2004, *Soudní judikatura*, č. 140/2005.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. července 2005, sp. zn. 22 Cdo 2887/2004, *Soudní rozhledy*, 2006, č. 2, s. 55.

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2005, sp. zn. 5 Tdo 1143/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2007, sp. zn. 32 Cdo 118/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. března 2008, sp. zn. Tdo 1412/2007.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. července 2008, sp. zn. 29 Nd 201/2008, č. 2/2009 Sb. NS.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2008, sp. zn. 29 Odo 1262/2006, *Soudní judikatura*, č. 83/2009.
- Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. října 2008, sp. zn. 31 Odo 11/2006, č. 76/2009 Sb. NS.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2008, sp. zn. 29 Odo 1620/2006, *Soudní judikatura*, č. 71/2009.
- Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího soudu ze dne 30. října 2008, sp. zn. 1 SKNO 10/2008.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. října 2008, sp. zn. 29 Cdo 2531/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2008, sp. zn. 28 Cdo 3790/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2009, sp. zn. 29 Odo 788/2006, č. 114/2009 Sb. NS.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. února 2009, sp. zn. 29 Cdo 2863/2008, *Soudní judikatura*, č. 138/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. června 2009, sp. zn. 29 Cdo 2008/2007.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. června 2009, sp. zn. 29 Cdo 5297/2008, *Soudní judikatura*, č. 52/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. září 2009, sp. zn. 29 Cdo 3526/2007, č. 82/2010 Sb. NS.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2009, sp. zn. 29 Cdo 494/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. ledna 2010, sp. zn. 29 Cdo 1225/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. května 2010, sp. zn. 29 Cdo 910/2009, *Soudní judikatura*, č. 87/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. srpna 2010, sp. zn. 23 Cdo 472/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. září 2010, sp. zn. 29 Cdo 2308/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. září 2010, sp. zn. 29 Cdo 3540/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2011, sp. zn. 29 Cdo 3922/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. ledna 2011, sp. zn. 32 Cdo 4133/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2011, sp. zn. 29 Cdo 4276/2009, *Soudní judikatura*, č. 158/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2011, sp. zn. 29 Cdo 4038/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. července 2011, sp. zn. 29 Cdo 865/2010.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. listopadu 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010, č. 46/2012 Sb. NS.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2011, sp. zn. 25 Cdo 3550/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. května 2012, sp. zn. 29 Cdo 272/2011, *Soudní judikatura*, č. 37/2013.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2013, sp. zn. 21 Cdo 3694/2012.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. října 2013, sp. zn. 29 Cdo 3739/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. dubna 2014, sp. zn. 22 Cdo 427/2013.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. listopadu 2014, sp. zn. 22 Cdo 4057/2013.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. dubna 2015, sp. zn. 29 Cdo 2207/2014.

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. května 2015, sp. zn. 29 Cdo 1539/2014.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. května 2015, sp. zn. 29 Cdo 3212/2013.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2015, sp. zn. 30 Cdo 5176/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. srpna 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015, č. 102/2016 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2015, sp. zn. 29 Cdo 880/2015, č. 20/2016 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. října 2015, sp. zn. 29 Cdo 2685/2015.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. října 2015, sp. zn. 29 Cdo 3471/2013.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. prosince 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015, č. 102/2016 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2016, sp. zn. 22 Cdo 2426/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. května 2016, sp. zn. 29 Cdo 1899/2014, *Soudní judikatura*, č. 32/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. října 2016, sp. zn. 25 Cdo 5758/2015, č. 41/2018 Sb. NS.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. října 2016, sp. zn. 29 Cdo 5036/2015, č. 131/2017 Sb. NS.
Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. ledna 2017, sp. zn. 15 Tdo 832/2016, č. 15/2017 Sb. NS.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. října 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. ledna 2006, sp. zn. 4 As 2/2005-62, č. 847/2006 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. července 2009, sp. zn. 7 As 17/2009-61, č. 2408/2011 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. prosince 2009, sp. zn. 8 Afs 56/2007-479, č. 2295/2011 Sb. NSS.
Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. dubna 2010, sp. zn. 1 As 9/2008-133, č. 2092/2010 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. dubna 2011, sp. zn. 1 Afs 1/2011-82.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. prosince 2011, sp. zn. 2 Afs 13/2011-73, č. 2567/2012 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. ledna 2012, sp. zn. 1 As 125/2011-163.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. dubna 2013, sp. zn. 1 As 188/2012-30, č. 2872/2013 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. listopadu 2013, sp. zn. 2 As 125/2012.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. srpna 2014, sp. zn. 10 As 48/2014-35.
Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 24. listopadu 2015, sp. zn. 4 Afs 210/2014-57, č. 3348/2016 Sb. NSS.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. ledna 2017, sp. zn. 10 As 225/2016-57.
Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28. února 1994, sp. zn. 2 Cdo 3/94, č. 26/1996 Sb. NS.
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 28. února 2000, sp. zn. 7 Cmo 55/99, *Soudní rozhledy*, 2000, č. 6, s. 170.
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. srpna 2015, sp. zn. 14 Cmo 184/2014, č. 42/2016 Sb. NS.
Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 22. srpna 1996, sp. zn. 9 Co 452/96, uveřejněné v *Soudních rozhledech*, 1996, č. 6, s. 154.

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudek ESLP ze dne 21. února 1984, *Öztürk proti Německu*, č. 8544/79.

Rozsudek ESLP ze dne 8. června 1996, *Engel a další proti Nizozemsku*, č. 5100/71 až 5102/71, 5354/72 a 5370/72.

Rozhodnutí ESLP ze dne 28. října 1998, *Osman proti Spojenému království*, č. 23452/94.

Rozhodnutí senátu 5. sekce ESLP ze dne 10. července 2006, *Sdružení Jihočeské matky proti České republice*, č. 19101/03.

Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. listopadu 2006, *Jussila proti Finsku*, č. 73053/01.

Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. února 2009, *Sergey Zolotukhin proti Rusku*, č. 14939/03.

Rozsudek ESLP ze dne 25. června 2009, *Maresti proti Chorvatsku*, č. 55759/07, § 63.

Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. listopadu 2016, *A a B proti Norsku*, č. 24130/11.

Rozsudek ESLP ze dne 18. května 2017, *Jóhannesson a ostatní proti Islandu*, č. 22007/11.

Francie

Rozhodnutí Ústavní rady (Conseil Constitutionnel) ze dne 16. listopadu 1999, č. 9-419 DC.

Německo

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 4. července 1977, BGHZ 69, 207.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 9. července 1979, BGHZ 75, 96, 113.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 16. prosince 1981, NJW 1982, 987.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 12. června 1989, ZIP 1989, 1390.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 10. února 1992, WM 1992, 691.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1994, NJW 1994, 2027.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 6. června 1994, BGHZ 126, 181 (199).

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 9. prosince 1996, ZIP 1997, 199, 200.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 21. dubna 1997, BGHZ 135, 224, 253 a násl.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 23. června 1997, BGHZ 136, 133, 144 a násl.

Usnesení Spolkového soudního dvora ze dne 3. prosince 2001, NZG 2002, 195, 196 a násl.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 4. listopadu 2002, BGHZ 152, 280, 284.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 3. března 2008, BGHZ 175, 365.

Usnesení Spolkového soudního dvora ze dne 14. července 2008, II ZR 202/07.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 16. července 2008, NJW 2008, 3361.

Usnesení Spolkového soudního dvora ze dne 22. února 2011, NZG 2011, 549.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 20. září 2011, II ZR 234/09, DK 2011, 554, 556, 557.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 18. června 2013, BGHZ 197, 304.

Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 18. června 2013, II ZR 86/11.

Usnesení Vrchního zemského soudu v Berlíně ze dne 9. října 1998, NZG 1999, 400, 402.

Rozsudek Vrchního zemského soudu v Koblenz ze dne 12. května 1999, NJWR-RR 2000, 483 a násl.

Usnesení Vrchního zemského soudu v Jeně ze dne 20. září 2000, NZG 2001, 86, 87.

Rozsudek Vrchního zemského soudu v Saarbrücken ze dne 30. listopadu 2000, AG 2001, 483.

Rozsudek Vrchního zemského soudu v Stuttgartu ze dne 14. října 2010, AG 2011, 49, 53.
Usnesení Vrchního zemského soudu ve Frankfurtu ze dne 7. prosince 2010, NZG 2011, 62, 65.
Rozsudek Zemského soudu v Düsseldorfu ze dne 27. května 2005, GmHR 2005, 1298.

USA

Shlensky v. Wrigley, 237 N.E.2d 776, 778–81 (Ill. App. Ct. 1968).

Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858, 872 (Del. 1975).

Aronson v. Lewis, 473 A.2d 812 (Del. 1984).

In re Walt Disney Co. Consolidated Derivative Litigation, 927 A.2d 693 (Del. Ch. 2005).

REJSTŘÍK

A

ABGB 6, 69–72, 139, 144–145, 149,
151, 173, 176, 195–196, 199, 202,
236

analogie legis 113–114

Angriffs- und Verteidigungsmittel 123

argument

–, a contrario 74, 114, 215

–, per eliminationem 114

außenprozessuale Bedingungen 126

B

Bewirkungshandlungen 122, 126

bezpečný přístav 94, 111

BGB 6, 139, 143–145, 149–152, 176, 236

business judgement rule 89

C

code of conduct 50

corporate social responsibility 50

culpa in eligendo 174–175

Č

člověk

–, svobodný 9, 15

–, chování člověka 11–13, 32n, 110n, 185n,
204n

D

delegovaná závaznost viz *závaznost –
delegovaná*

delikt

–, disciplinární 212

–, správní 208–215, 217–220, 239, 241–242

dluh 5, 32, 130–131, 191n, 202–203, 235

dlužník 32, 63, 65–66, 130, 173–176, 196,
202

dobrá víra viz *víra – dobrá*

dolus

–, directus 143

–, eventualis 144

dominica potestas 18, 20, 227

doppelfunktionelle Prozesshandlungen
131

Doppeltatbestandslehre 131

družstvo 48, 61, 73, 112–113

důstojnost 41, 43

dvoji trestní stíhání 221

dvojitá skutková podstata 131

E

ego 29, 37, 227

Erfüllungsgehilfen 174

Erwirkungshandlungen 122, 127

Evropský soud pro lidská práva 8, 52–53,
208, 217

exonerace 238

F

fundace 89, 113

G

Gierke, Otto von 24–25

H

Haftung 195–197, 199–202, 206, 240–241

horizontální účinek lidských práv 3, 50

–, nepřímý 50, 53, 229

I

individuum 21, 29, 201, 241

informovanost 88, 94, 97, 99–100, 102,
108, 111, 118, 234

innerprozessuale Bedingungen 126

instinkt 12, 37

intelektuální složka 12, 34

J**jednání**

- , lege artis 4, 87, 91, 98, 101, 118
- , nedbalostní 109, 176, 240
- , procesní 120n, 235
- , soukromoprávní 50, 53, 57–58, 121, 229

jednání právní

- , vlastní 3, 15, 17, 20–23, 26, 29, 31–32, 36, 38, 180, 205, 225–226, 228
- , cizí 20, 226
- , přímé 28, 55
- , nepřímé 55

jednání protiprávní 1, 3, 6–7, 22, 31, 33, 35–36, 38, 73, 107, 117–118, 138–139, 142–143, 147, 149, 154–155, 166, 170–172, 177–180n, 188, 193–194, 203, 209, 224–225, 228, 236–240, 242**jednatel** 30–31, 62n, 70–71, 78, 81n, 91, 100, 135, 204**judge-made law** 212**judikatura**

- , kvaziprecedenčním působení 47

K**Kelsen, Hans** 13, 199**Knapp, Viktor** 25**Komise OSN pro mezinárodní právo 51**
koncepce tzv. jiných správních deliktů
208, 241**koncesní princip** 27**konflikt zájmů** 37, 75n, 96–98, 119, 227, 234

- , deklarovaný 97

- , lehký 97

- , potenciální 97

Konfuzionsargument 44**konstitucionalizace** 3, 39–40**korporace**

- , obchodní 5, 42, 48, 53, 57, 62, 69, 75n, 85, 87–91, 94, 97–99n, 110–117, 119, 155, 229–231, 233–234
- , veřejnoprávní 44, 50, 53, 162, 229

Krčmář, Jan 58, 200**L****liberace** 104–106, 141, 149, 151, 155–159, 166–168, 184, 211, 214–215, 233, 236–237, 242

- , liberační důvody 6, 141, 153–157, 159–161, 163, 165–167, 169, 184, 211, 214, 232, 238

lidská práva 39–41, 43, 46, 50–53, 208, 217, 229**loajalita** 29–30, 37, 88, 90, 94, 96–97, 108, 114, 118–119, 227, 234

- , nezbytná 88, 90, 94, 96–97

M**majetkové poměry** 8, 33, 216, 242**médium** 26, 29, 37, 43, 227**mezinárodní smlouvy o podpoře
a ochraně investic** 41**moci rozumně předpokládat** 89, 110–111, 118, 234**N****nadace** 48, 88, 112–116, 185**náhrada škody** 41, 92, 99, 105, 107, 110, 114, 133, 143n, 158, 160–162, 164–170, 173–176, 184, 190, 193–195, 240**následky hmotněprávní** 127**ne bis in idem** 217, 242**nedbalost**

- , hrubá 109–111, 118, 174, 176

- , prostá 109–111, 118, 181

Nejvyšší soud 45–46, 57–58, 61, 63–67, 69–70, 72–73, 75, 77, 83–85, 89–91, 102, 177, 231**nepřičetnost** 33–34**nezletilý** 12, 16, 18, 33, 56, 134, 143, 148, 164**norma právní** 80, 84, 142, 163, 178, 198, 200, 202–204**normativismus** 191–192, 198–200, 202–205**normotvůrce** 50**nositel práv a povinností** 9–10, 19, 226

O

obchodní korporace viz *korporace* –
obchodní

obchodní vedení 91, 94, 103, 116–117

objekt 9, 15, 181, 210

objektivizace 145, 147–148, 150, 184, 186

odbory 42–43

odpovědnost

–, deliktů 7, 33, 139, 143, 155, 169, 172,
175–176, 178, 187–188, 192, 210, 215

–, dlužníka 174

–, mimosmluvní 6, 172, 188

–, nadřízeného 193

–, objektivní 2–3, 5–6, 33, 36, 38, 103, 117,
138–141n, 146–161n, 179, 184, 188,
191, 203, 205, 211, 214, 225, 228, 233,
236–238, 242

–, pomocné osoby 174, 176

–, provozní 155–157, 159, 161, 165

–, smluvní 5, 32, 38, 138–139, 155, 170,
228, 232, 238

–, soukromoprávní 2–3, 5, 112, 154, 163,
169–170, 191, 205, 237, 239

–, správněprávní 208–209

–, státu 50, 162–163

–, subjektivní 2, 6–7, 34, 36, 104, 106–107,
117, 138–145, 147–149, 151–152, 154,
166, 171n, 186, 233, 236–237, 239

–, trestněprávní 178–179, 213

–, trestní 7, 33–36, 178–179, 193, 214, 216

–, veřejnoprávní 3

–, za jiného 155

–, za pomocné osoby 171, 174

–, za porušení povinnosti péče 190

–, za výsledek 90–92, 103, 111, 117, 140,
142, 148, 151, 205, 207, 237

–, zástupná 40, 190, 193

opatrovník 17–18, 20, 24, 33–34, 56, 58,
75–76, 136

oprávnění jednatelské 28, 57, 59, 78–80,
82–83

opomenutí 95, 118, 133, 139, 144, 148,
181, 188, 234

orgán

–, kolegiální 71–72

–, kolektivní 60, 67, 71–73, 84–85, 93,
97–98, 119, 231, 234

–, nejvyšší 69–70, 75, 103, 118, 234

–, statutární 1, 4, 18, 20, 22–23, 31, 55–88,
91n, 134–136, 179, 214, 230–233

–, volený 87–88, 90, 103–104, 106–109,
111, 114–119, 171, 180–181, 191, 194,
232–234

organismus

–, biologický 26

–, duchovní 25–26

osoba

–, alieni iuris 10, 18

–, fyzická *passim*

–, morální 24

–, nepřičetná 33–34, 38, 228

–, nesvéprávná 2, 11, 16–18, 20, 24, 28, 34,
37–38, 57, 226–228

–, podnikající 208–209, 211–214, 216–217,
220, 223, 241

–, právnická *passim*

–, průměrná 110–111, 118, 186, 189, 234

–, soukromého práva 7, 39, 44, 46–49, 113,
115, 121

–, svazová 25–26

–, veřejného práva 44, 46–47, 53, 229

osobnost právní 2, 9–11, 15, 17–19, 21–22,
25, 27, 30–33, 36–38, 155, 169, 224,
226, 228, 235, 237, 239

otrok 9–10, 15, 19–20, 226

P

pachatel 3, 5, 22, 34–35, 38, 139, 166, 178,
213, 219–220, 228, 242

péče řádného hospodáře 5, 59, 74, 87–90,
100, 103–111, 113–114, 117–118,
232–234

pečlivost 90, 108, 114, 118, 166, 186–187,
189, 233

plauzibilita 102

plná moc 4, 17, 20, 28, 58–61, 64, 77,
135–136

–, speciální 60

podnikání

–, nepřímé 113, 115–118, 234

–, přímé 117, 115–118, 234
poměry soukromoprávní 24, 121
pomocník 154–155, 162, 170–177, 185, 188, 191, 193–194, 239
porušení smluvní povinnosti 32–33, 105, 149, 155, 170, 238
poškozený 33, 106, 133, 140–141, 144–145, 148, 151, 154, 156–161, 163–166, 168–170, 172–173, 175–176, 182–185, 191, 236, 238
povinnost
–, loajality 29–30, 37, 89–90, 96–97, 227
–, sankční 198
–, subjektivní 32
pozitivní závazky státu 3, 40, 50–54, 229–230
pravidlo čtyř očí 62, 78–79, 84, 86, 231
pravidlo podnikatelského úsudku 5, 87–91, 93–103n, 109–119, 234
právní subjektivita 24–25
právnícká osoba veřejného práva 44, 46
právo
–, hmotné 5, 56, 58, 120, 125, 128, 130–131, 133–137, 235–236
–, objektivní 3, 13, 19, 163–164, 226
–, pozitivní 192, 199, 201, 206, 241
–, procesní 4–5, 42, 120–122, 125, 127–133, 135–137, 210, 235–236
–, přirozené 39, 41, 46, 163, 168
–, soudcovské 212
–, soukromé 1–2, 7, 22, 39, 42, 46–49, 89–90, 113, 115, 120–121, 131, 136, 138–139n, 191, 193, 195, 197, 200, 224, 235, 239–240
–, subjektivní 2, 5, 11–14, 19, 32, 36, 38, 43, 128, 136, 224–226, 228
–, trestní 5, 33–35, 109, 138, 193, 211, 217, 222, 240
–, základní 3, 39–54, 228–229
presumpce 105, 183
princip vzájemné kontroly 59
principál 172–176
procesní jednání 120n, 235
procesní smlouva 5, 132

procesní úkon
–, dispoziční 123, 127
–, dvojitá povaha 131
–, náležitosti 120, 123–124, 127–128, 133
–, ústní 125
–, vady 127n
–, vázanost na podmínky 5, 120, 126–127, 136
–, výklad 125
procesní způsobilost právnické osoby 123, 128, 133–135
prokurista 4, 57, 60, 67, 79–86, 231
protiprávní čin 51, 153, 171–172, 179–180, 187–188, 191, 194–195, 205, 210, 239, 241
protiprávní jednání viz jednání – protiprávní
protiprávnost 34, 107–111, 117–118, 142, 144–147, 150–152, 154–155, 163, 182–184, 232–234, 237
protiprávný stav 6, 22, 33, 38, 155, 170, 179, 188, 224–225, 228, 236
provoz
–, běžný 156, 157
–, zvlášť nebezpečný 149, 152, 156–158
provozovatel 112, 141, 154–162, 170, 191, 213, 236, 238
Prozesshandlungsvoraussetzungen 123, 131
přestupek 2, 7, 208–210, 212–216, 223, 242
příčetnost 3, 16, 21
přičitatelnost
–, povinnosti 35
–, přičetnost 16
–, rozumu a vůle 16–17, 30–31, 35
přirozená práva 39, 41, 46, 163, 168, 201, 206, 241
R
ratihabice 78–79, 86, 231
respondeat superior 193
rodič 3, 18, 20, 30, 37, 56, 147–148, 191
Rouček, František 71–72, 200
rovnost akcesorická 44

rozhodnutí

- , podnikatelské 87–88, 91, 93–95n,
99–101, 103, 110, 113–114, 119, 234
- , vázané 116

rozum a vůle

- , cizí 4, 17, 20, 30–31, 37–38, 87, 180,
227–228, 239
- , individuální 28
- , kolektivní 28–29, 37, 227
- , vlastní 3, 11, 17–18, 20–21, 30–31,
37–38, 227–228

rubopis 63–65

- ručení** 7, 174, 191–193, 196–203, 205–206,
240–241

ryzí nauka právní 15**S****safe harbour** 87, 110

- sankce** 8, 35, 76–77, 195–196, 198,
210–212, 217, 219–220, 222–223,
242

- , trestní 220

- Savigny, Friedrich Carl von** 23–25, 27,
32–34, 42

Sedláček, Jaromír 72, 200**Schizofrenie** 29, 37, 227**Schuld und Haftung** 196, 202**směnka** 64–65**smlouva o zastoupení** 57**socialismus** 208–209, 241**spojitost**

- , časová 221, 223
- , věcná 221, 223

společenství

- , organizované lidské 29, 37, 227
- , vlastníků 115, 185

společenstvo 25, 48**spolek** 42, 89, 112–113**sporné řízení** 123, 163**správa vlastního majetku** 116

- správní trestání** 7–8, 208–210, 212,
217–221, 223, 242

standard

- , chování 108, 114, 118–119, 150, 177,
184–187, 189, 233–234, 237

- , péče 91, 107–111, 114, 118, 148, 160,
167, 184–187, 189, 232–233, 237

- stát** 3, 40–41, 44–46, 48–52, 54, 72, 89,
121, 135, 162–164, 229–230

status 10, 14–15, 19, 43, 84**statutární orgán** viz *orgán – statutární*

- stav protiprávní** 11, 22, 33, 38, 155, 170,
179, 188, 210, 224–225, 228, 236

strict liability 140**střet zájmů** 75–76, 96–97**subjekt**

- , ideální 25

- , majetkoprávně způsobilý 24

- , odpovědnostní 1, 21, 31n, 206, 239

- , právní 23, 25, 201, 241

subjektivizace 97, 150, 184–186, 188**subjekty procesních vztahů** 120–121**substrát právnické osoby** 25, 29, 178

- svéprávnost** 3, 16–18, 21–23, 28, 33–34,
57, 134, 179–180, 188, 225

- , částečná 16

- , omezená 18

svět

- , normativity 15–16

- , reality (fakticity) 15–16

Š**Šámal, Pavel** 178, 193**škoda** viz také *újma*

- , na převzaté věci 158

- , na věcech odložených 160–161

- , na věcech vnesených 160–161

škůdce 3, 5, 22, 33, 38, 73–74, 105n,

- 117, 138–152, 154, 161, 165n,

- 177–178, 181–189, 191, 228,

- 232–233, 236–238

T**teorie právnických osob**

- , teorie fikce 23–28, 31, 57, 69, 106,
179–180, 187

- , teorie organická 23–31

- , teorie reálné svazové osobnosti 24–25

tertium non datur 204**Tilsch, Emanuel** 58

trestný čin 2, 34–35, 129, 166, 178, 210, 222, 228

tvorba práva 50, 53, 229

U

účel statutární 88, 113–118, 234

účinky

–, hmotněprávní 126, 131

–, procesní 123–126

událost 6, 138, 153–161, 165–166, 169–170, 174, 224–225, 237–238

újma

–, majetková 160, 163–164, 168

–, na nemovitě věci 164

–, na zdraví 142, 146

–, na životě 41, 142, 146

–, nemajetková 163

–, způsobená provozem dopravních prostředků 158, 161

–, způsobená provozní činností 156

–, způsobená vadou výrobku 168–169

–, způsobená věcí 165–168

úkon procesní 5, 120–137, 235

univerzita 48

ústav 113

Ústavní soud 3, 4, 45–48, 53, 58, 72, 229

útvár organizovaný 22

uvážení

–, podnikatelské 87n, 232n

V

vědomí 61, 67–74, 85, 92, 162, 194, 230, 240

Verantwortung 195, 200–201, 206, 240–241

Verrichtungsgehilfen 174

veřejná správa 42, 44, 210

veřejnoprávní korporace 42, 44

Veřejný ochránce práv 49

vicarious liability 40, 180, 190, 192–193, 200–203, 205, 207, 241

víra

–, dobrá 11, 67–72, 77, 85, 87–88, 90, 94, 98, 103, 119, 230–231, 235

–, zlá 67, 69, 71–72

vis maior 154–156, 170

Vrchní soud v Praze 57, 80, 82–83, 85

výklad teleologický 23, 161

výsledek protiprávní 32–33, 36, 38, 154, 225, 228, 236

vyspělost

–, rozumová 16–18, 134, 145, 182, 184

–, volní 16–18, 134, 145, 182, 184

vztah majetkoprávní 24

W

Weyr, František 16, 192, 198, 199, 203, 206

Willensmangel 184

Z

zájmy

–, cizí 20, 226

–, egoistické 29

–, obhajitelný 87–88, 90, 94, 97, 99, 111, 113, 117–119

–, obchodní korporace 75, 87–88, 90, 99, 111, 117, 119, 234

–, právnické osoby 18, 37, 118, 227, 234

–, vlastní 10, 12, 17, 20, 27, 37, 97, 172, 226

základní práva

–, adresáti 49

–, beneficianti 3, 40n, 229

–, teorie justifikace 42–43, 53, 229

–, zprostředkování adresáti 49

zastoupení

–, smluvní 4, 17, 20, 55–57, 62, 68, 80, 82, 85, 106, 230

–, zákonné 4, 18, 20, 56–58, 61–62, 76, 80, 83, 85, 106, 134, 230

zástupce

–, smluvní 17, 56, 58, 60, 76, 79, 80, 82, 86, 106, 231

–, zákonný 17–18, 20, 30, 33, 37, 56, 60–61, 76, 79, 80, 82, 85–86, 106, 117, 134, 230–231, 233

závazek

–, deliktní 167, 194

–, pozitivní 3, 50–52, 54, 229

–, smluvní 32, 38, 159–160, 173, 194, 228

zavázanost

–, delegovaná 2, 7, 40, 190–195, 201–207,
240–241

–, obecná 203

–, zvláštní 203

zavinění 7, 22, 33, 105n, 118, 138–156,

159, 161–167, 174, 177n, 188, 191, 193,
232–233, 236–238, 240

zletilost 14, 17

zločin 34

zloděj 34

zmocněnec 58n, 64, 68, 77, 135, 154–155,

159, 162, 170–172, 193

zmocnění zákonné 56, 60, 79, 86, 231

znalosti potřebné 90, 100, 102, 108, 118

Zoulík, František 56

způsobilost

–, deliktvní 1, 3, 5, 7, 33, 138, 143, 155, 170,
177–181n, 188, 239

–, odpovídat 3, 5, 21n, 33n, 138, 227–228,
237, 239

–, postulační 123, 124, 128

–, procesní 123, 128, 133–135

zvíře 9, 11, 12, 16, 141, 142, 148, 160

Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva

Karel Beran, Petr Čech, Bohumil Dvořák, David Elischer,
Jiří Hrádek, Václav Janeček, Zdeněk Kühn,
Lucie Novotná Krtoušová, Pavel Ondřejek

Vydává Wolters Kluwer ČR, a. s.,
U Nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3
V roce 2018 jako svou 3258. publikaci.
Odpovědná redaktorka Iva Rolečková

Vydání první

Stran 296

Tisk Sowa Sp. z o. o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno, Polsko

Obsah této publikace naleznete také v ASPI.

E-kniha je dostupná na www.wolterskluwer.cz/obchod

www.wolterskluwer.cz
e-mail: obchod@wolterskluwer.cz
tel.: 246 040 405